

I.BERHIN, M.BELENKI, M.KIM

NSV LIIDU AJALUGU

XI KLASSILE

A-31711

I. BERHIN, M. BELENKI, M. KIM

NSV LIIDU AJALUGU

SOTSIALISMIAJASTU

ÕPIK XI KLASSILE

Toimetanud NSV Liidu TA korrespondentliige

M. KIM

KIRJASTUS «VALGUS» • TALLINN 1971

Originaali tiitel:

И. Б. Берхин, М. И. Беленький, М. П. Ким
История СССР
Эпоха социализма
Учебное пособие для 10 класса
Под редакцией чл.-кор. АН СССР М. П. Кима
Утверждено Министерством просвещения РСФСР
Издательство «Просвещение»
Москва 1971

Õpik sai ajaloõpikute avalikul konkursil ergutuspreemia.

Autorid:

М. Belenki (§ 1—14, 17),
I. Berhin (§ 15—16, 18—21),
M. Kim (§ 22—34).

Õpikut on metoodiliselt redigeerinud ja osa dokumente valinud Vene NFSV teeneline õpetaja J. Berdnikova.

Vene keelest tõlkinud

E. Jaanvärk, K. Kata, E. Tarvel ja E. Õpik.

Kunstiliselt kujundanud

E. Tali.

Tõlge kinnitatud Eesti NSV Haridusministeeriumi poolt.

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

Илья Борисович Берхин, Михаил Исаевич Беленький, Максим Павлович Ким.
ИСТОРИЯ СССР ДЛЯ XI КЛАССА. На эстонском языке. Художественное оформление
Э. Тали. Перевели с русского К. Ката, Э. Тарвель, Э. Янверк и Э. Эпик. Издательство
«Валгус». Таллин, Пярнуское шоссе, 10. Тоimetaja E. Kaarde. Kunstiline toimetaja
H. Keigo. Tehniline toimetaja A. Muna. Korrektor E. Kask. Laduda antud 31. III
1971. Trükkida antud 21. VI 1971. Kohila Paberivabriku trükipaber nr. 2 — 60×90/16. Trüki-
poognaid 10 + 0,5 (kaardid). Arvestuspoognaid 12,8i. Trükiarv 9000. Tellimuse nr. 2031.
Hans Heidemanni nim. Trükkikoda. Tartu, Ülikooli 17/19. I.

Hind 32 kop.

NSV LIIT SOTSIALISTLIKU ÜHISKONNA ÜLESEHITAMISE LÕPULEVIIMISE PERIOODIL.

I p e a t ü k k .

SOTSIALISTLIKU KORRA KINDLUSTAMINE. NSV LIIDU KAITSEVÕIME TUGEVDAMINE (1938. AASTA — 1941. AASTA JUUNI).

§ 1. NÕUKOGUDE RAHVA VÕITLUS KOLMANDA VIIIE AASTA PLAANI TÄITMISE EEST.

NSV Liidu astumine uude arenemisjärku. Pärast seda kui NSV Liidus oli sotsialistlik ühiskond põhiliselt üles ehitatud ja kapitalismilt sotsialismile ülemineku periood oli lõppenud, astus maa uude arenemisjärku. Nüüd kerkis nõukogude rahva ette ülesanne viia sotsialismi ülesehitamine täielikult lõpule, *luua arenenud sotsialistlik ühiskond ja minna järk-järgult üle kommunistlikele.*

Selleks oli vaja tugevdada ja laiendada sotsialismi materiaaltehnoloogilist baasi, tagada maa tootlike jõudude edasine kasv, kindlustada tootmisvahendite riiklikku ja kooperatiiv-kolhooslikku omandust ning tõsta kindlalt nõukogude inimeste sotsialistlikku teadvust.

Esimesed sammud selle ülesande lahendamise suunas astus Nõukogudemaad kolmandal viisaastakul.

Kolmanda viisaastaku põhilised ülesanded. UK(b)P XVIII kongress, mis toimus 1939. aasta märtsis, arutas läbi NSV Liidu rahvamajanduse arendamise *kolmanda viie aasta plaani* (aastaks 1938—1942) ja määras kindlaks selle põhilised ülesanded. Kongress pühendas suurt tähelepanu ülesandele majanduslikult, s. o. tootmises ühe elaniku kohta järele jõuda tähtsamatele kapitalistlikele maadele ja neist ette minna.

See on väga tähtis ülesanne. Iga inimese kohta tulevast tööstustoodangu hulgast oleneb maa majanduslik tase, rahva heaolu. Kuigi NSV Liit oma tööstustoodangu kogumahult oli 1939. aastaks jõudnud ette igast kapitalistlikust maast, välja arvatud Ameerika Ühendriigid, jäi ta toodangu hulgalt ühe elaniku kohta tähtsamatest kapitalistlikest riikidest veel maha. Näiteks 1938. aastal toodeti NSV Liidus malmi umbes 15 miljonit tonni, aga Inglismaal kõigest 7 miljonit tonni. Kuid ühe elaniku kohta toodeti Inglismaal 145 kg malmi, NSV Liidus aga 87 kg.

Plaan nägi ette rahvamajanduse kõigi harude tehnilise varustuse edasist kasvu, rasketööstuse kõrvalekaldumatut arendamist ning tööviljakuse pidevat ja tunduvat tõusu nii tööstuses kui ka põllumajanduses.

Viisaastaku jooksul pidi tööstustoodang kasvama kahekordseks. Maa idapiirkondades kavatseti laiendada kivisöe- ja metallurgiabaasi, luua Volga ja Uraali vahel uus naftabaas — Teine Bakuu, ehitada Uraalis ja Siberis dubleerivaid tööstusettevõtteid.

Äärmiselt pingelise rahvusvahelise olukorra tõttu oli kolmanda viisaastaku üks kõige tähtsamaid ülesandeid kaitsetööstuse igakülgne arendamine ning must- ja värviliste metallide, kütuse ja toiduainete suurte riiklike reservide loomine.

Kavatseti lõpule viia kõigi tähtsamate põllumajanduslike tööde mehhaniseerimine. Põllumajanduse toodang pidi suurenema poolteisekordseks.

Kolmandal viisaastakul oli plaanis mahutada rahvamajandusse 192 miljardit rubla — peaaegu niisama palju kui kahe eelnenud viisaastaku jooksul kokku.

Nõukogude rahva võitlus kolmanda viie aasta plaani täitmise eest. Töölisklass ja kolhoositalurahvas asusid vaimustusega kolmandat viie aasta plaani ellu viima.

«Uralmaši», seejärel ka teiste ettevõtete töölised-novaatorid alustasid *mitmel masinal töötamise liikumist*. Iga tööline töötas mitmel tööpingil. Selle tagajärjel vähenes tsehhides tööliste arv ja kasvas tööviljakus.

Leningradis Kirovi tehases võimaldas üleminek mitmel tööpingil töötamisele vabastada teiste ettevõtete jaoks üle 100 kvalifitseeritud tööliste.

Tehastes ja vabrikutes arenes *liikumine mitme elukutse omandamise eest*. Aastail 1938—1941 levisid «stahhaanovlaste koolid»: nendes õpetasid tootmisnovaatorid oma tööpinkide ja masinate juures seltsimeestele eesrindlikke töömeetodeid.

1941. aasta keskpaiku, kui nõukogude rahva rahuliku töö katkestas fašistliku Saksamaa sõnamurdlik kallaletung, oli kolmanda viie aasta plaani täitmisel saavutatud juba suurt edu. Oli käiku lastud umbes 3000 uut tehast ja vabrikut, tööstustoodangu väljalase oli suurenenud poolteisekordseks, tööviljakus oli kasvanud 32%.

Võitlusest viie aasta plaani täitmise eest võtsid aktiivselt osa ka põllumajandustöötajad. Kolmandal viisaastakul said kolhoosid palju uusi masinaid. See võimaldas mehhaniseerida $\frac{2}{3}$ põllutöödest. Laienes võistlus traktoristide ja kombainierite seas. 1940. aastal koristasid kombainierid vennad Oskinid kahe kombainiga hooaja jooksul üle 5000 hektari teraviljakultuure. Kui

kogu see töö oleks tehtud käsitsi, siis oleks selleks läinud vaja iga päev 3323 inimest.

Suurte saakide eest võideldes kogusid eesrindlikud kolhoosnikud 200—300 puuda teravilja hektarilt, kuid kogu maa keskmine saak oli siiski madal — 50—60 puuda hektarilt.

1939. a. augustis avati Moskvas *Üleliiduline Põllumajandusnäitus*, mis kujunes kolhoositöötajatele tõeliseks sotsialistliku põlluharimise ja loomakasvatuse novaatorlike kogemuste kooliks.

KÜSIMUSI.

1. Missugused uued ülesanded kerkisid nõukogude rahva ette pärast seda, kui meie maal oli sotsialism põhiliselt üles ehitatud?

2. Millised olid kolmanda viie aasta plaani põhilised ülesanded?

3. Milliseid tulemusi oli kolmanda viie aasta plaani täitmisel saavutatud 1941. aasta juuniks?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. Esimene Balhaši vask.

26. novembril 1938. a. ajaleht «Pravda» teatas:

Balhaši vasesulatamiskombinaadil hakkas eile suitsema konverterikorpuse 130-meetrine korsten. Kell 7 õhtul andis kombinaat kodumaale esimesed 45 tonni toorvaske.

1928. aastal kirjutas inglise kapitalist Leslie Urquhart Nõukogude peakontsessioonikomissarile: «Kas te ei lubaks mul veidi maad tuhnila Kirgiisia stepis, Balhaši juures ja kaugemal? Teie nende paikadega niikuinii tegelema ei hakka enne kui 50, võib-olla ka 100 aasta pärast. Aga mina hakkam otsima, vast ehk leiab midagi.»

Sellest on möödas vaid 10 aastat — kaks viisaastakut. Kounradi mägedes Balhaši lähedal avastasid bolševikud vasemaagi. Ja nüüd asub mägede jalamil juba üks maailma suurimaid vasekaevandusi. Kaevanduse juurde on kasvanud 6000 elanikuga linn. Kõrguvad suured majad, klubid, koolid. Õhtuti säravad eredalt elektrituled...

Balhaši järve kaldal Bertõssi lahe ääres, kus varem laius kõrb, ehitatakse Balhaši kombinaati, mis on Nõukogude Liidu värvilise metallurgia uhkuseks. Juba ongi hakatud tööstuslikult ekspluateerima selle kõige eesrindlikuma tehnikaga varustatud sotsialistliku tööstushiiglase paljusid tsehhe ja agregaatide.

Kauge Balhaši kaldal ehitatakse suurt tööstuskeskust. Kasvab kombinaat, kasvavad inimesed, kes teda loovad, tärkab uus, sotsialistlik linn. 550 miljonit rubla paigutatakse ehitusse lähema kolme aasta jooksul, sellest üksnes elamuehitusse 126 miljonit rubla.

Sajad ja tuhanded lihttöölised on omandanud teadmisi, kogemusi ja kvalifikatsiooni. Nad muutuvad aja jooksul ettevõtte põhiliseks tootmiskaadriks. Oma kogemusi ja teadmisi annavad balhašlastele edasi kuulsusrikkad metrooehitajad. Kirjaoskamatud ja puuduliku kirjaoskusega kasahhid, kes mõne aasta eest tulid kaevanduse ja tehase ehitusele, muutuvad kvalifitseeritud töölisteks. Sulase poeg Gemašš Kunajev on nüüd peainsener. Endine karjus Mašaba Jeržanov on vahetuse brigadir...

2. Suur Fergana kanal on valmis kaevatud!

*Usbekistani K(b)P Keskkomitee ja Usbeki NSV Rahv
komissaride Nõukogu raportist ÜK(b)P Keskkomiteele
ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogule.*

19. septembril 1939. a.

Usbekistani K(b)P Keskkomitee ja Usbeki NSV Rahvakomissaride Nõukogu teatavad, et mullatööd grandioosel irrigatsiooniehitusel — suurel Fergana kanalil on lõpetatud.

160 000 kolhoosnikut, inseneri ja tehnikut, keda innustavad ÜK(b)P XVIII kongressi ajaloolised otsused, kaevavad oma jõudude ja vahenditega rekordiliselt lühikese aja — poolteise kuu jooksul välja 16 miljonit kuupmeetrit pinnast, rajades 270 kilomeetri pikkuse kanali.

Nüüdsest peale saab Usbekistani pärl — Fergana org — rikkalikult vett, mis on usbeki rahva heaolu tõstmise allikas. Nii suurendatakse veelgi Nõukogude Liidu rikkusi.

Partei ja valitsuse alaline abi ja toetus innustasid kõiki Fergana oblasti töötajaid võitma raskusi ja mullatöid edukalt lõpule viima.

Suure Fergana kanali ehitustöödel tõusid esile sajad ja tuhanded kolhoosnikud, kes ilmutasid töökangelaslikkust ja tõeliselt sotsialistlikku töösse suhtumist...

§ 2. NSV LIIDU VÕITLUS RAHU JA RAHVASTE JULGEOLEKU EEST TEISE MAAILMASOJA EEL.

Imperialistide ettevalmistused sõjaks NSV Liidu vastu. NSV Liidu jõudmine sotsialismi ehitamise lõppjärku toimus äärmiselt komplitseeritud rahvusvahelises olukorras. See oli seotud kapitalismi üldkriisi edasise süvenemisega ning turgude, tooraineallikate ja maailma uue ümberjaotamise pärast imperialismileeris eneses peetava võitluse teravnemisega. Imperialismileer püüdis teda lõhestavaid sisemisi vastuolusid lahendada ja leida kriisist väljapääsu sõja abil Nõukogude Liidu vastu.

Ülemaailmse imperialistliku reaktsiooni peamiseks löögijõuks olid fašistlikud riigid: Saksamaa, Itaalia ja militaristlik Jaapan. Hävitanud oma maal kodanlik-demokraatlike vabaduste jäänused ja kehtestanud julma terrorirežiimi, valmistusid fašistlikud agressorid aktiivselt sõjaks. Nad kuulutasid avalikult, et nende peamiseks eesmärgiks on võitlus kommunismi vastu. Fašistlikud riigid ründasid igasuguste vahenditega kõiki progressiivseid jõude ja tegid ettevalmistusi sõjaks maailma ümberjaotamise eest oma monopolide huvides. Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide imperialistid tahtsid võimalikult ruttu provotseerida Saksamaad ja Jaapanit sõtta Nõukogude Liidu vastu. Nad lootsid, et NSV Liit saab sõjas lüüa ja ühtlasi nõrgenevad tunduvalt ka fašistliku bloki maad. Oma salakavalate eesmärkide saavutamiseks asusid inglise, prantsuse ja ameerika imperialistid fašistlike agressorite mahitamise teele.

Saksamaa ja Itaalia jätkasid sõjalist interventsiooni Hispaanias, Jaapan pidas vallutussõda Hiina vastu, kavatsedes muuta viimast oma kolooniaks. 1938. aasta märtsis anastas fašistlik Saksamaa lääneriikide mahitusel Austria.

NSV Liidu võitlus rahu ja kollektiivse julgeoleku eest. Viies vankumatult ellu rahu ja rahvastevahelise koostöö poliitikat, võitles Nõukogude Liit järjekindlalt selle eest, et organiseerida kollektiivset vastulööki agressoritele ja hoida ära uut maailmasõda.

Kui fašistliku Saksamaa väed olid anastanud Austria, teatas Nõukogude Liit oma valmisolekust viivitamatult läbi arutada praktilised abinõud agressiooni edasiarenemise ärahoidmiseks. Nõukogude Liit tegi ettepaneku luua *kollektiivse julgeoleku süsteem*, mille puhul agressor, kui ta tungiks mõnele maale kallale, leiaks end vastamisi nende riikide ühtse rindega, kes on valmis otsustavalt kaitsma rahu. Kui Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide valitsused vastavalt oma rahvaste huvidele oleksid toetanud Nõukogude ettepanekuid, siis poleks fašistlikud agressorid sõandanud vallandada sõda Euroopas. Kuid lääne-riikide valitsejad ei teinud seda ning eelistasid agressoriga kokku leppida, selle asemel et anda talle kollektiivne vastulöök.

Kui fašistliku kallaletungi oht hakkas ähvardama Tšehhoslovakkia, lendasid Inglise peaminister N. Chamberlain ja Prantsuse peaminister E. Daladier Münchenisse, et kohtuda seal Hitleri ja Mussoliniga. Enne seda olid Inglise ja Prantsuse valitsus tagasi lükanud Nõukogude Liidu ettepaneku arutada sõjaväeliste esindajate nõupidamisel läbi abinõud võitluseks fašistliku Saksamaa vastu, juhul kui see tungib kallale Tšehhoslovakkiale.

29. ja 30. septembril 1938. a. leidis aset häbiväärne Müncheneri sobing. Inglismaa ja Prantsusmaa nõustusid rea Tšehhoslovakkia piiriäärsete rajoonide loovutamiseks Saksamaale. Tšehhoslovakkia äsjased liitlased reetsid tema, mängisid ta Hitlerile kätte. See alatu kuritegelik kokkulepe kiideti heaks Ameerika Ühendriikide valitsuse poolt.

Kui sai teatavaks Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide valitsevate ringkondade reetlik akt, informeeris Nõukogude valitsus Tšehhoslovakkia presidenti Nõukogude Liidu valmisolekust Tšehhoslovakkiale appi tulla, kui see osutab fašistlikule agressioonile vastupanu ja pöördub NSV Liidu poole abipalvega. Kuid Tšehhoslovakkia kodanlik valitsus ei kasutanud Nõukogude ettepanekut. Ta kartis kõige rohkem rahva revolutsioonilist väljaastumist oma maal ja kapituleerus Saksamaa ees, reetes rahvuslikud huvid.

Pärast seda kui fašistlik Saksamaa 1939. aasta märtsis hõivas kogu Tšehhoslovakkia, alustasid Inglise ja Prantsuse valitsus rahvahulkade surve all läbirääkimisi Nõukogude Liiduga. Nad nõudsid, et Nõukogude valitsus võtaks endale kohustuse anda abi igale maale, mis muutub agressiooni objektiks, kuid ise nad ei tahtnud endale võtta mingisuguseid konkreetseid kohustusi. Nii näiteks keeldusid nad garanteerimast sõjalist abi Eestile, Lätile ja Leedule juhuks, kui neile tungib kallale hitlerlik Saksamaa. Samal ajal alustas Inglismaa salajasi läbirääkimisi Saksamaaga, tehes Hit-

lerile ettepaneku jaotada maailm mõjusfäärideks ja sõlmida mitte-kallaletungipakt. Lääneriikide kahepalgeline poliitika ajas nurja Inglise-Prantsuse-Nõukogude läbirääkimised. *Sõjaohut suurennes tunduvalt.*

Nõukogude riigipiiri kindlustamine Kaug-Idas. Nõukogude Liitu ähvardas sõjaohut mitte ainult riigi läänepiiril, vaid ka idapiiril.

1938. a. augustis rikkusid Jaapani väed ootamatult piiri Hassani järve piirkonnas (Vladivostoki lähedal) ja tungisid meie piirivalvureid ahistades Nõukogude territooriumile. Kuid juba mõne päeva pärast purustasid Punaarmee üksused ägedates lahingutes anastajad ja kihutasid nad Nõukogude piiri taha.

Kuid Jaapani imperialistid ei võtnud mõistust pähe. 1939. aasta mais tungisid nad Halhin-goli jõe piirkonnas kallale Mongoolia Rahvavabariigile, kuigi nad teadsid, et NSV Liidu ja Mongoolia Rahvavabariigi vahel oli sõlmitud vastastikuse abistamise leping. Jaapani militaristid lootsid haarata enda kätte Mongoolia Rahvavabariigi ja luua seal platsdarm kallaletungiks Nõukogude Taga-Baikalile.

Täites oma kohustusi vennaliku mongoolia rahva vastu, andis Nõukogude valitsus Punaarmee üksustele käsu lüüa puruks Mongoolia Rahvavabariigi territooriumile tunginud anastajad.

1939. aasta maist septembrini käisid Mongoolia steppides ägedad lahingud. Nõukogude ja Mongoolia väed valmistasid ette ning viisid läbi otsustava pealetungi, mille tulemusel jaapanlaste väed purustati ja kihutati Mongoolia territooriumilt välja.

Võit Halhin-golil demonstreeris veel kord Punaarmee võitmatut jõudu. See õppetund mõjus kainestavalt Jaapani imperialistidele. Jaapani valitsevad ringkonnad otsustasid, et kallaletungiga Nõukogude Liidule tuleb veel oodata, kuni tema peajõud tõmbab eemale sõda Läänes.

1939. aasta Nõukogude-Saksa mittekallaletungileping. Sellele vaatamata ei kadunud NSV Liitu ähvardav sõjaohut, vaid vastupidi, kasvas veelgi. Nõukogude valitsuse ette kerkis täie teravusega ülesanne päästa maa NSV Liidu vastu suunatud ühtse imperialistliku rinde tekkimise ohust. Sellest lähtudes otsustas NSV Liidu valitsus sõlmida Saksamaaga mittekallaletungilepingu, mida Saksa valitsus pakkus. Sellele lepingule kirjutati alla Moskvas 23. augustil 1939. a.

Muidugi ei loobunud Saksamaa valitsev fašistlik kildkond NSV Liidule kallaletungimise plaanidest. Kuid Hitler arvestas suuri raskusi, mis on seotud sõjaga Nõukogude Liidu vastu, ja otsustas seepärast vallutada enne Lääne-Euroopa maad ning alles pärast tungida kallale NSV Liidule.

Sõlminud Saksamaaga mittekallaletungilepingu, ajas Nõukogude valitsus nurja imperialistlike suurriikide valitsevate ringkondade plaanid luua ühtset koalitsiooni NSV Liidu vastu.

KÜSIMUSI.

1. Milliseid eesmäärke taotlesid imperialistid, valmistades ette sõda NSV Liidu vastu?
2. Milliseid ettepanekuid tegi Nõukogude Liit sõja ärahoidmiseks?
3. Millised faktid andsid tunnistust meie maad ähvardavast sõjaohust Kaug-Idas?
4. Miks nõustus Nõukogude Liit sõlmima mittekallaletungilepingu fašistliku Saksamaaga?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Välisasjade rahvakomissar M. M. Litvinov Nõukogude Liidu positsioonist Tšehhoslovakkia küsimuses.

Sõnavõtust Rahvasteliidus 1938. aastal.

...Me kavatsime täita oma kohustused pakti järgi ja koos Prantsusmaaga anda Tšehhoslovakkiale abi meie jõukohasel viisil. Meie sõjaväelised esindajad on valmis viivitamatult osa võtma nõupidamisest Prantsuse ja Tšehhoslovakkia sõjaväeliste esindajatega, et läbi arutada momendi vajaduste poolt dikteeritud abinõud...

Pole meie süü, et ei antud kõiku meie ettepanekutele, mis — olen selles veendunud — oleksid võinud anda soovitud tulemusi nii Tšehhoslovakkia kui ka kogu Euroopa ja üldise rahu huvides. Kahjuks võeti tarvitusele teisi abinõusid, mis viisid ega saanudki jätta viimata sellise kapitulatsioonini, mis varem või hiljem toob endaga kaasa tohutult katastroofilisi tagajärgi.

Ära hoida problemaatiline sõda täna ning saada kindel ja üldine sõda homme, ja pealegi veel küllastamatu agressori isude rahuldamise ja suveräänsete riikide hävitamise ning vigaseks muutmise hinnaga — see ei tähenda tegutsemist Rahvasteliidu pakti vaimus.

§ 3. NÕUKOGUDE VABARIIKIDE VENNALIKU PERE KASVAMINE. NSV LIIDU ABINÕUD OMA PIIRIDE JULGEOLEKU KINDLUSTAMISEKS.

Teise maailmasõja algus. 1. septembril 1939. a. tungis fašistlik Saksamaa kallale Poolale. Sellele vastasid Inglise ja Prantsuse valitsus Saksamaale sõja kuulutamisega. Nii algas Teine maailmasõda.

Fašistliku agressori ohvriks langenud poola rahvas osutas vallutajatele visa vastupanu, millest võtsid kangelaslikult osa kommunistid. Kuid jõud olid liiga ebavõrdsed. Inglismaa ja Prantsusmaa ei andnud Poolale mingit reaalselt sõjalist abi. Nõukogude Liidu abist oli Poola valitsus juba 1939. aasta kevadel ülbelt loobunud. Varsti pärast sõja puhkemist põgenes Poola valitsus häbiväärselt välismaale, jättes oma maa saatuse hooleks. Kõik see otsustas juba ette ära Poola lüüasaamise.

Lääne-Ukraina ja Lääne-Valgevenemaa vabastamine. Purustanud Poola armee, suundusid Saksa fašistlikud väed itta, Nõukogude Liidu piiri poole. Fašistliku okupatsiooni oht ähvardas

Mõisnike maade jaotamine. Lääne-Valgevenemaa. 1939. aasta.

Lääne-Ukrainat ja Lääne-Valgevenemaad. Seetõttu otsustas Nõukogude valitsus võtta nende alade vennaliku ukraina ja valgevene elanikkonna oma kaitse alla.

17. septembril 1939. a. algas Punaarmee vabastusretk. Nõukogude sõjameeste saabumine tähendas Ukraina ja Valgevene läänealade 13-miljonilisele elanikkonnale mitte üksnes pääsemist fašistliku orjastamise ohust, vaid ka vabanemist rahvuslikust ja sotsiaalsest rõhumisest. Oma vabastajaid võttis töörahvas vastu suure rõõmuga.

Varsti pärast seda valisid Lääne-Ukraina ja Lääne-Valgevenemaa elanikud üldistel, ühetaolistel ja salajastel valimistel rahvakogud, kes pöördusid NSV Liidu Ülemnõukogu poole palvega võtta need alad vastu Nõukogude Liidu koosseisu.

31. oktoobril 1939. a. rahuldas NSV Liidu Ülemnõukogu selle palve. Lääne-Ukraina taasühines Nõukogude Ukrainaga, Lääne-Valgevenemaa aga Nõukogude Valgevenemaaga. *Nii täitus ukraina ja valgevene rahva põline soov — sai teoks ühtsete rahvusriikide loomine.*

Relvastatud konflikt Soomega ja selle reguleerimine. Teine maailmasõda üha laienes. Nõukogude riigi ees seisis endise teravusega ülesanne kindlustada veelgi oma julgeolekut, eriti riigipiiril Soomega. Sel ajal asus Soome ja Nõukogude Liidu vaheline piir Leningradist 32 km kaugusel. Imperialistlike suurriikide abiga ehitas Soome Karjala maakitsusel võimsaid kindlustusi,

Iuues sõjalist platsdarmi kallaletungiks NSV Liidule. Soome valitsus lükkas tagasi NSV Liidu ettepaneku sõlmida vastastikuse abistamise leping ja ajas nurja läbirääkimised, mille eesmärgiks oli saavutada kokkulepe Leningradi lähedal asuva osa Soome territooriumi vahetamise kohta neli korda suurema territooriumi vastu Karjalas. 1939. aasta novembri lõpul tulistati Soome poolt suurtükkidest provokatsiooniliselt meie territooriumi, mis sundis Nõukogude valitsust võtma kasutusele vastuabinõusid.

Nii vallandas Soome reaktsioon, keda õhutasid tagant fašistlik Saksamaa ja teised imperialistlikud suurriigid, sõja Nõukogude Liiduga. Soome sõjaväejuhtkond lootis, et ta suudab Nõukogude vägesid kinni pidada nn. «Mannerheimi liinil», mis kujutas endast võimsate kindlustuste süsteemi, seejärel aga lääneriikide abiga asuda pealetungile ja viia sõjategevus NSV Liidu territooriumile.

Nõukogude-vastased ringkonnad Ameerika Ühendriikides, Inglismaal ja Prantsusmaal võtsid suure rahuldusega vastu teate sõjategevuse vallandumisest. Nad lootsid, et see kujuneb suure sõja alguseks.

Inglismaa ja Prantsusmaa saatsid Soome rohkesti sõjatehnikat. Nende maade valitsused valmistasid läkitama Soome 150 000 mehest koosnevat ekspeditsioonikorpusi. Samal ajal töötati välja plaane Bakuus asuvate Nõukogude naftaettevõtete ründamiseks Süüria lennuväljadelt. Ameerika Ühendriigid andsid Soomele 10 miljoni dollari ulatuses laenu ja saatsid talle 10 000 vintpüssi. Soome sai relvi ka Saksamaalt ja Itaaliast.

Nõukogude Liidu vastu suunatud «ristisõja» organiseerimise plaanid aeti nurja Punaarmee poolt. Tema pealetung Karjala maakitsusel algas 11. veebruaril 1940. a. 20 päeva kestsid ägedad lahingud, mille tulemusel «Mannerheimi liin» murti läbi ja Soome relvastatud jõud löödi puruks.

Lüüasaanud Soome militaristlik kildkond palus rahu.

12. märtsil 1940. a. sõlmiti Moskvast rahuleping, mille järgi Soome nõustus nihutama oma piiri Karjala maakitsusel, Laadoga järvest loode pool Kuolajärvi piirkonnas, samuti Rõbatši ja Sredni poolsaarel ning andma Nõukogude Liidule rendile Hango poolsaare. Kirjutades alla rahulepingule Soomega, piirdus NSV Liit minimaalsete nõudmistega, mille eesmärgiks oli meie loodepiiri kindlustamine.

Nõukogude võimu taaskehtestamine Baltimaadel. 1939. aasta sügisel sõlmis Nõukogude Liit nii oma kui ka Baltimaade julgeoleku kindlustamiseks Läti, Eesti ja Leeduga vastastikuse abistamise lepingud. Kuid Balti riikide fašismimeelsed kodanlikud valitsused osutasid kahekeelseteks: nad septsesid sõjalist liitu NSV Liidu vastu, pidades salajasi läbirääkimisi fašistliku Saksa-maaga. Sellest tekkis tõsine oht Nõukogude Liidule.

Nõukogude valitsus nõudis Läti, Eesti ja Leedu valitsuselt Nõukogude-vastaste provokatsioonide lõpetamist ja lepingutingi-

*Demonstrandid nõuavad nõukogude võimu kehtestamist Eestis.
Tallinn, 1940. aasta.*

muste ausat täitmist. Samal ajal esitasid Baltimaade töörahvahulgad oma kommunistlike parteide juhtimisel nõudmise: viivitamatult taastada Baltimaadel nõukogude võim, mis oli seal 1919. aastal Antandi poolt kukutatud. Rahva revolutsioonilisi väljaastumisi toetasid paljud sõjaväeosad.

Töölise ja talupoegade võitluse tulemusel toimus 1940. aasta juunis kõigis kolmes Balti vabariigis valitsuste vahetus ja võim läks progressiivsete jõudude kätte. Viidi läbi demokraatlikud parlamiendivalimised. Revolutsioonilises olukorras valitud rahvaseimid Lätis ja Leedus ning Riigivolikogu Eestis kuulutasid välja nõukogude võimu ja pöördusid NSV Liidu Ülemnõukogu poole palvega võtta nende maad vastu NSV Liidu koosseisu.

Nii taastasid Läti, Leedu ja Eesti töölised ning töötav talurahvas kommunistlike parteide juhtimisel *oma maal nõukogude võimu*. See võit saavutati rahulikul teel, sest nõukogude rahva vennalik toetus ja abi kammitses reaktsioonijõude ega võimaldanud neil alustada relvastatud võitlust Baltimaade revolutsiooniliste rahvahulkade vastu.

1940. aasta augusti alguses võttis NSV Liidu Ülemnõukogu Läti, Eesti ja Leedu võrdõiguslike liiduvabariikidena vastu Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu koosseisu. *Baltimaade rahvaste ajaloos algas uus ajajärk — nõukogude rahvaste vennalikus peres toimuva sotsialistliku ehitustöö ajajärk.*

Bessaraabia ja Põhja-Bukoviina rahva astumine NSV Liidu koosseisu. Samal ajal astusid NSV Liidu koosseisu Bessaraabia ja Põhja-Bukoviina rahvad.

1917. aasta lõpul ja 1918. aasta alguses, kasutades ära noore Nõukogude vabariigi nõrkust, haaras bojaari-Rumeenia Antandi riikide toetusel enda kätte Bessaraabia ja muutis selle õigusteta kolooniaks. Nõukogude Liit ei leppinud kunagi Bessaraabia vägivaldse ärakiskumisega ja kuulutas alati, et peab Rumeenia tegevust ebaseaduslikuks.

1940. aasta juulis esitas Nõukogude valitsus Rumeeniale resoluutse nõudmise tagastada Bessaraabia ja anda Nõukogude Liidule üle Bukoviina põhjaosa, kus elasid peamiselt ukrainlased. Rumeenia valitsus oli sunnitud selle nõudmise rahuldama. Bessaraabiasse ja Põhja-Bukoviinasse asusid Punaarmee väeosad. Külade ja linnade töörahvas võttis juubeldades vastu oma vabastajaid. Kommunistide juhtimisel loodi Punaarmee abistamise komiteed. *Bessaraabias ja Põhja-Bukoviinas kehtestati nõukogude võim.*

Tööraha nõudmisel taasühendati Bessaraabia Moldaavia ANSV-ga. NSV Liidu Ülemnõukogu otsusega muudeti Moldaavia liiduvabariigiks. Põhja-Bukoviina läks Ukraina NSV koosseisu.

Esimesed sotsialistlikud ümberkorraldused uutes nõukogude vabariikides. Nõukogude vennasvabariikide ühises peres *asusid* Lääne-Ukraina, Lääne-Valgevenemaa, Läti, Eesti, Leedu, Bessaraabia ja Põhja-Bukoviina rahvad *sotsialismi ehitamise teele.* Natsionaliseeriti tööstus, pangad ja transport ning kaotati eromandus maale, mis muutus üldrahvalikuks omandiks. See oli purustavaks hoobiks ekspluataatorlikele klassidele — kapitalistidele, mõisnikele ja kulakutele.

Sotsialistlike ümberkorraldustega loodi soodsad tingimused tööstuse tõusuks ja tööliklassi olukorra otsustavaks paranemiseks. Lühikese ajaga likvideeriti tööpuudus, tõusis töötasu, paranesid töötajate elutingimused.

Suured muutused toimusid maal. Sajad tuhanded vähese maaga ja maata talupojad said maad. Nõukogude riik saatis uutesse piirkondadesse traktoreid, kombaine ja teisi põllutöömasinaid. Rajati masina-traktorijaamu. Tekkisid esimesed kolhoosid.

Tööraha revolutsioonilised võidud fikseeriti uute nõukogude vabariikide konstitutsioonides.

Kõigi nõukogude rahvaste vennalik toetus aitas Lääne-Ukraina, Lääne-Valgevenemaa, Baltimaade, Bessaraabia ja Põhja-Bukoviina rahvastel edukalt ehitada uut, õnnelikku elu.

KÜSIMUSI.

1. Kuidas toimus Lääne-Ukraina ja Lääne-Valgevenemaa taasühinemine Nõukogude Ukraina ja Nõukogude Valgevenemaaga?

2. Millised põhjused kutsusid esile relvastatud konflikti NSV Liidu ja Soome vahel? Miks oli Soome-Nõukogude sõja lõpetamine hoobiks neile, kes organiseerisid «ristisõda» NSV Liidu vastu?

3. Kuidas taastati nõukogude võim Lätis, Eestis ja Leedus?

4. Millised sotsialistlikud ümberkorraldused viidi läbi uutes nõukogude vabariikides ja oblastites?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Läti Rahvaseimi deklaratsioonist.

21. juulil 1940. a.

Paljude aastate jooksul ägas läti rahvas ekspluaatorite ikke all. Teda rööviti, ta oli mõistetud orjusele, viletsusele ja väljasuremisele. Läti tööliste ja töötava intelligentsi osaks oli tööpuudus ja nälg. Läti talupojad kannatasid peaaegu kõik maapuuduse ja maa vähesuse all, sest kogu maa vähesete eranditega olid haaranud enda kätte must- ja hallparunid ning teised suurmaamõnikud.

Iga aastaga laostus Läti üha enam.

Tema majandus käis alla. Tema tootlikud jõud hävinesid.

Läti endiste valitsejate kuritegelik kildkond püüdis läti rahvast kunstlike abinõudega eraldada NSV Liidu rahvastest, püüdis igati takistada meie ja nõukogude rahva vennalikkude lähenemist.

Meie rahvast köidavad NSV Liidu vennalike rahvastega tugevad sidemed, mis on tekkinud paljude aastate jooksul peetud revolutsioonilises võitluses tsarismi, kapitalistide ja mõisnike vastu, kes rõhused vene ja läti töölisi ning talupoegi.

Läti rahvas, kes on astunud sotsialismimaa õnnelike rahvaste suurde vennalikkude perre, rakendab kogu oma rikkaliku loova jõu ja läheb käsikäes NSV Liidu töörahvaga edasi uue elu ehitamise teed.

Lähtudes läti rahva üksmeelselt väljendatud soovist, Rahvaseim otsustab: paluda Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogu võtta Läti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik vastu samadel alustel, nagu kuuluvad NSV Liitu Ukraina Nõukogude Sotsialistlik Vabariik ja teised nõukogude sotsialistlikud liiduvabariigid.

§ 4. NÕUKOGUDE LIIDU MAJANDUS JA RELVASTATUD JÕUD SUURE ISAMAASÕJA EELOHTUL.

NSV Liit — võimas tööstus- ja kolhoosiriik. Täitnud edukalt viie aasta plaanid, muutis nõukogude rahvas oma maa võimsaks tööstus- ja kolhoosiriigiks. Tööstustoodangu mahult jõudis Nõukogude Liit esimesele kohale Euroopas ja teisele kohale maailmas (Ameerika Ühendriikide järel). Sõjaeelsetel viisaastakutel ehitati 9000 suurt tööstusettevõtet; enamiku neist moodustasid rasketööstuse ettevõtted. *Võimsad tööstuskeskused loodi maa idaosas.*

1940. aastal ületas tööstuse kogutoodang tsaari-Venemaa töös-

tuse 1913. aasta toodangu 8,5 korda. Selle aja jooksul kasvas suurtööstuse toodangu maht 12-kordseks, masinaehituse oma aga 35-kordseks.

Industrialiseerimise kõrval etendas maa kaitsevõime tugevdamisel suurt osa põllumajanduse sotsialistlik ümberkujundamine, mis võimaldas Nõukogude riigil põhilisel rahuldada elanikkonna vajadused toiduainete ning tööstuse vajadused tooraine järele ning luua sõjaeelseil aastail ka suuremaid toiduainete ja tooraine varusid.

Kuid põllumajandus elas läbi suuri raskusi. Teravilja kogusaak oli 1940. aastal vaid 5830 miljonit puuda, s. t. ainult veidi rohkem kui 1913. aastal. Aeglaselt arenes loomakasvatus.

Abinõud maa kaitsevõime tugevdamiseks. Industrialiseerimise baasil loodi NSV Liidus kaasaegne kaitsetööstus, mis eriti kiiresti arenes sõjaeelseil aastail.

Aastail 1939—1940 töötasid nõukogude teadlased ja konstruktorid välja uusi suurepäraseid relvamudeleid, mida tööstus hakkas seeriaviisiliselt tootma.

Lennuväe relvastus täienes uut tüüpi hävitussõjakitega (MiG-3, LAGG-3, Jak-1), ründelennukitega (Il-2) ja pommitussõjakitega (Pe-2). Töötati välja uute tankide (T-34 ja KV) konstruktsioonid ning alustati nende tootmist. Oma taktikaliste ja tehniliste omaduste poolest olid need paremad kõigist välismaa tankidest.

Vahetult enne sõja puhkemist loodi meie maal reaktiivmiinipildujad — kuulsad «katjuušad», mis said hiljem sõjaväes väga populaarseks.

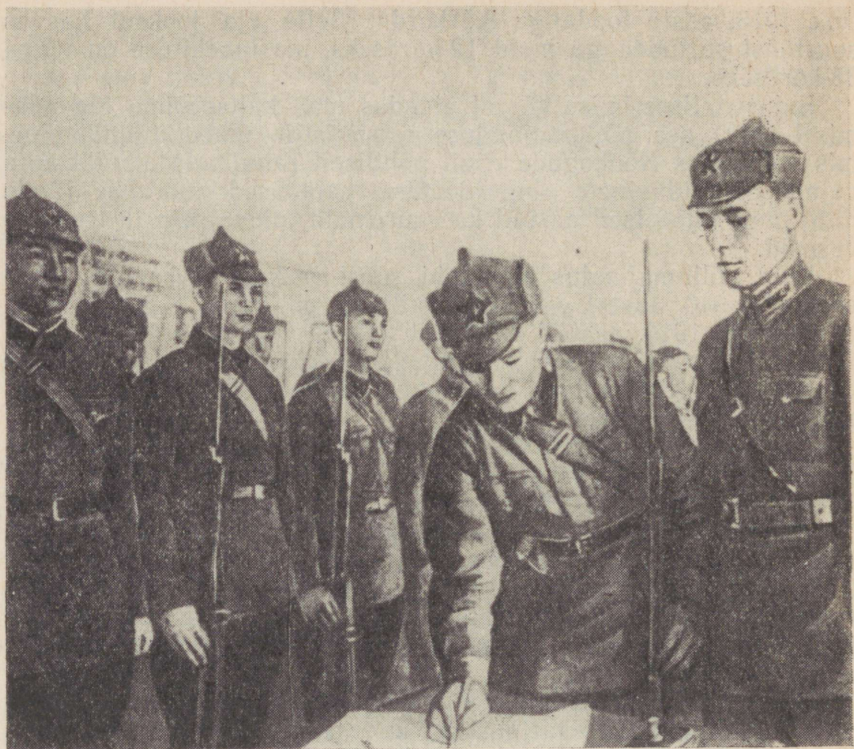
Punaarmee oli varustatud paremate suurtükkidega kui Saksa armee.

Kuid uue sõjatehnika tootmisel ei kasutatud kaugeltki täielikult ära Nõukogude tööstuse võimalusi. Kuigi meie kaitsetööstus oli toodetavate lennukite ja tankide arvu poolest fašistliku Saksamaa sõjatööstusest ees, toodeti meil kaasaegset tüüpi lennukeid ja tanke ometi veel vähe.

Sõjaeelseil aastatel pöörati suurt tähelepanu riiklike reservide suurendamisele, mis olid loodud sõja puhuks toorainete, kütuse, metalli ja toiduainete varude näol.

Seoses suurenenud sõjaohuga võttis Nõukogude riik kasutusse uusi abinõusid, mis olid suunatud maa kaitsevõime edasisele tugevdamisele. 1940. aastal võttis NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium vastu seadluse «Üleminekust kaheksatunnilisele tööpäevale, seitsmepäevasele töönalale ja tööliste ning teenistujate omavolilise ettevõtetest ja asutustest lahkumise keelamisest».¹

¹ Kuni 1940. aasta juunini kehtis ettevõtetes ja asutustes niinimetatud «kuuspäevak», viiele tööpäevale järgnes puhkepäev.

Sõjaväelise vandetöötuse andmine. 1939. aasta.

Seda seadlust toetasid laialdased töötajate hulgad, ettevõtetes tugevnes töödistsipliin, tõusis tööviljakus, suurenes riigikaitseks vajaliku toodangu hulk.

Selleks et plaanipäraselt ette valmistada kvalifitseeritud tööjõudu rahvamajanduse tähtsamate harude jaoks, loodi 1940. aastal ulatuslik vabrikutehasekoolide ning tööstus- ja raudteekoolide võrk, kus igal aastal õpetati välja umbes miljon linna- ja maanoort.

1939. aasta septembris võttis NSV Liidu Ülemnõukogu vastavalt NSV Liidu Konstitutsiooni 132. paragrahvile, mis kuulutas isamaa kaitsmise iga NSV Liidu kodaniku pühaks kohuseks, vastu uue «Üldise sõjaväekohustuse seaduse». See seadus tagas relvastatud jõudude arvulise kasvu ja lõi paremad tingimused keeruka sõjatehnika tundmaõppimiseks Punaarmee sõdurite poolt.

Kommunistlik Partei, Nõukogude valitsus ja kogu meie rahvas on alati pööranud suurt tähelepanu meie maa relvastatud jõudude tugevdamisele. 1941. aasta juuniks ulatus Punaarmee arvuline

suurus 4 207 000 inimeseni. 1939. aastast kuni 1941. aastani kasvasid enam kui kahekordseks Nõukogude õhujõud. Kuid paljusid väeosi alles komplekteeriti inimeste ja tehnikaga ning need tegid läbi veel väljaõppe algstaadiumi; uute sõjamasinate käsitsemist alles õpiti.

Punaarmee väeosades ja allüksustes tugevdati poliitilist tööd. Kõik sõjaväelased andsid Nõukogude relvastatud jõudude 21. aastapäeval uue *sõjaväelise vandetootuse*: «Olen alati valmis,» töötasid pidulikult Nõukogude sõjamehed, «tööliste ja talupoegade valitsuse käsul kaitsma oma kodumaad — Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu — ning tööliste ja talupoegade Punaarmee sõdurina töötan kaitsta teda mehiselt, oskuslikult, väärikalt ja auga, säästmata oma verd ja isegi elu täieliku võidu saavutamiseks vaenlaste üle.»

Arvestades Halhin-golil ja Nõukogude-Soome sõjas saadud võitluskogemusi ning uurides tähelepanelikult ka Euroopas alanud sõjategevust, tegi Punaarmee juhtkond suurt tööd Nõukogude relvastatud jõudude ettevalmistamisel kaasaegse sõja pidamiseks.

Kuid Punaarmee arvuline suurendamine, tema ümberrelvastamine ja sõjalise ettevalmistuse parandamine ei olnud Suure Isamaasõja alguseks veel lõpule viidud.

KÜSIMUSI.

1. Milliseid edusamme saavutasid meie maa tööstus ja põllumajandus 1941. aastaks?
2. Mida tehti aastail 1939—1941 NSV Liidu kaitsevõime tugevdamiseks?
3. Milline oli Nõukogude relvastatud jõudude seisukord Suure Isamaasõja eelõhtul?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Üleliidulise Ametiühingute Kesknõukogu läkitusest.

26. juunil 1940. a.

Kõigile töölistele, inseneridele, tehnikutele ja teenistujatele, kõigile ametiühingu liikmetele.

Seltsimehed!

Kapitalistlikku maailma vapustab taas maailmasõda... Sõda on juba tõmanud oma ofbiiti rohkem kui poole maakera elanikkonnast. Kogu kapitalistlikus maailmas — Euroopas ja Aasias, Ameerikas, Aafrikas ja Austraalias — on tööstus, transport ja põllumajandus tervikuna allutatud sõja huvidele. Äärmuseni on suurendatud kapitalistliku ekspluateerimise survet, tööline töötab 10—12 ja enam tundi ööpäevas, on kaotatud kõik pühapäevad ja pühad. Nii viisi majanduse üldise militariseerimise teel on imperialistlikud riigid kolossaalselt suurendanud kõigi relvaliikide tootmist.

Seega on kasvanud meie maad ähvardav sõjaohht, rahvusvaheline olukord võib iga hetk ootamatusi sünnitada...

Meie maa ei tohi relvade ja muude vajalike kaupade tootmise alal olla vähem ettevalmistatud kui kapitalistlikud maad. Me peame muutuma mitu korda tugevamaks, et olla kõigiti valmis igasugusteks katsumisteks...

Oma kodumaa kaitsevõime edasiseks tugevdamiseks peab NSV Liidu töölisklass olema valmis paratamatuteks ohvriteks. Üleliiduline Ametiühingute Kesknõukogu on seisukohal, et praegune seitsme- ja kuuetunniline tööpäev meie ettevõtetes ja asutustes ei ole nüüd küllaldane nende ülesannete täitmiseks, mis seisavad Nõukogudemaa ees. Kui kapitalistlikes maades on tööline sunnitud töötama 10—12 tundi ööpäevas kodanluse heaks, siis meie, nõukogude tööline võib ja peab töötama rohkem, kui ta seda praegu teeb, vähemalt 8 tundi, sest ta töötab enda heaks, oma sotsialistliku riigi heaks ja rahva hüvanguks.

Üleliiduline Ametiühingute Kesknõukogu esines NSV Liidu valitsuse ja NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi ees ettepanekuga tööpäeva pikendamise kohta kaheksa tunnini, ülemineku kohta kuuspäevakult seitsmepäevasele töö-
nädalale ja tööliste ning teenistujate omavolilise ettevõtetest ja asutustest lahkumise keelamise kohta. Need ettepanekud kiideti NSV Liidu valitsuse ja NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi poolt heaks...

Üleliiduline Ametiühingute Kesknõukogu avaldab veendumust, et töölised, insenerid, tehnikud ja teenistujad, kõik ametiühingute liikmed toetavad täielikult neid abinõusid, täidavad ausalt oma kohust sotsialistliku kodumaa ees...

Sõjaväeline vandetöötus¹.

Mina, Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu kodanik, astudes relvastatud jõudude ridadesse, annan vandetöötuse ja töotan pühalikult olla aus, vapper, distsiplineeritud, valvas sõjamees, hoida rangelt sõja- ja riigisaladust, vastuvaidlemata täita kõiki sõjaväelisi eeskirju ning komandöride ja ülemuste käske.

Töotan õppida põhjalikult sõjaasjandust, hoida igati sõjaväe ja rahva vara ning jääda viimse hingetõmbeni ustavaks oma rahvale, oma Nõukogude kodumaale ja Nõukogude valitsusele.

Olen alati valmis Nõukogude valitsuse käsul välja astuma oma kodumaa — Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu kaitseks ja töotan kaitsta teda relvastatud jõudude sõjamehena mehiselt, oskuslikult, väarikalt ja auga, säästmata oma verd ja isegi elu täieliku võidu saavutamiseks vaenlaste üle.

Kui ma aga murran oma pühalikku vandetöötust, siis saagu mulle osaks Nõukogude seaduse karm karistus, töörahva üldine vihkamine ja põlgus.

Küsimusi I peatüki kordamiseks.

1. Millised ülesanded kerkisid nõukogude rahva ette pärast seda, kui sotsialism oli põhiliselt üles ehitatud? Milles seisid kolmanda viie aasta plaani ülesanded ja milliseid edusamme sotsialistliku majanduse ehitamisel saavutasid nõukogude inimesed kuni 1941. aasta juunini?

2. Kuidas võitles Nõukogude riik rahu ja rahvaste julgeoleku eest enne Teist maailmasõda?

3. Millistel asjaoludel ja kuidas loodi aastail 1939—1940 uued nõukogude vabariigid?

4. Millised abinõud võeti kasutusele NSV Liidu kaitsevõime tugevdamiseks aastail 1939—1941?

¹ Kehtiv sõjaväelise vandetöötuse tekst on kinnitatud NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 10. juunist 1947. a.

**NÕUKOGUDE LIIDU SUUR ISAMAASÕDA
(1941—1945).**

§ 5. SUURE ISAMAASOJA ALGUS.

Fašistliku Saksamaa sõnamurdlik kallaletung NSV Liidule. 1941. aasta 22. juuni varahommikul tungis fašistlik Saksamaa sõnamurdlikult kallale Nõukogude Liidule. Hitler paiskas pealetungile 190 diviisi, tohtu hulga tanke ja lennugäge. Koos hitlerlike röövvalutajatega tungisid Nõukogudemaale Saksamaa liitlasriikide — Itaalia, Soome, kuningliku Rumeenia ja hortistliku Ungari väed.

Sõja esimestel tundidel pani vaenlane toime massilisi õhurünnakuid. Fašistlikud lennukid pommitasid Nõukogude linnu, lennuvälju ja raudteesõlmi. Piirivalvekordonitele ja Punaarmee väeosade paiknemisrajoonidele avati tuli tuhandeist suurtükkidest. Vastase tanki- ja motoriseeritud vägede löögiüksused tungisid Nõukogude territooriumile.

Alles poolteist tundi pärast sõjategevuse algust teatas Saksa saadik Moskvast Nõukogude valitsusele, et Saksamaa peab ennast Nõukogude Liiduga sõjaseisukorras olevaks. Sel kombel, rikkunud sõnamurdlikult, jämedalt Nõukogude-Saksa mittekallaletungilepingut, alustas fašistlik Saksamaa sõda NSV Liidu vastu.

Valmistudes kallaletungiks meie maale, töötasid hitlerlased 1940. aastal välja niinimetatud «Barbarossa plaani». See plaan nägi ette «välksõda» — Punaarmee purustamist, Moskva vallutamist ja Saksa fašistlike vägede jõudmist 8 nädalaga Arhangeliski—Astrahani joonele.

Hitlerlased tahtsid hävitada maailma esimese sotsialistliku riigi, tükeldada Nõukogudemaad reaks Saksamaast sõltuvateks riikideks, hävitada palju miljoneid nõukogude inimesi, ellujäänud aga muuta oma orjadeks.

Sõda, mida fašistlik Saksamaa alustas Nõukogude Liidu vastu, oli imperialistlik vallutussõda, röövsõda. Sõja röövellik iseloom ja palju aastaid kestnud ohjeldamatu fašistlik propaganda olid muutnud Saksa armee elukutseliste mõrtsukate, riisujate ja vägivallatsejate armeeks, kellel puudus igasugune moraal.

Nõukogude rahvas astus Kommunistliku Partei juhtimisel Suurde Isamaasõtta fašistlike röövvalutajate vastu.

Moskvalased kuulavad raadiost Nõukogude valitsuse avaldust fašistliku Saksc-maa sõnamurdliku kallaletungi kohta NSV Liidule 22. juunil 1941. aastal.

Selles sõjas seadis nõukogude rahvas oma eesmärgiks *kaitsta sotsialistliku kodumaa au, vabadust ja sõltumatust*, purustada fašistlikud röövvalutajad, aidata Euroopa rahvastel vabaneda verisest fašistlikust ikkest. Suure Isamaasõja kõrged ja üllad eesmärgid innustasid nõukogude inimesi enneolematutele kangelas-tegudele, kutsusid esile ajaloos ennenägematu *rahva massilise kangelaslikkuse*.

Punaarmee sunnitud taandumine sõja algusperioodil. Sõja-tegevuse esimestest tundidest peale osutasid nõukogude sõja-mehed vaenlasele kangelaslikku vastupanu kogu Nõukogude-Saksa rindel, mis ulatus Mustast merest kuni Barentsi mereni. Punaarmee regulaarväeosad ja piirivalvurid võitlesid erakordse mehisuse ja visadusega.

Olles ümber piiratud, lõi legendaarse Bresti kindluse väike garnison rohkem kui kuu aja jooksul tagasi vaenlase vägede raevu-kad rünnakud. Vastupanu lõppes alles siis, kui rivisse ei olnud jää-nud enam ühtegi kindluse kaitsjat. «Suren, kuid ei alistu. Huvasti, Kodumaa! 20. VII 1941. a.» — niisuguse kirja on jätnud kindluse seinale tundmatu kangelane, üks viimaseid Bresti kindluse kaits-jaid.

Surematu kangelaste sooritas 26. juuni 1941. a. lendur Nikolai Gastello. Ta suunas oma vigastatud ja leegitseva lennuki vaenlase autodele ja bensiinitsisternidele. Fašistid maksid kangelaslike nõukogude lendurite hukkamise eest kallist hinda. Kümned sakslaste autod lendasid õhku. Selle kangelaste eest anti kapten Gastellole postuumselt Nõukogude Liidu kangelase nimetus.

Punaarmee eelväed pidasid lahinguid väga rasketes tingimustes. Fašistlikud väed, kasutades oma ülekaalu elavjõus ja tehnikas, tekitasid meie vägedele suuri kaotusi. Vastase tanki- ja motoriseeritud vägede koondised haarasid Nõukogude vägesid tiibadelt ja tungisid sügavale tagalasse. Punaarmee väekoondiste koostöö oli häiritud. Paljud väeosad pidasid lahinguid, olles täielikult ümber piiratud. Seetõttu oli Punaarmee sunnitud taganema, hoolimata oma visadusest ja mehisusest. Juuli alguseks oli vaenlane vallutanud Leedu, suure osa Lätist, Lääne-Ukraina, Lääne-Valgevenemaa ja osa Moldaaviast. Meie sotsialistlikku kodumaad ähvardas surmaoht.

Miks nii juhtus?

Nõukogude Liidule kallaletungi momendiks töötas fašistliku Saksamaa majandus täielikult sõja vajadusteks. Peale selle olid Saksamaa käsutuses tema poolt okupeeritud Euroopa maade ressursid. Seetõttu oli fašistlikul armeel Punaarmeeга võrreldes esialgu ülekaal nii lahingutehnika hulga kui ka mõnele relvaliikide kvaliteedi poolest. Mis puutub Nõukogude Liidu majandusse, siis oli see allutatud rahuliku ülesehitustöö huvidele, ja kuigi riigis oli võimas sõjatoöstus, ei olnud veel korraldatud kõige täiuslikumate relvatüüpide massilist tootmist.

Saksa fašistlikud väed olid täielikult mobiliseeritud ja neil olid kahe aasta kestel omandatud sõjapidamise kogemused. Nõukogude Liidule kallaletungi momendiks oli fašistlik väejuhatuse koondanud meie piirile hiiglasuure sissetungiarmee.

Fašistlik Saksamaa tungis Nõukogude Liidule kallale pärast seda, kui oli saavutanud otsustavaid võite Läänes. Seepärast võis Hitler rõhuva osa oma relvastatud jõududest paisata pealetungile Idas. Koos Saksamaaga sõdisid Nõukogude Liidu vastu Itaalia, Soome, Rumeenia ja Ungari, kus olid võimul reaktsoonilised, fašistlikud valitsused. Peale selle abistasid fašistlikku Saksamaad Jaapan, Hispaania, Bulgaaria ja Türgi. Algul tuli Nõukogude Liidul ja tema Punaarmeel võidelda Saksamaa ja tema liitlaste vastu üksirida. Nõukogude väejuhatuse, kartes ootamatult kallaletungi Jaapani poolt, oli sunnitud hoidma suuri sõjajõude Kaug-Idas, samuti Kaukaasia piiril, et lüüa tagasi Türgi võimalikku kallaletungi.

Fašistlikul Saksamaal oli suur sõjaline eelis seetõttu, et ta alustas sõja meie maa vastu ootamatult. Muidugi ei olnud saksa röövvalutajate kallaletung NSV Liidule täiesti ootamatu. Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus teadsid, et hoolimata mittekallaletungilepingust alustab fašistlik Saksamaa sõda Nõukogude Liidu vastu. Seepärast valmistusid riik ja armee kaitseks. Oli välja töötatud ja vastu võetud mobilisatsiooniplaan, mis nägi ette tööstuse ümberkorraldamist sõja vajadusteks, oli alustatud vägede koondamist maa siserajoonidest läänepiirile. Toimus uute väeüksuste formeerimine. Punaarmee varustati uusima sõjatehnikaga. Kuid riigi ettevalmistused kaitseks ei olnud lõpule viidud. See määraski ette ajutise ebaedu sõja algusperioodil.

Nõukogude rahva mobiliseerimine võitluseks vaenlase vastu.
Suure patriootilise vaimustuse ja kõikumatu usuga võidusse

vaenlase üle astus nõukogude rahvas Suurde Isamaasõtta. «Me anname ennast Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse käsutusse ning võitleme Kodumaa eest viimse veretilgani,» teatasid miitingul Leningradi A. A. Zdanovi nimelise tehase töölised.

22. juunil 1941. aastal kuulutati välja *üldmobilisatsioon ja kehtestati sõjaseisukord* NSV Liidu Euroopa-osas. Koos mobiliseerituga ilmusid mobilisatsioonipunktidesse sajad tuhanded vabatahtlikud, kes palusid end rindele saata.

29. juunil 1941. a. saatsid NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee rindelähedaste oblastite partei- ja nõukogude organisatsioonidele direktiivi, milles esitati maa kõigi jõudude mobiliseerimise programm võitluseks vaenlase vastu. Partei ja valitsus kutsusid nõukogude inimesi üles saama aru kogu maad ähvardava hädaohu suurusest, kogu tööd sõja vajaduste järgi ümber korraldama, organiseerima rindele igakülgset abi, kõigiti suurendama sõjaotstarbelist tootmist, Punaarmee sunnitud taganemise korral ära vedama või hävitama kõik väärtusliku vara, arendama partisanivõitlust vaenlase tagalas.

30. juunil loodi Riiklik Kaitsekomitee, kelle esimeheks määrati J. V. Stalin. Riikliku Kaitsekomitee kätte koondati kogu riigivõim.

ÜK(b)P Keskkomitee suunas kõige tähtsamatesse sõjaväelise ja majandusliku töö lõikudesse paljusid silmapaistvaid partei- ja Nõukogude riigi tegelasi.

ÜK(b)P Keskkomitee otsuse kohaselt saadeti parteilise mobilisatsiooniga rindele sõjaliselt kõige paremini ettevalmistatud kommuniste ja kommunistlikke noori. *1941. aasta lõpul võitles armees 1 300 000 kommunisti ja üle 2 miljoni kommunistliku noore.*

«**Kõik rinde heaks, kõik võidu heaks!**» Kogu riigi- ja majandusorganite ning ühiskondlike organisatsioonide tegevus allutati rinde vajadustele. Lühikese ajaga viidi enamik ettevõtteid üle sõjatoodangu väljalaskmisele. Sõja esimestest päevadest peale arenes kõikjal patriootlik liikumine loosungi all: «Töötada enda ja rindele läinud seltsimehe eest.» Sajad tuhanded töölised täitsid ühes vahetuses kaks-kolm normi. Järsult suurenes mitmel tööpingil töötajate arv, laialt levis sõsarerialade omandamine.

Rindele läinud mehi asendasid ettevõtete tsehhide naised ja noorukid, tööle tulid tagasi pensionärid. Naised omandasid meeste elukutseid: õppisid terast sulatama, sepatööd tegema ja keerukaid mehhanisme juhtima. Eilsed kooliõpilased õppisid edukalt sooritama keerukaid tööoperatsioone. Kuid töökäsi ei jätkunud ikkagi. Seepärast kehtestati sõja ajaks 11-tunnine tööpäev ja kaotati iga-aastased puhkused.

Alates 1941. aasta septembrist hakati «Uralmaši» ja Gorki autotehase kommunistlike noorte algatusel looma ettevõtetes *kommunistlike noorte ja noorte rindebrigaade*, kes täitsid kaks korda suuremaid töönorme. Sõja esimestel nädalatel sündis taas kodusõja suurepärase traditsioon — kommunistlikud laupäevakud

Ohe Leningradi tehase töölised annavad end vabatahtlikult üles Punaarmeele astumiseks. 1941. aasta juuli.

ja pühapäevakud. Üksnes juulis-augustis võttis neist osa 26 miljonit inimest.

Rajoonidest, mida ähvardas vaenlase sissetung, evakueeriti Uraali, Lääne-Siberisse, Kasahstani ja Kesk-Aasia vabariikidesse üle 10 miljoni inimese ja 1563 suurt tööstusettevõtet, millel oli esmajärguline tähtsus riigikaitse seisukohast. Need ettevõtted taastati uutes kohtades lühima aja jooksul. Nii päeval kui öösel töötasid inimesed pingeliselt lahtistel ehitusplatsidel vihma ja lume käes, et tehaseid kiiremini käiku lasta. Töölised elasid muld-onnides ja telkides, toit oli napp. Nõukogude inimeste ja partei-organisatsioonide töökangelaslikkus andis ennenägematuid tulemusi: ettevõtte monteerimiseks kulus kõigest kolm-neli nädalat. Mõne kuu pärast aga saavutas enamik evakueeritud tehaseid sõjaleelse tootmistaseme.

Kuid 1941. aasta teisel poolel vähenes tööstustoodang rea tähtsamate tööstuspiirkondade kaotamise tõttu rohkem kui kaks korda. See oli kõige raskem periood sõjamajanduse arendamises.

Alates 1941. aasta sügisest langes kogu raskus maa ja rinde varustamisel leiva ning teiste toiduainetega idarajoonidele. Meeste sõjaväkke minekuga langesid kõik tööd põllumajanduses

naiste, alaealiste ja vanade õlgadele. Traktorite ja kombainide jaoks ei jätkunud kütust. Kuid ka nendes äärmiselt rasketes tingimustes koristati 1941. aasta saak täielikult.

Punaarmee kaitselahingud. 1941. aasta suvel ja sügisel pidas Punaarmee pealetungivate Saksa fašistlike vägede vastu ägedaid kaitselahinguid. Peaaegu kaks kuud kestis Smolenski lahing. Siin peeti vaenlast kinni septembri keskpaigani. Kandes tohutuid kaotusi, olid saksa röövullutajad rohkem kui kuuks ajaks sunnitud seisma panema oma pealetungi Moskvale.

Septembri alguses murdsid hitlerlased läbi Leningradi juurde ja piirasid ta maa poolt ümber, kuid hoolimata suurest jõudude ülekaalust ei suutnud nad saavutada otsustavat edu. Nõukogude väed püsisid kindlalt oma positsioonidel. Neile tuli appi rahvakaitsevägi, kuhu kuulus üle 160 000 mehe. Kuni 40% rahvakaitseväge võitlejaist olid kommunistid ja kommunistlikud noored. Sajad tuhanded elanikud ehitasid kindlustusi linna lähistel ja tema tänavatel. Väga suurt osa Leningradi kaitsmisel etendasid Balti laevastiku meremehed, kes tõkestasid vaenlasele tee Soome lahe poolt ja toetasid maavägesid võimsa suurtükitlega.

Põrgates kokku murdumatu kaitsevalliga, asus vaenlane Leningradi piirama, lootes lakkamatu pommitamise ja suurtükitlega murda leningradlaste visadust, kägistada nad nälja kondise käega.

Üle kahe kuu, juuli algusest kuni 19. septembrini, kestis Kiievi kangelaslik kaitsmine. 160 000 kiievlast püstitasid kindlustusi linna lähistel. Neil kaitseliinidel peatasid Punaarmee väeosad ja rahvaväe üksused Saksa fašistlike vägede pealetungi. Nõukogude sõjamehed võitlesid mehiselt, viimse hingetõmbeni.

Kangelasena langenud jalaväelase A. Sobolevi komsomolipileiti vahelt leiti järgmine kiri: «Pidagu vaenlane meeles, et Punaarmee sõdurid end vangii ei anna, ja kui on vaja, siis surevad, kuid surevad kangelastena. Ma olen juba rivist välja viinud vähemalt 20 fašisti ja võitlen edasi Kodumaa eest, andes tilk tilga järel oma verd. Kui mul tuleb surra, siis suren ainult kangelasena... olles veendunud, et fašism lüüakse puruks ja võit jääb meile.»

Hitlerlased kaotasid Kiievi all üle 100 000 sõduri ja ohvitseri. Alles pärast värske jõudude kohaletoomist suutsid nad rinde Kiievist kagu pool läbi murda. Ümberpiiramise ähvarduse tõttu olid Punaarmee väeosad sunnitud linna loovutama.

73 päeva — 4. augustist kuni 16. oktoobrini — kestis Odessa kangelaslik kaitsmine. Olles maa poolt täielikult ümber piiratud, pidasid Uksiku Mereäärse armee väeosad Musta mere laevastiku ja linna elanike toetusel vastu vaenlase 18 diviisi survele. Lahingutes Odessa pärast kaotasid Saksa ja Rumeenia väed üle 110 000 sõduri ja ohvitseri ning tohutul hulgal sõjatehnikat.

Kangelaslinnade Leningradi, Kiievi ja Odessa visa kaitsmine ning kaitselahing Smolenski all etendasid tähtsat osa hitlerliku «välksõja» plaani kokkuvõttearvutamisel.

KÜSIMUSI.

1. Missuguseid eesmärke taotles fašistlik Saksamaa sõjas Nõukogude Liidu vastu? Millisena Saksa väejuhatuse seda sõda kavatses?
2. Missugune iseloom oli hitlerlike röövullutajate vastu peetaval nõukogude rahva Suurel Isamaasõjal?
3. Millega oli tingitud Punaarmee taganemine sõja algusperioodil?
4. Missugused ülesanded seadis Kommunistlik Partei nõukogude rahvale, selleks et purustada vaenlane?
5. Missugune tähtsus oli Leningradi, Kiievi ja Odessa kangelaslikul kaitsmisel?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Rindelähedaste oblastite partei- ja nõukogude organisatsioonidele.

NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja UK(b)P
Keskkomitee direktiivist.

29. juunil 1941. a.

NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja UK(b)P Keskkomitee kohustavad kõiki partei-, nõukogude, ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioone tegema lõpu muretusele ja hooletusele ning mobiliseerima kõik meie organisatsioonid ja kõik rahva jõud vaenlase purustamiseks, halastamatuks arvete-õienduseks kallaletunginud Saksa fašismi hordidega.

NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja UK(b)P Keskkomitee nõuavad teilt:

1. Halastamatus võitluses vaenlasega kaitsta iga jalatäit Nõukogude maad, võidelda viimse veretilgani meie linnade ja külade eest, ilmutades meie rahvale omast julgust, initsiatiivi ja taibukust.

2. Organiseerida tegevarmele igakülgset abi, kindlustada armee varustamine kõige vajalikuga, tagada vägede ja sõjaliste veoste kiire transportimine, anda ulatuslikku abi haavatutele, muutes hospitalideks haiglaid, kooie, klubisid ja ametiasutusi.

3. Kindlustada Punaarmee tagalat, allutades kogu oma tegevuse rinde huvidele, tagada kõigi ettevõtete intensiivistatud töö, selgitada töötajatele nende kohustusi ja kujunenud olukorda, organiseerida tehaste, elektrijaamade, sildade ning telefoni- ja telegraafiseid kaitset, pidada halastamatut võitlust igasuguste tagala desorganiseerijate, desertööride, paanikatekitajate ja kuulduste levitajate vastu, hävitada spioone, diversante ja vaenlase langevarjureid, andes kõiges selles kiiret kaasabi hävituspataljoniidele. Kõik kommunistid peavad teadma, et vaenlane on salakaval, vilunud petmises ja valekuulduste levitamises, arvestama seda kõike oma töös ja mitte lagemat provokatsioonide ohvrisk.

4. Punaarmee sunnitud taganemise korral ära viia raudtee veerev koosseis, jätmata vaenlasele mitte ühtki vedurit, mitte ühtki vagunit, mitte jätta vastasele ühtki kilogrammi vilja, ühtki liitrit kütust. Kolhoosnikud peavad ära ajama kariloomad, andma vilja säilitamiseks riiklikele organitele selle äravedamiseks tagalapiirkondadesse. Kogu väärtuslik vara, sealhulgas värvilised metallid, vili ja kütus, mida ei ole võimalik ära vedada, tuleb ilmingimata hävitada.

5. Vaenlase poolt vallutatud aladel luua partisanisalku ja diversiboni-gruppe võitluseks vaenlase armee väeosadega, selleks et süüdata kõikjal ja igal pool partisanisõda, lasta õhku sildu ja teid, rikkuda telefoni ja telegraafisid, süüdata ladusid jne. Vallutatud rajoonides luua vaenlasele ja kõigile tema käsilastele väljakannatamatud tingimused, jälitada ja hävitada neid igal sammul, ajada nurja kõik nende üritused.

6. Viivitamatult anda sõjatribunali alla, isikutele vaatamata, kõik need, kes oma paanika ja argusega segavad kaitseüritust.

NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja UK(b)P Keskkomitee teatavad, et meie pealesunnitud sõjas fašistliku Saksamaaga otsustatakse Nõukogude riigi elu ja surma küsimus, küsimus, kas Nõukogude Liidu rahvad jäävad vabaks või langevad orjusse.

Nüüd sõltub kõik meie oskusest kiiresti organiseeruda ja tegutseda, kaotamata minutitki aega, laskmata mööda ühtki võimalust võitluses vaenlasega.

Bolševike ülesanne on koondada kogu rahvas Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse ümber Punaarmee ennastsalgava toetamise ja võidu heaks.

§ 6. SUUR VÕIT MOSKVA ALL.

Nõukogude väed ajavad nurja vaenlase plaanid vallutada Moskva. Loonud tunduva jõudude ülekaalu, eriti tankide ja lennuväe osas, otsustas fašistlik väejuhatuse pealetungiga põhjast ja lõunast ning samaaegse löögiga läänest ümber piirata ja hävitada Nõukogude väed ning vallutada Moskva. Septembri lõpul alustasid 75 vaenlase diviisi suurt pealetungi Moskvale. Nende tee tõkestasid Punaarmee väed. Nõukogude pealinna lähistel algas äge lahing.

19. oktoobril kuulutas Riiklik Kaitsekomitee Moskvast välja *piiramisseisukorra*. Moskva parteikomitee üleskutsel läksid sajad tuhanded moskvalased kindlustusi ehitama. Meie pealinna lähistel kaevati tankitõrjekraave ja eskarpe¹, rajati tankitõkkeid maasse taotud vaiadest, püstitati sadu kilomeetreid traat- ja raidtõkkeid. Moskva tänavad kattusid barrikaadide, tankitõkete ja metallist «siilidega».

Tehastes ja vabrikutes kees päeval ja öösel pingeline töö relvade, laskemoona ja varustuse tootmisel. Sajad tuhanded moskvalased astusid rahvakaitseväkke ja hävituspataljoni. Rindele läks üle 100 000 kommunisti ja 260 000 Moskva kommunistlikku noort.

Punaarmee väeüksused andsid saksa fašistlikele röövvaldajatele tugevaid lööke ja peatasid nad põhja pool Kalininit, lääne pool Možaiskit ning Tuula lähistel.

Neil karmidel päevadel tähistas rinde-Moskva *Suure Oktoobri* 24. aastapäeva. 6. novembril 1941. a. toimus Majakovski metroojaamas Moskva Nõukogu ning pealinna partei- ja ühiskondlike organisatsioonide ühine pidulik koosolek, järgmisel päeval aga Punasel väljakul Moskva garnisoni vägede paraad. Möödudes piduliku marsiga Lenini mausoleumi eest, läksid lahingurakmeis väed paraadilt otse rindele.

15. novembril 1941. a. alustasid hitlerlased teist «suurt pealetungi» Moskvale. Hoolimata tohututest kaotustest kippus vaenlane meeleheitlikult edasi. 25. novembril vallutasid fašistlikud väed Klini ja jõudsid Jahroma piirkonnas välja Moskva—Volga kanalini. Oli vaja nõukogude sõjameeste piiritut kangelaslikkust, et vaenlast peatada.

Meie väed võitlesid erakordselt mehiselt.

Eriti paistis lahingutes silma 316. diviis kindral I. V. Panfilovi juhtimisel. Selle diviisi vaprad võitlejad — venelased, ukrainlased, valgevenelased, kasahhid ja kirgiisid — kaitsesid kindlalt oma positsioone, mida ründasid vaenlase tankid. Dubosekovo teelahkmel tõkestas 28 panfiilovlast eesotsas poliitjuhi V. G. Klotškoviga tee fašistlike automaaturite roodule, kes tungisid peale 20 tanki toetusel. Tabava tulega hävitasid nõukogude sõdurid 70 fašisti ja mitu

¹ Eskarp — tankitõke kaeviku järsku serva nool.

tanki. Siis paiskasid fašistid käputäie võitlejate vastu veel 30 tanki. Kuid kangelased ei löönud vankuma. «Venemaa on suur, aga taganeda pole kuhugi. Selja taga on Moskva.» Need poliitjuhi Klotškovi süütavad sõnad väljendasid seda, mis oli igäihe mõttes. Ja võitlejad pidasid vastu surmani. 24 nendest hukkus, kuid vaenlast peeti kinni üle nelja tunni. Selle ajaga suutsid meie väed kindlustada uuel kaitsejoonel.

Mida lähemal oli Moskva, seda visamaks muutus meie vägede kaitse. Saksa diviisid kandsid üha suuremaid kaotusi ja olid sunnitud kulutama oma viimaseid reserve.

Selleks et võtta vaenlaselt võimalus paisata Moskva alla reserve teistest rindelõikudest, võttis Punaarmee väejuhatuse ette pealetungioperatsioone Rostovi ja Tihvini all.

Vastase poolt okupeeritud Moskva oblasti läänerajoonides võitles kümneid partisanisalku. Partisanide ridades võitles mehiselt tuhandeid kommunistlikke noori. Piiritut ustavust Nõukogude kodumaale ja vankumatut mehisust ilmutasid Zoja Kosmodemjanskaja, Aleksander Tšekalin, Liisa Tšaikina ja paljud teised noored kangelased, kes andsid oma elu kodumaa eest.

Mõnes kohas läks hitlerlastel korda läheneda Moskvale 25—30 km kaugusele, kuid *Nõukogude vägede rinnet läbi murda neil ei õnnestunud*. Vastane peatati pealinna lähistel, kusjuures ta kaotas surmasaanute ja haavatutena kuni poole oma isikulisest koosseisust.

Leningradi kangelaslik kaitsmine 1941/42. aasta talvel. Uhe-aegselt pealetungiga Moskvale püüdsid hitlerlased visalt vallutada Leningradi. Vaenlase väed blokeerisid linna igast küljest. Kangelaslikud leningradlased tootsid linna kaitsvate Punaarmee vägede jaoks tanke, suurtükke, laskemoona ja varustust. Paljud tuhanded töölised ja teenistujad astusid rahvakaitseväge diviisidesse ja kaitsesid kangelaslikult kodulinna.

Meeletus vihas korraldas vaenlane Leningradile iga päev õhürünnakuid ja tulistas linna barbaarselt suurtükkidest, tappes rauku, naisi ja lapsi ning purustades maailma ühe ilusama linna suurepäraseid arhitektuurimälestisi.

Blokeeritud linnas ei jätkunud kütust, linnatransport jäi seisma, tunduvalt vähenes elektrienergia saamine, veevõrk ei töötanud. Kuid kõige hirksamaks õnnetuseks oli nälg. Uhe inimese leivanormi vähendati 125 grammini päevas. Paljud tuhanded inimesed surid piinarikkasse surma. Erakordselt rasketes tingimustes jätkasid leningradlased võitlust ja pidasid vaenlast kinni.

Novembris rajati üle Laadoga järve jää kuuluse «elu tee». Lakkamatu pommitamise ja suurtükitule all hakati autodega Leningradi vedama toiduaineid ja kütust. Ja linn pidas vastu. Leningradi kaitsmine on üks kangelaslikumaid lehekülgi Suure Isamaasõja ajaloo.

Saksa fašistlike röövvallutajate metsikused. Meie maa ajuti-

Ümberpiiratud Leningradis. 1941. aasta detsember.

selt okupeeritud territooriumil panid hitlerlased toime hirmsaid kuritegusid. Fašistlikud barbarid hävitasid halastamatult nõukogude inimesi, partei-, ametiühingu-, kolhooside komsomoliaktiviste.

Okupantide poolt kehtestatud eeskirjade vähimalegi rikkumisele järgnes mahalaskmine. Kõikjal loodi koonduslaagreid, teostati massilisi hukkamisi. Igal pool seisis võllad.

Hitlerlaste poolt haaratud tööstusettevõtted kuulutati fašistliku *reich*'i omandiks. Töölisi sunniti vägivaldselt neid ettevõtteid taastama. Töölt puudumise pärast karistati ihunuhtlusega.

Maal röövisid hitlerlased kolhoosid ja sovhoosid paljaks ning likvideerisid need. Ukrainasse, Valgevenemaale ja Baltimaadesse hakkasid ilmuma saksa kolonistid. Okupandid võtsid talupoegadelt ära peaaegu kogu saagi. Miljoneid nõukogude inimesi küüditati vägivaldselt Saksamaale fašistlikule sunnitööle. Ja siiski ei alistunud nõukogude inimesed okupeeritud rajoonides röövvallatajatele, saboteerisid igati nende käske ja korraldusi ning abistasid kõikjal partisane ja põrandaaluseid.

Ainult tühine osa okupeeritud oblastite elanikest asus hitlerlastega koostööle. Need olid peamiselt kriminaalsed elemendid ja reaktiooniline osa vaimulikkonnast. Nõukogude inimesed suhtu-

sid neisse vaenlase kannupoistesse põlgusega. Partisanid õien-
dasid äraandjatega halastamatult arveid.

Rahvatasujate võitlus vaenlase tagalas. Kommunistliku Partei üleskutsel moodustasid nõukogude inimesed vaenlase tagalas partisanisalku. Esimestena astusid partisanide ridadesse kommunistid ja kommunistlikud noored. Ukrainas ja Valgevenemaal, Orjoli, Smolenski, Kalinini ja Leningradi oblastis, Baltimaadel ja Krimmis — kõikjal tekkis arvukalt rahvatasujate salku, kes said röövvallutajate hirmuks. Partisanisalku juhtisid Kommunistliku Partei pörandaalused organisatsioonid ja Partisaniliikumise Keskstaap.

Partisanisalgad tungisid kallale sõjaväeladudele, lasksid õhku sildu, purustasid raudteid, lasksid rööbastelt välja Saksa ešelone, vabastasid hitlerlastest asulaid. Vaenlase sügavas tagalas taastasid partisanid nõukogude võimu. Nendes *partisanide kraides* tegutsesid nõukogude organid, taastati kolhoose ja töötasid isegi koolid.

Saksa fašistlike vägede purustamine Moskva all. Ägedates lahingutes peatasid Punaarmee üksused fašistid Moskva külje

Hitlerlikud timukad viivad hukkamisele Minski pörandaalusest kommunistlikust liikumisest osavõtjaid. 1941. aasta oktoober.

Nõukogude väed marsivad läbi vabastatud Klini linna. 1941. aasta detsember.

all. Nõukogude Kõrgem Ülemjuhatus koondas pealinna juurde suuri jõudusid, paigutades need vaenlase pealetungi peasuunas. Nüüd oli ülekaal Nõukogude vägede poolel.

6. detsembril 1941. a. algas võimsa suurtükitle-ettevalmistusega Lääne-, Kalinini ja Edelarinde vägede otsustav vastupealetung kindralite G. K. Žukovi, I. S. Konevi ja marssal S. K. Timošenko juhtimisel. Moskvast põhja pool murdsid Nõukogude väed hitlerlaste vastupanu, vabastasid pealetungi viiendal päeval Rogatšovi linna ja piirasid ümber Klini. Moskvast lõuna pool andsid meie väed tõsise löögi Guderiani tankiarmeele. Vaenlase grupeeriing, kelle eesmärgiks oli Moskva ümberhaaramine lõunast, sai ägedates lahingutes lüüa ning tema purustatud üksused taganesid lääne poole. Rinde kesklõigus paisati hitlerlased tagasi Krjukovi ja Zvenigorodi alt.

Vabastades Moskva ümbruse alasid, nägid meie sõdurid hitlerlaste hirmsate kuritegude jälgi. Fašistlikud timukad olid maha lasknud, üles poonud ja julmalt piinanud tuhandeid nõukogude inimesi, olid tapnud isegi rauku ja lapsi.

Moskva ümbruses oli purustatud palju linnu ja maha põletatud peaaegu kõik külad. Hitlerlased olid rüvetanud vene rahva suuri rahvuslikke mälestusmärke. Klinis olid nad barbaarselt purustanud P. I. Tšaikovski majamuuseumi, Tuula lähedal rüüstanud ja maha põletanud L. N. Tolstoi muuseumi Jasnaja

Poljana mõisas. Kuulsasse võlvitud tuppa, kus suur kirjanik lõi oma suurema romaani «Sõda ja rahu», olid hitlerlased teinud hobuselatrid. Istras oli purustatud suure vene ehitusmeistri Kazakovi loodud Novo-Jerussalimi kirik.

Talvise pealetungi ajal liikusid meie väed kohati enam kui 400 km lääne poole. Vabastati Moskva ja Tuula oblast ning paljud Kalinini, Orjoli, Smolenski ja Leningradi oblasti rajoonid.

Suures lahingus Moskva all hajutas Punaarmee igaveseks legendi fašistliku armee võitmatusest. Hitlerlikku «välksõja» plaani tabas lõplik krahh. Saksa fašistlike vägede purustamine kangelaslinna Moskva all oli esimese sõja-aasta tähtsaimaks sündmuseks ja hitlerlaste esimeseks suureks kaotuseks kogu Teises maailmasõjas.

Antifašistliku koalitsiooni moodustamine. Purunesid ka fašistliku Saksamaa valitsejate lootused NSV Liidu rahvusvahelisele isoleerimisele. 1941. aasta juunis teatasid Inglise ja Ameerika Ühendriikide valitsused oma toetusest Nõukogude Liidule võitluses Saksamaa vastu. Kuid vastupidiselt oma maa rahva huvidele ei seadnud Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad oma eesmärgiks Saksa fašismi täielikku purustamist. Nad tahtsid ainult kõrvaldada Saksamaad ja Jaapanit kui oma ohtlikke konkurente maailmaturul ega kavatsenud hoopiski loobuda oma Nõukogude-vastastest plaanidest.

Kuid Inglismaa ning Ameerika Ühendriikide teravad imperialistlikud vastuolud Saksa kapitaliga osutusid tugevamateks kui vastuolud kapitalistlike maade ja Nõukogude Liidu vahel. Pealegi olid hitlerliku Saksamaaga sõdivate riikide juhid sunnitud arvestama rahvahulkade tahet, kes nõudsid tungivalt Nõukogude Liidule tõhusa abi andmist. Neil põhjustel kujunes 1941. aasta lõpuks antifašistlik koalitsioon, kuhu kuulusid NSV Liit, Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid. Sellega liitusid hitlerlaste poolt okupeeritud Poola, Tšehhoslovakkia, Jugoslaavia, Prantsusmaa, Belgia, Hollandi ja Norra rahvad, samuti Hiina ja mõned teised riigid. Punaarmee võidud 1941/42. aasta talvel soodustasid Hitleri-vastase koalitsiooni edasist tugevnemist.

1942. aasta mais kirjutati alla *Inglise-Nõukogude lepingule* «Liidu kohta sõjas hitlerliku Saksamaa ning tema kaasosaliste vastu Euroopas ja koostöö ning vastastikuse abistamise kohta pärast sõda» tähtajaga 20 aastat. Juunis kirjutati NSV Liidu ja Ameerika Ühendriikide vahel alla «Kokkuleppele põhimõtete kohta, mida rakendatakse vastastikuseks abistamiseks sõjapidamisel agressiooni vastu». See kokkulepe nägi ette edasist abi suurendamist Nõukogude Liidule relvade, laskemoona ja teiste sõjamaterjalide näol. Avaldatud kommünikees oli öeldud, et NSV Liidu, Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide valitsus leppisid kokku selles, et 1942. aastal avatakse Lääne-Euroopas teine rinne hitlerliku Saksamaa vastu.

Nõukogude vägede edu innustas Euroopa orjastatud rahvaid võitlusele fašistliku «uue korra» vastu. Poolas, Tšehhoslovakkias, Jugoslaavias ja Prantsusmaal võttis rahvuslik vabadusliikumine kommunistide juhtimisel üha laiema ulatuse. Partisani-salgad aktiveerisid oma lahingutegevust, sagesid sabotaaži-aktid ettevõtetes, transpordis jne.

Kuid Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad ajasid nurja teise rinde avamise 1942. aastal. Peamine raskus võitluses tugeva ja salakavala vaenlase vastu lasus endiselt nõukogude rahva ja tema vabapunaarmee õlgadel.

KUSIMUSI.

1. Kuidas toimus Saksa fašistlike vägede purustamine Moskva all?
2. Missugune on Moskva all toimunud lahingu ajalooline tähtsus?
3. Missugustel põhjustel kujunes Hitleri-vastane koalitsioon ja missugused riigid sellesse kuulusid?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. Lenduri — kommunistliku noore V. Talalihhini jutustus sellest, kuidas ta rammis vaenlase lennukit.

Õõl vastu 7. augustit, kui fašistlikud pommitajad püüdsid tungida Moskva kohale, tõusin ma väejuhatuse käsul oma hävitajal õhku.

Lennates kuupoolsest küljest, hakkasin otsima vastase lennukid ja nägin 4480 m kõrgusel pommitajat «Heinkel-111». Ta lendas minu kohal ja suundus Moskva poole. Ma lähenesin talle saba poolt ja ründasin.

Mul õnnestus vigastada pommitaja parempoolset mootorit. Vaenlane pööras järsku ümber, muutis kurssi ja lendas madalamale laskudes tagasi. Ma jätkasin rünnakuid, korrates neid kuni kuus korda.

Koos vastasega laskusin umbes 2500 meetrini. Ja siis lõppes mul laske-moon. Vaenlase jälitamist oleks võinud veelgi jätkata. Kuid mis sest kasu? Ühe mootoriga oleks ta võinud lennata veel küllalt kaua ja ikkagi käest ära minna. Jäi üle ainult rammida. «Kui saan surma, siis üksinda,» mõtlesin ma, «fašistid on aga pommitajas neljakesi.»

Otsustanud vastasel propelleriga saba maha lõigata, hakkasin talle päris ligi hiilima. Juba meid lahutabki kõigest 9—10 meetrit. Näen vaenlase lennuki soomustatud kõhualust.

Sel hetkel andis vaenlane valangu suurekaliibrilisest kuulipildujast. Tundsin paremas käes kõrvetust. Andsin kohe gaasi ja rammisin vastast juba mitte enam propelleriga, vaid kogu masinaga.

2. Kangelasliku Leningradi kommunistlikud noored.

Abistades parteid kaitse organiseerimisel, ilmutasid Leningradi kommunistlikud noored linna piiramise rasketel päevadel initsiatiivi ning organiseerituse, visaduse ja üllameelsuse eeskujuna. Polnud niisugust lõiku, sellist tööd, kus noored leningradlased poleks rakendanud oma energiat.

Ägedate pommitamiste ja suurtükite ajal võitlesid kommunistlikud noored barbaarsete rünnakute tagajärgedega: kustutasid süütepomme, päästsid kannatada saanud põlevatest majadest, kõrvaldasid rususid. Võitluseks tulekahjudega loodi eriline komsomoli tuletõrjepolk. Võitluseks spioonide, diversantide ja raketi-laskjatega formeeriti komsomoli korralveepolk.

Leningrad elas ja võitles. Kuid iga päevaga muutus olukord raskemaks: ei jätkunud toorainet, kütust ega toiduaineid. Sügisel, Laadoga jäätumise ajal, katkes veoste kohaletoimetamine veeteed mööda, jäi järele ainuke ühendustee — õhu kaudu. Linna elanike leivanorm vähenes algul 250 ja siis 150 grammini päevas ning seegi leib oli segatud õlikookidega. Nälg, külm ja haigused asusid leningradlaste kodudesse, õonestasid nende jõudu ning murdsid neid maha.

Nendel rasketel, kriitilistel kaitse päevadel pöördus Leningradi parteiorganisatsioon noorsoo kui kõige elujõulisema elanikkonna osa poole üleskutsega aidata linnaelanikel ületada elukondlikke raskusi.

Ja Leningradi komsomoliorganisatsioon reageeris tuliselt sellele üleskutsesele. Loodi kommunistlike noorte ja noorte elukondliku abi salgad. Igasse salka kuulus 500—700 inimest. Nad paigutasid kõikjale oma poste, organiseerisid haigete jaoks spetsiaalsed sööklaad ja kauplused, hoolitsesid selle eest, et iga leningradlane saaks õigel ajal kätte oma napi toidunormi. Olles ise kurnatud näljast ja külmast, käisid noormehed, tütarlapsed ja pioneerid majast majja, vaadates järele, kuidas perekonnad elavad, abistasid haigeid, kutsusid välja arste, koristasid kortereid, töid puid ja vett, keetsid teed, pesid pesu, tegid kõik, et ergutada väsinuid, aidata jalule neid, kes alistusid blokaadi kohutavatele raskustele.

Neil piinarikkail päevil nägid leningradlased, et kommunistliku noore süda, nii mehine ja vankumatu, võib olla piirilt hell, peenetundeline ja tähelepanelik, kui on tarvis aidata inimesi, keda on tabanud õnnetus.

Leningradi kaitsmise ajalugu on täis imetlusväärseid näiteid kommunistlike noorte abivalmidusest, nende visast võitlusest selle eest, et vastupanu vaenlasele ei nõrgeneks.

(Raamatust «*Leninlik komsomol*», «*Molodaja Gvardija*», 1963.)

§ 7. RINNE JA TAGALA 1942. AASTA SUVEL.

Sevastopoli kangelaslik kaitsmine. Valmistudes 1942. aasta suviseks pealetungiks, otsustas hitlerlik väejuhatus ette võtta tormijooksu Sevastopolile, mis juba mitu kuud püsis ligipääsmatu kindlusena, pidades kinni üle 10 vaenlase diviisi.

Mais koondati Sevastopoli juurde ja alustas pealetungi fašistlike vägede 200 000-meheline grupeering. Omades kahekordset jõudude ülekaalu, võttis vaenlane juuni alguses ette raevuka tormijooksu linnale. Kuid kangelaslikud Sevastopoli kaitsjad ei löönud ka seekord kõikuma. Iga päev löid nad tagasi 15—20 vaenlase rünnakut.

Uhes rindelõigus tegutses vanemleitnant I. S. Pjanzini õhutõrjepatarei. Mitme päeva kestel lõi 40 meremeest ja seniitkahurväelast tagasi vaenlase jalaväe, tankide ja lennukite ägedaid rünnakuid. Kui kõik suurtükid olid rivist välja langenud, võtsid patarei viimased kaitsjad vaenlase vastu granaatidega. Kandes suuri kaotusi, tungisid hitlerlased patarei positsioonidele. Siis palus kommunist Pjanzin raadio teel oma väejuhatust avada tuli patarei positsioonidele, otsustades oma elu hinnaga vaenlase edasilikumine peatada. Läbimurdnud hitlerlased hävitati suurtükitulega.

Olukord Sevastopoli all üha halvenes. Üks vaenlase rünnak järgnes teisele. Linna kaitsjate jõud sulasid kokku. Pärast 250-päevast kangelaslikku kaitsmist jätsid meie väed juuli algul Kõr-

gema Ülemjuhatause käsul linna maha. Sevastopoli kangelaslik kaitsmine on erutavamaid lehekülgi Suure Isamaasõja ajaloo.

Punaarmee rasked kaitselahingud 1942. a. suvel. Kasutades teise rinde puudumist Euroopas, koondas hitlerlik väejuhatuse 1942. aasta suvel Nõukogude-Saksa rindele 237 diviisi, mille arv tõusis sügiseks 266-le, ning valmistas ette suurt pealetungi. Vaenlane püüdis purustada Donist lääne pool asuvad Nõukogude väed, vallutada Doni ja Kubani rikkad põllumajanduspiirkonnad ja Kaukaasia nafta, ning vallutas Stalingradi, lõigata läbi meie kommunikatsioonid Volgal. Hitlerlased lootsid, et pärast nende operatsioonide teostamist suudavad nad saavutada otsustavat edu ja lõpetada sõja 1942. aastal.

Koondanud kagu suunas jõud, mis arvuliselt kahekordselt ületasid Nõukogude vägesid, võttis vastane juuni lõpus ette suure pealetungi. Saksa röövullutajatel läks korda meie vägesid tunduvalt tagasi suruda ning kiiresti edasi liikuda Volga poole suunaga Stalingradi. Samal ajal hakkasid fašistlikud väed edasi liikuma Kaukaasia suunas ja jõudsid mitmes kohas välja Kaukaasia mäeahelikuni.

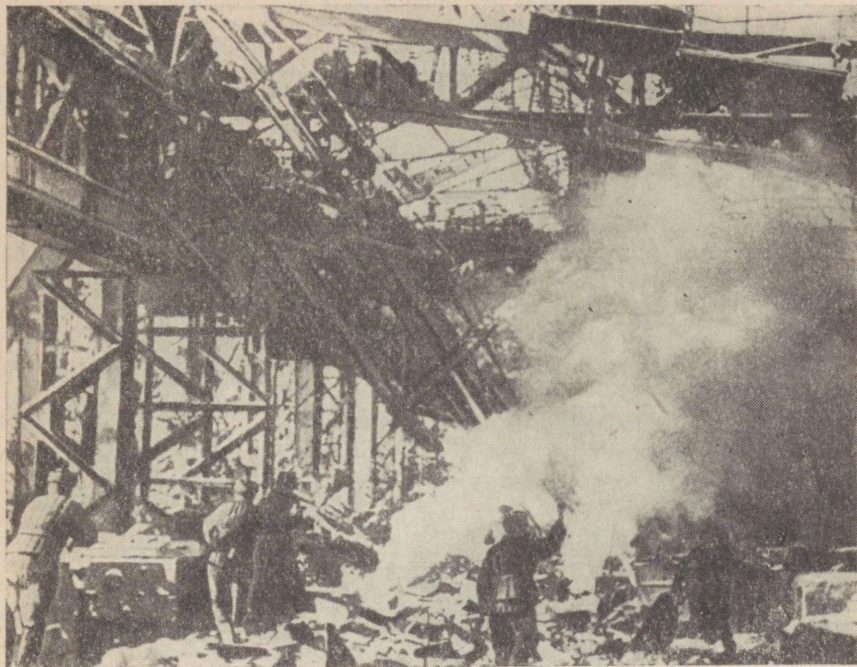
Punaarmee ees seisis ülesanne — peatada vaenlane iga hinna eest. *Mitte sammugi tagasi — niisugune oli kodumaa käsk.* Komandörid ja poliit töötajad selgitasid võitlejatele, et kaugemale taganeda ei tohi, et vaenlase löögile vastu pidada tähendab kindlustada võit.

Stalingradi kangelaslik kaitsmine. Alates juuli keskpaigast toimusid Stalingradi lähistel ägedad lahingud vastase ülekaalukate jõudude vastu. Nii algas grandioosne Stalingradi lahing.

Suurte jõupingutustega pidasid Nõukogude väed Doni läänekaldal vastu vaenlase metsikule survele. Üle 150 000 Stalingradi elaniku, keda juhtis ÜK(b)P oblastikomitee, ehitas kaitseliine. Töölised suurendasid relvastuse tootmist rinde vajadusteks. Iga päev läks 40 tanki otse traktoritehase konveierilt rindele. Kümneid tuhandeid inimesi astus rahvakaitsevärke ja hävituspatalljonidesse.

Olles arvulises ülekaalus, forsseerisid Saksa fašistlikud väed augustis Doni jõe. Tohutute kaotuste hinnaga läks neil korda 23. augustil meie rinne läbi murda ja jõuda välja Volga äärde. Vaenlane pommitas linna ägedalt õhust. «Me muutsime linna põlevaks põrguks,» kiitlesid fašistlikud lendurid. Saksa tankid murdsid läbi traktoritehase juurde. Kuid tehase töölised löid nende rünnaku tagasi.

Hitlerlased jätkasid värskete jõudude juurdetoomist ja koondasid sellesse rindelõiku üle miljoni sõduri — ühe viiendiku kõigest Saksa fašistliku armee jalaväe- ning ligi kolmandiku tankidiviisidest. Peale selle tegutses siin üks Itaalia ja kaks Rumeenia armeed. Kuid vaenlase pealetungi tempo üha langes. Vaid era-

62. armee sõdurid peavad lahingut tehase «Krasnõi Oktjabr» tsehhis.
1942. aasta november.

kordselt suurte kaotuste hinnaga läks hitlerlastel korda 13. septembril vahetult Stalingradini tungida.

Sellest päevast peale algasid rasked lahingud linnas endas, mille kaitsmine oli usaldatud 62. armeele kindral V. I. Tšaikovi juhtimisel ning 64. armeele kindral M. S. Šumilovi juhtimisel.

«Volga taga meie jaoks maad ei ole!» — need kommunistliku noore, snaiper V. Zaitsevi sõnad said kangelaslinna kaitsjate deviisiks. Lahingud käisid iga tänava, iga maja pärast. Rühm võitlejaid eesotsas seersant J. Pavloviga kaitses 58 päeva hitlerlaste poolt ümberpiiratud maja. Isegi ametlikes ettekannetes nimetati seda maja «Pavlovi majaks». «Näe, Pavlovil on Stalingradis oma maja,» naljatasid võitlejad, «ainult et sakslasi ei kirjutata sinna sisse.»

Vaenlane tahtis meie kaitsest läbi murda, eraldada linna kaitsjad üksteisest ja hävitada nad osade kaupa. Kuid see ei läinud tal korda. Iga kord, kui vaenlane võttis ette rünnakuid, andis meie raske suurtükivägi Volga vasakult kaldalt talle lööke.

Tõrjudes lakkamatu suurtükiväe all tagasi vaenlase lennuväe rünnakuid, tõid Volga flotilli sõjalaevad üle Volga linna sõjaväeosi, tuhandeid tonne laskemoona ja evakueerisid vasakule kaldale haavatuid.

Fašistlik väejuhatus paiskas pealetungile 36 diviisi, 2000 lennukit, 1500 suurtükki. Linnas peetud lahingute ajal sooritas vaenlase lennukivägi üle 70 000 väljalennu ning heitis üle miljoni pommi. Hitlerlaste eriti raevukat survet tuli taluda linna tsentrit kaitsval 13. kaardiväediviisil kindral Rodimtsevi juhtimisel. Nõukogude sõdurid löid vääramatu visadusega tagasi vaenlase rünnakud ja tekitasid talle suuri kaotusi.

Oktoobris läks hitlerlastel korda üksikutes löikudes Volga äärde läbi murda. Linna kaitsjate olukord muutus kriitiliseks, kuid nende mehisus ja vastupidavus ei nõrgenenud. Volga kantsi müüride ääres pidasid meie vaprad sõjamehed vastu lahingutes tugeva ja salakavala vaenlasega. Kaotanud sadu tuhandeid mehi surnute ja haavatutena ning suure hulga tehnikat, olid hitlerlasted sunnitud rünnakud lõpetama ja asuma kaitsele.

Nõukogude majanduse ümberkorraldamine sõja vajadusteks. Esimene sõja-aasta tõi Nõukogudemaale väga suuri katsumusi. Vaenlasel läks korda vallutada hiiglasuur territoorium, kus enne sõda elas 88 miljonit inimest. Seal toodeti 46% tööstustoodangust ning saadi peaaegu pool teraviljasaagist ja seal asus pool kõigist kariloomadest.

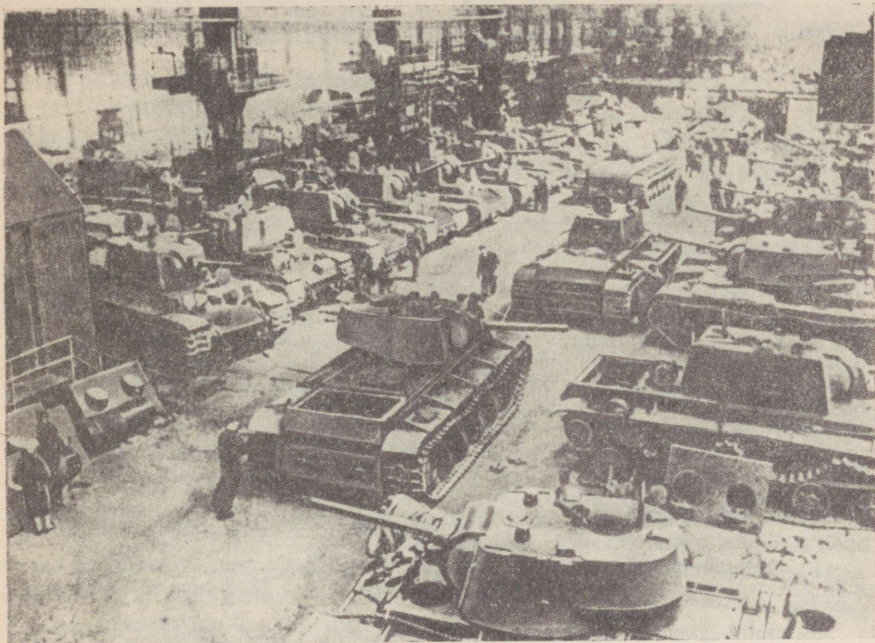
Sõda halvendas järsult nõukogude rahva elutingimusi: ei jätkunud leiba ega tarbeesemeid. Kehtestati kaardisüsteem. Kaartide järgi antavate toiduainete hinnad jäid sõjaeelsele tasemele, kuid toidu- ja tööstuskaupade turuhinnad tõusid suuresti. Rubla ostuvõime langes. Seoses kümnete miljonite inimeste evakueerimisega maa idarajoonidesse tekkis seal suur korterikitsikus.

Nõukogude tagala töötajad, taludes vankumatult ja mehiselt sõjaaja raskusi, töötasid ennastsalgavalt ning andsid rindele kõike vajalikku võidu saavutamiseks. Juba 1942. aasta märtsis oli sõjaline toodang idarajoonides võrdne kogu NSV Liidu sõjaeelse toodanguga. Selle ajaga ehitati üle 10 000 tööstusettevõtte ja tuhandeid kilomeetreid uusi raudteid.

Ligi 90% kõigist töölistest võttis osa sotsialistlikust võistlusest. Laienes kaheksajalaste, kolmesajalaste ja viiesajalaste liikumine. Lennukitehase freesija D. Bossõi algatusel arenes tuhandelaste liikumine, s. t. tööliste liikumine, kes töö ratsionaliseerimise abil täitsid oma norme tuhandeprotsendiliselt ja rohkemgi.

1942. aasta kevadel alustasid töölisel vastuseks ÜK(b)P Keskkomitee 1. mai hüüdlausele *üleliidulist sotsialistlikku võistlust* sõjalise toodangu suurendamiseks. Võistluse võitjate autastamiseks asutati ÜK(b)P Keskkomitee ja Riikliku Kaitsekomitee rändpunalipud. Töölisklassi tööalase aktiivsuse tõusu ja tootmise parema organiseerimise tulemusena kasvas pidevalt lahingutehnika toodang.

Juba 1942. aastal tootis meie tööstus ligi 24 500 tanki, üle 25 000 lennuki, ligi 57 000 suurtükki ja 125 000 miinipildujat — tunduvalt rohkem kui hitlerlik Saksamaa, kus toodeti 9300 tanki, 14 700 lennukit ja 12 000 suurtükki. Tervikuna

Tankide monteerimine ühe Uraali tehase tsehhis. 1942. aasta.

suurenes tööstuse kogutoodang 1942. aastal poolteist korda. Eriti tormiliselt arenes tööstus maa idaosas. Uraalis kasvas masina- ja metallitööstuse toodang sõjaeelse tasemega võrreldes 4,5 korda, Kasahstanis ja Kesk-Aasias 3 korda.

Töölisklassi eeskujule järgnes kolhoositalurahvas, kes tegi kõik, et anda rindele rohkem leiba. 1942. aasta kevadel suurenes tunduvalt külvipind maa tagalapiirkondades. Maatöötajad külvasid vilja üle plaani, et anda seda kaitsefondi.

Nii loodi *kooskõlastatud sõjamajandus*.

Edukas kaitselahing Volgal ja NSV Liidu rahvamajanduse ümberkorraldamine vastavalt sõjaaja nõuetele tähistab Suure Isamaasõja esimese perioodi lõppu.

KÜSIMUSI.

1. Jutustage tähtsamatest sõjasündmustest, mis toimusid Nõukogude-Saksa rinde lõunatiival 1942. a. suvel.
2. Missugust edu saavutas Nõukogude majandus esimesel sõja-aastal?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. Töötame vaenlase kiiremaks purustamiseks.

Nõukogude Liidu kangelase Gastello nimelise rindebrigaadi brigadiri Gennadi Semjonovi päevikust.

Põhja-Uraalis, 1942. aasta aprillis.

28. IV kell 12 öösel. Vahetuse lõpp. Saabus kiire tellimus. Hommikuks tuleb teha mitu partiid mitmesuguseid detaile. Kutsusin kokku poisid, kes juba valmistusid koju minema, ja palusin neid jääda. Kõik viis nõustusid nagu üks mees. Praegu läheme lõunat sööma.

Naljatused ja naer ei vaibu. Ei tahaks uskuda, et need lõbusad noormehed on pingelises töös mööda saatnud 16 tundi.

Andsin vahetuse üle ja lähen töötama oma brigaadiga. Poisid seadsid tööriistad valmis. Mõne minuti pärast pole enam kuulda nalja ega naeru, kõik töötavad pingeliselt. Jakov Permjakov, rahulik ja keskendunud nagu alati, on kummardunud oma detailide kohale. Ta monteerib tähtsat sõlme. Tema kõrval müristab pressiga Sergej Filippov. Kruustangide juures askeldavad Pepeljajev, Mozdakov ja Balašov.

Kell 5 hommikul. Valgeneb. Uni kipub veidi peale. Teen ettepaneku laulda. Töötame ja laulame. Kell 8 lähen koju, sest kella neljaks pean tulema vahtusse. Poisid jäävad tööle kella 12-ni päeval.

29. IV. Kella kaheksaks õhtul on kogu brigaad jälle tsehhis. Lähen poistele appi. Kell üks öösel pidasime välkkoosoleku.

1. mail teeme tööd, et anda rindele rohkem toodangut, et võidelda kiiremini kätte niisugune tulevik, kus iga päev täis elu ja tööd on rõõmsaks pidupäevaks.

Meenutame, kuidas enne sõda valmistusime 1. maiks, kuidas pühitsesime seda päeva. Nendest mälestustest süttib südames veel suurem vihkamine jultunud vaenlaste vastu. Fašistid segasid meie rikast rahulikku elu. Neetud fašistlikke vördjaid tabab halastamatu kättemaks. Surm neile!

2. Ruben Ibarruri kirjadest emale ja õele.¹

Idarindel.

Mu kallid!

Kasutan vaba minutit, et kirjutada teile need mõned read. Teil ei ole vaja minu pärast muretseda, sest ma elan hästi...

Ema, kui ma jätsin teiega hüvasti, siis Sa ütlesid mulle, et ma ei kardaks. See tundus mulle peaaegu solvamisena ja ma pean teile ütlema, et minu käsi ei värise, kui ma hakkam tapma neid koeri...

Ütlen Sulle veel kord, ema, et loen endale auks ja uhkuseks, et mul on võimalus võidelda suure ja võitmatu Punaarmee ridades inimkonna sandarni vastu. Olen veendunud, et siin murrab ta oma hambad, sest, nagu ma Sulle ütlesin, elab siin igas naises ja igas mehes kangelane, bolševik.

See rahvas on imetlusväärne. Ütlen Sulle, et mõnikord olen ma hinge põhjani vapustatud. Niisugust rahvast ei ole võimalik võita...

Tänaseks lõpetan. Teid embab teie armastav poeg ja vend, kes soovib, et te võimalikult rohkem töötaksite meie ürituse heaks.

Ruben.

¹ Dolores Ibarruri poeg Ruben langes 2. septembril 1942. a. lahingus Volga ääres. Ülesnäidatud mehiseuse ja vapruse eest anti talle pärast surma Nõukogude Liidu kangelase nimetus.

§ 8. STALINGRADI LAHINGU VÕIDUKAS LÕPULEVIIMINE
PUNAARMEE POOLT. PÕHJALIKU MURRANGU ALGUS SÕJA KÄIGUS.

Fašistlike vägede purustamine Stalingradi all. 1942. aasta lõpust algas Suures Isamaasõjas uus periood. Punaarmee asus otsustavale pealetungile, alustades saksa fašistlike röövvaldajate massilist väljakihutamist Nõukogudemaalt. See pealetung algas Volga kallastelt. Juba kaitselahingu käigus töötas Nõukogude Kõrgem Ülemjuhatus koos Stalingradi, Doni ja Edelarinde juhatusega välja vastupealetungi plaani, mille tulemusena pidi ümber piiratama ja purustatama kogu vaenlase grupeeriing Stalingradi piirkonnas.

Stalingradist loode poole koondati vaenlase eest varjatult Nõukogude jala-, tanki-, suurtüki- ja lennuväe ning teiste väelike suuri jõudusid. Omades vastasega võrdsel hulgal vägesid ja mõningat ülekaalu suurtükiväe ning tankide osas, oskas Nõukogude väejuhatus pealööki suunas luua tunduva jõudude ülekaalu.

Vastupealetungi ettevalmistamise ajal pöörati suurtähelepanu sõdurite ja ohvitseride lahingulisele ja poliitilisele ettevalmistusele. Rindeajalehed, lahingulehed ja suuline agitatsioon aitasid kasvatada nõukogude sõjameestes suurt pealetungiindu ja otsustavust eelseisvateks lahinguteks.

1942. aasta 19. novembri udusel hommikul hakkas Doni ja Volga kallastel murisema võimas Nõukogude suurtükivägi ning sööstis õhku sajad punatähelised lennukid. Peale võimsat 80-minutilist suurtükitule-ettevalmistust läksid pealetungile Edelarinde ning Doni rinde väed kindralite N. F. Vatutini ja K. K. Rokossovski juhtimisel. Tankide löögiüksused rammisid vaenlase kaitset. Ootamatult tabatud vaenlane lõi vankuma ja hakkas taganema. Järgmisel päeval, 20. novembril, asusid pealetungile ja murdsid vaenlase kaitse läbi Stalingradi rinde väed kindral A. I. Jerjomenko juhtimisel. Tekkinud läbimurdesse suunati mehhaniseeritud väeosad. Hoogsa pealetungi tulemusena ühinesid Stalingradi rinde ja Edelarinde väed 23. novembril Kalatši linna juures. Ümber piirati 22 Saksa fašistlikku diviisi, mille koosseisu kuulusid 330 000 meest koos rohkearvulise sõjatehnikaga.

Hitlerlik väejuhatus tegi meeletu katse piiramisrõngas läbi murda ja vabastada oma väed. 12. detsembril alustas Kotelnikovski ja Tormossino piirkonnast pealetungi fašistlike vägede võimas motoriseeritud grupeeriing feldmarssal Mannsteini juhtusel. «Olge kindlad meie abile,» teatas Mannstein kiitlevalt ümberpiiratud vägedele.

Algul õnnestuski hitlerlastel meie vägesid mõnevõrra tagasi suruda. Kuid seejärel löid nõukogude sõjamehed ligipääsmatu kaitse ja peatasid vaenlase.

Enne vastupealetungi. Parteipiletite kätteandmine noortele kommunistidele. 1942. aasta november.

Nendes lahingutes ilmutas enneolematut kangelaslikkust merejalaväe võit- leja kommunistlik noor Ilja Kaplunov. Võttes osa vaenlase rünnaku tagasi- löömisest, astus ta ebavõrdsesse võitlusse rühma tankidega ja hävitas täpsete laskudega oma tankitõrjepüssist kolm fašistide masinat. Kui padrunid lõp- sid, võttis Kaplunov tankitõrjegranaadid ja roomas varjendist välja. Tal läks korda õhku lasta veel kaks tanki. Kuid sel hetkel sai kangelaslik kommunistlik noor mürsukillust surmavalt haavata. Kogunud kokku viimase jõu, jätkas ta edasiroomamist, jättes lumele verise jälje. Üksteise järel süttisid tema granaati- dest veel neli fašistide tanki. Kui lahing vaibus, leidsid sõbrad Kaplunovi. Ta oli surnud. Umberringi seisis üheksa purustatud ja põlenud fašistide tanki. Kommunistlikule noorele Kaplunovile, kes jagas vaenlasele hoope viimse hinge- tõmbeni, anti pärast surma Nõukogude Liidu kangelaselise nimetus.

Mannsteini kiiremaks purustamiseks tugevdati Stalingradi rinnet 2. kaardiväearmeega kindral R. J. Malinovski juhatusel. Meie vägede vastulöökidega purustati vastase Kotelnikovski gru- peering. Ümberpiiratud hitlerlike vägede olukord muutus lootu- setuks. Rinne liikus kuni 300 km lääne poole.

8. jaanuaril esitas Nõukogude väejuhatas ümberpiiratud Saksa fašistlikele vägedele ultimaatumi, nõudes kapituleerumist. Kuid Hitler käskis neil vastupanu jätkata ja ultimaatum lükati tagasi. Siis alustasid Nõukogude väed operatsiooni selle vastase gru- peeringu likvideerimiseks ja 2. veebruaril 1943. aastal lakkas see olemast. Lahinguväljalt korjati üles ning maeti maha 147 200 surmasaanud fašistlikku sõdurit ja ohvitseri. Nõukogude väed

võtsid vangi 91 000 meest, nende hulgas 2500 ohvitseri ja 24 kindralit eesotsas grupeeringu juhataja kindralfeldmarssal Paulusega.

Stalingradi lahingu ajalooline tähtsus. Stalingradi lahingus saavutas kangelaslik Punaarmee ja kogu nõukogude rahvas suure võidu fašistliku Saksamaa vägede üle. See võit pani aluse põhjalikule murrangule Suures Isamaasõjas ja kogu Teises maailmasõjas tervikuna. Initsiatiiv sõjapidamises oli vaenlaselt ära võetud. Selles lahingus löödi puruks 66 vaenlase diviisi. Siin kaotasid hitlerlased alates 1942. aasta juulist kuni 1943. aasta veebruarini surmasaanute, haavatute ja vangilangenutena ligi poolteist miljonit meest. Maailma sõjaajalugu ei tundnud veel niisugust näidet nii suurearvulise väegruppeeringu ümberpiiramisest ja purustamisest.

Pärast lüüasaamist Volga ääres kaotasid paljud saksa sõdurid usu oma armee võitmatusse. Fašistliku Saksamaa prestiiž tema satelliitide silmis lõi kõikuma. Jaapan ja Türgi ei julgenud astuda sõtta NSV Liidu vastu.

Volga kallastel saavutatud suures võidus nägid Euroopa orjastatud rahvad oma fašistlikust türanniast vabanemise puhkevatu koitu. Prantsusmaal, Tšehhoslovakkias, Poolas ja teistes maades tugevnes võitlus okupantide vastu. Algas Ida rahvaste rahvusliku vabadusvõitluse tõus.

See Punaarmee võit kutsus esile põhjaliku pöörde Teise maailmasõja käigus Hitleri-vastase koalitsiooni kasuks.

Punaarmee talvine pealetung 1942/43. aastal. Pärast Stalingradi lahingut ähvardas Põhja-Kaukaasias asuvaid Saksa fašistlike vägesid ümberpiiramisohu. Seepärast hakkasid nad 1943. aasta jaanuaris, jälitatuna Taga-Kaukaasia rinde vägede poolt, kiiresti taganema. Peagi oli Põhja-Kaukaasia okupantidest täielikult vabastatud.

Jaanuaris-veebruaris arendasid Nõukogude väed edukalt pealetungi Kurski, Harkovi ja Donbassi suunas, kihutasid okupandid välja Voronežist ja Kurskist. Märtsis vabastasid Kalinini ja Läänerinde väed Rževi ja Vjazma.

Pealetungi ajal ilmutasid nõukogude sõdurid ennenägematut kangelaslikkust. Surematu kangelasteo sooritas kaardiväe reames kommunistlik noor Aleksander Matrossov. Lahingus Tšernuški küla pärast sulges ta oma kehaga vaenlase dzoti ambrasuuri, sundides vaikima kuulipilduja, mis takistas meie sõdurite edasiliikumist. Ohverdades oma elu, tagas kangelaslik kommunistlik noor pealetungi edu. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium andis A. M. Matrossovile postuumselt Nõukogude Liidu kangelase nime. NSV Liidu Kaitse Rahvakomissari käskkirjaga anti 56. kaardiväe laskurdiviisi 254. kaardiväe laskurpolgule Aleksander Matrossovi nimi ja kangelane on igaveseks kantud selle polgu I. roodu nimekirja.

Suure Isamaasõja lahingutes sooritas üle 200 nõukogude sõjamehe samasuguse kangelasteo nagu Matrossov. Nende kangelaste hulgas olid venelased J. Sinev, A. Udodov, G. Kunavin, ukrainlased A. Ševtsenko, M. Dzigunski, valgevenelased P. Kuprijanov, Rimma Šeršnjoová, grusiinlane Š. Kikaleišvili, armeenlane U. Avestisjan, usbekk T. Erdžigitov, kasahh S. Bai-Magambetov, kirgiis Tš. Tuleberdijev, aserbaidžaanlane G. Assadov, eestlane J. Laar, udmurt A. Kulikov ja teised Nõukogude rahvaste vaprad pojad.

1943. aasta jaanuaris *murdsid* Punaarmee väed vastupealetungiga Laadoga järvest lõuna pool läbi *Leningradi blokaadi*, moodustades 8—9 km laiuse koridori. Juba veebruari alguses rajati raudteeliin, mis ühendas leningradlasi kogu maaga. Vaenlase lakkamatu tule all läksid Leningradi rongid toiduainete ja kütusega.

1942/43. aasta talvise pealetungi tulemusena liikus Punaarmee 1500 km pikkusel Põhja-Kaukaasiast kuni Leningradini ulatuval rindel 600—700 km võrra edasi lääne poole.

Algas röövvallutajate massiline väljakihutamine Nõukogudemaa piiridest.

Partisanivõitluse tugevnemine vaenlase tagalas. Suurt abi Punaarmeele osutasid partisanisalgad ja -koondised, kes tegutsesid Saksa fašistlike vägede tagalas. *Kommunistliku Partei juhtimisel kasvas partisaniliikumine hüglaslikuks jõuks.* Rahvatasujad purustasid raudteid ja maanteid, lasksid õhku sildu, ajasid kraavi ešelone, tungisid ootamatult kallale vaenlase garnisonidele, jälitasid ja hävitasid hitlerlaste käsilasi. Kahe esimese sõja-aasta jooksul hävitasid partisanid üle 300 000 hitlerlase.

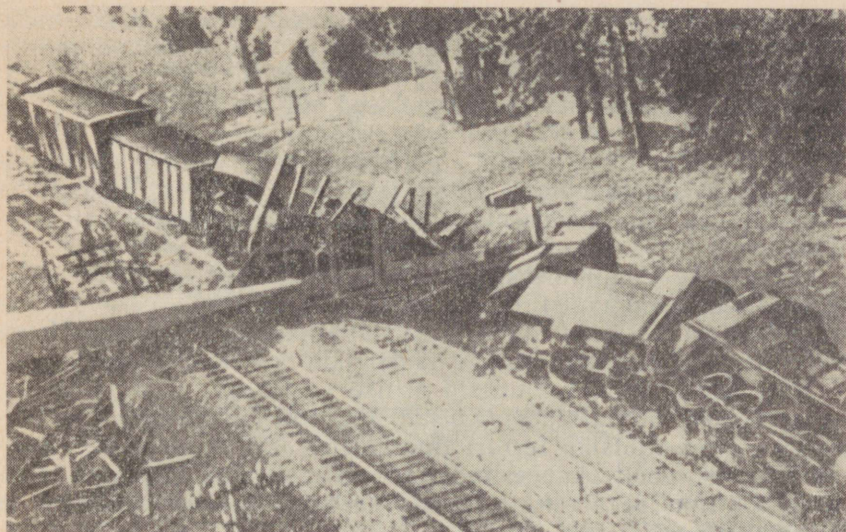
Vaenlase sügavas tagalas vabastasid partisanid terveid piirkondi ja taastasid seal nõukogude võimu. See oli väike Nõukogudemaa, mis oli baasiks suurtele partisanikoondistele.

Partisaniliikumise Keskstaabi otsusel tegid suured partisanikoondised S. A. Kovpaki, M. I. Naumovi, L. K. Melnikovi ja teiste juhtimisel pikki retki vaenlase tagalas. 1942/43. aasta talvel tegi S. A. Kovpaki partisanikoondis retke Staraja Guta rajoonist Paremkalda Ukrainasse. Forsseerinud Dnepri, läbisid partisanid lahingutega ligi 2000 km, hävitasid 6500 hitlerlast, lasksid õhku 42 raudtee- ja maantee-silda ning ajasid kraavi kümneid Saksa ešelone.

1943. aasta jaanuarist märtsini tegi M. I. Naumovi partisanikoondis retke läbi Sumõ, Poltaava, Kiievi, Kirovogradi ja Odessa oblasti, pidades 22 lahingut Saksa fašistlike garnisonide ja väeosadega, lastes õhku kümneid sildu ja hävitas palju Saksa ladusid.

Partisanid tugevdasid okupeeritud territooriumil elavates nõukogude inimestes usku peatsesse võidusse, innustasid elanikkonda võitlusele vihatud vaenlasega.

Partisaniliikumises ilmnnes erilise jõuga põrandaaluste kommunistlike organisatsioonide juhtiv osa. Nende tegevust juhtis 26 partei oblastikomitee ja 539 partei linna- ja rajoonikomiteede sekretäri. Põrandaalused parteiorganisatsioonid andsid välja aja-

Fašistide ešelon ei pääsenud läbi!

lehti, lendlehti ja brošüüre, milles kõneldi olukorrast rindel, Punaarmee võitudest ja kogu nõukogude rahva töökangelaslikkusest.

Ja kõikjal okupeeritud territooriumil kasvas ning laienes partisaniliikumine. Eriti suure ulatuse võttis see Vene NFSV Lenigradi, Kalinini, Smolenski ja Orjoli oblastis ning Ukrainas ja Valgevenemaal. Suurenes partisanide arv Lätis, Leedus, Eestis ja Moldaavias. 1943. aasta lõpuks võttis partisaniliikumisest osa üle miljoni inimese.

Parteioorganisatsioonidele andis suurt abi Leninlik Kommunistlik Noorsooühing. Sadades linnades ja külates tegutsesid noorte põrandaalused võitlusorganisatsioonid. Noored patrioodid levitasid rahva hulgas antifašistlikke lendlehti ja Nõukogude Informatsioonibüroo teateid, abistasid igati partisane ning panid toime diversiooniakte vaenlase vastu.

Krasnodoni linnas (Donbassis) loodi põrandaaluse UK(b)P Luganski oblastikomitee juhtimisel põrandaalune komsomoliorganisatsioon «Noor Kaardivägi». Kangelased-noorkaardiväelased Oleg Koševoi, Ivan Turkenitš, Viktor Tretjakovitš, Sergei Tjulenin, Ivan Zemnuhhov, Uljana Gromova, Ljubov Ševtsova ja teised — kokku ligi 100 inimest — tungisid kartmatult kallale hitlerlastele, hävitasid nende autosid, põletasid vaenlase varustust, kirjutasid ja levitasid rahva seas antifašistlikke lendlehti, takistasid hitlerlastel nõukogude inimeste Saksamaale küüditamist.

1943. aasta alguses läks hitlerlastel korda organisatsioon

purustada ja areteerida enamik noorkaardiväelasi. Kuid mitte mingisugused piinamised gestaapolaste poolt ei suutnud murda kommunistlike noorte meelekindlust. Pärast ebainimlikke piinamisi heitsid timukad noored kangelased sügava kaevanduse püst-käiku.

Kangelaslikult tegutsesid põrandaalused komsomoliorganiatsioonid Vitebski oblasti Oboli jaamas, Kaunases, Bukoviinas Hotini linnas, Ljudinovos ning paljudes teistes linnades ja rajoonides.

Sangarlike kommunistlike noorte kangelasteod on piiritu ustavuse näiteks Kommunistliku Partei suurele üritusele, palava pojaarmastuse näiteks oma rahva ja sotsialistliku isamaa vastu. Helge mälestus neist ei kustu kunagi nõukogude noorte südameis.

Partisaniliikumises ilmnisid erilise selgusega *nõukogude inimeste kõrged moraalsed omadused*, keda oli kasvatanud Kommunistlik Partei. Metsiku terrori tingimustes jäid nõukogude inimesed vaenlase poolt okupeeritud territooriumil oma kodumaa ustavateks patriootideks ning võitlesid kartmatult tema vabaduse ja sõltumatuse eest.

KÜSIMUSI.

1. Jutustage Saksa fašistlike vägede purustamisest Stalingradi all.
2. Missugune tähtsus oli Nõukogude vägede võidul Stalingradi lahingus?
3. Missugused olid Punaarmee 1942/1943. aasta talvise pealetungi tähtsamat tulemused?
4. Kuidas arenes partisanisõda vaenlase tagalas? Milline oli selle võitluse tähtsus?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. Käskkirjast Stalingradi rinde vägedele ülemineku kohta vastupealetungile.

Tegevarmee.

20. novembril 1942. a.

Seltsimehed punaarmeelased, komandörid ja poliitöötajad! On jõudnud kätte hirmsa, kuid õiglase kättemaksu tund alatule vaenlasele — saksa fašistlike okupantidele... Stalingradi rinde võitlejad ja komandörid on näidanud vaprust, mehisust ja kangelaslikkust eeskujuna. Nüüd on langenud meie osaks au alustada võimsat pealetungi vaenlasele.

Fašistlike inimsööjate poolt hukka saadetud naiste ja laste vere eest, meie võitlejate ja komandöride poolt valatud vere eest peame me panema voolama vaenlase musta vere ojad.

Pealetungile, seltsimehed!

Minnes lahingusse, teab igaüks meist, et me läheme vabastama oma püha maad, oma linnu ja külasid, oma rahvast saksa lurjustest, kes on anastanud osa meie maast ja rõhuvad vabadustarmastavaid nõukogude inimesi.

Sõja kestel oleme me võitluses karastunud, oleme omandanud suuri sõjakogemusi. Meile on saabunud täienduseks uusi väeosi. Meil on kõik tingimused selleks, et lüüa vaenlane täiesti puruks, ja me teeme seda tingimata.

Minnes lahingusse, me teame, et läheme vabastama vendi ja õdesid, kes

vaevlevad fašistlikus vangipõlves. Meie kätes, seltsimehed, on kodumaa saatus, meie suure nõukogude rahva saatus. Meist, meie visadusest ja oskusest oleneb, kas iga nõukogude inimene hakkab elama oma vabal maal või hakkab orjana paruni ees selga küürutama.

Puhastame oma maa hitlerlikest orjastajaist ja maksame neile kätte kõigi teotuste eest, mis vaenlane on meie maal saatnud ja veel saadab!

Täna on saanud meile osaks suur au — minna hävitavasse lahingusse neetud vaenlase vastu.

Missuguseks rõõmusõnumiks kujuneb meie rahvale iga teade meie pealetungist, meie edasiliikumisest, meie sünnimaa vabastamisest!

Me suutsime kaitsta Volga kantsi — Stalingradi, me suudame vaenlase jõugud purustada ja paisata Volga äärest kaugele eemale.

Käsin: Stalingradi rinde vägedel asuda otsustavale pealetungile neetud vaenlase — saksa fašistlike okupantide vastu, nad puruks lüüa ja täita auga oma kohus kodumaa ees.

Seltsimehed! Edasi võidule! Surm saksa okupantidele!

2. Krasnodoni põrandaaluse komsomoliorganisatsiooni «Noor Kaardivägi» liikmete vandetöötus.

1942. aasta september.

Mina, astudes «Noore Kaardiväe» ridadesse, tootan oma relvavendade palge ees, paljukannatanud sünnimaa palge ees, kogu rahva palge ees pühalikult:

Tõrkumata täita iga ülesande, mis on antud mulle vanema seltsimehe poolt. Hoida kõige sügavamas saladuses kõike, mis puutub minu töösse «Noores Kaardiväes».

Ma tootan halastamatult kätte maksta põletatud ja rüüstatud linnade ning külade eest, meie inimeste vere eest, kolmekümne kangelasliku kaevuri märtrisurma eest. Kui selleks kättemaksuks on tarvis minu elu, annan ka selle, silmapilkugi kõhklemata.

Kui ma aga seda püha vannet piinade all või argusest murrin, siis olgu mu nimi ja mu omaksed igavesti neetud ja mind ennast karistagu seltsimeeste karm käsi.

Veri vere eest! Surm surma eest!

§ 9—10. SAKSA FAŠISTLIKE VÄGEDE PURUSTAMINE KURSKI ALL. PÕHJALIKU MURRANGU TOIMUMINE SOJA KAIGUS.

Nõukogude vägede kaitselahing Kurski all. Pärast rasket lüüasaamist 1942/43. aasta talvel otsustas fašistlik väejuhatus saada revanši suvises pealetungis. Saksamaal läbiviidud totaalse mobilisatsiooni tulemusena, mis andis võimaluse kutsuda armesse veel umbes kaks miljonit meest, ja pärast uute vägede ületoomist Lääne-Euroopast suutis Saksa väejuhatus koondada 1943. aasta suveks Nõukogude-Saksa rindele 257 diviisi.

Nendest vägedest koondasid hitlerlased peaaegu miljonilise armee kümnete tuhandete suurtükkide, lennukite ja tankidega Kurski piirkonda, kus Punaarmee pealetungi tulemusena oli tekkinud ettenihkunud rindelõik (Kurski kaar), mis tungis kiiluna vaenlase lahingukorda. Fašistlik väejuhatus otsustas alustada pealetungi Orjoli ja Belgorodi platsdarmilt, ümber piirata meie väed ja jätkata pealetungi kirde suunas. Hitlerlased panid suuri

1. Ukraina rinde juhataja N. F. Vatutin, 1943. aasta.

lootusi uute võimsate tankide «Tiiger» ja «Panter» ning iseliikuvate suurtükide «Ferdinand» ootamatule massilisele rakendamisele.

Kuid Nõukogude väejuhatuse aimas vaenlase kavatsusi ja plaanis varakult hoolikalt kaitselahingud ning meie vägede vastupealetungi. Kurski kaare piirkonda koondati suuri reserve ja loodi tugev kaitse.

Luurel õnnestus teada saada vaenlase pealetungi päev ja kellaaeg. 5. juuli koidikul, kui hitlerlased kavatsesid alustada rünnakut, avasid nõukogude suurtükiväelased hävitava tule, tekitades vaenlasele suuri kaotusi. Kuid Saksa fašistlik pealetung algas siiski. Orjoli piirkonnast liikus Nõukogude vägede positsioonide suunas üle 500 Saksa tanki ning Belgorodi piirkonnast üle 1000 tanki. Nende kannul tungis peale jalavägi. Õhust toetasid vaenlase vägesid lennuväe suured jõud. Kuid vaenlasel ei läinud korda edu saavutada. Tema raevukad rünnakud maal ja õhust nurjusid nõukogude sõjameeste võrratu vastupidavuse tõttu. Meie kuulsusrikkad tankistid, suurtükiväelased ja jalavägi ilmutasid jälle piiratud kangelaslikkust.

Ühe polgu positsioonidele tegi vaenlase lennuvägi üle kahe tuhande väljalennu. Seejärel läks rünnakule 150 tanki. 16 korda püüdsid fašistlikud tankid polgu kaitseliini läbi murda, kuid nõukogude sõjamehed ei taganenud sammugi. Eriti paistsid silma reamees J. Plehhov, kes hävitas 6 Saksa tanki ja tulistas alla ühe lennuki, nooremseersant Nikinadze, kes hävitas 4 tanki, ning seersant Kirgizov, kes laskis granaadiga õhku rasketanki «Tiiger».

Nõukogude väed mitte ainult ei pidanud vastu vaenlase sur-
vele, vaid asusid ka ise vasturünnakule. Eriti võimas vastulöök
anti 12. juulil Prohhorovka piirkonnas. Sel päeval toimus enne-
olematult suur tankilahing. Mõlemalt poolt võttis sellest osa
1200 tanki, sadu iseliikuvaid suurtükke ja suur hulk lennukeid.
Ainuüksi selle päevaga kaotas vaenlane üle 400 tanki.

Seitse päeva kestnud pingeliste lahingute järel ei läinud vaen-
lasel üheski rindelõigus korda Nõukogude vägede kaitsest läbi
murda. Tohutute kaotuste hinnaga elavjõus ja tehnikas suutsid
Saksa fašistlikud väed edasi tungida kõigest 9—15 km Orjoli—
Kurski ning 15—35 km Belgorodi—Kurski suunas.

Saksa fašistlike vägede suvine pealetung kukkus läbi.

Punaarmee vastupealetung. Kurnanud vaenlase välja ja lask-
nud ta verest tühjaks joosta, asusid Punaarmee väed 12. juulil
1943. a. otsustavale pealetungile Orjoli ja Belgorodi suunas.
5. augustil pärast ägedaid lahinguid *vabastati Orjol ja Belgorod*.
Sel päeval toimus Moskvast Nõukogude vägede võidu auks esma-
kordselt suurtükisaluut. Edaspidi sai meie vägede võiduka edasi-
liikumise tähistamine suurtükisaluutidega pealinnas traditsiooniks.

Arendades Belgorodi suunas saavutatud edu, alustasid Nõu-
kogude väed pealetungi Harkovile. Hitlerlaste meeletu katseil
linna enda käes hoida ei olnud edu. 23. augustil Harkov
vabastati.

Lahing Dnepri pärast. Kiievi vabastamine. Võit Kurski lahin-
gus pani aluse suurele *Punaarmee sügissuvisele pealetungile*

*Kurski all. Nõukogude sõjamehed ründavad vaenlase toetuspunkti.
1943. aasta august.*

*Tadeusz Kościuszko nimeline Poola diviis valmistub pealetungiks.
1943. aasta november.*

hiiglaslikul rindel pikkusega 2000 km — Velikije Lukist Tamani poolsaareni. Kahe kuuga vabastasid meie väed Donbassi, Tamani poolsaare, peaaegu kogu Vasakkalda Ukraina ning Brjanski ja Smolenski linna. Septembri lõpuks jõudis Punaarmee 700 km laiusel rindel välja Dnepri äärde.

Võrratu mehisusega forsseerisid Nõukogude väed Dnepri üheaegselt Gomeli, Kiievi, Krementsugi ja Dnepropetrovski all. Selles operatsioonis ülesnäidatud kangelaslikkuse eest anti ligi kahele tuhandele sõdurile, seersandile, ohvitserile ja kindralile Nõukogude Liidu kangelase kõrge nimetus. Tuhandeid nõukogude sõjamehi autasustati ordenite ja medalitega.

1943. aasta novembri alguses asuti pealetungile Kiievi suunas. 1. Ukraina rinde väed kindral N. F. Vatutini juhtimisel teostasid siin tiibmanöövri ja vabastasid pärast pingelisi lahinguid 6. novembril Nõukogude Ukraina pealinna Kiievi.

Hitlerlased korraldasid ägedaid vasturünnakuid. Kuu aja kestel toimusid Kiievist lääne pool visad lahingud, mille tulemusena Nõukogude väed paiskasid fašistid kaugele lääne poole.

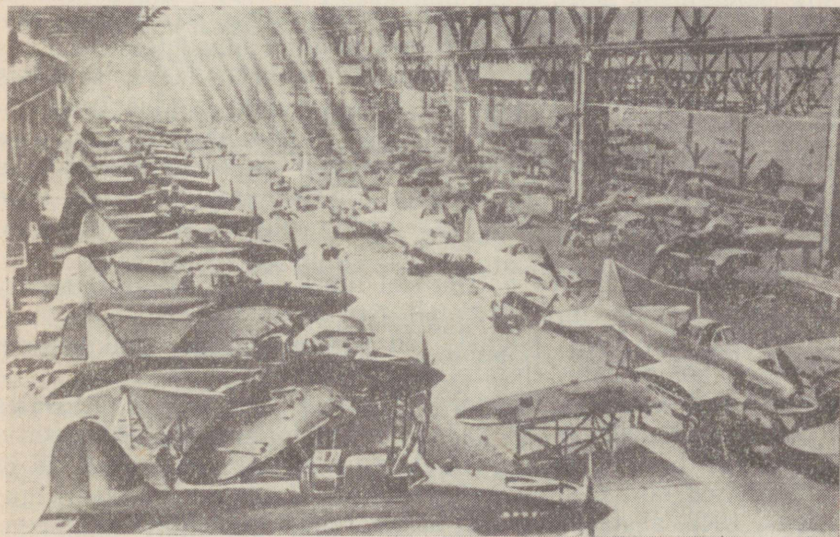
Seega tõi 1943. aasta suvel ja sügisel toimunud pealetung Punaarmeele suure võidu. Nõukogude väed vabastasid peaaegu $\frac{2}{3}$ vaenlase poolt vallutatud sünnimaast, päästsid fašistlikust vangipõlvest palju miljoneid nõukogude inimesi, andsid kodumaale tagasi suure tähtsusega tööstus- ja põllumajanduspiirkonnad. Purustati 118 vaenlase diviisi — pool kõigist vastase jõududest Nõukogude-Saksa rindel. Nüüd olid Punaarmeel rikkalikud lahingukogemused ja ta ületas vaenlast mitte ainult relvastuse kvaliteedi, vaid ka hulga poolest.

Punaarmee edukas suvine ja sügisene pealetung viis lõpule põhjaliku murrangu sõjategevuse käigus. Initsiatiiv läks lõplikult Nõukogude relvastatud jõudude kätte. Seepärast on 1943. aasta läinud ajalukku põhjaliku murrangu aastana Suure Isamaasõja ja kogu Teise maailmasõja käigus.

1943. aastal algas nõukogude, poola ja tšehhoslovakkia sõjameeste lahinguvendlus. Lahingutest Nõukogude-Saksa rindel võtsid osa NSV Liidus moodustatud 1. üksik Tšehhoslovakkia brigaad ja Tadeusz Kościuszko nimeline 1. Poola diviis.

Üldrahvalik abi rindele. 1943. aasta oli murranguliseks ka Nõukogude tagalas. Nüüd olid organisatsioonilised raskused põhiliselt seljataga ja kõik jõupingutused keskendusid sõjalise tootmise suurendamisele ning relvastuse edasisele täiustamisele.

Kolme aastaga (1942—1944) ehitati tööliklassi kangelasliku

Lennukitehase montaažitsehhis.

töoga idapiirkondades 2250 suurt tööstusettevõtet, sealhulgas metallurgiakombinaat Tšeljabinskis, alumiiniumitehas Kuznetskis, Lõuna-Uraali toruvaltsimistehas, Miassi autotehas, Altai traktoritehas jt. Magnitogorski kombinaadis ehitati viies ja kuues kõrgahi — kõige võimsamad Euroopas. Maa idaosas suurenes tunduvalt kivisõe ja nafta tootmine.

Riigi peamiseks arsenaliks sai Uraal. Uraali töölised varustasid Punaarmee tankide, lennukite, autode, suurtükkide, miinipildujate, mürskude ja käsirelvadega. Uraal andis kõrgekvaliteedilist terast, soomusplaate, musta ja värvilist valtsmetalli, kõvasulameid, elektri jaamad, seadmeid, mitmesuguseid tööpinke ja palju muud.

Tähtsat osa sõjalise toodangu suurendamises etendas tootmise tehnoloogia põhjalik parandamine. Tööstuses võeti kasutusele uusi kõrge tootlikkusega tööpinke ja mehhanisme. Vanad tööpingid varustati spetsiaalsete seadistega üksikute detailide massiliseks tootmiseks. Ulatuslikult praktiseeriti metallide kiirsulatamist ja kiirlõikamist, kiirpuurimist, töötamist mitmel tööpingil jne. Eriti suure tähtsusega tööviljakuse tõstmisel ja toodangu suurendamisel oli voolumeetodi (konveieri) juurutamine sõjatööstuse kõigis harudes.

Tootmise täiustamine ja sotsialistlik võistlus tõstsid tunduvalt tööviljakust. Nii näiteks kulutati pommitaja Pe-2 valmistamiseks 1941. aastal 26 300 inimitundi, 1943. aastal aga 13 200 inimitundi, lennuki Il-2 tootmiseks vastavalt 20 000 ja 12 500 inimitundi.

Ennastsalgavalt töötas ka kolhoositalurahvas. Erakordselt rasketes tingimustes varustas ta rinnet ja kogu maad toiduainetega ning tööstust toorainega. Külvipind idapiirkondades suurenes 20—30% võrra. Töökäte puudust korvas naiste ja alaealiste tööalane aktiivsus. Tööstusettevõtete kollektiivid abistasid kolhoose ja masina-traktorijaamu. 1943. aasta külvi- ja koristuskampaania ajal suunati linnadest põllutöödele 2 754 000 inimest. Peale selle võttis suvistest põllutöödest osa ligi 5 miljonit kooliõpilast ja 230 000 õpetajat.

Nõukogude talurahva patriotismi ilmekaks demonstratsiooniks oli raha kogumine riigikaitsefondi. See algas Tambovi kolhoosnike initsiatiivil, kes kogusid 40 miljonit rubla tankikolonna «Tambovi kolhoosnik» ehitamiseks. Peagi võttis raha kogumine üldrahvaliku iseloomu. Kõikjal ettevõtetes, asutustes, kolhoosides ja koolides koguti raha, väärtasju ja toiduaineid Punaarmee fondi. Palju tanke ja lennukeid ehitati raha eest, mis pioneerid ja kooliõpilased olid teeninud pühapäevakutel ning vanaraua kogumisega. 1943. aasta lõpuks oli ainult rahas riigikaitsefondi kogutud 13 miljardit rubla.

Suure eduga toimus riiklike sõjalaenude realiseerimine. Sõja-

aastate jooksul andis nõukogude rahvas riigile laenuks 76 miljardit rubla, poolteist korda rohkem kui kõigil sõjaeelseil aastail kokku.

Teadus ja kultuur rinde teenistuses. Sõja-aastail löid teadlased, konstruktorid, insenerid ja tehnikud uusi relvatüüpe, mis ületasid tunduvalt vaenlase omi. Lennukikonstruktorid A. S. Jakovlev, F. A. Lavotškin, A. I. Mikojan, S. V. Iljušin, A. N. Tupolev, N. N. Polikarpov ja V. M. Petljakov täiustasid lakkamatult olemasolevaid lennukimudeleid ja löid uusi suurepäraseid lahingulennukeid.

Sõja lõpul hakati meie maal katsetama esimesi reaktiivlennukeid maailmas.

Teenitud kuulsus oli Nõukogude tankidel, mis olid konstrueeritud A. A. Morozovi, Ž. J. Kotini ja A. F. Šamšurini poolt. Mitte ühelgi armeel maailmas ei olnud nii võimsaid ja manööverdusvõimelisi tanke nagu Punaarmee.

Konstruktorid V. G. Grabin, F. F. Petrov, G. D. Dorohhin ja teised töötasid välja suurtükkide, miinipildujate ja nende laske-
moona uued täiustatud mudelid. Edukalt arenes Nõukogude reaktiivsuurtükivägi. Punaarmee sai kuulsate relvameistrite V. A. Degtjarjovi, F. V. Tokarevi ja G. S. Špagini poolt loodud suurepäraseid automaatrelvad.

Suur osa riigi kaitsevõime tugevdamisel oli nõukogude teadlastel. NSV Liidu Teaduste Akadeemia erikomisjon Akadeemia presidendi V. L. Komarovi eesistumisel andis tohutu suurt abi Uraali, Lääne-Siberi ja Kasahstani ressurside kasutamisel rinde vajadusteks. Jätkus suure tähtsusega teaduslike probleemide uurimine teoreetilise ja rakendusfüüsika, keemia ja bioloogia valdkonnas.

Arstid ja teised meditsiinitöötajad andsid kogu oma jõu õilsale tööle — haavatud sõjameeste elu päästmisele. Rindehospitalides tehti kõige keerukamaid operatsioone. Tagalas ümbritseti haavatuid üldrahvaliku hoole ja tähelepanuga. Üle 70% haavatud sõdureid ja ohvitseri pöördus pärast ravi hospitalides tagasi rivvi. Nõukogude medikute jõupingutustega hoiti riigis ära epideemiade levimine.

Kodumaa teenimisele pühendasid oma ande nõukogude kirjanikud. Üle tuhande kirjaniku ja luuletaja töötas sõjakirjasaatjana, poliitöötajatena ja rindeajakirjanduse kaastöölisena. Paljud neist langesid Suure Isamaasõja rinnetel.

Kirjandusteostes näidati ilmekates kunstilistes kujudes nõukogude rahva kangelaste suurust, kasvatati tulist nõukogude patriotismi ja piiratud vihkamist vaenlase vastu. Kõige elavamast vastukajast rindel ja tagalas leidsid A. Tolstoi, M. Solohhovi, N. Tihhonovi, K. Simonovi ja I. Ehrenburgi artiklid ja olukirjeldused.

Rasketel sõja-aastatel loodi nõukogude proosa tähelepanuväärseid teoseid. Hakati trükkima peatükke M. Solohhovi romaanist «Nad võitlesid kodumaa eest», ilmusid A. Fadejevi romaan «Noor Kaardivägi», jutustustest V. Grossmani «Rahvas on surematu», B. Gorbatovi «Alistamatud», W. Wasilewski «Vikerkaar», K. Simonovi «Päevad ja ööd», L. Sobolevi jutustuste kogu «Mere hing».

Tähtis koht oli sõja-aastate kirjanduses luulel. Rahvas hakkas palavalt armastama A. Tvardovski poemi «Vassili Tjorkin». Laialt olid tuntud A. Surkovi, N. Tihhonovi, K. Simonovi, V. Lebedev-Kumatši, D. Džambuli, S. Vurguni, P. Tõtšina, S. Maršaki, M. Aligeri, V. Inberi ja P. Antokolski luuletused ja poeemid.

Suure menuga läksid teatrilaval patriootilised draamateosed: A. Korneitšuki «Rinne», L. Leonovi «Vallutusretk», K. Simonovi «Vene inimesed», B. Tširskovi «Võitjad», mis kajastasid erutavaid sündmusi, mida meie maa läbi elas. Sajad ja tuhanded kontserdibrigaadid ning rindeteatrid andsid kontserte ja etendusi otse eesliinil, mõnikord vastase tule all.

Tegevarmees ja partisanisalkades oli üle 100 filmigrupi. Filmitöötajad jäädvustasid Suure Isamaasõja erutavaid sündmusi. Ekraanidel demonstreeriti regulaarselt rindekroonikaid ja dokumentaalfilme. Nõukogude inimeste kangelaslikust võitlusest rindel ja tagalas jutustasid jõuliselt kunstilised filmid «Rajoonikomitee sekretär», «Rinne», «Ta kaitseb kodumaad», «Zoja», «Vikerkaar» jt.

Sõja-aastail loodi rida silmapaistvaid maale ja skulptuure. Nende hulka kuuluvad maalidest A. Gerassimovi «Partisani ema», A. Plastovi «Sakslane lendas üle», Kukrõnikside «Tanja», M. Manizeri skulptuur «Zoja Kosmodemjanskaja».

Miljonitele nõukogude inimestele said armsaks suurepärase laulud, mis loodi sõjapäevil. Meie rahva viha, tema otsustavust pidada sõda täieliku võiduni väljendas A. Aleksandrovi suurepärane laul V. Lebedev-Kumatši sõnadele «Püha sõda». Suur populaarsus oli V. Solovjov-Sedoi, M. Blanteri, I. Dunajevski ja S. Katzi lüürilistel lauludel.

Nõukogude rahva kangelasliku võitluse teema vihatud anastajate vastu leidis ereda kajastuse helilooja D. Sostakovitši Seitsmendas (Leningradi) sümfoonia. S. Prokofjevi Viieandas sümfoonia, A. Hatšaturjani Teises sümfoonia ja teistes sümfoonilise muusika väljapaistvates teostes.

Hoolimata sõjaaja erakordsetest raskustest *ilmutas Nõukogude valitsus suurt hoolt hariduse arendamise eest*. Koolitöö ei katkenud ühekski päevaks. Piirkondadest, mida ähvardas vaenlase sissetung, viidi lapsed kaugesse tagalasse, kus nad jätkasid õppetööd. Pärast röövvalutajate väljakihutamist alustasid koolid vabastatud linnades ja külades kohe tegevust.

Töötavate alaealiste jaoks organiseeriti 1943. aastal töölisnoorte üldhariduslikud koolid ja seejärel ka maanoorte koolid. Õppetöö kvaliteedi parandamiseks seati 1944. aastal koolides sisse küpsuseksamid.

Igal aastal toimus vastuvõtt kõrgematesse õppeasutustesse ja tehnikumidesse. Sõja-aastail valmistati ette 840 000 kõrgema ja kesk-eriharidusega spetsialisti.

Majanduse taastamine vabastatud piirkondades. Punaarmee löökide all taganedes purustasid hitlerlased barbaarselt linnu ja külasid, hävitasid tehaseid, vabrikuid, kaevandusi, elektrijaamu, raudteid ja sildu. Nad püüdsid muuta nende poolt mahajäetava territooriumi kõrbetsooniks. Vabastatud territooriumil ei olnud ühtegi tegutsevat ettevõtet. Miljonid inimesed olid jäänud pea-

varjuta ning elasid muldonnides ja hurtsikutes. Linnades polnud elektrit ega vett. Kolhoosidel ei olnud viljaseemet, kariloomi ega põllumajandusmasinaid.

21. augustil 1943. a., kui sõda oli täies hoos, võtsid UK(b)P Keskkomitee ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu vastu otsuse «Edasilükkamatutest abinõudest majanduse taastamiseks Saksa okupatsioonist vabastatud piirkondades». Partei üleskutsel tuli vabastatud piirkondadele appi kogu maa. Sinna saadeti esimeses järjekorras tööstusseadmeid ja põllumajandusmasinaid, toodi tagasi 1,7 miljonit karilooma. Meie maa idapiirkondade kolhoosnikud saatsid laostatud kolhoosidele viljaseemet, põllumajandusinventari ja tõukarja.

Röövullutajatest vabastatud maal taastati kiiresti kivisõe- ja maagikaevandusi ning metallurgiatehaseid. Aasta pärast vabastamist andsid Donbassis sütt sajad kaevandused, sulatasid metalli 8 kõrg- ja 34 martäänahju.

1944. aastal tuli Stalingradi traktoritehase tsehhidest välja esimene traktor. Üldse taastati vabastatud piirkondades aastail 1942—1944 üle 60 000 ettevõtte. Edukalt kulges sovhooside, kolhooside ja masina-traktori jaamade taastamine.

Hitleri-vastase koalitsiooni edasine tugevnemine. Nõukogude vägede võidud 1943. aastal kutsusid esile põhjaliku murrangu Teises maailmasõjas, tugevdasid Hitleri-vastast koalitsiooni, aitasid kaasa vabadusliikumise veel suuremale tõusule okupantide poolt orjastatud Lääne-Euroopa maades ja panid aluse fašistliku bloki lagunemisele.

Kuid vaatamata erakordselt soodsatele tingimustele *ei täitnud Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid ei 1942. ega ka 1943. aastal oma lubadusi teise rinde avamise kohta.* Nende maade imperialistlikud ringkonnad lootsid ikka veel, et Nõukogude Liit, sõides Saksamaaga üks ühe vastu, kurnab välja oma jõud, mille järel Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid, säilitanud tugevad armeed, dikteerivad sõja lõpul oma tingimused. Seepärast piirasid liitlased oma abi Nõukogudemaale peamiselt sõjaliste hangetega. Kuid seegi abi oli äärmiselt vähene, moodustades kogu sõja kestel ainult 4% Nõukogude Liidu sõjalisest toodangust.

28. novembrist kuni 1. detsembrini 1943. a. toimus Teheranis kolme suurriigi — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa juhtide konverents. J. V. Stalin, F. Roosevelt ja W. Churchill arutasid sellel konverentsil teise rinde avamise küsimust Euroopas. F. Roosevelt teatas, et teine rinne avatakse 1944. aasta mais või juunis Inglise-Ameerika vägede sissetungiga Prantsusmaale.

Liitlasriigid kinnitasid oma otsustavust jätkata sõda vastase tingimusteta kapituleerumiseni.

Saksamaa sõjajärgse korralduse arutamisel tegid Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide esindajad ettepaneku tükeldada ta mit-

meks riigiks. Ent Nõukogude delegatsioon ei toetanud neid plaane.

Hoolimata mitmetest lahkelistest võttis Teherani konverents vastu kooskõlastatud otsused tähtsamates sõjapidamise küsimustes. Konverents etendas tähtsat osa Hitleri-vastase koalitsiooni edasisel tugevdamisel.

KÜSIMUSI.

1. Missugused olid hitlerliku väejuhatuse plaanid 1943. aasta suveks?
2. Missugust mõju avaldas sõjategevuse edasisele käigule Nõukogude vägede võit Kurski lahingus?
3. Miks oli 1943. aasta põhjaliku murrangu aastaks sõja käigus?
4. Mida uut oli Nõukogude tagala töös 1943. aastal?
5. Kuidas abistasid nõukogude teadlased ja kultuuritegelased oma rahvast võitluses saksa fašistlike röövullutajatega?
6. Missugust osa etendasid Punaarmee võidud Hitleri-vastase koalitsiooni tugevdamisel? Miks viivitasid Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsused teise rinde avamisega?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. Leedu rahva kangelane Maryte Melnikaite.

*Leedumaa LKNU Keskkomitee lendlehest.
1944. aasta aprill.*

22. aprillil sel aastal andis Nõukogude Liidu valitsus Moskvas Nõukogude Liidu kangelase nimetuse ning autasustas Lenini ordeni ja kuldähega leedu rahva kangelast Maryte Melnikaitet...

Maryte Melnikaite oli nende võitlejate hulgas, kes esimestena tõstsid relva sakslaste vastu, kes süütasid Leedus patriootilise partisanivõitluse leegi.

Melnikaite koondas enda ümber suure hulga noori ja juhtis ise kindlakäeliselt võitlust sakslaste vastu. Ta kirjutas üleskutseid ja levitas neid ise rahva hulgas. Ta käis külast küllasse, õhutades noori võitlusele...

Kaua jälitasid sakslased Maryte Melnikaite salka ja ükskord, kui salk läks lahinguülesande täitmisele, avastasid nad selle. 8. juulil 1943. a. piiras hitlerlaste arvukas karistussalk Rudza külas metsatukas ümber väikese, kuuest inimesest koosneva partisanide rühma, kelle hulgas oli ka Maryte Melnikaite.

Hoolimata vaenlase tunduvalt arvulisest ülekaalust astusid partisanid okupantidega julgelt lahingusse. Maryte tõstis esimesena relva... Tulised leedu patrioodid-partisanid võitlesid viimse veretilgani ja langesid võitluses kangelastena. Melnikaite, jäänud viimaseks, jätkas võitlust, kuni lõppesid kõik automaadipadrunid. Viimase järelejäänud granaadiga otsustas ta tappa enda, kuid granaat ei lõhkenud ja bandiitidel läks korda ta elusalt kinni võtta.

Metsistunud timukad hakkasid teda julmalt piinama, soovides saada teateid teiste partisanide kohta, kuid vapper leedu tütarlaps talus kõik piinamised. Ta kordas: «Surra ma ei karda. Minult ei saa te midagi teada.»...

Pärast julmi piinamisi timukad hukkasid ta. Ta hukkus, kuid tema surematu hing elab igavesti leedulaste südameis...

2. Õlg õla kõrval.

*Nõukogude Liidu kangelase armeekindral
S. G. Poplanski mälestustest.*

Mõni päev hiljem olime me juba esimese pealetungilahingu tunnistajaks, mida pidas Kościuszko-nimeline diviis.

See oli 12. oktoobril 1943. a. Hommikul vara kostsid «katjuušade» kogupaugud. Nendega ühinesid sajad mitmesuguse kaliibriga suurtükid. Ohku täitis vahetpidamatu mürin. Pärast suurtükitule-ettevalmistust sööstis poola sõdurid ja ohvitserid, relv käes, edasi.

... Vaenlane tugevdas vastupanu. Tema jalavägi läks tankide toetusel aiatasa vasturünnakule. Kuid see ei peatanud Poola allüksuste edasilükkumist. Koštšukolased ja Westerplatte Kangelaste nimeline tankipolk tihedas koostöös 42. ja 290. Nõukogude diviisiga hävitasid vastase mitme asustatud punkti piirkonnas.

Saanud teada nendest edukatest operatsioonidest, rääkisid meie sõdurid ja ohvitserid:

«Tublid poisid, seltsimehed poolakad! Niech zyje Polska!»

Nii said lahinguristsed demokraatliku Poola relvastatud jõudude mälestusväärseks päevaks. Ka praegu tähistatakse 12. oktoobrit — Lenino all toimunud lahingu aastapäeva — igal aastal Poola armee pühana.

§ 11. OTSUSTAVATE VOITUDE AASTA.

Sõjaline olukord 1944. aasta alguseks. Uude, 1944. aastasse astusid Nõukogude relvastatud jõud tugevamatena kui kunagi varem. Nüüd omasid nad suuri lahingukogemusi ja olid hästi varustatud täiusliku sõjatehnikaga. Punaarmee ületas vaenlast arvuliselt 1,3 korda, tal oli 1,7 korda rohkem suurtükke ja miinipildujaid, 1,4 korda rohkem tanke ja 2,7 korda rohkem lennukeid.

Algas Suure Isamaasõja viimane periood. Päevakorda tõusis saksa fašistlike röövvalutajate täielik väljakihutamine Nõukogudemaa piiridest, seejärel aga fašistliku «uue korra» likvideerimine Lääne-Euroopas.

Kuid vaenlane oli veel tugev. 1943. aasta lõpul fašistliku Saksamaa ja tema vasallide käsutuses olevast 376 diviisist võitles Nõukogude vägede vastu 257 diviisi. Saksa tööstus ja okupeeritud maade ettevõtted andsid fašistlikele vägedele rohkem sõjatehnikat kui kunagi varem.

Punaarmeele anti ülesanne — võimsate löökidega mitmetes rindelõikudes puhastada Nõukogudemaa lühikese ajaga fašistlikest röövvalutajatest.

Saksa fašistlike vägede purustamine Leningradi all, Parem-kalda Ukrainas ja Krimmis. 14. jaanuaril 1944. a. asusid Leningradi ja Volhovi rinde väed Balti mere laevastiku toetusel pealetungile Leningradi ja Novgorodi all. Kaks nädalat kestnud pealetungilahingute tulemusena purustasid nad 18. Saksa armee ja paiskasid vaenlase väed Leningradist 60—90 kilomeetri kaugusele. *Suure Lenini linn vabastati lõplikult vaenlase blokaadist.*

Veebruari lõpul vabastasid Nõukogude väed saksa fašistlikest

röövvallutajaist Leningradi ja Novgorodi oblasti ning jõudsid Nõukogude Eesti pinnale.

1. ja 2. Ukraina rinde väed kindralite N. F. Vatutini ja I. S. Konevi juhatusel alustasid pealetungioperatsioone Parem-kalda Ukrainas ning piirasid jaanuari lõpus ja veebruari alguses Korsun-Ševtšenkovski piirkonnas ümber 10 Saksa diviisi ning purustasid need.

Vaatamata suurele teedelagunemisele jätkasid nende kahe rinde väed pealetungi ja jõudsid 1944. aasta märtsis välja NSV Liidu ja Rumeenia riigipiirile. Samal ajal andsid 3. ja 4. Ukraina rinde väed kindralite R. J. Malinovski ja F. I. Tolbuhhini juhatusel löögi Saksa fašistlikele vägedele Ukraina lõunaosas ning vabastasid Nikolajevi ja Odessa. Nende operatsioonide tulemusena purustati täielikult võimsad vaenlase jõud Paremkalda Ukrainas. Andmata vaenlasele aega ennast koguda, forsseerisid Nõukogude väed Pruti jõe ja jõudsid Rumeeniasse.

1944. aasta aprillis vabastasid 4. Ukraina rinde väed peaaegu täielikult Krimmi. Sakslased püüdsid vastu panna Sevastopoliis, kuid 7. mail alustasid meie väed tormijooksu linnale ja vabastasid Sevastopoli 9. mai õhtuks. Fašistlike vägede riismed, kes püüdsid põgeneda laevadel, uputati.

Seega puhastas Punaarmee 1944. aasta kevadtalvise pealetungi tulemusena vastasest üle $\frac{3}{4}$ varem okupeeritud Nõukogude territooriumist, jõudis rohkem kui 400 km ulatuses NSV Liidu riigipiirile ja sai võimaluse anda otsest abi Kagu-Euroopa rahvastele nende võitluses saksa fašistlike barbarite vastu.

Seoses riigipiiri ületamisega meie vägede poolt teatas Nõukogude valitsus uuesti, et Punaarmee eesmärgiks on *vabastada Euroopa rahvad fašistlikust orjusest*, aidata neil uuesti luua oma sõltumatud rahvusriigid ja vabalt otsustada oma ühiskondliku ja riikliku korralduse küsimus.

Teise rinde avamine. Alles 1944. aasta juunis, kui oli ilmselt näha, et Nõukogude Liit on ka oma jõududega suuteline purustama hitlerliku Saksamaa, avasid Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid teise rinde.

6. juunil maabusid Normandias (Põhja-Prantsusmaal) liitlasväed kindral Eisenhoweri juhtimisel. Kohtamata hitlerlastelt peaaegu mingit vastupanu, liikusid Inglise-Ameerika väed Prantsusmaal edasi. Oma tegevusega tõmbasid nad Läänerindele kõigest 60 Saksa diviisi, kuna Nõukogude-Saksa rindel hoidis hitlerlik väejuhatas 259 diviisi ja brigaadi. Nõukogude-Saksa rinne jäi Teise maailmasõja peamiseks, otsustavaks rindeks.

Karjala vabastamine. Saksa fašistlike vägede purustamine Valgevenemaal. Juunis asusid Leningradi ja Karjala rinde väed pealetungile Karjala maakitsusel ja Karjalas. Nad vabastasid suurema osa Karjalast ning jõudsid välja NSV Liidu ja Soome riigipiirile. 4. septembril 1944. a. kapituleerus Soome tingimusteta.

23. juunist kuni 29. augustini viidi kolme Valgevene rinde ja 1. Balti rinde vägede poolt läbi üks suuremaid operatsioone Valgevenemaal.

Saksa fašistlik väejuhatust pidas seda piirkonda eriti tähtsaks kui platsdarmi, mis sulges lühima tee Saksamaa piirini. Seepärast oli siia ehitatud võimsaid kindlustusi ja koondatud üle miljoni sõduri.

23. juunil asusid Nõukogude väed pealetungile hiiglaslikul ringel Zapadnaja Dvinaast kuni Pripjati jõeni, murdsid läbi vastase rinde ja piirasid mõne päeva pärast ümber ning hävitasid Bobruiski ja Vitebski piirkonnas suured vaenlase grupeeringud.

Meie vägede pealetungi eel lasksid partisanid õhku raudteeliinid vaenlase tagalas. Tegutsedes koostöös pealetungivate Punaarmee vägedega, võtsid partisanid osa ümberpiiratud vaenlase grupeeringute hävitamisest.

Purustanud vaenlase grupeeringu tiivad, alustasid 1. ja 3. Valgevene rinde väed pealetungi Minskile ja vabastasid 3. juulil 1944. a. Nõukogude Valgevenemaa pealinna.

Jätkates pealetungi, vabastas Punaarmee augusti lõpuks täielikult Valgevene NSV, osa meie liitlasriigist Poolast, suurema osa Nõukogude Leedust ja lähenes Ida-Preisimaa piirile. *Nõukogude väed liikusid edasi lääne poole üle 500 km, löid seejuures täiesti puruks vastase keskmise grupeeringu, hävitasid või võtsid vangi 540 000 vaenlase sõdurit ja ohvitseri.*

Poola rahvas, kes oli 5 aastat ärganud fašistliku ikke all, võttis vaimustatult vastu oma vabastajaid — nõukogude sõjamehi, kes jõudsid Poola pinnale. Poola patrioodid moodustasid Poola Rahvusliku Vabastamise Komitee — ajutise demokraatliku valitsuse.

Lublini lähedal leidsid Nõukogude väed fašistide ühe kõige kohutavama kuritöö jäljed. Siia, Majdaneki surmalaagrisse, vedasid hitlerlikud timukad kokku miljeoneid inimesi kogu Euroopast. Pärast metsikuid piinamisi ja mõnitamist aeti inimesed gaasikambritesse ja surmati gaasiga «Tsüklon». Nii õõd kui päevad suitsesid krematooriumi korstnad, kus fašistid põletasid inimesi. Fašistlikud timukad tapsid Majdanekis poolteist miljonit inimest — venelasi, poolakaid, tšehhe, juute, prantslasi, hollandasi. Üle 4 miljoni inimese hävitati teises surmalaagris — Oświęcimis. Punaarmee likvideeris hitlerlikud surmalaagrid.

Lääne-Ukraina ja Moldaavia vabastamine. Juulis algas 1. Ukraina rinde vägede pealetung Lääne-Ukrainas. Viis päeva kestnud pingeliste lahingute tulemusena murdsid nad läbi vaenlase kaitse ja hakkasid edasi tungima. 27. juulil vabastati Lvov ja augusti lõpuks kogu Lääne-Ukraina. Forsseerinud Visla, kindlustusid meie väed visades lahingutes jõe läänekaldal asuval platsdarmil.

20. augustil alustasid Moldaavias pealetungi 2. ja 3. Ukraina rinde väed. Kahe rinde tanki- ja mehhaniseeritud väekoondised piirasid 25. augustil Kišinjovi-Iași piirkonnas ümber 22 fašistlikku diviisi, mis mõne päeva pärast lõplikult purustati.

Punaarmee võitlus Kagu-Euroopa rahvaste vabastamise eest. Vabastanud Moldaavia, jõudsid Nõukogude väed Rumeeniasse. Musta mere laevastiku laevad maandasid dessandid, kes vallutasid Sulina, Tulcea ja Constanta sadama.

Sel ajal alustasid Rumeenia patriootlikud jõud, keda juhtis Kommunistlik Partei, relvastatud ülestõusu Antonescu fašistliku kliki vastu. 23. augustil 1944. a. fašistlik diktatuur kukutati. Rumeenia uus valitsus kuulutas fašistlikule Saksamaale sõja.

31. augustil jõudis Punaarmee, keda elanikkond võttis pidulikult vastu, Bukaresti. Septembri kestel puhastasid Nõukogude väed Rumeenia täielikult fašistlikest röövvalutajaist.

Selleks ajaks, kui Punaarmee jõudis Rumeenia-Bulgaaria piirile, jätkas Bulgaaria monarhistlik-fašistlik valitsus hitlerliku Saksamaa abistamist. Nõukogude valitsus ei võinud seda tegevust hinnata teisiti kui Bulgaaria tegeliku osavõtuna sõjast Saksamaa poolel ja teatas 5. septembril 1944. a., et «mitte ainult Bulgaaria ei ole sõjaseisukorras NSV Liiduga, vaid ka Nõukogude Liit on nüüdsest peale sõjaseisukorras Bulgaariaga». Punaarmee ületas Bulgaaria piiri. 9. septembril alustas Bulgaaria töörahvas oma Kommunistliku Partei juhtimisel, kelle eesotsas seisis G. M. Dimitrov, relvastatud ülestõusu ja kukutas monarhistlik-fašistliku diktatuuri. Võimule tuli Isamaarinde valitsus, kes kuulutas Saksamaale sõja.

Balti vabariikide ja polaaralade vabastamine. Septembri keskel läksid Baltimaades pealetungile kolme Balti rinde ja Lenini gradi rinde väed.

Murdes vaenlase visa vastupanu, vabastasid Leningradi rinde väed 22. septembril Eesti NSV pealinna Tallinna. Eriti ägedat vastupanu osutas vaenlane Riia suunas. Pärast kuu aega kestnud pingelisi lahinguid vabastati 13. oktoobril Nõukogude Läti pealinn Riia. Samal ajal jõudsid 1. Balti rinde väed lahingutega Balti mere rannikule ja blokeerisid Liepāja rajoonis 30 Saksa diviisi. Baltimaades toimunud operatsioonide tulemusena vabastati täielikult Eesti NSV ja suurem osa Läti NSV-st.

Samal ajal murdsid Karjala rinde väed koostöös Põhja laevastikuga vastase võimsa kaitse polaaraladel ja jõudsid Põhja-Soome kaudu Norrasse, alustades selle maa vabastamist okupantidest.

Punaarmee pealetung Tšehhoslovakkias, Ungaris ja Jugoslaavias. Oktoobris alustasid pealetungi 2., 3. ja 4. Ukraina rinde väed. Koos meie vägedega võttis neist lahingutest hitlerlaste vastu osa Tšehhoslovakkia korpus, Jugoslaavia Rahvavabastusarmee ning Bulgaaria ja Rumeenia väed. Sulgedes tee Lõuna-Saksamaale, koondas fašistlik väejuhatas Ungarisse ja Jugoslaaviasse üle 80 diviisi. Kuid Nõukogude väed ületasid vastast tankide, suurtükkide ja lennukite poolest. Vaenlane pani raevukalt vastu ja andis pidevalt vastulööke. Eriti ägedad lahingud puhkesid Budapesti all.

Tuhandeid Saksa fašistliku armee vangivõetud sõdureid, ohvitsere ja kindraateid viiakse läbi Moskva tänavate. 1944. aasta juuli.

Tungides peale rasketes mäestikutingimustes, vabastasid 4. Ukraina rinde väed oktoobri lõpuks Taga-Karpaatia Ukraina ja jõudsid Tšehhoslovakkia territooriumile, alustades selle vabastamist fašistlikest orjastajaist.

Septembri lõpul asusid Jugoslaavias pealetungile 3. Ukraina rinde väed. 20. oktoobril vabastasid nad koos Jugoslaavia Rahva-vabastusarmee ja Belgradi. Samal ajal arendasid 2. ja 3. Ukraina rinde väed pealetungi Budapestile ja piirasid 26. detsembril täielikult ümber vastase 160 000-mehelise Budapesti grupeeringu.

21. detsembril kutsusid Ungari demokraatlikud jõud Debreceni linnas kokku Ajutise Rahvuskogu. Moodustati Ungari ajutine rahvuslik valitsus, kes katkestas suhted fašistliku Saksamaaga ja kuulutas talle sõja.

Vaenlane tegi ägedaid katseid aidata oma Budapestis ümberpiiratud vägesid. Kuid kõik need katsed lõppesid krahhiga. 16. veebruariks, pärast poolteist kuud kestnud ägedaid lahinguid vallutasid meie väed Budapesti ja likvideerisid vaenlase ümberpiiratud grupeeringu.

Nõukogude inimeste osavõtt vastupanuliikumisest fašistlikule režiimile. Vägivaldselt sunnitööle aetud või vangilangenud nõukogude inimesed, jäädes ustavaks kodumaale, jätkasid võitlust vaenlasega. Nad moodustasid koonduslaagrites. põrandaaluseid

rühmi, levitasid vangide hulgas tõde olukorrast rindel, organiseerisid põgenemisi. Need aga, kes töötasid fašistliku Saksamaa ettevõtetes, panid toime sabotaaži- ja diversiooniakte.

Nõukogude tatari poeet, kommunist Mussa Džalil, olles fašistlikus vangis, ajas koos rühma seltsimeestega nurja hitlerlaste katsed värvata nõukogude sõjavange võitluseks Punaarmee vastu. Gestaapolased hukkasid M. Džalili Berliinis Moabiti vanglas.

Suurt patriotismi ilmutas nõukogude kindral D. M. Karbõšev. Ta sai lahingus haavata ja sattus hitlerlaste kätte vangi. Kolme ja poole aasta kestel piinasid nad teda ja tegid talle ettepaneku kodumaast lahti õelda ning nende poolele üle minna. D. M. Karbõšev lükkas need ettepanekud vihaga tagasi ja pidas aktiivset pörandaalust võitlust. 1945. aasta veebruaris tapeti Karbõšev metsikult hitlerlaste poolt.

Tuhanded nõukogude patrioodid, kellel õnnestus põgeneda fašistlikest piinakambritest, võitlesid kangelaslikult Poola, Tšehhoslovakkia, Jugoslaavia, Prantsusmaa ja Itaalia partisanisalkades. 1944. aasta suvel olid kõigist Tšehhoslovakkia partisanidest 17% (üle 2000 võitleja) Nõukogude kodanikud. Jugoslaavias tegutses A. I. Djatšenko partisanibrigaad, kes oli formeeritud hitlerlikest laagritest põgenenud nõukogude inimestest.

Fašistlikust konduslaagrist põgenenud seersant F. A. Poletajev (Fjodor Poetan) võitles itaalia partisanibrigaadi «Oreste» koosseisus. Ühes lahingus sõõstis ta esimesena rünnakule. Talle järgnesid tema seltsimehed — itaalia partisanid. Selles lahingus sai Poletajev surma. Ülesnäidatud kangelaslikkuse eest anti talle pärast surma Itaalia Vabariigi kõrgeim autasu — kuldmedal sõjalise vahvuse eest. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega anti F. A. Poletajevile pärast surma Nõukogude Liidu kangelase nimetus.

Sõjategevuse tulemused 1944. aastal. 1944. aasta jooksul liikus Punaarmee lahinguid pidades 500 kuni 1000 km lääne poole ja purustas vaenlase suured grupeeringud. Edukate operatsioonide tulemusena lahendati rida tähtsaid ülesandeid.

Esiteks, puhastati kogu vaenlase poolt ajutiselt vallutatud Nõukogude territoorium ja taastati täielikult NSV Liidu riigipiir Barentsi merest kuni Musta mereni.

Teiseks, Punaarmee andis Saksa fašistlikele vägedele otsustava hoobi. Lõodi puruks kõik vaenlase relvastatud jõud, kes asusid NSV Liidu, Rumeenia, Jugoslaavia, Ungari ja Soome territooriumil.

Kolmandaks, purustati ja lammutati kogu hitlerlike röövlite blokk. Itaalia järel langesid 1944. aastal liidust fašistliku Saksamaaga välja Soome, Rumeenia, Bulgaaria ja Ungari. Need maad kuulutasid Saksamaale sõja ja andsid oma panuse fašismi lõplikuks purustamiseks. Isegi need riigid, kes olid asunud Saksamaa suhtes heasoovliku neutraliteedi positsioonidele (Türgi, Tšiili, Argentiina jt.), kuulutasid talle nüüd formaalselt sõja.

Neljandaks, Punaarmee tõi Ida- ja Kagu-Euroopa rahvastele vabanemise fašistlikust ikkest. Saksa fašistlike vägede purustamine Rumeenia, Bulgaaria ja Ungari territooriumil kergendas

Nõukogude sõdurid-vabastajad Belgradi tänavail. 1944. aasta oktoober.

nende maade rahvastel reaktsiooniliste fašistlike režiimide kukutamist, demokraatlike valitsuste loomist ja asumist rahvademokraatlike ümberkorralduste teele. Tehti algust Poola ja Tšehhoslovakkia vabastamisega, vabastati suurem osa Jugoslaaviast ja alustati Norra vabastamist.

Nüüd olid Nõukogudemaa ja tema vaprad relvastatud jõud valmis andma vaenlasele lõpliku löögi.

KÜSIMUSI.

1. Missugused ülesanded seisis nõukogude rahva ja Punaarmee ees 1944. aastal?
2. Kuidas kulges meie vägede pealetung 1944. aasta talvel ja kevadel?
3. Missuguste eesmärkidega ületas Punaarmee NSV Liidu riigipiiri ja astus Kagu-Euroopa riikide territooriumile?
4. Missugused tulemused olid Punaarmee pealetungil 1944. aasta suvel ja sügisel?
5. Missugused olid 1944. aasta peamised sõjalis-poliitilised tulemused?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. Nõukogude valitsuse avaldus seoses Punaarmee väeosade jõudmisega Rumeenia territooriumile.

2. aprillil 1944. a.

Eduka edasitungi tulemusena jõudis Punaarmee Pruti jõeni, mis on riigipiiriks NSV Liidu ja Rumeenia vahel. Seega on alustatud Nõukogude riigipiiri täielikku taastamist, mis määrati kindlaks 1940. aastal Nõukogude Liidu ja Rumeenia vahelise lepinguga, mida Rumeenia valitsus 1941. aastal liidus hitlerliku Saksa maaga sõnamurdlikult rikkus. Käesoleval ajal puhastab Punaarmee Nõukogude territooriumi kõigist seal asuvaist vaenulikest vägedest ja pole enam kaugel aeg, mil kogu Nõukogude piir Rumeeniaga taastatakse täielikult.

Nõukogude valitsus teeb teatavaks, et Punaarmee pealetungivad üksused, jälitades Saksa armeesid ja nendega liidus olevaid Rumeenia vägesid, on mitmes lõigus ületanud Pruti jõe ja jõudnud Rumeenia territooriumile. Punaarmee Kõrgema Ülemjuhataja poolt on pealetungivatele Nõukogude vägedele antud käsk jälitada vaenlast tema purustamise ja kapituleerumiseni.

Ühtlasi teatab Nõukogude valitsus, et tema eesmärgiks ei ole mingisuguse Rumeenia territooriumi osa omandamine või Rumeenias kehtiva ühiskonnakorra muutmine ja et Nõukogude vägede sissetulek Rumeenia piiridesse on dikteeritud eranditult sõjalisest vajadusest ning vastase vägede jätkuvast vastupanust.

2. Nõukogude sõjameeste kangelaslikkus Ukraina vabastamislahingutes.

Murdnud läbi sakslaste tugeva kaitse Inguletsi jõel, jätkavad 3. Ukraina rinde väed oma hoogsat pealetungi...

Üksmeelselt ja kooskõlastatult tegutsevad tankistid jala- ja suurtükiväelastega.

Vaatamata teedelagunemisele, ületavad oskuslikud tankijuhid edukalt sellega seotud raskused, tungivad mööda künatud põlde ja raskesti läbipääsetavaid külavaheteid pidi vastase tagalasse, tükeldavad tema lahingukorra, lõikavad läbi teid, ründavad baase ja vastupanusõlmi, aga et jalavägi tankidest maha ei jääks... võtavad tankistid jalaväelasi tankidele või veavad neid läbi pori tankide külge haagitud regedega.

Nii rajasid ja rajavad nõukogude imevägilaste suvoorvlik vaprus ja vastupidavus ning kõigi väelikeide oskuslik koostöö teed uuele suurepärasele võidule.

Ei käredata pakased, ei lumetuised, ei kevadine suurvesi ega läbipääsmatu pori — miski ei suuda peatada meie võimsa ja vabra Punaarmee võidukat edasi liikumist lääne suunas.

Üldrahvalik kuulsus 1944. aasta kevadiste lahingute kangelastele ja uusi kuulusrikkaid Nõukogude relvade võite Ukrainas!...

3. Ukraina rinde poliitvalitsuse lendlehest. 1944. a. märts.
Raamatust «Kangelased ja kangelasteod»,
«Gospolitizdat», 1958.

3. M. Džalili testament, mis on kirjutatud esimese vihiku tagumisele kaanele.

Sõbrale, kes oskab lugeda tatari keeles ja loeb läbi selle vihiku.

Selle on kirjutanud tatari rahvale tuntud luuletaja Mussa Džalil. Läbi teinud kõik fašistliku koonduslaagri õudused, mitte alistunud neljakümne surma hirmule, toodi ta Berliini.

Siin süüdistati teda kuulumises põrandaalusesse organisatsiooni, nõukogude propaganda levitamises... ja pandi vanglasse. Ta mõistetakse surma. Ta sureb. Kuid temast jääb järele 115 luuletust, mis on kirjutatud vangis olles. Ta tunneb nende pärast muret. Seepärast püüdis ta 115-st ümber kirjutada kas või 60 luuletust.

Kui see raamatuke satub sinu kätte, siis kirjuta need hoolikalt, tähelepanelikult, puhtalt ümber, hoiä neid ja teata pärast sõda Kaasani, anna nad välja tatari rahva hukkunud poeedi luuletustena.

See on minu testament.

Mussa Džalil.

1943. aasta. Detsember.

(Raamatust «Suur igavene sõprus».)

§ 12. FAŠISTLIKU SAKSAMAA LÖPLIK PURUSTAMINE.

Nõukogude vägede pealetung 1945. aasta talvel. 1945. aasta alguses seisis Nõukogude relvastatud jõudude ees ülesanne viia lõpule fašistliku Saksamaa sõjaline purustamine.

Selleks oli vaja täielikult vabastada Poola, Tšehhoslovakkia ja Lüüa saksa fašistid lõplikult puruks nende enda territooriumil. See oli erakordselt raske ülesanne. Tuli jagu saada vastase võimsatest kindlustustest, mida oli ehitatud paljude aastate ja isegi aastakümnete kestel. Fašistid, tundes oma lõpu lähenemist, sõdisid surmale määratute meeletikkusega. Lisaks sellele oli hitlerliku väejuhatuse käsutuses veel õige suuri jõude ja ta hoidis endiselt suurema osa neist Nõukogude-Saksa rindel.

Punaarmee vastu võitles 204 vaenlase diviisi, neist 180 Saksa diviisi. Läänerindel seisis Inglise-Ameerika vägede vastas vähem kui 70 Saksa diviisi. Kuid isegi nende jõududega suutis hitlerlik väejuhatus 1944. aasta detsembri lõpul organiseerida Läänerindel vastupealetungi ja asetada Inglise-Ameerika väed äärmiselt raskesse olukorda.

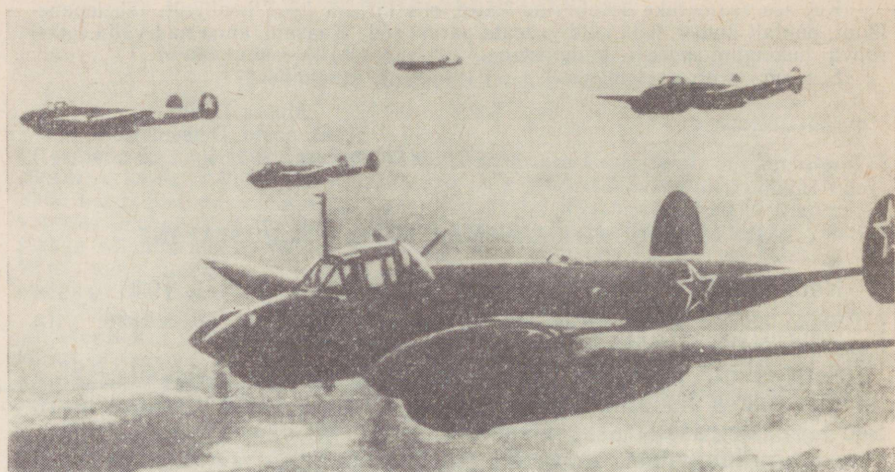
6. jaanuaril 1945. a. pöördus Inglise peaminister W. Churchill Nõukogude valitsuse poole kirjaga, milles ta kirjeldas liitlaste rasket olukorda Läänes ja palus abi.

Punaarmee, olles ustav oma liitlaskohusele, alustas 12. jaanuaril 1945. a. (varem kindlaksmääratud tähtaja — 20. jaanuari asemel) grandioosset pealetungi laial, 1200 km pikkusel rindel Balti merest kuni Karpaatideni. Samal päeval katkestas Saksa väejuhatus pealetungi Läänerindel ja hakkas oma vägesid kiires korras Idarindele üle tooma.

1. Ukraina rinde väed marssal I. S. Konevi juhatusel vabastasid hiilgava manöövriga kogu Sileesia, jõudsid välja Oderini, forsseerisid selle käigult ja jõudsid veebruari lõpus Neisse jõe äärde.

14. jaanuaril asus pealetungile 1. Valgevene rinne marssal G. K. Žukovi juhatusel. 17. jaanuaril vabastasid selle rinde väed koos 1. Poola armeega Poola pealinna Varssavi. Arendades hoogsat pealetungi, piirasid nad veebruari lõpus ümber ja hävitasid suure vaenlase grupeeringu Poznańi piirkonnas, jõudsid Oderi jõeni, forsseerisid selle Küstrini juures ja löid platsdarmi Oderi läänekaldal, 60 km kaugusel Berliinist. Nõukogude väed vallutasid kogu Visla ja Oderi vahelise territooriumi.

1945. aasta jaanuaris asusid 2. Valgevene rinde väed marssal K. K. Rokossovski juhatusel ja 3. Valgevene rinde väed kindral

Nõukogude pommituslennukid lahinguülesannet täitmas.

I. D. Tšernjakhovski juhatusel pealetungile Ida-Preisimaal, murdsid lahingutega läbi Balti mere rannikule ja lõikasid ära kogu vaenlase vägede grupeeringu Ida-Preisimaal. Selle tulemusena tekkis uus, Ida-Preisi «katel», milles lootusetult jätkasid vastupanu kümned fašistlikud diviisid. Eriti visa vastupanu avaldas vaenlane Königsbergi piirkonnas. Nende lahingute käigus hukkus 18. veebruaril rinde juhataja, kahekordne Nõukogude Liidu kangelane armeekindral I. D. Tšernjakhovski. Rinde juhataja kohale määrati marssal A. M. Vassilevski. 9. aprillil vallutasid rinde väed tormijooksuga Königsbergi linna ja kindluse.

1945. aasta 40-päevase talvise pealetungiga kihutas Punaarmee Saksa fašistlikud väed välja 300 linnast, vallutas üle 2400 raudteejaama, ligi 100 sõjatehast, võttis vangi üle 350 000 vastase sõduri ja ohvitseri.

Pealetungi käigus vabastasid Nõukogude väed koos Poola armeega fašistlikest okupantidest Poola, andsid poola rahvale tagasi tema põlised läänepoolsed alad, mis olid haaratud Saksamaa poolt. Nõukogude ja poola rahva sõprust kinnitati verega võitluses ühise vaenlase — fašistliku Saksamaa vastu. 21. aprillil 1945. a. kirjutati alla *Nõukogude-Poola lepingule sõpruse, vastastikuse abistamise ja püüdsõjaaegse koostöö kohta* tähtajaga 20 aastat.

Krimmi konverents. 1945. aasta veebruaris toimus Krimmis Livadia palees Jalta lähedal kolme suurriigi — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa juhtide konverents. Sellest võtsid osa J. V. Stalin, F. Roosevelt ja W. Churchill.

Sellel konverentsil kooskõlastati fašistliku Saksamaa lõpliku

purustamise plaan, saavutati kokkulepe selle kohta, et sõjategevus lõpetatakse ainult pärast Saksa armee tingimusteta kapituleerumist. Nõukogude Liidu initsiatiivil teatasid NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsus, et nende «kõigutamatuks eesmärgiks on Saksa militarismi ja natsismi hävitamine ning garantiide loomine selles, et Saksamaa ei oleks enam kunagi võimeline rikkuma kogu maailma rahu». Otsustati desarmeerida ja laiali saata kõik Saksa relvastatud jõud, likvideerida või võtta kontrolli alla kogu Saksa tööstus, mida võidaks kasutada sõjaliseks tootmiseks, karistada kõiki sõjaroimareid, nõuda Saksamaalt sisse sõjakahjud, laiali saata fašistlik partei. Krimmi konverentsi otsused olid suunatud fašismi, kuid mitte saksa rahva vastu.

Rahu ja rahvusvahelise julgeoleku säilitamiseks pärast sõda kinnitasid kolm suurriiki varem vastuvõetud otsust rahvusvahelise *Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO)* loomise kohta.

Krimmi konverentsi ajal saavutati kokkulepe Nõukogude Liidu osavõtu kohta sõjast Jaapani vastu. Teise maailmasõja kõige kiiremaks lõpetamiseks väljendas NSV Liit valmisolekut astuda sõtta imperialistliku Jaapani vastu kolm kuud pärast Saksamaa kapituleerumist. Kokkuleppes oli ette nähtud Sahhalini lõunaosa ja Kuriili saarte tagastamine Nõukogude Liidule.

Krimmi konverentsi otsused olid Hitleri-vastase riikide koalitsiooni suureks edusammuks ning lõõgiks saksa imperialistide ja inglise-ameerika reaktsiooniliste ringkondade plaanidele, kes lootisid sõlmida separaatrahu NSV Liidu seljataga.

Austria vabastamine. Püüdes vastu pidada Ungaris ja Austrias, võtsid hitlerlikud väed 1945. aasta märtsi alguses ette pealungi Balatoni järve piirkonnas. Kuigi vaenlasel läks mõnedes rindelõikudes korda pisut edasi liikuda, et suutnud ta meie kaitset läbi murda.

Vastase välja kurnanud ja verest tühjaks joosta lasknud, asusid 3. Ukraina rinde väed 16. märtsil vastupealetungile ja jõudsid Austria territooriumile. Koos 2. Ukraina rinde vägedega ja Doonau flotilli toetusel murdsid nad vaenlase meeleheitliku vastupanu ning vabastasid 13. aprillil Austria pealinna Viini.

Tormijooks Berliinile ja Berliini vallutamine. Fašistliku Saksamaa kapituleerumine. Nüüd seisib *Punaarmee ees ülesanne — vallutada fašistliku Saksamaa pealinn ja viia lõpule hitlerlike vägede purustamine.* Berliini kaitseks kogus Saksa väejuhatuse peaaegu kõik oma jõud: ligi miljon sõdurit, 10 000 suurtükki ja miinipildujat, 1500 tanki ja iseliikuvat suurtükki ning 3300 lennukit. Kogu maa-ala Oderi jõest Berliinini oli tõkestatud kolme võimsa kaitseliiniga. Sügavad tankitõrjekraavid, graniitvaiade lõputud read ja sadad miiniväljad tõkestasid Nõukogude vägedele teed. Berliin oli muudetud võimsaks kindluseks.

Kuid jäädavalt oli möödas aeg, mil vaenlasel oli ülekaal tehnikas. Saksa pealinna ründamiseks koondas Nõukogude väe-

Riigipäeva hoone on vallutatud!

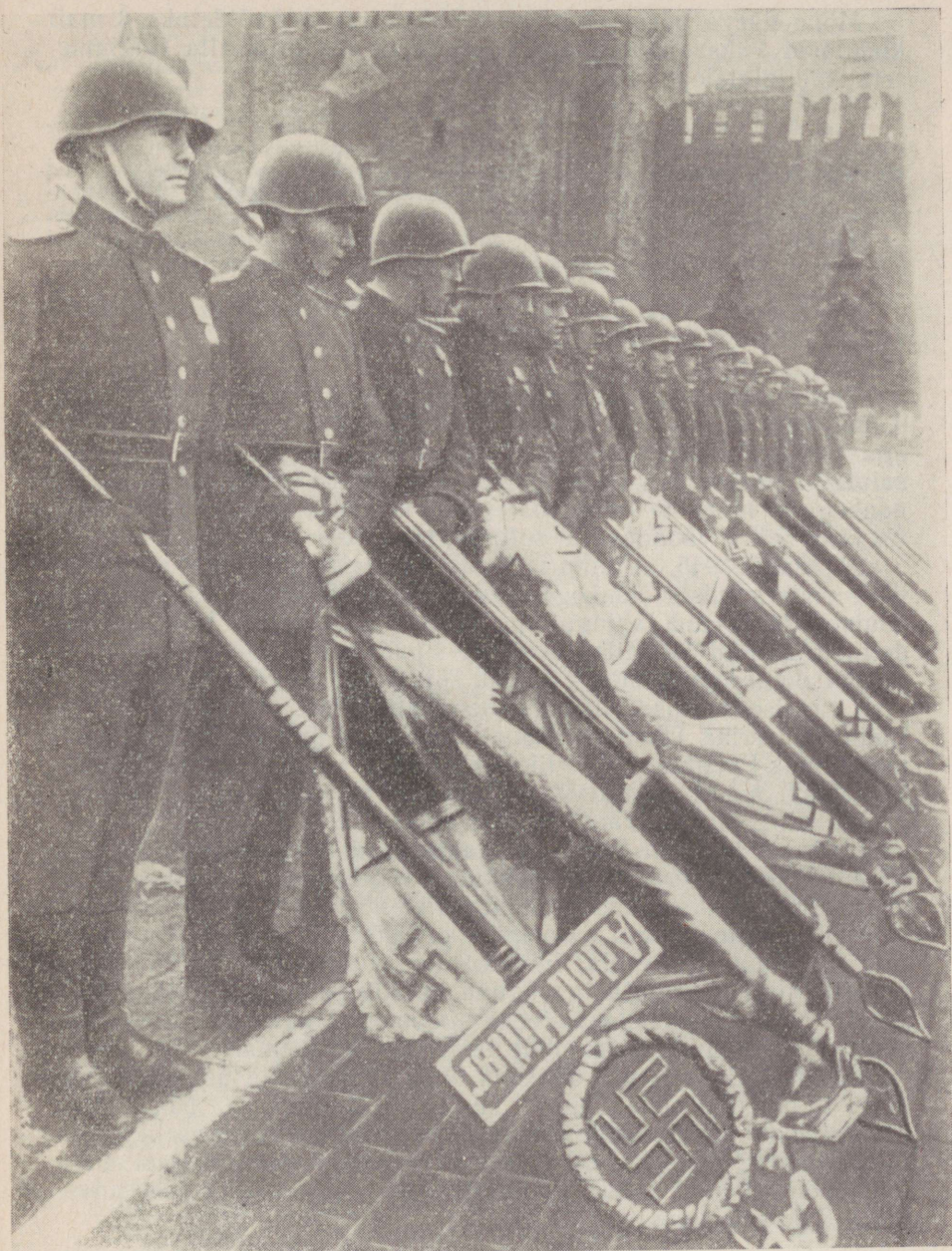
juhatus 41 600 suurtükki ja miinipildujat, 8000 lennukit ning 6300 tanki. Berliini asusid ründama 1. Valgevene rinde (juhataja marsal G. K. Žukov) ja 1. Ukraina rinde (juhataja marssal I. S. Konev) väed.

16. aprilli varahommikul avas Nõukogude suurtükivägi vaenlase kindlustustele marutule. Tulelöögi järel sööstis rünnakule tankid, mida õhust toetasid tuhanded lennukid. Tankide järel läks pealetungile jalavägi.

Hitlerlased panid meeletult vastu. Eriti ägedad lahingud toimusid Seelow' kõrgendikel, kus vaenlane püüdis üle minna vasturünnakutele. Kuid vastase vastupanu murti ka siin. Saksa fašistlike vägede kaitse murti läbi kogu rinde ulatuses. 21. aprillil käisid lahingud juba Berliini äärelinnades ja mõne päeva pärast 1. Valgevene ja 1. Ukraina rinde väed, ühinedes Potsdami piirkonnas, piirasid ümber kogu vastase Berliini grupeeringu. Elbe jõel kohtusid 1. Ukraina rinde väed 1. Ameerika armee vägedega.

Umberpiiratud Saksa fašistlikud väed jätkasid vastupanu. 10 ööpäeva kestel ei vaibunud Berliini tänavatel ägedad lahingud ei päeval ega öösel. Iga maja tuli vallutada lahinguga.

Murdnud läbi Berliini keskossa, alustasid Nõukogude väed 30. aprilli tormijooksu Riigipäeva hoonele. Ööl vastu 1. maid heiskasid polgu luurajad seersandid M. Jegorov ja M. Kantaria Riigipäeva hoonele *võidulipu*. 2. mail Berliini garnison kapituleerus. Hitler lõpetas elu enesetapmisega. Ule 300 000 saksa sõduri ja ohvitseri andis end Berliini piirkonnas Nõukogude vägedele vangi.

Võiduparaad Punasel väljakul. Vaenlase lipud on heidetud mausoleumi jalamile.

Mõne päeva pärast tunnistas Saksamaa end võidetuks. 8. mail kirjutasid Saksa ülemjuhatause esindajad Berliinis alla tingimusteta kapitulatsiooni aktile.

Kuid suur vaenlase grupeering, mis asus Tšehhoslovakkia ja Austria territooriumil, rikkus kapitulatsiooni tingimusi ja keeldus relvi maha panemast. Oli vaja hävitada see grupeering ja minna appi Tšehhoslovakkia patriootidele, kes olid saksa okupantide vastu üles tõusnud. Väejuhatause käsul tungisid 3. ja 4. kaardiväe tankiarmee kindralite P. S. Rõbalko ja D. D. Leljušenko juhtimisel Dresdeneri ja Erzgebirge kaudu hoogsalt edasi, purustasid hitlerlased ning jõudsid 9. mail Prahasse, mille ülestõusnud patriootid olid juba röövvallutajaist vabastanud.

Nõukogude Liidu Suur Isamaasõda fašistliku Saksamaa vastu lõppes nõukogude rahva täieliku võiduga.

Kauaoodatud teade võidust lendas välgukiirusel üle kogu maa. 9. mail pühitses nõukogude rahvas pidulikult võidupäeva. Öhtul aga mürisesid Moskvast ja teistes linnades pidulikud suurtükisaluudi kogupaugud. Maa ülistas vaprat Punaarmeed, austas kõigi nõukogude inimeste püha mälestust, kes olid langenud lahingutes oma rahva vabaduse ja sõltumatuse eest.

24. juunil 1945. a. toimus Punasel väljakul võiduparaad. Pidulikulis rivis kandsid Nõukogude sõjamehed-võitjad oma kustumatu kuulsusega kaetud lahingulippe. Lenini mausoleumi jalamile heideti purustatud fašistlike armeede lipud.

Potsdami konverents. Euroopa sõjajärgse korralduse ja Saksamaa edasise saatuse küsimusi otsustati kolme suurriigi — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa juhtide konverentsil, mis toimus Potsdamis (Berliini lähedal) 17. juulist kuni 2. augustini 1945. a. Konverentsil vastuvõetud otsused olid suunatud püsiva ning õiglase rahu kindlustamisele.

Liitlased leppisid kokku, et Saksamaad hakkavad okupeerima NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa väed. Kogu Saksamaad puudutavate küsimuste lahendamiseks loodi Kontrollnõukogu. Saksamaa otsustati täielikult desarmeerida ja demilitariseerida, likvideerida sõjatööstus, laiali saata fašistlik partei, keelata igasugune natslik ja militaristlik propaganda. Nõukogude delegatsiooni ettepanekul saavutati kokkulepe kohtu korraldamiseks peamiste fašistlike sõjaroimarite üle.

Potsdami konverents otsustas NSV Liidule üle anda Königsbergi linna ühes selle juurde kuuluva piirkonnaga. Nõukogude delegatsiooni visal nõudmisel, kes astus otsustavalt välja poola rahva huvide kaitseks, otsustas konverents Poolale tagasi anda tema põlised alad Oderi ja Neisse ääres, mis varem olid anastatud Saksamaa poolt.

KUSIMUSI.

1. Missugused ülesanded seisis Nõukogude relvastatud jõudude ees 1945 aasta alguses?
2. Missugused tulemused olid Nõukogude vägede pealetungil 1945. aasta talvel?
3. Kuidas viidi lõpule fašistliku Saksamaa sõjaline purustamine?
4. Missugused otsused rahu ja rahvaste julgeoleku säilitamiseks ja kindlustamiseks võeti vastu Krimmi ja Potsdami konverentsil?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Reichi langemine.

*Nõukogude Liidu kangelase kindralpolkovnik
V. M. Satilovi, Riigipäeva hoone ründamisest osavõtnud
150. laskurdiviisi komandöri rindepäevikust.*

30. aprilli varahommikul avas meie suurtükivägi marutule Riigipäeva hoone pihta. Jalavägi lähenes veega täidetud kraavile. See kraav oli ette nähtud ehitusel oleva metroo jaoks...

Juba 26. aprillil andsin ma polgu komandörile polkovnik Zintšenkole lipu, mille nad pidid püstitama Riigipäeva hoone kuplile.

«Andes teile üle selle lipu,» ütlesin ma, «teen ülesandeks viia ta auga lahingutes läbi Berliini ja heisata Riigipäeva hoonele kui meie võidu sümboli fašistliku Saksamaa üle.»

«Kuulan, seltsimees kindral!» raius Zintšenko. «Ülesanne täidetakse!»

Kell 17.50 algas minu käsu peale võimas suurtükiväe-ettevalmistus. Riigipäeva hoone kohal ja selle ümber tekkis tihe suitsukate mürskude löhkemisest. Otsesihimisega suurtükid tulistasid Riigipäeva hoone ambrasuure ja Saksa tanke.

Hetkeks vastase tuli vaibus. Ja otsekohe: «Hurraa!»

Seda hüüdis kapten Neustrojev.

«Hurraa-a-a!» mürises väljakul ja kadus sealsamas terase raginasse.

Võitlejad söötsid oma pataljonikomandörile järele. Pataljonikomandör, käes püstol, jooksis aheliku ees. Tulistati käigult.

Neustrojev tungis pataljoni peajõududega Riigipäeva hoonesse.

Ja nende järel, korruga mitmelt poolt tungisid Riigipäeva hoone ümmargusse vestibüüli Plehodonovi polgu esimese ja teise pataljoni võitlejad...

Möödus umbes viiskümmend minutit.

«Seltsimees kindral, telefoni juurde,» ütles adjutant Kurbatov, andes mulle toru.

Kuulsin Zintšenko häält.

«Lahing käib Riigipäeva hoones,» kandis ta ette. «Iga toa pärast. Iga meetri pärast. Sakslased jätkavad vastupanu. Esimene korrus on puhastatud. Lahing käib teisel korrusel. Umbes kaks tuhat fašisti varjavad end keldrites...»

«Kus on lipp?» küsisin mina.

«Lipp on teisel korrusel.»

«Kes juhib automaaturite ja lipukandjate rühma?»

«Esimese pataljoni komandöri asetäitja poliitalal leitnant Berest. Lipukandjaid saadab automaaturite jagu seersant Štšerbina juhatusel.»

«Kas jõuavad katusele?» mõtlesin ärevalt.

Üha pimenes. Jälgisin lahingu käiku komandöride ettekannete järgi. Nende lühikesed teated andsid ettekujutuse võidulipu teest.

Teisel korrusel Beresti rühma tulistati. Lühike kähmlus. Sakslased on vastu seinu surutud, taganeda pole neil kuhugi. Ilmub uus fašistide rühm. Leitnant Berest märkas neid esimesena. Pikk automaadivalang. Kähmlus. Ja jälle ülespoole.

Lipukandjad on Mihhail Jegorov ja Meliton Kantaria. Lahing Riigipäeva hoone pärast tõstis esile palju lipukandjaid. Neile kahele usaldati võidulipu heiskamine. Ikka kõrgemale ronivad nad mööda pooleldi purustatud trepi astmeid. Uus takistus — trepp on lõhutatud. Täielikult. Edasi minna on võimatu. Nooremseersant Kantaria sööstis alla. Leidis kuskilt puuredeli. Jälle edasi! Katus. Juba mõne minuti pärast lehvib öise suitseva Berliini kohal lai erepunane kangas.

«Komsomolskaja Pravda», 28. apr. 1965. a.

§ 13. IMPERIALISTLIKU JAAPANI PURUSTAMINE. NÕUKOGUDE LIIDU SUURES ISAMAASOJAS SAAVUTATUD VOIDU MAAILMAAJALOOLINE TÄHTSUS.

Jaapani imperialism — nõukogude rahva vaenlane. Fašistliku Saksamaa purustamisega Teine maailmasõda veel ei lõppenud. Kaug-Idas jätkas Saksamaa liitlane imperialistlik Jaapan sõjategevust Hiina, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa vastu.

Hoolimata Nõukogude-Jaapani neutraliteedilepingust, aitas Jaapan tegelikult Saksamaad tema sõjas Nõukogude Liidu vastu. Jaapan hoidis Hiinas NSV Liidu piiri ääres Kvantungi valikarmeed, mille koosseisus oli üle 1 miljoni mehe. See sundis Nõukogude väejuhatust isegi kõige raskemal sõjapäeval hoidma Kaug-Idas ligi 40 diviisi. Jaapan püüdis blokeerida mere poolt Nõukogude Kaug-Ida piire ja takistas igati laevaliiklust Kaug-Idas.

1942. aasta suvel otsustasid Jaapani valitsevad ringkonnad alustada sõda NSV Liidu vastu. Punaarmee võit Volga ääres ajas need salakavalad plaanid nurja. Kuid Jaapan suurendas vahetpidamata oma jõude Kaug-Idas, oodates soodsat juhust kallaletungiks NSV Liidule. Seoses selle jaapani militaristide vaenuliku tegevusega tühistas Nõukogude valitsus 5. aprillil 1945. a. Nõukogude-Jaapani neutraliteedilepingu.

1945. aasta juulis nõudsid Ameerika Ühendriigid, Inglismaa ja Hiina Jaapanilt tingimusteta kapituleerumist. Kui Jaapani valitsus vastas keeldumisega, ühines Nõukogude valitsus, ustavana oma liitlaskohusele, selle kolme riigi avaldusega ja teatas, et alates 9. augustist on NSV Liit Jaapaniga sõjaseisukorras. Seda otsust tehes püüdis Nõukogude valitsus kiiremini lõpetada Teist maailmasõda, teha lõpp hiina ja teiste Ida rahvaste kannatustele ning kindlustada Nõukogude Kaug-Ida piiride julgeolekut.

Kvantungi armee purustamine ja Jaapani kapituleerumine. 9. augustil 1945. a. alustasid Nõukogude väed Kaug-Idas kolme rinde vägedega pealetungi Kvantungi armee vastu. Korea, Sahalini ja Kuriili saarte rannikul läksid lahingusse Vaikse ookeani laevastiku laevad. Samal ajal astusid välja Mongoolia Rahvavabriigi väed. Juba pealetungi esimesel päeval murdsid meie väed läbi vastase kaitse ja liikusid Mandžuuria ja Korea territooriumile.

Hävitavate löökidega kolmest suunast tükeldasid Nõukogude väed Kvantungi armee ja purustasid ta osade kaupa. Jaapani armee purustatud osad hakkasid end vangi andma.

Augusti lõpuks puhastas Punaarmee jaapani imperialistidest Hiina kirdeprovintsid (Mandžuuria), Lõuna-Sahhalini, Kuriili saared ja Põhja-Korea.

Nõukogude Liidu sõttaastumise eel Jaapani vastu heitis Ameerika Ühendriikide lennuvägi president Trumani käsul 6. ja 9. augustil kaks aatomipommi Jaapani linnadele Hiroshimale ja Nagasakile, tappes või muutes vigaseks 450 tuhat kohalikku elanikku. See oli aatomirelva barbaarse rakendamise akt, mis ei olnud tingitud sõjalisest vajadusest. Heites pommid Jaapani linnadele, tahtsid Ameerika Ühendriikide imperialistid hirmutada kogu maailma ja eelkõige Nõukogude Liitu. See oli Ameerika Ühendriikide maailmavalitsemisele suunatud agressiivse kursi alguseks.

Kaotanud oma parima, Kvantungi armee, saanud lüüa merel, kandes tohutuid kaotusi võitluses Hiina, Korea, Indo-Hiina, Indoneesia ja Birma vabadustarmastavate rahvastega, oli Jaapan lõplikult sõja kaotanud ja oli sunnitud 2. septembril 1945. a. alla kirjutama tingimusteta kapitulatsiooni aktille. Nii likvideeriti agressioonikolle Kaug-Idas. Teine maailmasõda oli lõppenud.

Nõukogude Liidu võidu allikad Suures Isamaasõjas. Nõukogude rahva Suur Isamaasõda lõppes triumfaalse võiduga, mis oli *sotsialistliku ühiskondliku ja riikliku korra üleoleku tulemuks* oma aja ära elanud kapitalistlikust korrast. Sõja käigus pidas nõukogude kord auge vastu kõige karmimale katsumusele.

Sotsialistlik rahvamajandus varustas Punaarmeed võiduks kõige vajalikuga. Sõja kestel tootis meie tööstus peaaegu 490 000 suurtükki, üle 102 000 tanki ja iseliikuvat suurtüki, ligi 137 000 lahingulennukit. Nõukogude riigi majandus osutus mõõtmatult eluvõimelisemaks kui Saksamaa ja tema liitlaste kapitalistlik majandus. Selles peitub suure majandusliku võidu allikas, mille saavutasid vaenlase üle Nõukogude tagala töötajad.

NSV Liidus oli kujunenud ajaloos ennenägematu *nõukogude ühiskonna ühiskondlik-poliitiline ja ideeline ühtsus*. Sotsialistlik kord oli kasvatanud rahvas suurt ja õilsat nõukogude patriotismi, mis oli kõigi nõukogude inimeste poolt rindel ja tagalas kordasaadetud kangelastegude allikaks.

Nõukogude kord oli toonud meie maal võidule kõigi rahvaste võrdõiguslikkuse ja rahvaste sõpruse ideoloogia, mis saavutas täieliku võidu hitlerliku metsiku natsionalismi ja rassilise vihkamise ideoloogia üle. Selles seisab nõukogude rahva moraalse ja poliitilise võidu alus fašistliku Saksamaa ja tema kaasosaliste üle. Sõda oli NSV Liidu rahvaste sõpruse püsivuse ja kindluse karmiks kontrolliks. *Kõik meie maa rahvad asusid üksmeelselt sotsialistliku kodumaa kaitsele*, pidades Isamaasõda õigusega oma pühaks kohuseks.

Punaarmees ja sõjalaevastikus võitlesid kangelaslikult kõigi NSV Liidu suurte ja väikeste rahvaste pojad ning tütreid. 11 000

Nõukogude Liidu kangelase hulgas on 7998 venelast, 2021 ukrainlast, 299 valgevenelast, 96 kasahhi, 90 grusiinlast, 89 armeenlast, 67 usbekki, 43 aserbaidžaanlast, 16 turkmeeni, 15 leedulast, 15 tadžikki, 12 kirgiisi, 12 lätlast, 9 eestlast ja paljude teiste rahvuste esindajaid.

Meie maa kõigist rahvustest töölised, talupojad ja intelligents töötasid ennastsalgavalt, varustades rinnet võiduks kõige vajalikuga.

Nõukogude Liit võitis seepärast, et ta suutis luua esmaklassilise armee, kellel oli olemas täiesti kaasaegne relvastus, suurte kogemustega juhtiv koosseis, kõrged moraalsed ja lahinguomadused, armee, kes oli varustatud eesrindliku sõjateaduse, strateegia ja taktikaga. Sõja käigus kasvasid Punaarmee ja sõjalaevastik pidevalt, tugevnesid, mehistusid, said üha võimsamat tehnikat, õppisid sõjakogemustest ja täiendasid oma lahingumeisterlikkust. Punaarmee muutus kõige võimsamaks ja karastatumaks kaasaegseks armeeks.

Nõukogude sõjamehed, innustatuna suurest vabastusmissioonist, ilmutasid kangelaslikkuse ja ennastsalgavuse imesid. Suure Isamaasõja jooksul toimus 530000 autasustamist Nõukogude Liidu ordenitega. Sadu tuhandeid sõdureid, ohvitseri ja kindrali eestlasti autasustati mitme ordeniga.

Tohutu suure panuse vaenlase purustamiseks andsid *partisanid*, kes pidasid fašistlike okupantide tagalas ennenägematu ulatusega rahvasõda. Nõukogude patrioodid löid röövvallutajale väljakannatamatud tingimused.

Nõukogude rahva võidu innustajaks ja organiseerijaks Suures Isamaasõjas oli Kommunistlik Partei. Sõja-aastail tihenes veel enam partei side rahvaga. Kommunistid olid avangardis nii rindel kui ka tagalas, olid parteitutele eeskujuks ja tõmbasid neid endaga kaasa. Parteiorganisatsioonid liitsid ühte nõukogude inimesi, sisendasid neisse usku meie võidusse. Ja rahvahulgasid uskusi piiritult leninlikku parteid, läksid tema järel, astusid tema ridadesse. Sõja-aastail astus partei liikmeks ligi 3,5 miljonit ja partei liikmekandidaadiks üle 5,4 miljoni inimese. Kommunistid olid Nõukogude relvastatud jõudude innustavaks ja ühendavaks jõuks.

Väljapaistvat osa etendas sõja-aastail Leninlik Kommunistlik Noorsooühing. Miljonid kommunistlikud noored võitlesid kartmatult fašistlike hordidega rindel, töötasid ennastsalgavalt tehastes ja kaevandustes, kolhoosides, sovhoosides ja masina-traktorijaamades. Väljapaistvate teenete eest kodumaa ees Suure Isamaasõja aastail ja suure töö eest nõukogude noorsoo kasvatamisel oma rahvale piiritu ustavuse vaimus autasustati Kommunistlikku Noorsooühingut 1945. aasta juulis Lenini ordeniga.

Nõukogude rahva võidu maailmaajalooline tähtsus. Purustanud fašistliku Saksamaa ja tema liitlased, kaitses nõukogude rah-

vas oma vabadust, riiklikku sõltumatust ja oma sotsialistlikku korda. Veel enam tugevnes tööliste, talupoegade ja intelligenti ühtsus ning sotsialistlike rahvaste sõprus.

Täielikult ja lõplikult lahendati ajalooline ülesanne — taasühendada ühtsetesse riikidesse ukraina, valgevene ja moldaavia rahvas.

Kindlustus NSV Liidu julgeolek. Igaveseks likvideeriti niisugune ohtlik platsdarm kallaletungiks meie maale, nagu seda oli Ida-Preisimaa. Nõukogude Liit sai tagasi iidse Vene ala Petšenga koos jäävaba sadamaga põhjas ning Lõuna-Sahhalini ja Kuriili saared Kaug-Idas.

Purustanud fašistliku Saksamaa ja tema satelliidid, tõi Punaarmee vabaduse Euroopa rahvastele, lõi neile erakordselt soodsad tingimused reaktsioonilise, profašistliku režiimi likvideerimiseks ja demokraatliku korra kehtestamiseks. Tänu sellele läks niisugustes maades nagu Albaania, Bulgaaria, Ungari, Poola, Rumeenia, Tšehhoslovakkia ja Jugoslaavia võim rahva kätte ning tekkisid rahvademokraatlikud riigid.

Punaarmee tõi fašistlikust ikkest vabanemise ka saksa rahvale. Nõukogude okupatsioonitsoonis võttis töörahvas Saksamaa saatuse enda kätte ja asus sotsialismi ehitamise teele.

Purustades imperialistliku Jaapani, osutas Nõukogude Liit suurt abi Hiinale ja teistele Aasia maadele nende võitluses Jaapani imperialismi vastu ning lõi soodsad tingimused Hiina revolutsiooni võiduks, koloniaal- ja sõltuvate maade võitluseks oma rahvusliku vabanemise eest.

Nõukogude Liidu võidu ja vabadustarmastavate rahvaste revolutsioonilise võitluse tulemusena väljus sotsialism ühe maa piiridest ja muutus maailmasüsteemiks, mis tõi endaga kaasa põhjalikke muudatusi rahvusvahelises olukorras.

Purustanud hitlerliku Saksamaa, päästis nõukogude rahvas kogu inimkonna ähvardavast orjastamise ja hävitamise ohust Saksa fašismi poolt, päästis maailma tsivilisatsiooni. Nõukogude inimeste suur kangelastegu jääb püsima tänuväärse inimkonna mälestuses.

KÜSIMUSI.

1. Miks astus NSV Liit sõtta Jaapani vastu?
2. Kuidas purustati Kvantungi armee?
3. Missugused on Nõukogude Liidu võidu allikad Suures Isamaasõjas?
4. Milles on NSV Liidu Suures Isamaasõjas saavutatud võidu maailmaajalooline tähtsus?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. Poola valitsuse telegrammist NSV Liidu relvastatud jõudude Kõrgemale Ülemjuhatajale.

20. jaanuaril 1945. a.

Poola rahvas ei unusta kunagi, et ta sai vabaduse ja võimaluse taastada oma sõltumatu riiklik elu tänu Nõukogude relvade hiilgavatele võitudele ja tänu kangelaslike nõukogude võitlejate ohtralt valatud verele.

Rõõmupäevad, mida meie rahvas praegu Saksa ikkest vabanemise puhul läbi elab, tugevdavad veelgi enam murdmatut sõprust meie rahvaste vahel.

2. K. Gottwaldi kõnest miitingul Bratislavas.

9. mail 1945. a.

Nõukogude Liidu rahvaste üleinimlikud pingutused etendasid otsustavat osa hitlerliku Saksamaa lüüasaamises. Punaarmee vabastas Tšehhoslovakkia vabariigi natslikust terrorist. Me oleme uhked selle üle, et sel triumfihetkel pangermanistliku imperialismi üle seisab meie vabariik ustava liitlasena õlg õla kõrval võiduka Nõukogude Liiduga, ja me kinnitame, et me ka edaspidi jääme ustavaks sellele vennalikule liidule, selleks et meie vabariigile ei võiks mitte kunagi enam korduda 1938. ja 1939. aasta.

3. G. Dimitrovi ettekandest Bulgaaria Töölispartei V kongressil.

19. detsembril 1948. a.

...Kõneldes 9. septembri üldrahvaliku ülestõusu võidust, peame veel kord rõhutama, et kõige suurem teene 9. septembri ülestõusu võidus ja meie kodumaa vabastamises Saksa fašistlikust ikkest kuulub kangelaslikule Nõukogude vennasarmeele...

Rahvademokraatia ja rahvademokraatlik riik, nagu teada, said võimalikuks Saksa fašistlike jõudude purustamise tulemusena, Nõukogude Liidu ajaloolise võidu tagajärjel Teises maailmasõjas ja rahvusliku vabaduse ja sõltumatuse eest peetud rahvahulkade võitluse tulemusena, mis toimus tööliklassi juhtimisel.

4. Prantsuse Kommunistliku Partei Keskkomitee peasekretäri M. Thorezi esinemisest.

Prantsusmaa töörahvas teab, et Suure Isamaasõja ajal saksa ja jaapani imperialistide vastu võitis nõukogude rahvas endale igavese kuulsuse, päästis Prantsusmaa ja kogu inimkonna fašistlikust orjastamisest.

Küsimusi II peatüki kordamiseks.

1. Iseloomustage Suure Isamaasõja peamisi perioode.
2. Kuidas avaldus sõja-aastail Kommunistliku Partei juhtiv ja organiseeriv osa?
3. Mis oli nõukogude rahva poolt tagalas sooritatud töökangelastegude allikaks?
4. Kuidas tekkis ja missugust osa etendas Suures Isamaasõjas partisaniliikumine?
5. Kuidas kujunes ja missugust tähtsust omas sõja-aastail Hitleri-vastane riikide koalitsioon eesotsas Nõukogude Liiduga?
6. Kuidas täitis Punaarmee oma vabastusmissiooni maailma rahvaste ees?
7. Missugused on nõukogude rahva poolt Suures Isamaasõjas saavutatud võidu põhjused ja tähtsus?

NSV LIIT RAHVAMAJANDUSE SÕJAJÄRGSE TAASTAMISE
JA EDASIARENDAMISE PERIOODIL (1945—1950).§ 14. PÕHJALIKUD MUUDATUSED RAHVUSVAHELISES
OLUKORRAS PÄRAST TEIST MAAILMASODA.

Sotsialismi maailmasüsteemi kujunemine. Pärast sõja lõppu muutus jõudude vahekord maailma areenil põhjalikult sotsialismi kasuks. NSV Liidu mõju ja rahvusvaheline autoriteet kasvasid suuremaks kui kunagi varem. Enne sõda oli Nõukogude Liiduga diplomaatilistes suhetes 26 riiki, 1945. aastal aga 52 riiki. NSV Liidu sidemed teiste riikidega muutusid aktiivsemaks ja mitmekülgsemaks. Nüüd saadi kõiki maailmapoliitika suuremaid küsimusi edukalt lahendada ainult NSV Liidu osavõtul.

Nõukogude Liidu suur võit Isamaasõjas innustas rahvaid võitlusele oma vabanemise eest. *Kapitalistlikust süsteemist Euroopas langesid välja Albaania, Bulgaaria, Ida-Saksamaa, Jugoslaavia, Poola, Rumeenia, Tšehhoslovakkia ja Ungari.* Kommunistlike ja töölisparteide juhtimisel kukutas nende maade töörahvas kapitalistide ja mõisnike võimu, lõi rahvademokraatliku korra, mis kujutab endast proletariaadi diktatuuri üht vormi, ja asus ehitama sotsialismi. Nõukogude Liit kehtestas sõbralikud suhted rahvademokraatlike riikidega ning andis neile igakülgselt abi. Nõukogude relvastatud jõudude viibimine nende riikide territooriumil ei võimaldanud sisemaisel kontrevolutsioonil valla päästa kodusõda ega välisimperialistidel organiseerida sõjalist interventsiooni.

Aasias saavutas hiina rahvas Kommunistliku Partei juhtimisel võidu mõisnike ja kompradoorse kodanluse üle, kukutas Guomindangi valitsuse ja võttis võimu enda kätte. 1949. aasta oktoobris moodustati Hiina Rahvavabariik. Hiina asus sotsialistlikule arenemisteele. Sotsialismi ehitamise teele asusid ka Korea Rahvademokraatlik Vabariik ja Vietnami Demokraatlik Vabariik.

Nii väljus sotsialism ühe maa raamidest ja muutus maailmasüsteemiks. Nõukogude Liit sõlmis rahvademokraatiamaadega sõpruse ja vastastikuse abistamise lepingud, mis kindlalt garanteerivad nende riiklikku sõltumatust ja iseseisvust. Sotsialistliku süsteemi maade vahel arenes laialdane kaubavahetus täieliku võrdsuse ja vastastikuse kasu alusel. Nõukogude Liit andis rah-

vademokraatiamaadele igakülgset majanduslikku abi rahvamajanduse taastamisel ja sotsialistlikul rekonstrueerimisel.

1949. aastal moodustasid Euroopa sotsialistlikud riigid majanduslike kogemuste vahetamiseks ning majanduse arendamise plaanide kooskõlastamiseks Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu.

Kapitalismi üldkriisi süvenemine. Sõja- ja sõjajärgsete aastate sündmuste tagajärjel kandis kapitalismisüsteem suuri kaotusi ning tema positsioonid nõrgenesid tunduvalt. Algas *kapitalismi üldkriisi teine etapp*.

Kapitalismi üldkriisi süvenemine on seotud monopolistliku kodanluse ja rahvahulkade vaheliste vastuolude edasise teravnemisega. Tõsis proletariaadi teadlikkus ja organiseeritus, aktiveeris tema klassivõitlus, kasvasid ja tugevnesid kommunistlikud parteid ning suurenes nende mõju.

Sõjajärgseil aastail kujunes maailmas kaks ühiskondlik-poliitilist leeri — sotsialistlik, demokraatlik leer ja imperialistlik, demokraatiavastane leer.

Imperialistlik leer asus teostama uue maailmasõja vallapästmise poliitikat. Peamine osa selle poliitika teostamisel kuulub Ameerika Ühendriikide imperialistidele, kes püüdvad avalikult maailmavalitsemisele.

1949. aastal moodustasid Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa imperialistid agressiivse Põhja-Atlandi Liidu (NATO). Nad ajasid visalt Saksa-maa lõhestamise poliitikat. Nende toetusel tekkinud Lääne-Saksa riik asus militariseerimise teel. 1950. aastal panid Ameerika Ühendriigid toime avalikke agressioonakte — okupeerisid Hiina Rahvavabariigile kuuluva Taivani saare, provotseerisid relvastatud kokkupõrke Korea Rahvademokraatliku Vabariigi ja Lõuna-Korea vahel ning alustasid agressiivset sõda korea rahva vastu. Ameerika Ühendriikide imperialistid püüavad muuta Jaapanit uue sõja koldeks.

NSV Liidu võitlus rahu kindlustamise eest. Nõukogude inimeste kõige sügavamaks ja siiramaks sooviks oli rahu. Nõukogude valitsuse välispoliitika oligi suunatud sellele, et tagada kindel ning kestev rahu ja sõprus rahvaste vahel. Seda poliitikat teostades lähtus Nõukogude valitsus erineva ühiskondliku süsteemiga riikide rahuliku kooseksisteerimise leninlikust põhimõttest ja võitles kõrvalekaldumatult kõigi vaidlusaluste küsimuste reguleerimise eest läbirääkimiste teel, aatomirelva keelamise eest, tavalise relvastuse ja relvastatud jõudude vähendamise eest ning kaubanduslike ja kultuurisidemete igakülgse arendamise eest. Aastail 1945—1948 vähendas Nõukogude Liit neli korda oma relvastatud jõudude koosseisu. Nõukogude väed viidi välja Bulgaaria, Hiina, Korea, Norra, Tšehhoslovakkia ja Jugoslaavia territooriumilt.

Nõukogude valitsus taotles järjekindlalt demokraatliku rahu-lepingu sõlmimist Saksamaaga ning Saksamaa taasühendamist ühtse, sõltumatu ja rahuarmastava riigina. Nõukogude Liit tegi

ettepaneku kehtestada heanaaberlikud suhted Jaapaniga ja kirjutada temaga alla õiglase rahuleping, taotles otsustavalt sõja lõpetamist Koreas ja Vietnamis.

Rahvusvaheliste probleemide rahuliku reguleerimise eesmärgil oli Nõukogude Liit 1945. aastal Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) üheks asutajaks ning alustas aktiivset ja visa võitlust rahu kindlustamise eest.

Nõukogude Liit toetas järjekindlalt koloniaalike vastu võitlevaid rahvaid. Endiste koloniaalriikidega kehtestas NSV Liit kõige sõbralikumad suhted, abistas neid omakasupüüdmatult rahvusliku majanduse arendamisel ja sõltumatuse kindlustamisel.

Nõukogude Liidu rahupoliitikat toetasid otsustavalt noored sotsialistlikud riigid ja kapitalistlike riikide progressiivne üldsus. Koos nõukogude inimeste, aktiivsete rahuvõitlejatega lähevad sajad miljonid rahupooldamisliikumisest — inimkonna ajaloos kõige massilisemast ühiskondlik-poliitilisest liikumisest — osavõtjad. Agaralt osa võttes sellest liikumisest, kirjutasid nõukogude inimesed üksmeelselt alla Stokholmi üleskutsele, mis nõudis aatomirelva keelamist, ja Ülemaailmse Rahunõukogu üleskutsele sõlmida rahupakt NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide, Hiina, Inglismaa ja Prantsusmaa vahel.

KÜSIMUSI.

1. Missugused muudatused toimusid rahvusvahelises olukorras pärast Teist maailmasõda?
2. Missugused suhted kujunesid Nõukogude Liidu ja rahvademokraatiamaade vahel?
3. Missuguseid eesmärke taotlesid oma välispoliitikas imperialistliku leeri maad eesotsas Ameerika Ühendriikidega?
4. Miks vastab NSV Liidu rahupoliitika maailma kõigi rahvaste huvidele?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. Nõukogude delegatsiooni ettepanekuist, mis esitati ÜRO Peaassambleele läbivaatamiseks 29. novembril 1946. a.

1. Rahvusvahelise rahu ja julgeoleku kindlustamise huvides ja vastavalt Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni eesmärkidele ja põhimõtetele tunnistab Peaassamblee vajalikuks relvastuse üldise vähendamise.

2. Relvastuse vähendamise otsuse elluviimine peab hõlmama esmajärgulise ülesandena aatomienergia sõjaliseks otstarbeks tootmise ja kasutamise keelamise.

3. Abinõude tarvituselevõtmise kindlustamiseks relvastuse vähendamise ja aatomienergia sõjaliseks otstarbeks kasutamise keelamise alal asutada Julgeolekunõukogu süsteemis eri määruse alusel tegutsev rahvusvaheline kontroll, milles tuleb ette näha eriliste inspektsiooniorganite loomine; selleks moodustada:

a) komisjon relvastuse vähendamise otsuse täitmise üle kontrolli teostamiseks ja

b) komisjon aatomienergia sõjaliseks otstarbeks kasutamise keelamise kohta käiva otsuse täitmise üle kontrolli teostamiseks.

4. Peaassamblee tunnistab vajalikuks, et kõik Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmeks olevad riigid esitaksid andmed relvastatud jõudude ja relvastuse kohta, mis asuvad nende oma territooriumil, kusjuures need andmed tuleb esitada siis, kui Julgeolekunõukogu hakkab läbi vaatama ettepanekuid relvastuse üldise vähendamise kohta.

2. Rahukaitseeadus.

Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogu, juhindudes Nõukogude rahuarbastava poliitika kõrgetest põhimõtetest, mille eesmärgiks on kindlustada rahu ja rahvaste sõbralikke suhteid, tunnistab, et ühe põlvkonna elu jooksul kahe maailmasõja viletsuse läbielanud rahvaste südametunnistus ja õiglustunne ei saa leppida mõnede riikide agressiivsete ringkondade poolt tehtava sõjapropaganda karistamatusega, ning on solidaarne teise ülemaailmse rahupooldajate kongressi üleskutsega, mis väljendas kogu eesrindliku inimkonna tahet kuritegeliku sõjapropaganda keelamise ja hukkamõistmise suhtes.

Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogu otsustab:

1. Konstateerida, et sõjapropaganda, ükskõik missuguses vormis seda ka tehtaks, õõnestab rahuüritust, loob uue sõja ohu ja on selle tõttu üliraske kuritegu inimkonna vastu.

2. Isikud, kes on süüdi sõjapropagandas, anda kohtu alla ja mõista nende üle kohut kui suurte kriminaalkurjategijate üle.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimees *N. Svernik*.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi sekretär *A. Gorkin*.

Moskva, Kreml, 12. märtsil 1951. a.

§ 15—16. TAGASIPOÖRDUMINE RAHUAEGSE ELU JUURDE. RAHVAMAJANDUSE TAASTAMINE JA EDASIARENDAMINE.

Nõukogude Liidu üleminek rahulikule ülesehitustööle. Olid vaikinud Suure Isamaasõja viimased kogupaugud. Kätte jõudis kauaoodatud rahu. Nõukogude rahvas sai võimaluse tagasi pöörduda rahuaegse elu juurde ja jätkata sõja tõttu katkenud loovat tööd sotsialistliku ühiskonna kindlustamisel ja arendamisel.

Tuli ületada määratud raskused. Saksa fašistlikud röövvallutajad olid teinud Nõukogudemaale väga suurt kahju. Meie rahvas oli kaotanud sõja-aastail üle 20 miljoni inimese.

Meie kodumaale tekitatud üldine materiaalne kahju moodustas koos sõjakulutustega ja okupeeritud territooriumilt rahvamajandusest saadavate tulude ajutise kaotaminekuga ligikaudu 2 triljonit 600 miljardit rubla (sõjaeelsetes hindades). Sõda pidurdas meie maa edasilükkumist kommunismi poole vähemalt 10 aasta võrra.

Elanikkond tundis suurt puudust toiduainetest. Ei jätkunud tööstuskaupu. Miljonitel inimestel linnas ja maal puudus peavari.

Nõukogude rahvas, kes oli vastu pidanud rasketele katsumustele sõja-aastail, ei löönud kartma nende raskuste ees. Ta asus määratu energiaga rahvamajandust ja kultuuri taastama ning edasi arendama.

1945. aasta juunis algas Punaarmee demobiliseerimine. 1948. aasta märtsiks vähenes tema koosseis 11,4 miljonilt inimeselt 2,9

miljonile inimesele. Nõukogude riik ilmutas suurt hoolitsust demobiliseeritud sõjameeste suhtes. Neile anti rahalist toetust ja tehti kõik, et kindlustada neid töö ning korteriga. Miljonid fašistide juurde sunnitööle aetud nõukogude inimesed naasid kodumaale. 1945. aasta lõpuks oli tagasi tulnud ligikaudu 5 miljonit inimest.

Töölised ja teenistujad hakkasid jälle töötama 8 tundi päevas. Neile hakati jälle puhkust andma. Kaotati sõja-aastail sisseseatud kohustuslikud ületunnitööd.

1946. aasta veebruaris toimusid NSV Liidu Ülemnõukogu teise koosseisu valimised ning aasta pärast liidu- ja autonoomsete vabariikide ülemnõukogude valimised. 1947. aasta lõpus ja 1948. aasta alguses valiti kohalikud tööraha saadikute nõukogud. Valimistest võttis osa peaaegu 100% valijaist, kes andsid üksmeelselt oma hääled kommunistide ja parteitute bloki kandidaatide poolt.

NSV Liidu Ülemnõukogu oma istungjärgul 1946. aasta märtsis valis NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi ja selle esimehe — N. M. Sverniku ning kinnitas NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise *neljanda viie aasta plaani* aastaks 1946—1950. Uue viisaastaku põhiline majanduspoliitiline ülesanne seis selles, et parandada sõja poolt löödud haavad, taastada tööstuse ja põllumajanduse sõjajärelne tase ning seejärel ületada see tunduvast ulatuses. Samuti oli ette nähtud ületada rahvatulu ja tarbimise sõjajärelne tase, taastada ja laiendada õppe- ja teaduslike asutuste ning kultuurikollete võrku jne. Kapitalimahutuste suurus nende ülesannete teostamiseks määrati kindlaks 250 miljardile rublale.

Rahvamajanduse taastamise ja edasiarendamise ülesande pidi Nõukogude Liit lahendama omaenda ressursside varal, vähimagi abita väljastpoolt. See nõudis riigi kõigi jõudude määratud pingutamist.

Töölisklassi töökangelaslikkus. Nõukogude rahva esirinnas sammus töölisklass. 1946. aastal algas ettevõtete kollektiivide üleliiduline võistlus viie aasta plaani ennetähtaegseks täitmiseks.

Initsiaatoreiks olid Kirovi-nimelise Makejevka metallurgiatehase töölised, Donbassi kaevurid, Orehhovo-Zujevo puuvillakombinaadi tekstiilitöölised, Põhja-Donetsi raudteelased ja teised eesrindlikud kollektiivid.

Kümned tuhanded kommunistlikud noored töötasid kangelaslikult tehaste, kaevanduste ja elektrijaamade taastamisel. Kommunistlik Noorsooühing võttis oma šefluse alla 15 iidse Vene linna — Novgorodi, Pihkva, Orjoli, Brjanski, Smolenski jt. taastamise.

Töölisi vallasid tööind ning Kommunistliku Partei ja Nõukogude riigi suur organiseerimistöö kindlustasid neljanda viisaastaku ülesannete eduka täitmise tööstuse alal.

1946. aasta jooksul jõuti tööstuslik tootmine põhiliselt reorganiseerida rahuaja toodangu väljalaskmiseks. Seoses sellega tuli ära teha suur töö tehnoloogiliste protsesside ümberkorraldamisel ja tööliste ümberõpetamisel. Paljud sõja ajal evakueeritud ettevõtted viidi vanadesse kohtadesse tagasi, seejuures jäid idas alles dubleerivad tehased.

Tööstuse ümberkorraldamise raskustega kaasnes toodangu mõningane kahanemine 1946. aastal. Kuid juba 1947. aastast alates hakkas tööstuse toodang kiiresti kasvama ja 1948. aastal toodeti niisama palju kui 1940. aastal.

Hiiglaslikku tööd tööstuse taastamisel ja edasiarendamisel tehti vabariikides, mille territoorium oli sõja ajal vaenlase poolt okupeeritud. Neid vabariike abistas kogu Nõukogudemaa.

Okupandid olid peaaegu täielikult purustanud Ukraina tööstuse. Taastamistöodel oli siin tohutu ulatus. Juba 1947. aasta märtsis andis Dneprogress tööstuslikku voolu. Donbassi uputatud kaevandustest pumbati välja 650 miljonit kuupmeetrit vett, taastati 1300 km kaevanduskäike, taastati ja ehitati uuesti 284 põhikaevandust. Donbass muutus jälle riigi tähtsaimaks kivisöebasseiniks.

Neljanda viisaastaku jooksul taastati Ukrainas kõik purustatud ettevõtted ja loodi rida uusi ettevõtteid autode, mootorrataste, söekombainide jne. tootmiseks.

Varemetest kerkinud Valgevene tööstus andis 1950. aastal 15% võrra rohkem toodangut kui enne sõda. Viisaastaku jooksul ehitati siin uusi esmaklassilisi tehaseid: traktori-, auto-, jalgratta-, veduri- ja mitu tööpingitehast. Masinaehituse toodang suurenes neljakordseks.

Palju ettevõtteid ehitati Valgevenemaa lääneoblastites. Mol-daavia taastati ja ehitati neljandal viisaastakul üle 600 ettevõtte.

Neljanda viisaastaku jooksul taastati uuel tehnilisel baasil tööstus Balti vabariikides, loodi uusi tööstusharusid, rajati sadu uusi kaitisi. 1950. aastal andis Läti 3 korda, Eesti aga peaaegu 3,5 korda rohkem tööstustoodangut kui enne sõda. Koos tööstuse kasvuga kasvas Balti vabariikide töötajate sotsialistlik teadlikkus ja organiseeritus. Nõukogude Venemaa ja teiste vennasvabariikide tööliklassilt õppisid nad tööstuse rajamise sotsialistlike meetodeid.

Tööstus viisaastaku lõpul. Neljanda viisaastaku jooksul taastati ja ehitati ligi 6000 tööstusettevõtet. Tööstuse põhifondid olid 1950. aastal üle poolteise korra suuremad kui 1940. aastal. Uued metallurgiatehased ehitati Gruusias ja Usbekistanis, toruvaltsimistehased uues linnas Sumgaitis (Aserbaidžaanis) ja Nikopolis, autotehased Minskis ja Kutaisis. Aserbaidžaanis rajati suured naftatööstused Kaspia merele. Ehitati gaasijuhtmed Bakuu—Jerevan ja Bakuu—Tbilisi, mida nimetati «Sõpruse» trassiks, jne.

1950. aastal ületas tööstustoodangu maht riigis 1940. aasta taseme 70% võrra.

Ometi jäi kapitaalehituse plaan täitmata, seda eriti must-metallurgia ja elektriijaamade ehitamise osas. Täitmata jäi veoautode, vedurite ja vagunite tootmise plaan. Laiatarbekaupade tootmine ei jõudnud sõjaelsele tasemele.

Uue tehnika juurutamise ja töölisklassi tööaktiivsuse tõusu alusel suurenes töövilkajaks tööstuses viisaastaku jooksul 40% võrra. Ja ikkagi rakendati mõnes tööstusharus ning transpordis aeglaselt teaduse ja tehnika saavutusi. Reas ettevõtteis toodeti vananenud konstruktsiooniga masinaid ja tööpinke.

Raske olukord põllumajanduses. Sõda oli tugevasti laostanud Nõukogudemaa põllumajandust. Külvipind oli vähenenud, saagikus langenud. 1945. aastal moodustas põllumajanduse kogutoodang ainult 60% 1940. aasta tasemest. Masina-traktoripark oli vähenenud ühe kolmandiku võrra, masinad olid kulunud. Töövõimeline elanikkond kolhoosides oli vähenenud ühe kolmandiku võrra. Raskeks löögiks oli 1946. aasta väga tugev põud.

Põllumajanduse taastamise raskusi süvendas veel see, et riigi käsutuses olevad suhteliselt piiratud ressursid suunati peamiselt rasketööstuse ja transpordi taastamisele.

Nendes rasketes tingimustes algas põllumajanduse taastamine. Saksa okupatsiooni all olnud territooriumil taastati lühikese aja jooksul kolhoosid, masina-traktoriijaamad ja sovhoosid. Sinna suunati traktoreid, autosid, põllutöömasinaid, kariloomi, seemnevilja ja loomasööta. Põua läbi kannatanud rajoonid said riigilt laenuks seemet ja toiduaineid, neile tehti suuri soodustusi põllumajandusmaksu tasumisel.

Erilist tähelepanu pöörati põllumajanduse materiaal-tehnilise baasi tugevdamisele. Kiiresti alustasid jälle tööd vanad traktori-tehased ning ehitati uusi traktoritehaseid — Minskis, Rubtsovskis, Vladimiris ja Lipetskis. Aastail 1946—1950 sai põllumajandus 536 000 traktorit (15-hobujõulisteks ümberarvestatuna), 93 000 teraviljakombaini ja muid masinaid.

Võeti tarvitusele abinõud kolhooside organisatsiooniliseks ja majanduslikuks kindlustamiseks. Neile anti tagasi ligemale 6 miljonit hektarit maad, mis oli neilt sõja ajal mitmesuguste organisatsioonide ja asutuste poolt ebaseaduslikult ära võetud. 1950-ndate aastate alguses viidi läbi kolhooside ühendamine: 254 000 väikese kolhoosi asemele loodi 93 000 suurt kolhoosi, kus suudeti tootlikumalt kasutada tehnikat, tagada suurem kaubalisus ja vähendada kulutusi administratiiv- ja juhtiva aparraadi ülalpidamiseks.

Kolhoosnike seas võttis hoogu sotsialistlik võistlus tehnika paremaks kasutamiseks, põllutööde eeskujuliku kvaliteedi, teravilja- ja tehniliste kultuuride kõrgete saakide ja loomakasvatuse produktiivsuse saavutamiseks.

Kõrgete näitajate eest võistluses autasustati aastail 1948—1950 ligemale 200 000 põllumajandustöötajat NSV Liidu ordenite ja medalitega, peaaegu 6000 inimest aga tunnistati sotsialistliku töö kangelase nimetuse vääriliseks.

Kuid enamikus kolhoosides oli tööviljakus madal. Selle põhjuseks olid sõja poolt tekitatud raskused, tootmise mitteküllaldane mehhaniseeritus, kolhoosnikute vähene materiaalne huvitatus ühiskondliku tootmise suurendamise vastu: suure osa oma toodangust müüsid kolhoosid riigile madalate varumishindade eest. Tulud vilja, kartuli ja loomakasvatussaaduste müügist olid väikesed ja kolhoosnikud said normipäevade eest äärmiselt väheprodukte ning raha.

Tõsiseks piduriks põllumajandussaaduste tootmise suurendamisel oli kolhoositootmise ülemäära tsentraliseeritud planeerimine. Kolhoosidele kirjutati ülaltpoolt ette, missuguseid põllumajanduskultuure nad peavad külvama, kusjuures sageli ei arvestatud mullastiku- ega kliimaatilisi tingimusi.

Kõik see viis selleni, et viie aasta plaani ülesanded teravilja tootmise ja ka loomakasvatuse alal jäid täitmata. Parem oli olukord tehniliste kultuuride osas. Puuvilla ja suhkrupeedi kõrged varumishinnad äratasid kolhoosides ja kolhoosnikes materiaalselt huvi nende kultuuride suurema kasvatamise vastu.

Neljanda viisaastaku jooksul teostati põllumajanduse sotsialistlik ümberkorraldamine Läti, Eesti ja Leedu vabariigis, Paremkaalda Moldaavias ning Ukraina ja Valgevenemaa lääneoblastites.

Rahva elatustaseme tõus. Pärast sõda hakkas rahva elatustase tõusma. 1947. aasta lõpul kaotati kaardisüsteem toidu- ja tööstuskaupade jaotamisel ning neid hakati kauplustes vabalt müüma. Samal ajal viidi läbi rahareform, mis tugevdas rubla ostujõudu. Viisaastaku kestel alandati kolmel korral kaupade hindu.

Kasvas rahvatulu (1950. aastal oli see 64% võrra suurem kui 1940. aastal), tõusis tööliste ja teenistujate töötasu. Suurenesid riigi kulutused toetuste maksmiseks sotsiaalkindlustuse korras, pensionideks, paljulapseliste ja üksikute emade abistamiseks, elanikkonna meditsiiniliseks teenindamiseks jne. 1950. aastal kulutas riik nendel eesmärkidel kolm korda rohkem raha kui 1940. aastal.

Tuhast ja varemeist kerkisid uuesti sajad linnad ja tuhanded asulad. Hiiglasliku lahingu ajal maani mahapõletatud ja täiesti purustatud Stalingrad ehitati uuesti üles ilusamana ja heakor-rastatumana kui enne sõda. Kiiresti muutus Nõukogude Ukraina pealinna Kiievi ja Valgevenemaa pealinna Minski ilme. Need taastati ja nad said Nõukogudemaa ilusamateks linnadeks.

Viie sõjajärgse aasta jooksul taastati ja ehitati linnades üle 100 miljoni m² elamispinda, maal aga 2,7 miljonit elumaja. Sellele vaatamata tundis elanikkond teravat korteripuudust.

Seega saadi neljanda viisaastaku jooksul jagu sõja rasketest tagajärgedest majanduse vallas. See oli nõukogude rahva silmapaistev töökangelastegu.

K Ü S I M U S I.

1. Missugune oli Nõukogude Liidu olukord üleminekul rahuaegsele ülesehitustööle?
2. Missugused abinõud võttis Nõukogude riik tarvitusele seoses sõja lõppemisega ja rahulikule ülesehitustööle üleminekuga?
3. Missugused uued sotsialistliku võistluse vormid tekkisid neljandal viisaastakul? Mida saavutas nõukogude rahvas viisaastaku jooksul?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. Saksa fašistlike röövvalutajate kuritegude kindlakstegemise ja uurimise Erakorralise Riikliku Komisjoni teadaandest.

Saksa fašistlikud röövvalutajad purustasid ja põletasid täielikult või osaliselt 1710 linna ning üle 70 000 asula ja küla, põletasid ja purustasid üle 6 miljoni hoone ning jätsid peavarjuta ligemale 25 miljonit inimest...

Saksa fašistlikud röövvalutajad purustasid 31 850 tööstusettevõtet, kus töötas ligi 4 miljonit töölisi...

Nad purustasid 65 000 kilomeetrit raudteeliine, 4100 raudteejaama, 36 000 posti- ja telegraafiasutust, telefonijaama ja muid sideasutusi.

Nad hävitasid või purustasid 40 000 haiglat ja muud raviasutust, 84 000 kooli, tehnikumi, kõrgemat õppeasutust ja teadusliku uurimise instituuti ning 43 000 avalikku raamatukogu.

Nad laostasid ja riisusid paljaks 98 000 kolhoosi, 1876 sovhoosi ja 2890 masina-traktorijaama...

(«Izvestija», 13. septembril 1945. a.)

Küsimusi III peatüki kordamiseks.

1. Kuidas mõjus sotsialismi maailmasüsteemi kujunemine Nõukogude Liidu välispoliitilisele olukorrale?
2. Missugused tegurid soodustasid NSV Liidu rahvamajanduse kiiret taastamist pärast sõda?
3. Milles seisid põllumajanduse mahajäämuse põhjused sõjajärgseil aastail?

IV peatük.

SOTSIALISTLIKU ÜLESEHITUSTÖÖ LÕPULEVIIMINE. SOTSIALISMI TÄIELIK JA LÕPLIK VÕIT NSV LIIDUS (1951—1958).

§ 17. RAHVUSVAHELINE OLUKORD JA NSV LIIDU VALISPOLIITIKA AASTAIL 1951—1958.

NSV Liidu koostöö sotsialismileeri maadega. Ajavahemikul 1951—1958 viis meie maa täielikult lõpule sotsialismi ehitamise ja lõi vajalikud eeldused üleminekuks kommunismi laiahaardelisele ehitamisele. Need edusammud saavutas nõukogude rahvas väga keerukas rahvusvahelises olukorras. Imperialistid püüdsid mitmel korral valla päästa kolmandat maailmasõda. Kuid Nõukogude Liit, keda toetasid kõik sotsialismileeri maad, ajas oma järjekindla rahuarmastava poliitikaga sõjaõhutajate plaanid nurja ja sundis neid taganema.

Väljendades kõigi nõukogude inimeste tahet säilitada rahu rahvaste vahel, võttis NSV Liidu Ülemnõukogu 1951. aasta märtsis vastu «Rahukaitseaduse», millega sõjapropaganda kuulutati kõige rängemaks kuriteoks inimkonna vastu.

Üks Nõukogude välispoliitika tähtsamaid suundi oli hoolitsemine sotsialismileeri maade ühtsuse igakülgse tugevdamise eest ja nende vahel vennaliku koostöö arendamise eest. Laialdaselt arenesid vastastikuselt kasulikud kaubandussuhted, tehniliste ja tootmisalaste kogemuste vahetamine, abi tööstusettevõtete ehitamisel ning kaadri ettevalmistamine mitmesuguste rahvamajandusharude jaoks.

1955. aastal aitas Nõukogude Liit Euroopa ja Aasia sotsialistlikke riike ligi neljasaja tööstusettevõtte ehitamisel ja andis neile soodsatel tingimustel pikaajalisi krediite 21 miljardi rubla ulatuses.

Arendades majanduslikku koostööd, hakkasid sotsialismileeri maad vastastikku *koordineerima oma rahvamajanduse plaane* ja laiemalt praktiseerima rahvusvahelist tööjaotust. NSV Liidu ja sotsialismimaade koostöö ning vastastikuse abi ilmeks näiteks on ühine töö aatomienergia rahuotstarbelise kasutamise alal.

Lääne kapitalistlike suurriikide agressiivse poliitika ja sotsialismileeri vastu suunatud sõjaliste blokkide loomise tõttu olid NSV Liit ja teised vennalikud maad sunnitud liitma oma jõud ühise kaitse eesmärgil. 1955. aasta mais sõlmisid Nõukogude Liidu ja teiste Euroopa sotsialismimaade delegatsioonid Varssa-

vis sõpruse, koostöö ja vastastikuse abistamise lepingu. Kallal-
tungi korral ühele Varssavi lepingu osalistest maadest kohustusid
teised maad viivitamatult osutama sellele igakülgset abi. Loodi
Varssavi lepingu osaliste riikide relvastatud jõudude ühine väe-
juhatus.

Erinevalt imperialistlike riikide sõjalistest blokkidest on Vars-
savi leping avatud teistele sellega ühineda soovivatele maadele,
olenemata nende ühiskondlikust ja riiklikust korrast. Kui sõlmi-
takse üleeuroopaline kollektiivse julgeoleku leping, muutub Vars-
savi leping kehtetuks.

NSV Liidu ja sotsialismimaade vahel on regulaarselt toimu-
nud partei- ja valitsusdelegatsioonide vahetamised. Nende läbi-
rääkimiste tulemusena on poliitilised, majanduslikud ja kultuuri-
sidedev ning sõpruse ja proletaarse solidaarsuse suhted veelgi
tugevnenud.

Sotsialismimaade edasise ühtekoondumise seisukohalt oli suur
tähtsus Nõukogude valitsuse deklaratsioonil 30. oktoobrist 1956. a.
Selles rõhutatakse, et NSV Liidu ja teiste sotsialistlike riikide
sõpruse ja koostöö kõikumatuks alusmüüriks on täielik võrdõigus-
likkus, territoriaalse puutumatus austamine ja siseasjadesse
mittevaheseegamine.

Sotsialismileeri maade ühtsus on rahu ja rahvaste julgeoleku
säilitamise võimas tegur.

**Suhete ja koostöö laienemine NSV Liidu ja kolonialismist
vabanenud maade vahel.** Nõukogude valitsuse välispoliitika täht-
saimate tulemuste hulka aastail 1951—1958 kuulub *NSV Liidu
sidemete laienemine ja sõprussuhete kujunemine Aasia ja Aaf-
rika rahvastega*, kes on heitnud endalt kolonialismiikke ja asu-
nud iseseisva arenemise teele. Nõukogude Liit aitab kaitsta
nende rahvaste riiklikku sõltumatust imperialistide arvukate kal-
laletungide eest, püüab neil aidata kiiremini likvideerida kolonia-
lismi rasket pärandit ning luua eeldused majanduse ja kultuuri
hoogsaks tõusuks. NSV Liit võimaldab endistele koloniaalmaadele
pikaajalist krediiti soodsatel tingimustel, annab neile tehnilist abi
tööstusettevõtete ehitamisel, teostab nende jaoks geoloogilisi uuri-
misi ja projekteerimistöid, varustab neid kaasaegsete masinate ja
seadmetega, aitab neil ette valmistada oskustöölise, inseneride ja
tehnikute rahvuslikku kaadrit.

Seda suurt abi osutab NSV Liit dikteerimata poliitilisi või muid
tingimusi, mis riivaksid arenevate maade suveräänsust. Seega on
NSV Liidu talitusviis täielikuks vastandiks Ameerika Ühendriikide
ja teiste koloniaalriikide «abile», mille eesmärgiks on vabanenud
Aafrika ja Aasia maid majanduslikult uuesti orjastada.

NSV Liidu võitlus rahvusvahelise pinevuse lõdvenemise eest.
Imperialistlikud suurriigid eesotsas Ameerika Ühendriikidega
kartsid jõudude vahekorra edasist muutumist sotsialismi kasuks.
Et seda takistada, kiirendasid nad võidurelvastumist, aktiveeri-

sid «külma sõda», korraldasid provokatsioone sotsialistlike maade vastu ja tugevdasid võitlust rahvusliku vabadusliikumise vastu.

Nõukogude valitsus võttis tarvitusele energilised abinõud, et likvideerida rahvusvahelist pinevust tekitavaid Teise maailmasõja tagajärgi. 1955. aastal kirjutati NSV Liidu algatusel alla rahu- lepingule Austriaga. Selle lepingu järgi viidi Austriast välja kõik välismaa väed, Austria sai nüüd võimaluse areneda sõltumatu demokraatliku riigina, kes teostab püsiva neutraliteedi poliitikat. Nõukogude Liit seadis sisse diplomaatilised suhted Saksa Föderatiivse Vabariigi ja Jaapaniga.

1955. aasta keskpaiku oli rahvusvaheline pinevus mõnevõrra lõdvenenud. See võimaldas kokku kutsuda NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa valitsusjuhtide konverentsi Genfis. Nelja suurriigi juhid vahetasid arvamusi rahvusvaheliste suhete kõige tähtsamate probleemide üle ja deklareerisid oma valmisolekut aidata kaasa pinevuse lõdvendamisele. Kuid üksnes Nõukogude Liit kinnitas seda avaldust praktiliste tegudega.

Nõukogude valitsus pani ette sõlmida rahuleping mõlema Saksa riigiga, viia Saksamaa territooriumilt välja kõik välismaa väed ja anda Lääne-Berliinile vabalinna staatus. Nõukogude Liit asus seisukohale, et kahe erineva ühiskondliku korraga Saksa riigi olemasolu tingimustes võib nende ühinemine toimuda vaid Saksa Demokraatliku Vabariigi ja Saksa Föderatiivse Vabariigi vahelise kokkuleppe alusel.

Rahu kindlustamise eesmärgil likvideeris Nõukogude Liit oma algatusel sõjalised baasid Hiina (Port Artur) ja Soome (Porkkala-Udd) territooriumil.

Nõukogude valitsus tegi suuri jõupingutusi desarmeerimise ja tuumarelvade keelamise probleemi lahendamiseks. Püüdes saavutada võimalikult kiiret kokkulepet neis küsimustes, nõustus meie maa lääneriikide paljude ettepanekutega. Kuid Ameerika Ühendriigid, Inglismaa ja Prantsusmaa ei soovinud desarmeeruda ja loobusid ise ettepanekutest, mis nad varem olid teinud. Nõukogude valitsus asus ühepoolset oma relvastatud jõudude vähendamisele. Aastail 1955—1958 vähendas ta nende arvulist koosseisu enam kui 2 miljoni mehe võrra. Kuid imperialistlikud riigid ei järgnenud NSV Liidu eeskujule.

1958. aasta kevadel võttis NSV Liidu Ülemnõukogu vastu otsuse aatomi- ja vesinikurelvade katsetuste ühepoolse lõpetamise kohta ja pöördus Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa parlamendi poole üleskutsega võtta tarvitusele samasugused abinõud. Lääneriigid ei toetanud seda õilsat üleskutset. Maailma rahvad veendusid üha enam selles, et ainult Nõukogude Liit ja teised sotsialistlikud maad soovivad siiralt desarmeerimist ja tahavad alatiseks kõrvaldada hävitava termotuumasõja ohu.

Nõukogude valitsus astus järjekindlalt välja majanduslike ja

kultuurisidemete arendamise eest kapitalistlike maadega, isiklike kontakte eest riigitegelaste vahel, mitmesuguste delegatsioonide laialdase vahetamise eest.

Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus pöörasid erilist tähelepanu nõukogude rahva vennaliku sõpruse igakülgsele tugevdamisele teiste sotsialismimaade rahvastega, kõigi demokraatlike jõudude ühendamisele võitluseks imperialismi vastu.

KÜSIMUSI.

1. Iseloomustage uut tüüpi rahvusvahelisi suhteid, mis kujunesid sotsialismileeri maade vahel.
2. Milles seisab põhimõtteline erinevus Varssavi lepingu ja imperialismileeri maade sõjaliste blokkide vahel?
3. Millist abi andis Nõukogude Liit kolonialismist vabanenud maadele?
4. Millised faktid annavad tunnistust Nõukogude valitsuse järjekindlast võitlusest sõja ärahoidmise ja rahu kindlustamise eest?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Raskustest jagusaamine sotsialismi ehitamisel sotsialismi maailmasüsteemi riikides.

(Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist.)

Sotsialistlikul süsteemil tuleb jagu saada teatavatest raskustest, mis on tingitud peamiselt sellest, et enamikus selle süsteemi maades oli majanduse arengutase minevikus keskmine või isegi madal, ning samuti sellest, et maailma reaktsioon püüab kõigest jõust takistada sotsialismi ehitamist.

Nõukogude Liidu ja rahvademokraatiamaade kogemused on tõestanud selle leninliku seisukoha õigsust, et klassivõitlus sotsialismi ehitamise perioodil ei kao. Klassivõitluse arenemise üldine tendents sotsialistlikes maades viib sotsialismi eduka ehitamise tingimustes sotsialismijõudude positsioonide tugevnemisele, vaenulike klasside riismete vastupanu nõrgenemisele. Kuid klassivõitluse arenemine ei toimu sirgjooneliselt. Seoses ühtede või teiste muutustega sise- ja välisolukorras võib klassivõitlus üksikutel perioodidel teravneda. Sellepärast on tarvis kogu aeg valvas olla, et õigel ajal piir panna nii sise- kui ka välismaiste vaenulike jõudude sepitsustele, mida võetakse ikka ja jälle ette, et õonestada rahvavõitluse ja tekitada lahkkelisid sotsialistlike maade vennalikus peres.

Põhiliseks poliitiliseks ja ideoloogiliseks relvaks, mida rahvusvaheline reaktsioon ja sisemaiste reaktsiooniliste jõudude riismed kasutavad sotsialistlike maade ühtsuse vastu, on natsionalism. Natsionalismi ja rahvusliku piiratuse avaldused ei kao automaatselt sotsialistliku korra kehtestamisega. Rahvuslikud eelarvamused ja kunagise rahvusliku vaenu jäänused on valdkonnaks, kus vastupanu sotsiaalsele progressile võib olla väga pikaajaline ja visa, äge ja leidlik.

§ 18. KURSS SOTSIALISTLIKU DEMOKRAATIA
EDASIARENDAMISELE. VIIENDA VIIIE AASTA PLAANI TÄITMINE.

Partei XIX kongress. Keskkomitee juulipleenum. 1952. aasta oktoobris toimus NLKP XIX kongress. Kongress kuulas ära ja arutas läbi Keskkomitee aruande, kinnitas partei uue põhikirja ja võttis vastu otsuse nimetada parteid Uleliidulise Kommunistliku (bolševike) Partei asemel edaspidi Nõukogude Liidu Kommunistlikuks Parteiks (NLKP).

Kongress kinnitas NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viienda viie aasta plaani direktiivid aastaiks 1951—1955. Neis oli ette nähtud sotsialistliku tööstuse edasine võimas kasv (70% võrra), eriti rasketööstuse osas, mille toodang pidi suurenema 80% võrra. Suur tõus oli ette nähtud ka põllumajanduses.

Edukalt kulges võitlus uue viie aasta plaani täitmise eest tööstuses. Hoogsalt arenes Kuibõševi ja Stalingradi, maailma suurimate hüdroelektrijaamade ehitamine Volgal ning Kahhovka hüdroelektrijaama ehitamine Dnepril. 1952. aasta mais jõudis lõpule V. I. Lenini nimelise Volga—Doni laevatatava kanali ehitamine. Nõukogudemaa sai veetee, mis ühendas viit merd: Valget, Balti, Kaspia, Musta ja Aasovi merd.

Olukord põllumajanduses jäi aga endiselt raskeks. Teravilja tootmine jäi maha riigi vajadustest. Kariloomade arv ei küündinud sõjaelsele tasemele. Oli palju mahajäävaid kolhoose ja sovhoose.

1953. aasta märtsis suri J. V. Stalin. Sotsialismi vaenlased lootsid, et tema surm põhjustab segadust partei ja riigi juhtkonnas. Kuid meie partei on oma tegevuse kõigil etappidel olnud tugev oma monoliitsuse ja töörahvahulkade toetuse tõttu. Ta on osanud välja töötada õige poliitilise joone kõige erinevates tingimustes ja edukalt juhtida meie maa elu.

NLKP Keskkomitee juulipleenum andis parteile suuna pidada rangelt kinni Lenini poolt väljatöötatud partei- ja riigielu juhtimise printsiipidest. Pleenum rõhutas, et *parteilise ja riikliku juhtimise kõrgeimaks printsiibiks on selle kollektiivsus.*

Pärast seda hakati regulaarselt kokku kutsuma NLKP Keskkomitee pleenumeid, kus arutati ja otsustati kõige tähtsamaid partei- ja riigielu küsimusi. Pleenumite vaheajal töötas süstemaatilisel Keskkomitee Presiidium kui kollektiivse juhtimise organ.

Tunduvalt paranes nõukogude töö. Nad hakkasid süstemaatiliselt läbi viima oma istungjärke ning arutama ja lahendama majandusliku ja kultuurialase ehitustöö küsimusi. Nõukogude rahvasaadikud andsid valijatele regulaarselt aru. Nõukogude töösse tõmmati üha laiemaid töötajate hulki nõukogude komisjonide ja sektiioonide kaudu. Laienesid liiduvabariikide õigused majandusliku ja kultuurialase ehitustöö juhtimisel.

Partei ja valitsus võtsid tarvitusele otsustavad abinõud

Taastatud Stalingrad (nüüd Volgograd).

sotsialistliku seaduslikkuse tugevdamiseks. On läbi viidud varasematel aastatel represseeritud inimeste toimikute kontrollimine ja süütult süüdimõistetud on täielikult rehabiliteeritud. Riikliku julgeoleku, kohtu- ja prokuratuuriorganite tegevus on allutatud partei ja riigi rangele kontrollile. Partei saatis neisse organitesse tööle kindlameelseid ja läbiproovitud kommuniste.

Kogu see tohutu suur ja tulemusrikas töö sotsialistliku seaduslikkuse tugevdamiseks ja sotsialistliku demokraatia arendamiseks sai nõukogude rahva poolt üldise heakskiidu osaliseks.

Viienda viie aasta plaani edukas täitmine tööstuse alal. Suure tööentusiasmiga võitles tööliklass viienda viie aasta plaani elluviimise eest. Tänu tema kangelaslikule tööle oli viisaastaku lõpuks käiku lastud üle kolme tuhande suurettevõtte. Tööstustoodang suurenes 85% võrra plaanis ettenähtud 70% asemel. Suuri edusamme saavutati elektrifitseerimise alal. Hakkasid tööle Kahhovka, Gorki, Narva ja teised hüdroelektrijaamad. Tööstuslikku voolu hakkas andma Kuibõševi hüdroelektrijaama esimene agregaat. Nõukogude teaduse ja tehnika eriti suureks saavutuseks oli maailma esimese aatomielektrijaama käikulaskmine 1954. aastal.

Viiendal viisaastakul ehitati üle 3000 km uusi raudteid, roh-

kem kui 2000 km raudteid elektrifitseeriti, suurendati vanade raudteede läbilaskevõimet. Siiski oli raudteetransport tehnilises suhtes veel maha jäänud, seda teenindasid peamiselt ebaökonoomsed auruvedurid, vähe võeti kasutusele elektri- ja diiselveidureid.

Võitlus mahajäämuse likvideerimise eest põllumajanduses. Põllumajandus jäi tunduvalt maha kiiresti arenevast tööstusest. Põllumajandussaaduste tootmise tase ei rahuldanud meie maa vajadusi. NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenum arutas põllumajanduse mahajäämuse põhjusi ja abinõusid sellest ülesaamiseks.

Põllumajanduse taseme tõstmise küsimust arutati ka 1954. ja 1955. aastal peetud NLKP Keskkomitee pleenumitel.

Põllumajanduse mahajäämuse põhjuseks oli asjaolu, et Nõukogude riigil ei olnud varem võimalik eraldada vajalikke ressursse nii tööstuse kui ka põllumajanduse üheaegseks kiiretempoliseks arendamiseks. Tugevasti andsid end tunda sõja tagajärjed. Aga ka tõsised vead põllumajanduse juhtimisel etendasid siin oma osa. Võeti tarvitusele tähtsaid abinõusid kolhooside ja sovhooside tugevdamiseks ning põllumajandussaaduste tootmise suurendamiseks.

Et tõsta kolhooside ja kolhoosnike *materiaalset huvi* põllumajandussaaduste tootmise suurendamise vastu, tõstis riik teravilja, kartuli ja tehniliste kultuuride kokkuostuhindu. Seeläbi kasvasid tunduvalt kolhooside sissetulekud ja kolhoosnikud hakkasid normipäevade eest rohkem tasu saada.

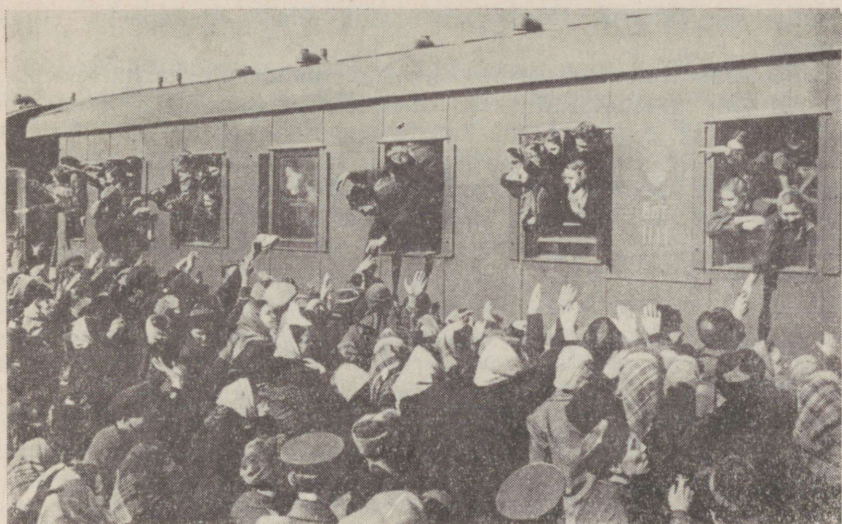
Paranes põllumajanduse *materiaalne ja tehniline varustatus.* Et paremini ara kasutada tehnikat, arvati masina-traktorijaamade koosseisu alalisele tööle traktoriste, kombainereid ja masiniste. Loodi põllumajanduse mehhaniseerimise koole, mis valmistasid ette mehhanisaatorite kaadrit. Kõik see nõudis tohutu suuri kulutusi.

1954. ja 1955. a. kulutas riik põllumajanduse arendamiseks 38% võrra rohkem summasid kui kogu neljanda viisaastaku jooksul.

Kolhoosidesse, sovhoosidesse ja masina-traktorijaamadadesse saadeti kümneid tuhandeid spetsialiste: agronome, zootehnikuid, insenere. Kommunistliku Partei kutsel suundus tuhandeid parteija nõukogude töötajaid ning eesrindlikke töölisi alalisele tööle kolhoosidesse.

Riik muutis põllumajandusliku tootmise planeerimise korda. Kolhoosidel lubati endil otsustada, kui palju üht või teist põllumajanduslikku kultuuri külvata, nad võisid nüüd ise täiendada ja muuta põllumajandusliku artelli põhikirja, määrata kindlaks õueaiamaa suuruse, kolhoosnike isiklikus valduses olevate loomade arvu ja normipäevade kohustusliku miinimumi.

Esmajärgulise tähtsusega ülesandeks oli teravilja tootmise

Uudismaale!

tunduv suurendamine. Teravilja oli hädasti vaja, et rahuldada elanikkonna kasvavat vajadust leiva järele, samuti loomakasvatuse arendamiseks. Otsustati suurendada teravilja tootmist eeskätt uudis- ja jäätmaade kasutuselevõtmise arvel maa idapiirkondades.

1954. aasta veebruaris püstitas NLKP Keskkomitee pleenum ülesande — kahe aasta jooksul võtta kasutusele kuni 13 miljonit hektarit uudis- ja jäätmaid. Uudismaa kasutuselevõtmise rajoonidesse saadeti suurel arvul võimsaid traktoreid ja muud tehnikat. Partei pöördus kommunistide, noorsoo ja põllumajanduse mehhanisaatorite poole üleskutsega sõita uudismaid üles harima.

Ja see üleskutse leidis innukat järgimist. Umbes 500 000 noormeest ja neidu avaldas soovi sõita kaugetesse asustamata paikadesse uudismaad üles kündma. 1954. aasta kevadeks oli kohal 150 000 vabatahtlikku. Tuhanded traktorid hakkasid mürisema põldudel, kust paljude sajandite vältel ei olnud ader üle käinud. Uudismaade ülesharimine toimus laiemas ulatuses, kui esialgu kavandati. Aastail 1954—1956 võeti Kasahstanis, Siberis, Lõuna-Uraalis ja Taga-Volgamaal kasutusele 36 miljonit hektarit uudis- ja jäätmaid. See oli *rahva suur kangelastegu*.

Uudismaadel loodi üle 425 uue sovhoosi — suure teraviljavabriku. Uudismaade kasutuselevõtmine tõi endaga kohe kaasa teraviljatoodangu tunduva suurenemise. Näiteks Kasahstanis varuti 1958. aastal 950 miljonit puuda teravilja — 6,5 korda rohkem kui 1953. aastal. Uudismaade kasutuselevõtmise tulemusel

muutus see vabariik Nõukogude Liidu üheks peamiseks vilja-aidaks.

1956. aastal seati sisse medal «Uudismaade ülesharimise eest», millega on autasustatud sadu tuhandeid entusiaste. Kommunistlike noorte ja kogu noorsoo suurte teenete eest kommunistlikus ülesehitustöös, nende ennastsalgava ja viljaka töö eest uudismaade ülesharimisel autasustati Leninlikku Kommunistlikku Noorsooühingut 1956. aasta novembris veel ühe Lenini ordeniga.

KÜSIMUSI.

1. Millised olid viienda viie aasta plaani täitmise tulemused tööstuse alal?
2. Missuguseid abinõusid võeti tarvitusele põllumajanduse mahajäämuse likvideerimiseks?
3. Milline tähtsus oli uudismaade kasutuselevõtmisel ja millist osa etendas selles Leninlik Kommunistlik Noorsooühing?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Noormeeste ja neidude kirjadest uudismaalt.

Kallid seltsimehed, komitee liikmed!

Tahan teile veidi jutustada meie tööst ja elust...

Meie brigaad sai eeskujuliku töö eest masina-traktorijaama rändlipu...

Oleme rajoonis teisel kohal, oblastis aga kolmandal...

Meie brigaad on üles kündnud ühtekokku 5000 hektarit uudismaad...

Kevadel külvas ta 1000 hektarile uudismaale nisu ja hirssi...

Tuju on meie rahval hea. Töötavad hoolsasti... Tõsi küll, meie poisid tülitsevad palju ülemustega, ja õigesti teevad.

Mõnede meie ülemuste organiseerimisvõimetuse tõttu tuleb meil ette tööseisakuid. Näiteks läks meil kaotsi üle 700 traktoritunni adraraudade puudumise tõttu... Kas ei tee viha?...

Teie Valja Kanunnikova.

*

Tere, kallid sõbrad-tööriistategijad!... On möödas juba kuus kuud sellest, kui mina ja teised seltsimehed Moskva Budjonnõi-nimelisest tehasest vastasime partei üleskutsele ja sõitsime... uudismaadele...

Oppisime kursustel palju ja visalt, 10 kuni 12 tundi päevas ja samnammult... õppisime tundma ja kasutama põllumajandustehnikat...

Ja nüüd on aeg kätte jõudnud, moodustasime traktoribrigaadid... sööstisime tormijooksuga uudismaad vallutama...

Me saabusime lagedasse steppi, asusime elama telkidesse, nüüd aga on meie sovhoosil 70 heakorrastatud soome majakest. Sovhoos... on juba elektrifitseeritud, ehitatakse hooneid kultuuri- ja elukondlike asutuste jaoks. Hakati parki rajama.

Süda rõõmustab, kui näed, kuidas kõnnumaa su silma all muutub õitsvaiks väljadeks. Olen uhke selle üle, et ka minu jagu tagasihoidlikku tööd on kätke- tud sellesse suurde üldrahvalikku üritusse.

Antonenko.

(Raamatust «Kirjad uudismaalt», «Molodaja Gvardija», 1955.)

NLKP XX kongress ja tema tähtsamad otsused. Aastad 1956—1958 olid NSV Liidus sotsialismi ülesehitamise lõpuleviimise viimasteks aastateks. Seda kolmeaastast perioodi iseloomustas sotsialistliku majanduse ja kultuuri pidev kasv, sotsialistliku korra tugevnemine. Sel ajal leidsid aset mitmed tähtsad sündmused meie maa rahvusvahelises ja siseelus.

Suureks sündmuseks oli NLKP XX kongress, mis toimus 1956. aasta veebruaris. Kongress kuulas ära ja arutas läbi NLKP Keskkomitee aruande, kinnitas NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kuuenda viie aasta plaani direktiivid, võttis vastu otsuse partei uue programmi ettevalmistamise kohta.

NLKP Keskkomitee aruandekõnes ja kongressi resolutsioonis on antud rahvusvahelise olukorra analüüs, on teoreetiliselt valgustatud ühiskonna arenemise tähtsamaid küsimusi kaasajal ja kindlaks määratud Nõukogude riigi välispoliitika ülesanded käesoleval etapil.

Kongress rõhutas veel kord, et kaasaja ajaloo tähtsaimaks teguriks on sotsialistliku maailmasüsteemi tekkimine, mis avaldab üha kasvavat mõju sündmuste käigule maailmas. NLKP ja Nõukogude valitsuse välispoliitika tähelepanu keskpunktis peab olema hoolitsus selle süsteemi igakülgse tugevdamise eest, vendlake suhete arendamise eest sotsialistlike maade vahel. Kongress osutas, et nõukogude välispoliitika tähtsaks ülesandeks on abistada koloniaalikest vabanenud noori riike, laiendada nendega koostööd, samuti ka igakülgset toetada Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika rahvaste rahvuslikku vabadusliikumist.

Kongress märkis, et Nõukogude Liit viib oma suhetes kapitalistlike maadega järjekindlalt ellu rahuliku kooseksisteerimise ja rahu säilitamise kurssi.

Formuleeriti ka mitmed teised tähtsad teoreetilised seisukohad ühiskonna arenemise kohta kaasajal: sõja ärahoidmise võimalikkusest, proletariaadi poliitilise võimu kättevõitmise tingimustest rahulikul ja mitterahulikul teel.

XX kongress tegi kokkuvõtteid maa arenemisest kongressile eelnenud perioodil ja kavandas sotsialistliku ülesehitustöö edasised ülesanded. Kongress tunnistas vajalikuks ka edaspidi esimeses järjekorras kiiresti arendada rasketööstust ja maa elektrifitseerimist — kogu meie rahvamajanduse arenemise vankumatut alust. Samal ajal osutas partei rahvatarbekaupade kiirendatud tempos tootmise võimalikkusele ja vajalikkusele.

Kongress nõudis teaduse ja tehnika saavutuste ning eesrindlike kogemuste järjekindlat ja plaanipärast juurutamist tööstuses ja transpordis. Ta tegi partei Keskkomiteele ülesandeks jätkata raugemata energiaga tööd põllumajanduse tõstmisel.

Kavandati tähtsad abinõud nõukogude rahva elatustaseme pidevaks tõstmiseks: aastail 1957—1960 viia kõik töölised ja teenistujad üle 7-tunnisele tööpäevale, töölised maa-alustel töödel ja kuni 18-aastased noorukid aga 6-tunnisele tööpäevale, tõsta madalapalgaliste töötajate töötasu, suurendada pensionide määra, tunduvalt intensiivistada elamuehitust, seada sisse tasuta õpetus kõigi astmete koolides.

Kõik need otsused said konkreetse väljenduse kongressi poolt kinnitatud NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kuuenda viie aasta plaani direktiivides aastais 1956—1960.

NLKP XX kongress mõistis otsustavalt hukka Stalini isiku kultuse. Vastuvõetud otsuses tegi kongress NLKP Keskkomiteele ülesandeks «...järjekindlalt ellu viia abinõusid, mis tagavad marksismile-leninismile võõrast isikukultusest täieliku ülesaamise, tema tagajärgede likvideerimise parteilise, riikliku ja ideoloogilise töö kõigil aladel, suure Lenini poolt väljatöötatud parteielu normide ja parteilise juhtimise kollektiivsuse printsiipide range elluviimise».

Kongress tegi kõigile partei- ja nõukogude organitele ülesandeks valvsalt kaitsta seaduslikkust, otsustavalt ja karmilt tõkestada ebaseaduslikkuse ja omavoli mis tahes avaldusi, rangelt silmas pidada kodanike õigusi, mis on tagatud Nõukogude konstitutsiooniga.

1957. aastal pühitses nõukogude rahvas koos kõigi maade eesrindlike inimestega pidulikult Suure Sotsialistliku Oktoobri-revolutsiooni 40. aastapäeva.

Maa riiklik ja ühiskondlik juhtimine. Pärast Kommunistliku Partei XX kongressi viidi ellu tähtsaid abinõusid Nõukogude riigi edasiseks kindlustamiseks ja ühiskondlike organisatsioonide osa suurendamiseks riigiasjade juhtimisel.

1957. aasta märtsis toimusid järjekordsed kohalike nõukogude valimised. Suurema osa rahvasaadikuist moodustasid otsesed tootjad — töölised ja kolhoosnikud.

1958. aasta märtsis valiti NSV Liidu Ülemnõukogu viies koosseis. Üle 60% saadikute üldarvust moodustasid töölised ja kolhoosnikud.

Laienes NSV Liidu Ülemnõukogu seadusandlik tegevus. Oma istungjärgudel ta arutas ja kinnitas rahvamajandusplaane ning võttis vastu seadusi Nõukogude Liidu sise- ja välispoliitika kõige tähtsamates küsimustes jne.

Võeti tarvitusele uusi abinõusid vabariikide õiguste laiendamiseks ning nende osatähtsuse tõstmiseks maa poliitilises, majandus- ja kultuurielus. Liiduvabariikide otsustada anti oblastite ja kraide administratiiv-territoriaalse korralduse küsimused, millega seni olid tegelnud üleliidulised organid. Selleks et veelgi parandada rahvamajanduse planeerimist ja arvestada liiduvabariikide huvisid, moodustati NSV Liidu Ülemnõukogu Rahvuste Nõukogu

Majanduskomisjon, kes koosnes rahvasaadikuist — kõigi liidu vabariikide esindajaist.

Tunduvalt paranes ametiühingute tegevus, tõusis nende osa riigivalitsemises ning rahva materiaalse ja kultuurilise elujärje tõstmisel. Töörahvahulki tõmmati laialdaselt kaasa tootmise juhtimisele.

1958. aastal loodi ettevõtetes ja ehitustel alaliselt tegutsevad tootmisnõupidamised, mis valiti tööliste ja teenistujate üldkoosolekul. Neile antud suured õigused võimaldasid töölistel ja teenistujatel osa võtta tootmise juhtimises ja kontrollida administratsiooni tegevust tootmise organiseerimisel. Tunduvalt laiendati ametiühingute alamastmeliste organisatsioonide õigusi tootmise juhtimise ning töötajate töö- ja elutingimuste parandamise alal.

Töölisklassi ennastsalgav töö. Kohe pärast NLKP XX kongressi alustas töölisklass sotsialistlikku võistlust 1956. aasta plaani ennetähtaegse täitmise eest. Uut hoogu sai see liikumine 1957. aastal, mil valmistuti pühitsema nõukogude võimu 40. aastapäeva. Laialt levis *kiirmeetodite juurutamine*.

1958. aasta sügisel, kui meie maa valmistus NLKP XXI kongressiks, tekkisid esimesed *kommunistliku töö brigaadid*.

Majanduslikust ülesehitustööst võtsid üha aktiivsemalt osa kommunistlikud noored. Sajad tuhanded neist töötasid innukalt meie maa suurehitustel, rajasid elektrijaamu, metallurgia- ja keemiatahaseid ning kaevandusi. Ukraina kommunistlike noorte ja noorsoo jõududega rajati üksnes 1957. aasta jooksul Donbassis 37 kaevandust. Selle töö eest autasustati Ukraina Kommunistlikku Noorsooühingut Lenini ordeniga. 1958. aastal tegid noored ehitajad valmis 7 kõrgahju.

Edusammud majanduse arendamisel. Kuuenda viisaastaku esimese kolme aasta jooksul toimus Nõukogude tööstuse tõus. 1958. a. viidi lõpule tolle aja suurima hüdroelektrijaama ehitamine Kuibõševis, mille võimsus on 2 100 000 kilovatti. Sellele anti nimeks Vladimir Iljitš Lenini nimeline Volga Hüdroelektrijaam.

Meie maa tööstus arenes kiires tempos, eriti hoogne oli raske tööstuse arenemine. Kolme aasta jooksul suurenes tootmisvahendite tootmine rohkem kui 37% võrra.

Kiirenes *tehniline progress* tööstuses. Tootmisse juurutati uut tehnikat, toimus kompleksne mehhaniseerimine ja automatiseerimine. Edukalt töötati NSV Liidu Euroopa-osa ühtse energiasüsteemi loomise kallal. Üha ulatuslikumalt elektrifitseeriti raudteetransporti, auruvedureid asendati elektri- ja diiselleduritega. Nõukogude lennukitööstus hakkas massiliselt tootma A. N. Tupolevi poolt konstrueeritud kiireid reisilennukeid Tu-104. Üha laiemalt hakati rahuotstarbeliselt kasutama aatomienergiat. 1958. aastal lasti NSV Liidus käiku uue aatomielektrijaama esimene järk võimsusega 100 000 kilovatti.

1958. a. töötati välja ja kinnitati gaasitööstuse tunduva suu-

rendamise programm. 1958. aasta mais kinnitas NLKP Keskkomitee pleenum keemiatööstuse kiirendatud rendamise programmi. Alustati töid Kurski magnetilise anomaalia rauamaagi-leiukohtades, et kasutusele võtta sealseid rikkalikke maapõuevarasid.

Suurenes põllumajandussaaduste toodang. Aastail 1955—1959 kasvas põllumajanduse kogutoodang keskmiselt 7,6% võrra aastas. Suurenes teravilja kokkuost riigi poolt. Suure hulga teravilja andsid uudismaad.

Kuni 1958. aastani tehti kolhoosides kõik tähtsamad põllutööd masina-traktorijaamade poolt, kelle käsutuses oli rohkesti traktoreid, kombaine ja teisi põllutöömehhanisme. Kuna kolhoosid olid väikesed ja majanduslikult nõrgad, siis ei suutnud nad endale muretseda ega tootlikult rakendada kallihinnalist tehnikat, neil puudus ka mehhanisaatorite kaader. Sellistes tingimustes oli ainuõigeks lahenduseks riiklike masina-traktorijaamade loonine, kes lepingu alusel teenindasid kolhoose eesrindliku tehnikaga.

Kuid viiekümnendate aastate lõpuks oli olukord põhjalikult muutunud. Suuremalt jaolt olid kolhoosid muutunud tugevateks ja suutsid hankida vajalikku tehnikat. Nende käsutuses oli tootmise organisaatorite ja mehhanisaatorite kvalifitseeritud kaader, kes oli suuteline oskuslikult kasutama kaasaegset tehnikat. Seetõttu osutus võimalikuks muuta kolhooside tootmistehnilise teenindamise vormi.

1958. a. otsustati reorganiseerida masina-traktorijaamad ning hakata müüma traktoreid, kombaine ja teisi põllumajandusmasinaid otse kolhoosidele.

Ent masina-traktorijaamade reorganiseerimise ajal nõrgenes tugevasti põllumajanduse remondibaas. Sadu hästi sisustatud remonditehaseid ja -töökodasid anti üle rahvamajanduse nõukogudele ja teistele mittepõllumajanduslikele organisatsioonidele. Paljudes kolhoosides hakati põllumajandustehnikat remontima halvasti varustatud töökodades. Remondi madala kvaliteedi tagajärjel langes tehnika tihti kiiresti rivist välja.

Rahva elatustaseme tõus. Sotsialistliku tootmise kasv ja rahvatulu suurenemine võimaldasid riigil ellu viia uusi abinõusid rahva elatustaseme tõstmiseks. 1956. aastal lühendati töölistel ja teenistujatel kahe tunni võrra pühapäevade- ja pühade-eelse tööpäeva pikkust, vähendamata seejuures töötasu. Noorukitele seati sisse 6-tunnine tööpäev. Keskkooli vanemates klassides, kesk-eri- ja kõrgemates õppeasutustes kaotati õppemaks. Astus jõusse uus seadus, mis tunduvalt suurendas valdavale enamikule pensionäridele makstava riikliku toetuse määra. 1957. aasta jaanuaris tõseti madalalpalgaliste töötajate töötasu. Aastail 1956—1958 viidi töölised ja teenistujad üle 6- ja 7-tunnisele tööpäevale ilma töötasusid vähendamata.

Seninägematu hoo sai elamuehitus. Sellest võtsid laialdaselt osa töötajad ise. 1957. aasta juulis võtsid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu vastu määruse «Elamuehituse arendamisest NSV Liidus», milles oli kavandatud programm elamuprobleemi lahendamiseks meie maal.

1. Milliseid küsimusi arutas NLKP XX kongress?
2. Mida märkis NLKP XX kongress oma otsuses isikukultuse tagajärgede likvideerimise küsimuses?
3. Milles väljendus nõukogude riigikorra edasine tugevdamine pärast NLKP XX kongressi?
4. Millist edu saavutas NSV Liidu põllumajandus 1958. aastal?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu läkitusest
«Kõigile komsomoliorganisatsioonidele ja kommunistlikele noortele,
kogu nõukogude noorsoole».

Kallid seltsimehed!...

Partei ja valitsus pöörduvad kõigi komsomoliorganisatsioonide, kommunistlike noorte ja kogu nõukogude noorsoo poole üleskutsega anda endi hulgast aastail 1956—1957 400 000—500 000 noormeest ja neidu, kes asuksid idapiirkondades uute tehaste, hüdroelektrijaamade, söe- ja maagikaevanduste ning teiste ettevõtete, samuti raudteede ehitamisele.

Komsomol on partei ustav abiline. Ta on alati tuliselt reageerinud partei kõigile üleskutsetele, on julgelt sammunud kõige vastutusrikkamatele ja raskematele tööloikudele ning on auga täitnud oma kohust kodumaa ees. Meenutage Amuuri-äärse Komsomolski — Kaug-Idas asuva nooruslinna kangelaslike ehitajaid, meenutage komsomoli löökbrigadide ennastalgavat tööd, kes ehitasid Uraali ja Kuznetski basseini metallurgiagigante! Kustumatu kuulsuse on võitnud Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu poolt lähetatud noored ka meie päevil, sooritades suurepärase töökangelaste võitluses uudis- ja jäätmaade ülesharimise eest. Tänu noorte visale tööle on miljonid hektarid endisi tühje maid pandud nõukogude rahva teenistusse.

Ei ole kahtlust selles, et nõukogude noorsugu reageerib ka sel korral palavalt partei ja valitsuse üleskutsele, suurendab ennastalgava tööga Siberi, Kaug-Ida, Kaug-Põhja, Kasahstani ja Donetski basseini ehitustel Kommunistliku Noorsooühingu kuulsusrikkaid traditsioone...

(«Rahva Hääl», 19. mail 1956. a.)

§ 21. KULTUURIALANE ÜLESEHITUSTÖÖ SÕJAJÄRGSETEL AASTATEL (1946—1958).

Kultuurikollete taastamine. Pärast sõja lõppemist kujunes kultuurialase ülesehitustöö kõige pakilisemaks ülesandeks fašistlike okupantide poolt purustatud kultuurikollete taastamine.

Need purustused olid tohtu suured: varemeis oli rohkem kui 82 000 kooli, ligi 2000 kõrgemat ja kesk-eriõppeasutust, üle 600 teadusliku uurimise instituudi, 44 000 klubi, teatrit, muuseumi ja muud kultuuriasutust.

Nende taastamine nõudis tohutuid pingutusi. Nõukogude riik eraldas suuri summasid kultuurialaseks ehitustööks. Kahe sõjajärgse viisaastaku jooksul (aastail 1946—1955) kulutati selleks üksnes riigieelarvest peaaegu 590 miljardit rubla.

Kultuurikollete taastamisel tuli riigile appi nõukogude rahvas.

Paljudes linnades ja asulates taastas elanikkond oma jõududega koole, klubisid ja lugemistaresid. Nii näiteks taastasid kolhoosid neljanda viisaastaku jooksul tuhandeid koole, kokku 1,3 miljoni õpilase jaoks.

Hariduse arenemine. Neljandal viisaastakul kehtestati nii linnas kui ka maal üldine seitsmeklassiline koolikohustus. Viien- dal viisaastakul arenes kiiresti keskharidus, loodi lai õhtukoolide võrk, kus õppisid tootmistööga tegelevad noored. Hakati ehitama internaatkooli.

Sõjajärgsetel aastatel arenes ulatuslikult kõrgem ja kesk-eriharidus. Kahe sõjajärgse viisaastaku jooksul avati rohkem kui 160 uut kõrgemat õppeasutust. 1958. aastal oli meie maal 2,2 miljonit üliõpilast, neist 45% õppis tootmistööd katkestamata õhtustes ja mittestatsionaarsetes osakondades. 10 sõjajärgse aasta jooksul sai riik üle 4,6 miljoni kõrgema ja kesk-eriharidusega spetsialisti. Spetsialistide ettevalmistamisel jõudis NSV Liit kaug- eele ette Ameerika Ühendriikidest.

Kuid üldhariduslikel keskkoolidel oli ka suuri puudusi. Nad ei valmistanud kasvavat põlvkonda küllaldaselt ette praktiliseks tegevuseks, ei andnud talle tootmisalaseid oskusi. Kõrgemates koolides oli õppetöö nõrgalt seotud tootmise ja eluga. Sageli oli nii, et kõrgema õppeasutuse lõpetanud noortel spetsialistidel oli küll hea teoreetiline ettevalmistus, kuid tootmist tundsid nad halvasti.

Seetõttu otsustasid Kommunistlik Partei ja Nõukogude valit- sus kogu haridussüsteemi ümber korraldada — siduda õppetöö tootmisega.

28. detsembril 1958. a. võttis NSV Liidu Ülemnõukogu vastu seaduse «Kooli ja elu sidemete tugevdamisest ja haridussüsteemi edasisest arendamisest NSV Liidus». Meie maal kehtestati üldine kaheksaklassiline koolikohustus. Kaheksaklassilise kooli ülesan- deks oli anda õpilastele üldhariduslike ja poliitiliste teadmiste kindlad põhialused ning kasvatada neis armastust ja austust töö vastu. Seaduses oli öeldud, et täieliku keskhariduse andmine noortele 15.—16. eluaastast alates toimub õppetöö ja tootmistöö ühendamise teel. Ka kõrgemates koolides viidi läbi ümberkorral- dused, mis lähendasid neid elule ja tootmisele ning parandasid ühtlasi spetsialistide teoreetilist ettevalmistust teaduse ja tehnika uusimate saavutuste alusel.

Nõukogude teaduse väljapaistvad saavutused. Pidevalt laie- nes teaduslike uurimisasutuste võrk. Loodi Leedu, Eesti, Tadžiki, Turkmeeni ja Kirgiisi NSV teaduste akadeemiad. Maa idaosas organiseeriti uus teaduslik keskus — NSV Liidu Teaduste Aka- deemia Siberi osakond. Tekkis ka palju teisi teaduslikke uurimis- asutusi. 1958. aastal küündis teaduslike töötajate arv NSV Liidus 284 000 inimeseni.

Nõukogude teaduslikke asutusi varustati kõige eesrindlikuma ja täiuslikuma aparatuuriga. 1949. aastal ehitati maailma suurim sünkrotsüklotron aatomi kõige väiksemate osakeste uurimiseks. 1956. aastal hakkas NSV Liidu Teaduste Akadeemia elektrofüüsika laboratooriumis tööle hiiglaslik seadeldis aatomituuma uurimiseks — üks maailma suuremaid sünkrofasotrone, mis annab osakestele energia 10 miljardit elektronvolti.

Suurt osa teadlaste ja kultuuritegelaste innustamisel nende töös etendavad Lenini preemiad, mis määratakse igal aastal V. I. Lenini sünnipäeval kõige väljapaistvamate tööde eest teaduse, tehnika, kirjanduse ja kunsti valdkonnas. (Lenini preemiad seati uuesti sisse NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu otsusega 8. septembrist 1956. a.) Nõukogude teadus on mitmetes tähtsates teadusharudes saavutanud eesrindliku positsiooni kogu maailma teaduses.

Nõukogude teaduse suureks saavutuseks oli aatomienergia saladuse lahendamine 1947. aastal, mis võimaldas Nõukogude Liidul luua enesekaitseks aatomirelva. Meie teadlased saavutasid silmapaistvaid tulemusi aatomienergia rahuotstarbelises praktilises rakendamises. 1957. aastal lasti Leningradis vette maailma esimene aatomijäälõhkuja «Lenin». Aatomienergiat rakendatakse üha laiemalt ka muudel rahuotstarbelistel eesmärkidel.

Väljapaistva nõukogude teadlase akadeemik I. V. Kurtšatovi juhtimisel saavutati Aatomienergia Instituudis esimesi tähtsaid tulemusi suure teadusliku probleemi — *termotuumareaktsioonide juhtimise* probleemi lahendamisel. Selle probleemi täielik lahendamine võimaldaks muuta mered ja ookeanid ammendamatuks energiaallikaks inimkonnale.

Üks suuremaid nõukogude teaduse ja tehnika saavutusi oli ülikauge kontinentidevahelise mitmeastmelise ballistilise raketi loomine 1957. aastal. Niisugust raketti on võimalik saata maa-keri mistahes piirkonda. Olles loonud selle raketi, võis Nõukogude Liit 4. oktoobril 1957. a. välja lasta *Maa tehiskaaslase* — esimese inimkonna ajaloos. Sellele järgnesid teine (sama aasta 3. novembril) ja kolmas (15. mail 1958. a.) sputnik. Esimeste Maa tehiskaaslaste väljalaskmine oli nõukogude teaduse ja tehnika suur-saavutuseks, suureks teaduse kangelasteoks, mis avas inimkonnale kosmose vallutamise ajastu. Kogu maailm võttis neid ajaloolisi sündmusi vastu suure vaimustusega.

Suurt edu on nõukogude teadlased saavutanud ka kosmiliste kiirte uurimisel ja teoreetilise keemia valdkonnas. Nad on andnud suure panuse kõigi teadusalade edasiarendamisse.

Kõige väljapaistvamaid saavutusi teaduse alal on ära märgitud Lenini preemiaga: akadeemik A. N. Tupolevile anti preemia kiire reaktiivlennuki Tu-104 loomise eest, teadlastele D. I. Blohhintsevile, N. A. Dollezalile, A. K. Krassinile ja V. A. Malõhhile — maailma esimese aatomielektriijaamia ehitamise eest, akadeemikutele V. I. Vekslerile ja A. L. Mintsile — võimsa sünkrofasotroni loomise eest, akadeemikutele L. A. Artsimovitšile ja M. A. Leontovitšile — võimsate impulsslahenduste uurimise eest gaasis kõrge

temperatuuriga plasma saamiseks. Lenini preemiaid on antud paljudele nõukogude teadlastele. 1956. aastal määras Rootsi Teaduste Akadeemia nõukogude akadeemik N. N. Semjonovile Nobeli preemia väljapaistvate tööde eest keemiliste reaktsioonide uurimise alal.

Kirjandus ja kunst. Sõjajärgsel perioodil hoolitses Kommunistlik Partei igati nõukogude kirjanduse ja kunsti arenemise eest, püüdes igati suurendada nende osa rahva kommunistlikus kasvatamises.

Partei mõistis teravalt hukka ideelageduse ja apoliitilisuse, mis tuli ilmsiks reas kirjandus-, draama- ja muusikateostes. Partei Keskkomitee osutas sellele, et kirjanikud ja kunstitöötajad peavad oma loomingulises töös juhinduma marksismi-leninismi ideedest ja partei poliitikast; rõhutati, et nõukogude kirjandus ja kunst peavad suurendama oma organiseerivat ja kasvatavat osa võitluses kommunismi ülesehitamise eest meie maal. Keskkomitee kutsus kirjanikke ja kunstitegelasi üles looma eredaid ja erutavaid teoseid kõrgel kunstilisel tasemel, teoseid, mis jutustavad nõukogude ühiskonna elust ja kasvatavad nõukogude inimesi kommunismi ja piiritu kodumaa-armastuse vaimus.

Kunstiintelligentsi koondumisele partei ümber ja tema loomingu ideelisele tõusule aitasid kaasa II üleliiduline kirjanike kongress (1954. aasta detsembris), I üleliiduline kunstnike kongress (1957. aasta märtsis) ja II üleliiduline heliloojate kongress (1957. aasta aprillis). Nendele kongressidele läkitatud tervitustes kutsus NLKP Keskkomitee nõukogude kultuuritegelasi üles kujutama tõepäraselt ja eredalt nõukogude rahva suuri tegusid, tema kõrgeid moraalseid omadusi ja püüdluste õilsust, innustama nõukogude inimesi uutele edusammudele kommunismi ehitamisel.

Nõukogude kirjandus ja kunst arenesid sõjajärgsetel aastatel nende partei nõuannete vaimus. Sõjajärgse kirjanduse üks kesksemaid teemasid oli nõukogude rahva surematu kangelastegu Suures Isamaasõjas.

Sellised teosed nagu B. Polevoi «Jutustus tõelisest inimesest», A. Fadejevi «Noor Kaardivägi», M. Solohhovi «Inimese saatuse», V. Ažajevi «Kaugel Moskvast» ja paljud teised on saanud nõukogude rahva lemmikraamatuteks.

Rahuliku ülesehitustöö paatos ja nõukogude inimese — kommunismiehitaja kujutamine on nõukogude kirjanduse peateema. L. Leonovi «Vene mets», V. Ovetškini «Rajooni argipäev», G. Nikolajeva «Lõikus» ja «Võitlus teel», M. Hüsseini «Apšeron» ja paljud teised teosed on pühendatud sellele temale.

Nõukogude inimene — sõjamees ja ehitaja — on olnud sõjajärgse filmikunsti tähelepanu keskpunktis. Filmid «Kõrgus», «Suur perekond», «Kevad Ülejõe tänaval», «Poeem merest» ja paljud teised on võitnud nõukogude kinosiõprade poolehoidu. 1958. aastal demonstreeriti nõukogude filme 14 rahvusvahelisel festivalil, kus neile anti 30 preemiat ja diplomit.

Rõõmustavaks nähtuseks oli filmikunsti tormiline arenemine rahvusvabariikides. 1958. aasta filmitoodangust valmis enam kui kaks kolmandikku liiduvabariikide kinostuudiotest.

Suurt tähelepanu pöörati kujutava kunsti arendamisele. 1947. aastal loodi NSV Liidu Kunstide Akadeemia. Nõukogude valitsus võttis tarvitusele abinõusid kujutava kunsti alal töötajate loominguulise töö tingimuste parandamiseks.

5. novembril 1957. a. Moskvas avatud üleliiduline kunstinäitus, mis oli pühendatud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 40. aastapäevale, oli nõukogude võimu ajal korraldatud kunstinäitustest kõige suurem. Sellest võttis osa umbes 5000 kunstnikku ligi 10 000 tööga. Näituse keskseks teemaks oli nõukogude inimene ja meie sotsialistlik tänapäev. Näitus kõneles kujutava kunsti suurtest saavutustest.

Nõukogude kirjanduse ja kunsti paremaid teoseid on märgitud igal aastal Lenini preemiatega.

Aastail 1956—1958 said Lenini preemia kirjanik L. Leonov romaani «Vene mets» eest, heliloojad A. Hatšaturjan balleti «Spartacus» eest ja D. Sostakovitš XI sümfoonia «1905. aasta» eest, skulptorid S. Konenkov skulptuuri «Autoportree» eest ja A. Kibalnikov V. Majakovski mälestussamba eest Moskvas, G. Ulanova väljapaistvate saavutuste eest balletikunsti, Leningradi Puškini-nimeline Draamateater V. Višnevski «Optimistliku tragöödia» lavastuse eest, näitlejad B. Smirnov ja M. Strauhh V. I. Lenini osa täitmise eest.

KÜSIMUSI.

1. Millistel teadusaladel asub meie kodumaa esimesel kohal maailmas?
2. Millised abinõud viidi ellu Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse poolt, et tõsta kirjanduse ja kunsti osa töötajate kommunistlikus kasvatuses?
3. Millistele töödele teaduse, tehnika, kirjanduse ja kunsti vallas antakse Lenini preemia?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. TASS-i teadaandest esimese Nõukogude Maa tehiskaaslase väljalaskmisest.

Teadusliku uurimise instituutide ja konstrueerimisbüroode suure pingelise töö tulemusena on loodud esimene Maa tehiskaaslane maailmas. 4. oktoobril 1957. a. saadeti NSV Liidus edukalt välja esimene kunstlik satelliit. Esialgseil andmeil andis kanderakett satelliidile vajaliku orbitaalkiiruse — ligi 8000 meetrit sekundis. Praegu liigub satelliit maakera ümber elliptilist trajektoori mööda ja tema lendu on võimalik jälgida tõusva ja loojuva päikese kiirtes lihtsate optiliste instrumentide (binoklid, pikksilmad jne.) abil.

2. Aatomienergia rahuotstarbelisest kasutamisest.

Akadeemik I. V. Kurtšatovi kõnest NLKP XX kongressil.

...Aatomireaktorite alal töötame me koos sotsialismileeri maade teadlaste ja inseneridega, kes Nõukogude Liidu osavõtul loovad oma kodumaal aatomi-reaktoreid teaduslikel eesmärkidel ja kavatsevad ehitada aatomienergiaamu. Meie ja sotsialismileeri maade teadlaste ühine töö laieneb ja süveneb ning annab kahtlemata väljapaistvaid tulemusi...

Nagu te teate, toimus möödunud aasta augustis Genfis aatomienergia

rahuotstarbelisele kasutamisele pühendatud rahvusvaheline konverents, kus viibisid 79 maa esindajad. Nõukogude Liit esitas 102 ettekannet.

Me tundime suurt rahuldust seoses sellega, et meie teadlaste ja inseneride ettekanded said sellel konverentsil maailma teadusliku üldsuse poolt kõrge hinnangu...

Aatomienergia kasutamisele on võimalik... rajada energiaseadeldisi, mis võimaldavad transpordil läbida suuri kaugusi ilma kütusevarude täiendamiseta. Näitena võiks tuua andmeid aatomi jõul töötava jäälohkuja kohta, mille tehnilise projekti väljatöötamine on praegu lõpetamisel. Aatomi jõul töötav jäälohkuja hakkab Põhjamereteel jääd murdes läbi viima laevu, täiendamata kütusevarusid 2—3 aastat järjest.

On vaja anda avaramat teed aatomienergiale transpordis...

Meie edusammud sel alal olid suurel määral tingitud sellest, et institutides, mille loomise eest juba aastail 1918—1920 kandis hoolt suur Lenin, tehti kogu aeg visalt teoreetilist tööd aatomi ehituse seaduste, ahelreaktsiooni seaduste ja aatomituuma struktuuri seaduste uurimise alal, mis määras kindlaks need teed, mida mööda meil praegu areneb aatomitehnika.

Nõukogude teadlased peavad avastama uusi loodusseadusi ja tungima ikka kaugemale materia omaduste tunnetamisel. Me peame kindlaks tegema nende jõudude olemuse, mis seovad omavahel prootoneid ja neutroneid — aatomituumade põhilisi struktuurielemente. On vaja uurida prootonite ja neutronite endi struktuuri. Selleks on vaja ehitada hiiglaslikke kiirendajaid...

3. Nõukogude teaduse loominguiline kangelas tegu.

Sputniku väljasaatmisel on tohutu suur tähtsus. Ülemaailmse teaduse arenemise ajaloos on võrdlemisi vähe hüppeid. Teade sputniku väljasaatmisest avaldas ühtmoodi vapustavat muljet nii lihtsatele, teadusest kaugel seisvatele inimestele kui ka teadlastele. See teadmine, et meie planeedi ümber sooritab lendu inimekättega loodud sputnik, tundub ühesugusel määral kõigile imena...

NSV Liidus teeb hiiglasuurt loominguulist tööd kogu rahvas, kes mõistab, et inimese vabastamine ja inimeste heaolu tõeline tõstmine nõuavad gigantseid jõupingutusi teaduse ja tehnika valdkonnas...

Sputnik annab uue võimsa tõuke kogu teadusele...

Nõukogude teadlased said teenitult selle ala pioneerideks. Tänu nõukogude teaduse ja tehnika saavutustele sai inimene veelegi suuremal määral teadlikuks oma võimalustest. Nüüd võib eriti põhjendatult rääkida sellest, milliseid loominguilisi kangelas tegusid on võimalik korda saata kogu maailma töörahva, progressi ja tsivilisatsiooni huvides.

Frédéric Joliot-Curie.

§ 22. SOTSIALISMI TÄIELIK JA LÖPLIK VÕIT NSV LIIDUS.

Sotsialismi võit — peamine tulemus. «Sotsialism, mille paratamatust olid teaduslikult ette kuulutanud Marx ja Engels, sotsialism, mille ülesehitamise plaani kavandas Lenin, muutus Nõukogude Liidus reaalseks tegelikkuseks.» (NLKP programm.)

NSV Liidu sotsialistliku ülesehitustöö ajaloos võib eristada kaht põhi etappi.

Oktoobrirevolutsioonile järgnenud esimese kahe aastakümne jooksul (aastail 1917—1937) teostati üleminek kapitalismilt sotsialismile, ehitati põhiliselt üles sotsialistlik ühiskond.

Kahe järgneva aastakümne jooksul (aastail 1938—1958) toimus sotsialistliku korra edasise kindlustumise ja täiustumise protsess.

Selle perioodi lõpuks oli meie maal lõpule viidud *sotsialistliku ühiskonna ehitamine*.

Nõukogude rahva neljakümneaastase revolutsioonilise ümberkujundava ja loova tegevuse peamiseks tulemuseks oli *sotsialismi täielik ja lõplik võit NSV Liidus*.

Mida see tähendab? Mida on saavutanud Nõukogudemaa kõigis ühiskondliku elu valdkondades teostatud suurte ümberkorraldustega?

Sotsialismi vankumatu sotsiaal-majanduslik kord. Kindlustus ja muutus vankumatuks sotsialistlik majandus ja nõukogude ühiskonnakord. Tootmisvahendite sotsialistlik omandus, mis esineb kahes vormis — üldrahvaliku ja kooperatiiv-kolhoosliku omandina, on kujunenud nõukogude ühiskonna kindlaks majanduslikuks aluseks, kogu elanikkonna elu aluseks. Tööstuse sfääris on eraomandus täielikult kadunud ja ainuvalitsevaks on saanud üldrahvalik omandus.

Teostanud maa industrialiseerimise ja viinud lõpule rahvamajanduse tehnilise rekonstrueerimise, on nõukogude rahvas loonud sotsialismi materiaal-tehnilise baasi.

NSV Liit muutus kunagisest mahajäänud maast võimsaks tööstusriigiks. 1958. a. suurenes tööstuse kogutoodang 1913. aastaga võrreldes 36 korda, kogu rahvamajanduse aluseks olevate tootmisvahendite toodang aga kasvas 83-kordseks. Elektriijaamad andsid nüüd kahe päeva jooksul peaaegu niisama palju elektrienergiat, kui seda toodeti kogu 1913. aasta jooksul. Kui 1913. aastal andis meie kodumaa ülemaailmsest tööstustoodangust ainult 3% ja 1937. aastal 10%, siis 1958. aastal moodustas tema toodang juba peaaegu 18% ülemaailmsest tööstustoodangust. Nõukogude Liidu tööstusliku ja tehnilise võimsuse ilmekaks näitajaks oli aatomielektriijaamad, kontinentidevaheliste ballistiliste raketite ja Maa tehiskaaslaste loomine.

Maal pääses lõplikult võidule kolhoosikord. Nõukogude põllumajanduses kasvas tunduvalt ka sovhooside osatähtsus, nende arv suurenes 4000-lt 1937. aastal 6000-ni 1958. aastal.

Uheaegselt majanduse sotsialistliku ümberkorraldamisega viidi maal läbi põllumajanduse tehniline rekonstrueerimine. Puusahkade ja primitiivsete atrade asemele tulid traktorid, kombainid ja teised kaasaegsed põllumajandusmasinad. 1958. aastal oli sovhoosidel ja kolhoosidel üle miljoni traktori ja üle poole miljoni teraviljakombaini.

Põhjalikult muutus nõukogude ühiskonna klassistruktuur ja sotsiaalne iseloom. Ühiskonnast olid juba ammu kadunud eksploatatorlikud elemendid. Võrreldes revolutsioonieelse ajaga oli tööliklass, kommunistliku ülesehitustöö juhtiv jõud, arvuliselt mit-

mekordistunud. Oli kujunenud nõukogude intelligenti kaader. Töölised ja teenistujad moodustasid 1958. aastal 68% NSV Liidu elanikkonnast. Täiesti sotsialistlikuks oli muutunud talurahvas. Uksiktalupojad ja koopereerimata käsitöölised moodustasid ainult 3% elanikkonnast.

Kogu NSV Liidu elanikkond oli tegelikult seotud sotsialistliku tootmisega. Nõukogude ühiskond oli muutunud sotsiaalselt ühtlaseks.

Kähe sotsialistliku omandusvormi edasise arenemise ja täiustumise baasil tugevnes veelgi töölisklassi ja kolhoositalurahva vennalik liit. Töölistel, talupoegadel ja haritlastel arenesid välja ühised ühiskondliku palge sotsialistlikud jooned, kujunes ideelis-poliitiline ühtsus.

Nõukogude ühiskond arenes kui *tööraha ühiskond*, selles ei olnud enam parasiitlikke rühmitusi. Sotsialistlik printsiip «kes ei tee tööd, see ei pea ka sööma» on muutunud nõukogude inimeste vankumatuks põhimõtteks. Tõsi, ei olnud veel lõplikult likvideeritud parasiitluse jäänused, mis kapitalismi igandina olid säilinud inimeste teadvuses, kuid selle igandi kandjad moodustasid meie elanikkonnast üsna tühise osa.

Töölisklassi diktatuurilt üldrahvalikule riigile. Sotsialismi täieliku võidulepääsemisega on veelgi tugevnenud nõukogude riigikord ja edasi arenenud *sotsialistlik demokraatia*.

Sotsialistliku ülesehitustöö lõppjärgus toimus järkjärgulise protsessina töölisklassi diktatuuri riigi ülekasvamine üldrahvalikuks riigiks. Kui sotsialism pääses täielikult ja lõplikult võidule, *muutus Nõukogude riik üldrahvalikuks riigiks*. Praegu on see kogu nõukogude rahva huvide ja tahte väljendajaks.

Töölisklass kui kõige organiseeritum ja eesrindlikum jäi ühiskonna arenemise juhtivaks jõuks, kuid mingeid õiguslikke eeliseid elanikkonna teiste kihtide ees tal enam ei olnud. Ta loobus vabatahtlikult oma privileegidest ja muutis Nõukogude riigi üldrahvalikuks riigiks. Laiad töörahvahulgad hakkasid veelgi aktiivsemalt osa võtma riigi valitsemisest, majandusliku ja kultuurialase ülesehitustöö juhtimisest. Nõukogude, ametiühingute, rahvakontrolli organite ja teiste massiorganisatsioonide kaudu teostavad nad tõelist rahvavalitsust.

Revolutsioonide ideoloogia ja kultuuri valdkonnas. Sotsialismi võit tõi suure pöörde nõukogude ühiskonna vaimsesse ellu. Toimus *sotsialistlik revolutsioonide ideoloogia ja kultuuri valdkonnas*.

Nõukogude ühiskonna ideoloogiaks sai marksism-leninism. Nõukogude inimeste ideelises elus kindlustusid sotsialistlikud põhimõtted — ustavus kommunismiideaalile, tööarmastus, kollektivism, humanism, internatsionalism, sotsialistlik patriotism. Kodanlik ideoloogia, millel ei ole pinda meie maal, avaldub üksikute minevikuigandite näol elanikkonna mahajäänud kihtides.

Kultuurirevolutsiooni tagajärjel tekkis uus, sotsialistlik kul-

tuur, ennenägematult tõusid rahva kultuuritase ja tema loomingu-
line aktiivsus, kujunes välja sotsialistlik rahvaintelligents, are-
nesid eesrindlik nõukogude teadus ja kunst.

1959. aastaks oli NSV Liit muutunud tegelikult üldise kirja-
oskusega maaks. Tunduvalt oli tõusnud töötajate haridustase:
rahvamajanduses töötavatest isikutest omas ligi üks kolmandik
kesk- või kõrgemat haridust. Nõukogude haritlaste arv kasvas
sotsialistliku ülesehitustöö aastail 20 miljoni inimeseni.

Kogu maailm tunneb Nõukogude teaduse väljapaistvaid saa-
vutusi. Nõukogude teadus on pannud aluse kosmose vallutamise
ajastule. Edukalt arenevad rahva ja kunstiintelligentsi loomingust
võrsunud kirjandus ja kunst, mis etendavad üha suurenevat osa
nõukogude inimese ideelisel ja esteetilisel kasvatamisel.

Nõukogude sotsialistlik kultuur on andnud suure panuse inim-
konna eesrindlikku kultuuri, ta tähistab uut ajastut maailmakul-
tuuri arenemises.

Rahvaste väeramatu vendlus. Sotsialismi võidu tulemuseks
oli *sotsialistlike rahvaste* õitselepuhkemine ja nende vennaliku
ühtsuse tugevnemine. Leninliku rahvuspoliitika järjekindla ellu-
viimise tulemusel Nõukogude riigi poolt saavutasid NSV Liidu
rahvad tegeliku võrdõiguslikkuse kõigil elualadel, lõid eesrind-
liku majanduse ja kultuuri, mis on sisult sotsialistlik ja vormilt
rahvuslik. Selle saavutamist võimaldas igakülgne abi, mida enam-
arenenud rahvad andsid varem mahajäänud rahvastele, ning
majanduse ja kultuuri kiire arenemistempo rahvusvabariikides.

Rahvad, kes olid varem oma arenemises maha jäänud või kes
hiljem astusid Nõukogude Liidu koosseisu, jõudsid tänu kiirene-
nud progressile ajalooliselt lühikese aja jooksul järele enamare-
nenud rahvastele ja saavutasid sotsialismi täieliku võidu.

NSV Liidus on rohkem kui sada rahvust ja rahvast, kes tek-
kisid vanade rahvaste ja rahvaste sotsialistliku ümberkujune-
mise baasil. Kõigil NSV Liidu rahvastel kujunesid ühised, inter-
natsionaalsed jooned, mis liidavad neid ühtseks rahvustevaheli-
seks tervikuks — *nõukogude rahvaks*.

Võit on lõplik. Nõukogude võimu kehtimise viienda aasta-
kümne alguses kroonis nõukogude rahva ajaloolist loomingut
arenenud sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise lõpuleviimine.
NSV Liidus on ellu viidud sotsialistlik printsiip: «Igaühel tema
võimete järgi, igaühele tema töö järgi.» Sotsialistlikud põhimõt-
ted on juurdunud kõigil elualadel — poliitikas, majanduses ja
kultuuris.

Meie maal ei olnud juba ammu enam reaktsioonilisi ühiskond-
likke jõude, mis vastandaksid end sotsialismile ja oleksid sellele
ohtlikud. Sotsialism oli muutunud nõukogude ühiskonna kõigi
sotsiaalsete kihtide südameasjaks. Oli kadunud oht, et kapitalismi
võidaks restaureerida seestpoolt. Kuid seni, kui oli olemas kapita-

listlik ümbrus, ei saanud sotsialismi võitu NSV Liidus pidada veel lõplikuks.

Nüüd aga oli rahvusvaheline olukord põhjalikult muutunud. Maailmas eksisteerib võimas sotsialismileer. Vabanenud kapitalistlikust ümbrusest, asub Nõukogude Liit sotsialismimaade süsteemis. Praegu ei leidu maailmas sellist jõudu, mis suudaks jagu saada Nõukogude Liidu ja teiste sotsialistlike riikide vääramatust võimsusest, ei ole maailmas sellist jõudu, mis suudaks ajalooratust tagasi pöörata ja meie maal kapitalismi taastada.

See tähendab, et sotsialismi võit NSV Liidus on mitte üksnes täielik, vaid ka lõplik.

Sotsialismi ülesehitamisega rajas nõukogude rahvas kogu inimkonnale tee helgesse tulevikku. Ta tuli auga toime maailma sotsialistliku ümberkujundamise algataja ajaloolise ülesandega.

KÜSIMUSI.

1. Millised kaks ajaloolist etappi tegi Nõukogudemaal läbi oma arenemise 40 aasta jooksul?
2. Iseloomustage sotsialismi tähtsamaid saavutusi sotsiaalse elu sfääris.
3. Miks nimetatakse nõukogude kultuuri rahvalikuks kultuuriks?
4. Mida tähendab sotsialismi lõplik võit NSV Liidus?

DOKUMENTAALSET MATERJALI

1. NSV Liidus saavutatud sotsialismi võidu maailmaajaloolisest tähtsusest.

NLKP programmist.

Sotsialism, mille paratamatust olid teaduslikult ette kuulutanud Marx ja Engels, sotsialism, mille ülesehitamise plaani kavandas Lenin, muutus Nõukogude Liidus reaalseks tegelikkuseks.

Sotsialism tegi igaveseks lõpu tootmisvahendite eraomanduse valitsemisele, sellele ühiskonna vaenulikeks klassideks lõhenemise põhjusele. Ühiskonna kindlaks majanduslikuks aluseks sai tootmisvahendite sotsialistlik omandus. Tootlike jõudude arenemiseks avanesid piiratud võimalused.

Sotsialism on lahendanud suure sotsiaalse probleemi — likvideerinud ekspluataatorlikud klassid ja põhjused, mis tekitavad ühe inimese ekspluateerimist teise inimese poolt. NSV Liidus on säilinud kaks sõbralikku klassi — töölisklass ja talurahvas. Sealjuures on muutunud ka need klassid ise. Sotsialistliku omanduse kahe vormi ühine olemus on lähendanud töölisklassi ja kolhoositalurahvast teineteisele, kindlustanud nende liitu, teinud nende sõpruse vääramatuks. On võrsunud uus, rahva hulgast pärinev ja sotsialismile ustav haritlaskond. On likvideeritud kunagine vastandlikkus linna ja maa vahel, vaimse ja füüsilise töö vahel. Töölise, talupoegade ja haritlaste ühiste põhihuvide baasil on tekkinud nõukogude rahva vääramatu sotsiaalne, poliitiline ja ideeline ühtsus.

Nõukogudemaal on ellu viidud sotsialismi põhimõtte «igapäevastel tema võimete kohaselt, igapäevastele tema töö järgi»...

Küsimusi IV peatüki kordamiseks.

1. Milles seisab NLKP XX kongressi tähtsus?
2. Mida tähendab sotsialismi täielik ja lõplik võit NSV Liidus?

NSV LIIT KOMMUNISMI LAIAHAARDELISE EHITAMISE PERIOODIL.

V p e a t ü k k .

KOMMUNISTLIKU ÜHISKONNA LAIAHAARDELISE EHITAMISE ALGUS.

§ 23. SEITSEAASTAKU ESIMESED AASTAD.

Rahvamajanduse arendamise seitsme aasta plaan. 50-ndate ja 60-ndate aastate vahetusel astus NSV Liit oma arenemise uude etappi — Nõukogude rahvas asus kommunistliku ühiskonna laiahaardelisele ehitamisele. Esimeseks konkreetseks rahvamajanduse arendamise plaaniks neis tingimustes oli seitsme aasta rahvamajandusplaan aastaiks 1959—1965. See plaan kinnitati NLKP erakorralisel, XXI kongressil, mis toimus 1959. aasta alguses.

Kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel on otsustava tähtsusega *kommunisti materiaal-tehnilise baasi loomine* — maa tootlike jõudude igakülgne arendamine ning kõrge tootmistaseme saavutamine kõigis majandusharudes. Seda väga tähtsat ülesannet pidigi meie maa hakkama esmajoones täitma seitseaastaku jooksul.

Seitsme aasta plaan oli grandioosne ja väga pingeline loova töö programm. Ta nägi ette tööstuse kogutoodangu tõstmise 80% võrra ning põllumajandusliku tootmise tunduva kasvu.

Kommunistliku töö liikumine. Nõukogude inimesed olid teadlikud, et seitseaastaku programmi saab ellu viia ainult ennastalgava tööga. Töö sai kogu maal uut hoogu. Kõige ilmekamalt avaldus see kommunistliku töö liikumises, mis sündis NLKP XXI kongressi ettevalmistamise ajal, kui oli käimas seitsme aasta plaani üldrahvalik arutelu.

13. oktoobril 1958. a. otsustasid Moskva Sorteerimisjaama depoo mootorvedurite remonditsehhi töölised oma koosolekul organiseerida kommunistliku töö brigaadi. Sellesamas depoo toimus 1919. aastal esimene kommunistlik laupäevak, mida V. I. Lenin nimetas suureks algatuseks. Nad võtsid endale kõrged kohustused vastavalt juhtlausele: «Õppida töötama ja elama kommunistlikult!» Selle algatusega rajati alus võitlusele kommunistliku töö kollektiivide ja lööklaste nimetuse eest. Töölised

otsustasid võidelda kõrge tööviljakuse eest, ettenähtud plaanide ületamise eest, visalt tõsta oma kultuurilist ja tehnilist taset, käituda tööl ja igapäevases elus kommunistlikult.

Kommunistliku töö liikumine on tänapäeval sotsialistliku võistluse tähtis koostisosa. Ta sündis meie kodumaa pealinnas ning hõlmas lühikese ajaga kogu maa.

Teadliku töösse suhtumise eredaks näiteks oli Võšni Volotšoki puuvillakombinaadi töölise Valentina Gaganova patriootlik algatus. Ta läks 1958. aasta oktoobris üle mahajäänud brigaadi, hoolimata palga langusest, ning muutis selle suhteliselt lühikese ajaga eesrindlikuks.

Nõukogude riik hindas kõrgelt ketraja töökangelastegu. Talle anti sotsialistliku töö kangelase nimetus. Tuhanded tootmiseesrindlased toimisid Gaganova eeskujul: läksid üle mahajäänud tööloikudesse, saavutasid murrangu nende töös ja muutsid nad eesrindlikeks.

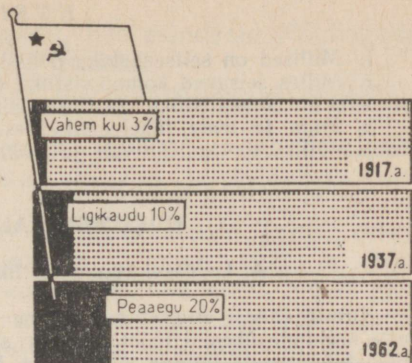
Kommunistliku töö liikumisega ühinesid ka põllumajandustöötajad. Kuid maal levis see liikumine aeglasemalt ning mitte nii laiaulatuslikult kui linnas tööliste hulgas.

1960. aasta maikuu toimus Moskvvas üleliiduline kommunistliku töö brigaadide ja lööklaste võistluse eesrindlaste nõupidamine. Selleks ajaks ületas võistlejate arv 5 miljonit inimest. Kommunistliku töö kollektiivi nimetuse vääriliseks arvati terve rida vabrikuid, tehaseid, kaevandusi, kolhoose ja sovhoose. Nõupidamine tegi kokkuvõtteid võistluse tulemustest esimese kahe aasta jooksul ning kavandas tema edasise arenemise teed. NLKP Keskkomitee pöördus nõupidamisest osavõtjate poole tervitusega, milles anti kõrge hinnang võistlusele kommunistliku töö eest. Keskkomitee tervituses oli öeldud: «Ühendades tööd, õpinguid ja igapäevast elu, mõjustab see võistlus aktiivselt nõukogude inimese elu ja tegevuse kõiki külgi, on tähtsaks teguriks oluliste erinevuste kaotamisel vaimse ja füüsilise töö vahel.»

Kommunistliku töö liikumine sai uut hoogu 1961. aastal, partei XXII kongressi ettevalmistamise ajal.

Koos uute töövormide arenemisega tootmise valdkonnas tekkisid mitmesugused uued vormid, kus töörahva hulgas võtsid aktiivselt osa riigivalitsemisest ning majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö juhtimisest *ühiskondlikel alustel*. Miljonid nõukogude inimesed töötasid vabatahtlikult ja ilma palgata nõukogudes ja ametiühingutes, rahvamalevates ja seltsimehelikes kohtutes, rahvaülikoolides ja ühiskondlikel alustel töötavates instituutides. Oma ühiskondliku kohuse tunnetamine ning moraalne stiimul omandasid nõukogude inimeste elus ja tegevuses üha suurema tähtsuse.

Seitsme aasta plaani täitmise algus. Suure entusiasmiga asusid nõukogude inimesed ellu viima uut rahvamajandusplaani. Juba seitseaastaku esimestel aastatel jõudis meie rahvamajandus tubli

NSV Liidu osatähtsus maailma tööstustoodangus. -

sammu edasi. Aastail 1959—1961 astus rivisse umbes 3000 suurt tööstusettevõtet. Sel ajavahemikul loodi üle 9000 uut tüüpi masina ja seadme, ehitati kosmoselaevad. Suurt edu saavutati maa elektrifitseerimisel. Vene Föderatsioonis, eriti tema idarajoonides, ja teistes liiduvabariikides lasti käiku rida suuri hüdro- ja soojus-elektrijaamu ning ehitati uusi aatomielektrijaamu.

Koos tööstuse tormilise arenemisega kasvasid linnad ja linnaelanikkond. Seitseaastaku kolme aasta jooksul ehitati üle 40 uue linna. 1961. aastal sai linnaelanike arv esmakordselt kogu nõukogude ühiskonna ajaloo jooksul võrdseks maaelanike arvuga. Töölise arv kasvas tunduvalt, eriti tönduskooperatiivide liikmete arvel. 1960. aastal ühines kodutöndajate ja käsitöölise töönduskooperatsioon riikliku tööstusega ning enam kui miljon tema liiget astus tööliklassi ridadesse.

Küla majanduselus kasvas sovhooside osatähtsus. Laialdasele levisid kolhoosidevahelised tootmiskoondised ja ehitusorganisatsioonid. Loodi riigi ja kolhooside vahelisi koondisi turba ülestöötamiseks, elektrijaamade ekspluateerimiseks jne. Need kolhoosliku omanduse vormid hakkasid välja kasvama üksikute artellide raamidest, tugevnes kolhoosliku ja üldrahvaliku omanduse lähenemise tendents.

Eesrindlikud kolhoosid, kellel olid stabiilsed sissetulekud, läksid üle rahapalgale ning seadsid sisse garanteeritud avansi. See aitas tõsta tööviljakust ja suurendada põllumajandussaaduste toodangut.

Ent põllumajanduses tervikuna kasvutempo 1959. aastast alates aeglustus. Kolhooside ja sovhooside poolt eelnevatel aastatel tootmise tõusu alal saavutatud positiivseid tulemusi ei muudetud püsivaks.

KUSIMUSI.

1. Millised on seitseaastaku põhiülesanded?
2. Milles seisavad kommunistliku töö liikumise iseärasused? Mis iseloomustab seda kui sotsialistliku võistluse tähtsat koostisosa?
3. Mida te teate tähelepanuväärset oma elukoha (linna, küla, rajooni) kommunistliku töö kollektiivide ja lööklaste elust?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

A. Ledõševi kommunistliku töö brigaadi kohustused.

Kujuta endale ette, et me jõuame homme kommunismi. See tähendab — mitte keelduda ühestki tööst, olgu ta siis kasulik või mitte, raske või kerge. Tööle tuleb asuda innuga, ühesõnaga, suhtuda töösse kui vajadusse ja lõbusse.

Igas asjas nuputada, mõelda, kuidas teha paremini, tööülesannet täita mitte mehhaaniliselt, vaid loovalt, arusaamisega.

Brigaad peab elama põhimõtte järgi: üks kõigi, kõik ühe eest. Tuleb arvestada nii:

üks looder on häbiks kogu brigaadile;

üks tööluus on plekiks kõigile;

kui üks teeb praaki, on see häda kogu kollektiivile.

Oma teadmisi mitte hoida vaka all, vaid jagada kõigile.

Kui näed, et naaber jääb maha, mine appi. Kui sa ise ei saa hakkama, ära pea uhkeks, pöördu seltsimehe poole.

Kui lõpetasid töö, ära raiska ilmaasjata aega. Sind ootavad kool, tehnikum, instituut. Kui sul on vaba hetk, võta raamat pihku. Opi nii, et oma rahvale veel rohkem kasu tuua.

Kanna hoolt oma kultuuritaseme eest. Saa lõplikult lahti inetustest väljendustest, jämedustest ja pummeldamisest.

Ära ole ükskõikne huligaansuse, joomise ja kultuurilageduse vastu. Kui sinu silma all inimest solvati, siis on see ka sinu süü.

Austa vanu tänaval, kodus, perekonnas. Ole viisakas, tagasihoidlik, taktiline.

Kui sa neid reegleid rikud, siis pole sinu koht kommunistliku töö brigaadis.

(Ordžonikidze-nimeline tehas Moskvast.

«Moskovskaja Pravda», 10. aprillil 1959. a.)

§ 24. KOMMUNISMIEHITAJATE KONGRESS.

NLKP UUS PROGRAMM.

1961. aasta teiseks pooleks määrati NLKP korraline, XXII kongress, kus partei pidi vastu võtma uue programmi.

Selle ajani kehtinud partei teine programm, mis oli vastu võetud VIII kongressil 1919. aastal, kujutas endast meie maa sotsialistliku ümberkorraldamise plaani. See oli ellu viidud. Nüüd oli NLKP-l tarvis vastu võtta uus, kolmas programm — *kommunistliku ühiskonna ülesehitamise* programm.

Kaks kuud enne kongressi avaldati programmi projekt. Nõukogude inimesed võtsid selle dokumendi suure rõõmuga vastu.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongress avati 17. oktoobril 1961. a. Moskvast Kremli Kongresside Palees. Sel-

lest võttis osa peaaegu 500 delegaati, kes esindasid Nõukogude Liidu kommunistide kümnemiljonilist armeed.

XXII kongressile tulid välismaa kommunistlike ja töölisparteide delegatsioonid 80 riigist.

Kogu Nõukogudemaa jälgis suure huviga partei kongressi tööd, kus lahendati meie kodumaa oleviku ja tuleviku suuri probleeme.

XXII kongressi töö ajal avati Moskvas Suure Teatri esisel väljakul Karl Marxi mälestussammas. 1. mail 1920. a. pani V. I. Lenin esimese kivi mälestussamba vundamenti. Nüüd püstitas nõukogude rahvas, kes on asunud tegelikult ellu rakendama teadusliku kommunismi suure rajaja kõige pühamaid ideid, Karl Marxile mälestusmärgi.

K. Marxi mälestussamba avamine kujunes rahvusvahelise proletaarsete ja kommunistliku solidaarsuse demonstratsiooniks. Sellest võtsid osa kõik välismaa kommunistlike ja töölisparteide delegatsioonid, kes olid saanud NLKP XXII kongressile.

XXII kongressi dokumentides on sügavalt läbi töötatud sotsialismilt kommunismile ülemineku tähtsamad teoreetilised ja praktilised probleemid, on olemas maailma kaasaegse olukorra analüüs, on antud loovad lahendused paljudele ühiskonna arenemise põletavatele küsimustele.

Kongress tegi partei põhikirjas muudatusi, mis olid tingitud eelkõige sellest, et NLKP oli nüüd muutunud tööliklassi parteist *kogu rahva parteiks*, nõukogude ühiskonna eesrindlikuks väesalgaks. Muudatused partei põhikirjas kajastasid samuti vajadust edasi arendada siseparteilist demokraatiat, pidada kogu partei elus vankumatult kinni leninlikest normidest ja põhimõtetest ning ühtlasi arendada neid edasi.

Kommunismi ehitamise programm. NLKP XXII kongressi suur tähtsus ning tema eriline koht meie partei ja kogu rahvusvahelise kommunistliku liikumise ajaloos seisavad selles, et ta *võttis vastu NLKP uue, kolmanda programmi*. NLKP uus programm on tähtsaks panuseks marksistlik-leninlikku teadusse ning kujutab endast ühtlasi NSV Liidus kommunistliku ühiskonna ülesehitamise konkreetset programmi.

NLKP programm, mis üldistab loova sotsialismi ehitamise rikkalikke ajaloolisi kogemusi NSV Liidus ja teistes sotsialistliku maailmasüsteemi maades, konkretiseerib ja arendab mõistet *kommunism*, annab kommunistliku ühiskonna teadusliku iseloomustuse.

«Kommunism on klassideta ühiskonnakord, kus kehtib ühtne tootmisvahendite üldrahvalik omandus ja kõigi ühiskonnaliikmete täielik sotsiaalne võrdsus, kus koos inimeste igakülgse arenemisega kasvavad pidevalt areneva teaduse ja tehnika baasil ka tootlikud jõud, kus kõik ühiskonna rikkuse allikad hakkavad voolama täie jõuga ja viiakse ellu üllas põhimõte «igauhelt tema

võimete kohaselt, igaühele tema vajaduste järgi». *Kommunism on vabade ja teadlike tööinimeste hästi organiseeritud ühiskond, kus seatakse sisse ühiskonna omavalitsus, kus töö ühiskonna heaks saab igaühele esimeseks eluvajaduseks, tunnetatud paratamatuseks, kus igaühe võimeid rakendatakse kõige suurema kasuga rahva heaks.*»

See definitsioon annab selge ettekujutuse kommunistliku tuleviku kõige olulisematest joontest.

Programm sisaldab ühtlasi loova töö konkreetse plaani, mis on arvestatud 20 aastaks. Selle plaani elluviimine on tähtsaks sammuks kommunismi ehitamise teel.

Nõukogude inimesed jätkavad ennastsalgavat tööd, et lahendada *peamine majanduslik ülesanne — kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomine*. See tähendab maa täielikku elektrifitseerimist ning selle alusel tehnika ja tootmise organisatsiooni igakülgset täiustamist, kindlustab tootmisprotsesside kompleksse mehhaniseerimise, nende täielikuma automatiseerimise, rahvamajanduse kemiseerimise, teaduse orgaanilise ühendamise tootmisega ning teaduse ja tehnika progressi kiire tempo jne. Selle tulemusena luuakse tootlikud jõud, mis suudavad tagada ainelise elu kõrge taseme.

Täiustuvad sotsialistlikud ühiskondlikud suhted. Praegu olemasolevad kaks sotsialistliku omanduse vormi sulavad aegamööda kokku üheks kommunistlikuks omanduseks ja selle alusel kaovad klassidevaheliste erinevuste jäänused, töölisel ja talupojal liituvad ühtseks klassideta ühiskonna töötajate kollektiiviks, võetakse tarvitusele tähtsad abinõud olulistest erinevustest ülesaamiseks linna ja maa vahel ning füüsilise ja vaimse töö vahel, kasvab rahvuste majanduslik ja vaimne ühtekuuluvus.

Edasi arenevad välja kommunistliku ühiskonna inimese iseloomujooned, mis ühendavad endas harmooniliselt kõrget ideelisust, igakülgset haritust, moraalsel puhtust ja füüsilist täiuslikkust. Partei formuleeris oma programmis *kommunismiehitaja moraalikoodeksi*, mis hõlmab niisuguseid kõlbelisi printsiipe nagu ustavus kommunismile, armastus sotsialistliku kodumaa ja sotsialismimaade vastu, kohusetruu töö ühiskonna hüvanguks, suur ühiskondlik kohusetunne ning sallimatus ühiskonna huvide rikkumise suhtes, kollektiivsustunne ja humaansus, ausus ning õiglus jne. Inimesed hakkavad oma elus järjest enam juhinduma neist kommunismiehitaja moraalikoodeksi põhimõtetest.

Lõpuks muutub oluliselt ka poliitiline elu: kõik kodanikud hakkavad aktiivselt osa võtma ühiskondliku elu ja ühiskonna asjade juhtimisest; sotsialistliku demokraatia kõige laiaulatuslikuma väljaarenemise alusel valmistub ühiskond kommunistliku omavalitsuse kehtestamiseks.

NLKP programm määrab kindlaks nõukogude rahva prakti-

lised ülesanded tähtsamatel elualadel, kavandab rahvamajanduse ja kultuuri iga haru kasvutempo.

Programmi ülesannete kindlaksmääramisel lähtus Kommunistlik Partei reaalistest ajaloolistest tingimustest — majanduslikest ja poliitilistest, sisemistest ja rahvusvahelistest —, milles Nõukogudema teostab üleminekut kommunismile. *NSV Liidul on olemas kõik vajalikud sisemised tingimused NLKP programmi edukaks elluviimiseks.* Pealegi ei toimu kommunistliku ühiskonna ehitamine meie maal kapitalistlikus ümbruses, vaid olukorras, kus eksisteerib sotsialismi maailmasüsteem, kus kasvab sotsialismi jõudude ülekaal imperialismi jõududest ning rahu jõudude ülekaal sõja jõududest.

NLKP programm on kantud *sotsialistliku internatsionalismi* vaimust. Leninlik partei on alati auga täitnud oma kohustusi välismaa vennasparteide ja proletaarlaste ees. Oma peamist internatsionaalset kohust näeb NLKP praegu selles, et ehitada NSV Liidus üles kommunism. See demonstreerib kõigile maailma rahvastele näitlikult kommunismile liikumise teed.

«Kommunism täidab ajaloolist missiooni — päästa kõik inimesed sotsiaalsest ebavõrdsusest, kõigist rõhumise ja ekspluateerimise vormidest ning sõjakoledustest — ja kindlustab maa-**keral rahu, töö, vabaduse, võrdsuse, vendluse ja õnne** kõigile rahvastele.» Neis Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmi hingestatud sõnades peitub tema suur külgetõmbejõud kogu eesrindliku inimkonna jaoks, kes võitleb oma helge tuleviku eest.

NLKP uue programmi vastuvõtmine ning nõukogude rahva määratu suur loov tööind, mille see ajalooline sündmus esile kutsus, olid uueks tähtsaks etapiks esimese sotsialismimaa edasiarenemisel, tema liikumisel kommunismi poole.

K U S I M U S I.

1. Miks oli Kommunistlikul Parteil vaja vastu võtta uus programm?
2. Millised küsimused lahendas partei XXII kongress?
3. Mis tähendab luua kommunismi materiaali-tehniline baas?
4. Milliseid kõlbelisi põhimõtteid sisaldab kommunismiehitaja moraalkoodeks?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Kommunismiehitaja moraalkoodeks.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist.

Partei on seisukohal, et **kommunismiehitaja moraalkoodeks** koosneb järgmistest kõlbelistest printsiipidest:

ustavus kommunismile, armastus sotsialistliku kodumaa, sotsialismimaade vastu;

kohusetruu töö ühiskonna hüvanguks: kes ei tee tööd, see ei pea ka sööma; igaühe hoolitsus ühiskonna vara säilitamise ja suurendamise eest;

suur ühiskondlik kohusetunne, sallimatus ühiskonna huvide rikkumise suhtes;
kollektiivsustunne ja üksteise seltsimehelik abistamine: üks kõigi ja kõik ühe eest;
humaansed suhted inimeste vahel ja üksteisest lugupidamine: inimene on inimesele sõber, seltsimees ja vend;
ausus ja siirus, kõlbeline puhtus, lihtsus ja tagasihoidlikkus isiklikus ja ühiskondlikus elus;
üksteisest lugupidamine perekonnas, hoolitsus laste kasvatamise eest;
sallimatus ebaõigluse, muidusöömise, ebaaususe, karjerismi ja ahnitsemise suhtes;
kõigi NSV Liidu rahvaste sõprus ja vendlus, leppimatu suhtumine rahvusliku ja rassilise vaenu avaldustesse;
leppimatu suhtumine kommunismi vaenlastesse, rahu ja rahvaste vabaduse vaenlastesse;
vennalik solidaarsus kõigi maade töötajatega, kõigi rahvastega.

§ 25. NOUKOGUDE DEMOKRAATIA ARENEMINE.

Uus etapp nõukogude tegevuses. Kui NSV Liit astus kommunismi laiahaardelise ehitamise perioodi, algas uus etapp Nõukogude riigi arenemises — ta hakkas arenema üldrahvaliku riigina, kusjuures säilis töölisklassi juhtiv osa. Nõukogude demokraatia avardus ning riigi organiseeriv osa meie maa elus tugevnes.

See kajastus eelkõige nõukogude osatähtsuse suurenemises. Nõukogud ühendavad endas orgaaniliselt riikliku ja ühiskondliku organisatsiooni jooni. Nõukogude kui rahvahulkade organiseerija osatähtsus kasvas, üha rohkem inimesi hakkas nõukogude kaudu vahetult osa võtma riigivalitsemisest, majanduse juhtimisest ning kultuuri ülesehitamisest. Nõukogude koosseis laienes. Kohalike nõukogude valimistel 1959. aastal kasvas saadikute arv 350 000 inimese võrra ning 1961. aastal veel 20 000 saadiku võrra. Nõukogude töösse tõmmati kaasa üha uusi inimesi. Selleks aitas kaasa Ülemnõukogu poolt vastuvõetud seadus, mis tegi kohustuslikuks igakordsetel valimistel uuendada vähemalt üks kolmandik nõukogu saadikute koosseisust.

Laialdasemalt hakati rakendama nõukogude organite ja nende saadikute regulaarset aruandmist valijate ees kui üht demokraatia printsiipi. 1959.—1960. a. võeti vastu seadused NSV Liidu Ülemnõukogu, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide ülemnõukogude ja kohalike saadikute nõukogude saadikute ärakutsu- mise korra kohta. Nende seaduste järgi võivad valijad liigsete formaalsusteta igal ajal tagasi kutsuda saadiku, kes ei ole õigustanud nende usaldust.

Kaasajale on iseloomulik ühiskondlike aluste tugevnemine nõukogude tegevuses. Miljonid töötajad, kes ei ole saadikud, aitavad alalistes komisjonides, täitevkomiteede ühiskondlikes osakondades ning osakondade ja valitsuste juures asuvates ühiskondlikes nõukogudes vabatahtlikult teostada paljusid nõukogude ning nende organite funktsioone.

Ühiskondlike organisatsioonide osatähtsuse kasvamine. Nõukogude demokraatia järjekindel edasiarenemine avaldub ka üldsuse osatähtsuse kasvus, üksikute riigiorganite funktsioonide järkjärgulises üleminekus töötajate massiorganisatsioonide kätte, rahva ühiskondliku omavalitsuse aluste arenemises.

Eriti on kasvanud *ametiühingute* kui juhtimise kooli, majandamise kooli, kommunismi kooli tähtsus. Ametiühingud kujutavad endast kõikehaaravat, kõige massilisemat tööliste ja teenistujate organisatsiooni. 1959. aastal kuulus nende ridadesse ligi 70 miljonit inimest. On laienenud ametiühingute õigused ja ülesanded. Nad võtavad aktiivselt osa tootmise planeerimisest, tegelevad pidevalt tööliste ja teenistujate elutingimuste parandamisega, rahuldavad nende kultuurilisi vajadusi. Ametiühingute ülesandeks on tehtud alaliste tootmisnõupidamiste juhtimine ettevõtetes ja asutustes. Ametiühingud käsutavad summasid, mida riik eraldab sotsiaalkindlustuse kulutusteks, juhivad laialdast tervistusasutuste (sanatooriumid, puhkekodud jne.) ning kultuurhariduslike asutuste (klubid, kultuuripaleed, raamatukogud, rahvateatrid, lektoriumid jne.) võrku. Ametiühinguorganisatsioonid teostavad ühiskondlikku kontrolli töökaitse, elamuehituse plaanide täitmise ning elamispinna jaotamise üle, ühiskondliku toitlustamise ning teenindusettevõtete töö üle jne.

Suur on Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu osatähtsus. Ta on kasvanud nõukogude ühiskonnas võimsaks ühiskondlik-poliitiliseks ning kultuurijõuks. 1965. aastal kuulus sinna ligi 23 miljonit noormeest ja neidu. Neil aastail, kui nõukogude rahvas võitles seitsme aasta plaani täitmise eest, tegi Leninlik Kommunistlik Noorsooühing palju kuulsusrikkaid tegusid. Kommunistlikud noored jätkavad uudismaa alistajate vägitegu ning töötavad ennastsalgavalt uutel tähtsatel tööloikudel, seal, kus lahendatakse kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomise ülesannet. Nad rajavad raudteid Siberi taigas, ehitavad hiiglaslikke hüdroelektrijaamu, kõrgahje, kaevandusi. Kommunistlik Noorsooühing on võtnud oma šefluse alla palju suurkeemia objekte, ta teeb suurt ühiskondlik-poliitilist tööd ning massilist kultuuritööd, võtab aktiivselt osa avaliku korra kaitsmisest ja kehakultuuri arendamisest. Eriti suurt hoolt kannavad komso-moliorganisatsioonid kooli eest.

Kommunistlik Noorsooühing võtab aktiivselt osa ühiskondliku kontrolli teostamisest. 1962. aastal tekkis «*Komsomoliprožektor*», mis on oma tubli tegevusega juba jõudnud omandada väärika koha rahvakontrolli ajaloo lehekülgedel. Kommunistliku Noorsooühingu Keskkomitee juures on loodud «*Komsomoliprožektori*» Kesksaap. Tema rohkearvulised salgad ja staabid tegutsevad ehitustel ja ettevõtetes, kolhoosides ja asutustes. «*Komsomoliprožektori*» tööst võtab osa miljoneid noormehi ja neide, kes võitlevad ennastsalgavalt puuduste vastu tootmise organiseeri-

misel, sotsialistliku töödistsipliini tugevdamise eest, avastavad uusi reserve ja allikaid tööviljakuse suurendamiseks.

Abinõud rahvamajanduse juhtimise parandamiseks. Elu nõuab majandusliku ja kultuurialase ehitustöö parteilise ja riikliku juhtimise igakülgset tugevdamist. Uute tööstuse ja põllumajanduse juhtimise meetodite otsinguil viidi seitseaastaku ajal ellu rida abinõusid rahvamajanduse juhtimise organite ümberkorraldamisel.

Kuid kogemused näitasid, et paljud reorganiseerimisüritused ei olnud otstarbekohased, vaid olid ekslikud. Hädavajalike ja mõistlike abinõude kõrval võeti partei- ja riigijuhtimise süsteemisse ka mõningad ülepeakaela tehtud ümberkorraldused, mis takistasid rahvamajanduse edukat juhtimist. Üks selline ümberkorraldus oli parteiorganisatsioonide ja hiljem ka nõukogude, ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioonide lahutamine tööstuslikeks ja põllumajanduslikeks. Praktika näitas, et selline partei-, nõukogude ja ühiskondlike organisatsioonide ülesehitamine tootmisprintsiibil oli vastuolus elu nõuetega. Partei ja nõukogude organite lahutamine tööstuslikeks ja põllumajanduslikeks ei aidanud tugevdada sidemeid põllumajanduse ning tööstuse vahel ega tööliklassi ja talurahva koostööd. Niisugune lahutamine tekitas elanikkonnale palju raskusi ja ebamugavusi. NLKP Keskkomitee 1964. aasta novembrileenum võttis vastu otsuse ühendada oblastite ja kraide tööstuslikud ja põllumajanduslikud parteiorganisatsioonid. NSV Liidu Ülemnõukogu oma istungjärgul sama aasta detsembris otsustas ühendada nõukogude organid. Partei mõistis otsustavalt hukka subjektivismi maa rahvamajanduse arenemise planeerimisel ja juhtimisel ning tunnistas vajalikuks lähtuda oma poliitikarangelt objektiivsetest tingimustest ja reaalsetest võimalustest.

Selgus, et õigustatud polnud ka paljude ministriumide likvideerimine ning nende asemel kohalike rahvamajanduse nõukogude loomine (loodi 1957. aastal ja suurendati 1962. aastal). Tööstuse juhtimine rahvamajanduse nõukogude kaudu pidurdas tööstuse arenemist. Ta ei lasknud edukalt juhtida üksikuid tootmisharusid, arvestada nende eripärasusi, lahendada edasise tehnilise progressi ülesandeid.

NLKP Keskkomitee septembrileenum ja NSV Liidu Ülemnõukogu 1965. aasta istungjärg võtsid vastu otsused rahvamajanduse nõukogude likvideerimise kohta. Üksikute tööstusharude juhtimiseks loodi uuesti ministriumid. See pidi kaasa aitama rahvamajanduse kiirele edasiarendamisele.

Koos üleminekuga tööstuse juhtimisele tootmisharude viisi kavandati tõhusad abinõud tootmise planeerimise ja organiseerimise täiustamiseks ning ettevõtete majandusliku stimuleerimise tugevdamiseks. Nende abinõude ellurakendamine kujutab endast

põhjalikku majanduslikku reformi, mis peab kaasa tooma NSV Liidu tööstuse ning kogu rahvamajanduse uue ja kiirema tõusu.

Suur tähtsus on kontrollisüsteemi edasisel täiustamisel. 1962. aastal loodi lahusseisvate partei- ja riigikontrolli organite asemel ühtne partei- ja riigikontrolli süsteem. Kuid elu nõudis kontrollisüsteemi edasist parandamist, töötajate kaasatõmbamist sellesse üritusse üha suuremal hulgal. Seepärast otsustas NLKP Keskkomitee 1965. aasta detsembripleenum reorganiseerida partei- ja riigikontrolli *rahvakontrolliks*.

Mitte end täielikult õigustanud sammud rahvamajanduse juhtimise organite ümberkorraldamisel, mis võeti ette seitseaastaku esimestel aastatel, olid suurel määral tingitud meelevaldselt asjale lähenemisest.

NLKP Keskkomitee 1964. aasta oktoobripleenum vabastas N. S. Hruštšovi NLKP Keskkomitee esimese sekretäri ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimehe kohustest. NLKP Keskkomitee esimeseks sekretäriks valiti L. I. Brežnev ning NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimeheks määrati A. N. Kossõgin.

NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärk 1965. aasta detsembris rahuldab A. I. Mikojani palve ning vabastas tema NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe kohustest (ta oli sellele ametikohale valitud 1964. aastal). Sellele ametikohale valis istungjärk NLKP Keskkomitee soovitusel N. V. Podgornõi.

KUSIMUSI.

1. Näidake kohaliku nõukogu näite varal, kuidas nõukogud muutuvad majandusliku ja kultuurialase ehitustöö juhtimisel üha massilisemaks ja aktiivsemaks.

2. Mida tähendab riigi ülekasvamine ühiskonna kommunistlikuks omavalitsuseks? Tooge oma linna (küla) poliitilisest elust fakte, mis kinnitaksid ühiskondlike organisatsioonide kasvavat osatähtsust riigivalitsemisel.

3. Milles seisid rahvamajanduse juhtimise puudused, kui partei- ja nõukogude organisatsioonid olid üles ehitatud tootmisprintsipiil?

4. Millised sündmused meie maa ühiskondlik-poliitilisest elust aastail 1959—1965 on teile eriti sügavalt meelde jäänud? Iseloomustage nende tähtsust.

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Nõukogud ja riigivalitsemise demokraatlike printsiipide arenemine.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist.

Kommunistliku ülesehitustöö käigus hakkavad järjest suuremat osa etendama nõukogud, kes on rahva kõikehõlmavad organisatsioonid, tema ühtsuse kehasajad. Ühendades endas riikliku ja ühiskondliku organisatsiooni jooni, esinevad nõukogud üha rohkem ühiskondlike organisatsioonidena, kusjuures rahvahulgal nende tegevusest laialdaselt ja vahetult osa võtavad.

Partei peab vajalikuks täiustada rahvaesinduse vorme ja arendada nõukogude valimissüsteemi demokraatlikke printsiipe.

Nõukogude saadikukandidaatide ülesseadmisel on tarvis tagada kandidaatide isiklike ja tööalaste omaduste kõige laialdasem ja igakülgsem arutamine koosolekutel ja ajakirjanduses, et saadikuteks valitaks kõige väärilisemad ja autoriteetsemad inimesed.

Nõukogude töö parandamiseks ja nendesse uute jõudude tõmbamiseks, selleks et riigivalitsemise kooli teeksid läbi **uued miljonid töötajad**, on otstarbekohane igakordsetel valimistel uuendada vähemalt üks kolmandik nõukogude saadikute koosseisust.

Selleks et edutada juhtivatesse organitesse suuremal hulgal võimekaid inimesi ning samuti selleks, et teha võimatuks võimu kuritarvitamine üksikute riigivalitsemise aparaadi töötajate poolt, peab partei vajalikuks **juhtivate organite koosseisu süstemaatilist uuendamist**. Otstarbekohane on kehtestada põhimõte, mille järgi üleliiduliste, vabariiklike ja kohalike organite juhtivaid töötajaid võib nende ametikohale valida reeglina mitte rohkem kui kolm korda järjest.

§ 26—27. RAHVAMAJANDUS AASTAIL 1962—1965.

Rahvahulkade tööalane aktiivsus. NLKP programm innustas nõukogude inimesi ennastsalgavale tööle. Pärast partei XXII kongressi sai sotsialistlik võistlus uut hoogu.

1963. aasta aprillis toimus Suures Kremli Palees kommunistliku töö lööklaste teine üleliiduline nõupidamine. Sel ajal võttis kommunistliku töö liikumisest osa juba üle 23 miljoni inimese. Nende hulgas oli kaks miljonit maatöötajat. 1965. aasta lõpul võttis kommunistliku töö lööklaste ja brigaadide liikumisest osa 32 miljonit inimest. Kahjuks ei olnud see kõrge kvantitatiivne näitaja täies vastavuses mõningate kommunistliku töö lööklaste kommunistliku teadlikkuse ning tootmisalase aktiivsuse tegeliku tasemega. Liikumise suurt ulatust taga ajades omistasid tema organisatorid tihtilugu kommunistliku töö lööklaste ja kollektiivide nimetuse ärateenimatult, formaalsete andmete alusel.

Tootmisnovaatorid koos inseneride ja teadlastega töötasid aktiivselt täiuslike seadmete, uut tüüpi masinate, automaat- ja poolautomaatliinide, kaasaegsete automatiseerimisaparatuuride ning -vahendite loomisel, eesrindliku tehnoloogia ning kompleksse mehhaniseerimise tootmisse juurutamisel, uusimate tootmisvahurude (elektroonika- ja aatomitööstuse, erimetallurgia, polümeeride keemia jne.) arendamisel.

Veel massilisemaks muutus *ratsionaliseerimis- ja leiutustegevus*. Üleliiduline Leiutajate ja Ratsionaliseerijate Ühing muutus kolme miljoni liikmega organisatsiooniks. Tähtsat osa tehnilises progressis etendasid *ühiskondlikud konstrueerimisbürood ja novaatorite nõukogud*. Seitseaastaku jooksul juurutati rahvamajandusse üle 12 miljoni leiutise ja ratsionaliseerimisetepaneku, loodi mitu tuhat uut tüüpi masinat ja seadet. Üldiselt aga toimus uue tehnika väljatöötamine ja rahvamajandusse juurutamine aeglaselt. See asjaolu ning puudused tootmise organiseerimisel põhjustasid seda, et seitseaastaku viimastel aastatel oli märgata töövõiljakuse kasvu tempo aeglustumist.

Uued tööstushiglased on valmis ehitatud ja tööle hakanud. Seitseaastaku ajal, nagu varemgi, oli meie maa üksainus suur

ehitusplats. Kõikjal püstitati tehaseid ja vabrikuid, elamuid, koolimaju, klubihooneid, rajati uusi raudteid, ehitati ettevõtteid kolhoosidele ja sovhoosidele. Eriti tormiliselt arenes ehitustegevus idapiirkondades — Uraalis, Siberis, Kaug-Idas, Kasahstanis ja Kesk-Aasias. Neile piirkondadele kulutati üle 40% kapitalimahutuste üldsummast. Seal tekkisid ja arenesid kiiresti uued tööstuskeskused: suur ja võimas energiabaas Ida-Siberis, rauamaagiipiirkonnad Põhja-Kasahstanis, Uraali-Volga naftapiirkond, kuhu kandus üle meie maa naftatööstuse keskus, uued metallurgiakeskused Siberis jt.

Ehitustöö hoost ja ulatusest kõnelevad järgmised andmed: seitseaastaku jooksul mahutati tööstusse, transporti, põllumajandusse, elamuehitusse ning kultuurilis-elukondlikuks otstarbeks kapitali niisama palju, kui kulutati nõukogude võimu kogu olemasolu enam kui neljakümne aasta jooksul.

Ehitati ning lasti käiku sadu võimsaid metallurgia- ja masinaehitustehaseid ning söe- ja naftatööstuse ettevõtteid.

Seitseaastaku viimastel aastatel, eriti pärast NLKP Keskkomitee 1963. aasta detsembripleenumi, arenes laialatuslikult keemiatööstuse ehitamine. NSV Liit lahendas keemia kiirendatud arendamise ning kogu rahvamajanduse forsseeritud kemiseerimise ülesannet.

Ehitustel, nii nagu kogu rahvamajanduses, töötab vapralt nõukogude noorsugu.

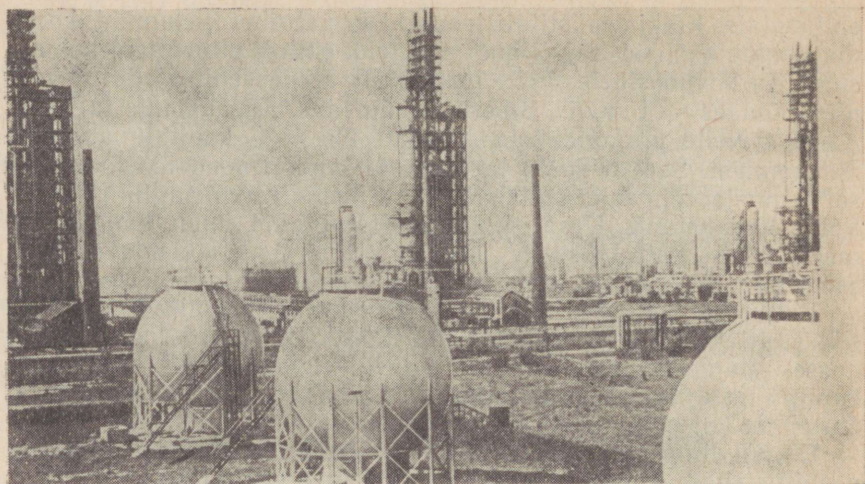
Partei kutsel tulid sajad tuhanded neiu ja noormehed Nõukogude Liidu igast nurgast itta, Uraali mägede taha. Noori ehitajaid meelitas Siberisse ja teistesse asustamata paikadesse mitte kerge elu, vaid loomisromantika. Nad läksid raskustele julgesti vastu, et teenida kodumaad, suurendada tema materiaalsel ja vaimset jõudu.

Aga 1964. aastal teatasid Kommunistlik Noorsooühing ja noorsugu vastuseks partei kutsele asuda võitlusse suurkeemia eest: «Keemiagigantide ehitamisele, kaevandustesse ja karjääridesse, kus kaevandatakse keemiatööstuse toorainet, igale muule tööle, mis on rahvale vajalik, läheme samasuguse entusiasmiga, nagu meie isad ja emad läksid tööle ja kangelastegudele, rajades sotsialismi alusmüüri ja kaitstes Oktoobri suuri võite.»

Esimeste noorte entusiastide salkade järel asus tööriinnakule tuhandeid ja sadu tuhandeid «keemiarinde» noori võitlejaid.

Seitseaastaku jooksul on NSV Liidus käiku lastud üle 5500 suure tööstusettevõtte. On valminud ning rivisse astunud seni nägematuid tööstushiiiglasi ja unikaalseid seadmeid.

Dnepri Hüdoelektrijaam, mis lasti käiku 1932. aastal, oli pea-aegu veerand sajandit kõige suuremaks elektrijaamaks Euroopas. Seitseaastaku jooksul astus rivisse mitu elektrijaama, millest igaüks ületab oma võimsuse poolest Dnepri Hüdroelektrijaama mitmekordselt. 1964. aastal saavutas Bratski Hüdroelektrijaam Anga-

Naftautmistehas Baškiirias.

ral projekteeritud võimsuse — 3 600 000 kilovatti. Täie hooga käis Jenisseil teise Siberi energiahiiglaste — Krasnojarski Hüdroelektrijaama ehitamine, mis on veel suurem kui Bratski Hüdroelektrijaam. Ühtlasi alustati Jenisseil ettevalmistustöid veel ühe hiiglasliku hüdroelektrijaama — Sajaani Hüdroelektrijaama rajamiseks.

Nõukogude tööstus ja transport on möödunud kuue aasta jooksul saanud palju unikaalseid ettevõtteid, seadmeid, masinaid ja aparate. Aatomijäälõhkuja «Lenin», kosmoselaevad «Vostok» ja «Voshod», maailma kõige suurem, 4000 kilomeetri pikkune naftajuhe Tuimazõ—Irkutsk, maailma kõige pikema gaasijuhtme Buhhaara—Uraal esimene järk, mis on 2000 kilomeetrit pikk, maailma kõige suurem katkestamatu terasevalamise seadeldis Donetski tehases, hiiglamasin «2500» Magnitkas — nõukogude inimesed on möödunud seitsme aasta jooksul oma tööga loonud need ja sadu teisi ettevõtteid ning ehitusi, millele pole võrdseid maailmas. Ehitustöös olid edusammud suured, kuid seal oli ka rohkesti tõsiseid puudusi ja eksimusi. Paljud ehitusorganisatsioonid ei täitnud tööviljakuse tõstmise plaani. Mõnikord ehitati objekte, mis ei olnud majanduslikult tulusad. Tööde kvaliteet oli tihti madal.

Tööstustoodangu kasv. Transpordi ja side töö. Aastail 1962—1965 tõusis tööstusliku tootmise tase pidevalt. Seitsme aasta plaani täideti edukalt. Tööstus andis meie maale tunduvalt rohkem toodangut, kui plaan ette nägi.

Seitse aastaku viimastel aastatel hakkas tööstus valmistama

paljusid uusi toodanguliike, mida meie maal varem ei toodetud. Arenesid uusimad tootmisharud: elektroonika- ja aatomitööstus, erimetallurgia, polümeeride keemia jne. Mitmesuguste kütuseliikide hulgas suurenes kiiresti kõrge kütteväärtusega liikide — gaasi ja nafta osatähtsus. Tööstus tervikuna täitis edukalt seitsme aasta plaani ülesanded, kuigi plaaniülesanded jäid täitmata kerge- ja toiduainetetööstuses ning samuti üksikute keemiatoodete, söe, masinate, seadmete ja mõnede laiatarbekaupade tootmisel.

Tööstus valmistas kahjuks palju madalakvaliteedilist toodangut. Mõned kodumaiste seadmete liigid jäid oma konstruktiivsete ja eksploatatsiooniomaduste poolest veel maha teaduse ja tehnika uusimatest saavutustest. Ka mitmesuguste rahvatarbekaupade kvaliteet ei rahuldanud veel nõukogude inimesi.

1964. aasta lõpus algas Moskva ja Leningradi eesrindlike kollektiivide algatusel võistlus *toodangu kvaliteedi* parandamise eest.

Edukalt arenes nõukogude transport. Uute raudteede ehitamise plaan ületati tunduvalt. Raudteid ehitati taigasse ning läbi liivakõrbete ja soode. Ühed neist on juba tegevuses, teiste ehitamine on lõpetamisel.

Lõpule on viidud suure Abakan—Taišeti raudteeliini ehitamine, mis ühendab Kuzbassi Ida-Siberiga. Mootor- ja elektrivedurid tõrjuvad paljudel magistraalidel välja auruvedurid. Seitseaastaku viienda aasta lõpuks moodustas mootor- ja elektriveduritele üleläänud raudteede kogupikkus 63 000 kilomeetrit. NLKP XXII kongressi eel saabus pealinna esimene rong mööda maailma kõige suuremat elektrifitseeritud magistraali Moskva—Baikal (5500 km). Auruvedurid on kadunud ka Moskva—Rostov Doni ääres raudteemagistraalilt. 1962. aastal avati elektrirongide liiklus Leningradi ja Moskva vahel. Sellega viidi lõpule raudteeliini Leningrad—Moskva—Rostov—Tbilisi—Leninakan elektrifitseerimine.

1961. aasta novembris sooritas aatomijäälõhkuja «Lenin» ekspeditsiooni suurtel lauskraadidel ja jõudis Murmanski sadamasse, läbides kahe kuuga 8000 miili. Samal ajal sooritas diiselelektrijäälõhkuja «Moskva» rekordilise teekonna Atlandi ookeanist mööda Põhja mereteed Vaiksesse ookeani.

1961. aasta sügisel jõudis Moskvasse maailma kõige suurem veeluste tiibadega mootorreisilaev «Sputnik», «Krasnoje Sormovo» laevaehitajate kingitus kongressile.

Veel rabavamad olid õhulaevastiku edusammud. Vedude ulatuse poolest jõudis õhulaevastik juba 1961. a. ette kõigist maailma maadest, kaasa arvatud Ameerika Ühendriigid. 1961. aasta detsembris rajasid nõukogude lendurid, kes sooritasid eduka lennu Moskvast Mirnõi asulasse (Antarktikas), uue, 25 000 kilomeetri pikkuse õhuliini. Aastail 1952—1963 püstitasid nõukogude lendurid rohkesti kõrgus- ja kiirusrekordeid.

Ehitati uusi gaasi- ja naftajuhtmeid kogupikkusega üle 7000 kilomeetri. 1964. aasta alguses jõudsid mööda maailma suurimat gaasijuhet Buhhaara—Uraal esimesed sajad miljonid kuupmeetrid kõrgeväärtuslikku kütust Magnitogorski, Tšeljabinski, Orski ja teiste Uraali ettevõtete martään- ja kõrgahjudesse.

Põllumajandus. Põllumajanduses läksid asjad teisiti kui tööstuses ja transpordis. Kuigi tema üksikutes harudes saavutati edu, muutus olukord üldkokkuvõttes seitseaastaku jooksul vähe.

Meie maal oli tõsiseid raskusi, mis olid tingitud põllumajanduse mahajäämusest. Eriti raske oli 1963. aasta, mil enamik põllumajanduspiirkondi kannatas tugeva põua all. Teravilja ja mõnede teiste põllumajandussaaduste toodang vähenes tublisti. Riik sai vilja 723 miljoni puuda võrra vähem kui 1962. aastal.

1963. aasta viljaikaldus andis end teravalt tunda seepärast, et seitseaastaku esimese nelja aasta jooksul oli põllumajandusliku tootmise juurdekasv olnud mitteküllaldane. Olukord ei muutunud ka järgnevail aastail. Seitseaastaku ajal tervikuna põllumajanduse arenemine aeglustus. Tema edasiarendamise plaanid jäid täitmata. Viimase viie aasta jooksul vähenes veiste juurdekasvu tempo kahekordselt, võrreldes eelneva viisaastakuga.

Kui kuni 1959. aastani toimus põllumajanduses märgatav tõus, siis järgneval perioodil hakkas põllumajandus tegelikult paigal tammuma.

Nagu näitas NLKP Keskkomitee 1965. aasta märtsipleenum, oli põllumajanduse mahajäämuse peamiseks põhjuseks see, et rikuti sotsialistliku tootmise arenemise majandusseadusi ning kolhoosnike ja sovhoositöötajate materiaalse huvitatuse põhimõtet ühismajandi arendamisel, samuti subjektivism põllumajanduse juhtimisel.

Tegelikkuses rikuti endiselt planeerimise korda, mille järgi kolhoosid ja sovhoosid pidid üldisest riiklikust varumisplaanist lähtudes ise kindlaks määrama kõige soodsama külvipinna suure ja struktuuri ning loomakasvatuse arendamise suunad. Seda mõistlikku korda, mis riik oli kehtestanud, rikuti sageli administratiivse vahelesegamisega ülaltpoolt. Neil aastail anti palju vastutustundetuid soovitusi ja näpunäiteid agrotehnika ja külvipindade struktuuri ning muudes põllumajanduse küsimustes. Suurt kahju tegid ka igasugused ümberkorraldused põllumajanduse juhtimises. Pealegi eraldati vähe summasid kapitalimahutusteks kolhooside ja sovhooside tootmishoonete ning kultuurilis-elukondlike asutuste ehitamiseks, nõrgalt togevdati nende materiaaltehnolist baasi.

Täites NLKP Keskkomitee märtsipleenumi otsust «Edasilükkamatutest abinõudest NSV Liidu põllumajanduse edasiarendamiseks», hakkasid partei- ja nõukogude organisatsioonid laiade töörahvahulkade aktiivsel toetusel otsustavalt parandama vigu, mis oli tehtud põllumajanduse juhtimisel, ning võtma tarvitusele abinõusid tema edasiarendamiseks. Uusi abinõusid põllumajanduse arendamiseks rakendati peamiselt järgmistes suundades: kolhooside ja sovhooside täielikum varustamine tehnika ja väetistega, põllumajanduse alal töötajate initsiatiivi arendamine, nende materiaalse huvitatuse stimuleerimine, juhtimissüsteemi täiustamine, teaduse saavutuste juurutamine.

Need abinõud ning kolhoosnike ja sovhoositöötajate visa töö töid kaasa esimesi edusamme. 1965. aastal oli põllumajanduse kogutoodang küll mõnevõrra madalam kui saagirikkal 1964. aastal, kuid tema üldine maht ületas kõigil varasematel aastatel saavutatud taseme.

Rahva elatustaseme tõus. Seitseaastaku jooksul tõusis NSV Liidus tunduvalt rahva *elatus*tase. See saavutati tänu maa ühiskondliku rikkuse edasisele suurele kasvule.

1960. a. viidi viimased töölised ja teenistujad üle seitsme- ja kuuetunnisele tööpäevale. Ühtlasi tõusis märksa tööliste ja teenistujate, eriti madalapalgaliste töötajate palk. Sellega tehti oluline samm edasi kõrgete ja suhteliselt madalate tulude vahe järkjärgulise vähendamise suunas.

1964. a. võttis NSV Liidu Ülemnõukogu vastu seaduse õpetajate, arstide ja teiste otseselt elanikkonda teenindavate alade töötajate palkade tõstmise kohta. Uute palgatingimuste kehtestamise tulemusel tõusis üle 9 miljoni töötaja palk keskmiselt 23—25% võrra.

Ühiskondlike tarbimisfondide suurenemise arvel kindlustati üha ulatuslikumalt tasuta kooliharidus ja meditsiiniline teenindamine, haigus- ja puhkusrahad, pensionid ja mitmesugused toetused. 1964. a. võttis riik vastu kolhoosnikute pensioniseaduse. Juba 1965. aastal sai umbes 8 miljonit kolhoosnikut pensioni.

Suurt edu saavutati korteriküsimuse lahendamisel. Seitseaastaku jooksul on paranenud korteriolud peaaegu ühel kolmandikul NSV Liidu elanikkonnast. Kuid korterivajadus ei ole veel täielikult rahuldatud. Mõnes vabariigis ja oblastis ei täideta veel elamuehitusplaani.

NSV Liidu rahvaarv kasvas 208,8 miljonilt 1959. a. 232 miljoni 1965. a. Meil on kõige madalam surevus maailmas. Ühtlasi kasvab pidevalt eluea keskmine pikkus, ulatudes 1965. aastal 70 aastani. See annab tunnistust nõukogude inimeste materiaalse heaolu pidevast tõusust.

KUSIMUSI.

1. Kuidas arenes seitseaastakul tööstuse ehitamine Siberis?
2. Mida te teate noorsoo osatähtsusest suurkeemia ehitamisel?
3. Kuidas arenes tööliste ja insener-tehniliste töötajate initsiatiiv tehnilise progressi valdkonnas?
4. Millised olid põllumajanduse mahajäämuse põhjused ning missuguseid abinõusid võttis riik tarvitusele nendest ülesaamiseks?
5. Millised faktid annavad tunnistust rahva materiaalse heaolu kasvust seitseaastaku jooksul?
6. Kuidas arenes seitseaastakul transport?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Bratski Hüdrolektrijaam töötab kommunismi heaks!

Eilses «Pravdas» on avaldatud Bratski Hüdrolektrijaama ehitajate raport... selle kohta, et maailma kõige suurem, Bratski Hüdrolektrijaam saavutas projekteeritud võimsuse 3 600 000 kilovatti. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu tervituses ehitajatele, monterijatele, eksploatatsiooni-töötajatele ja kõigile Bratski Hüdrolektrijaama ehitamisest osavõtjatele rõhutatatakse, et see hüdrolektrijaam on nõukogude teaduse ja praktika silmapaistvaks saavutuseks, millele pole võrdset maailmas ning mis on kogu meie rahva uhkuseks.

Bratski Hüdrolektrijaama peamine iseärasus seisab selles, et teda ehitati eriti rasketes kliimatingimustes. Siberi pakane ulatub teatavasti 40—45 kraadini. Esmakordselt kogu hüdrolehitustöö praktikas toimus tammi keha betoneerimine niisuguse temperatuuri juures...

Bratski Hüdrolektrijaama ehitamisest võtsid osa sadade ettevõtete, teaduslike uurimisinstituutide ning projekteerimis- ja konstrueerimisorganisatsioonide kollektiivid. Selles jaamas on unikaalsed tehnoloogilised seadmed, sealhulgas radiaalteljega hüdroturbiinid, igaüks võimsusega 225 000 kilovatti. Need on valmistatud NLKP XXII Kongressi nimelises Leningradi Metallitehases. Samas on ka üles seatud unikaalsed, maailma kõige suuremad generaatorid, mis on valmistatud Leningradi tehases «Elektrosila», unikaalne elektroaparatuur, mis on arvestatud pingele 500 000 volti, ning palju muid keerulisi originaalseid mehhanisme. Jaama mehhanismide juhtimine on täielikult automatiseeritud.

Bratski Hüdrolektrijaam peab olema ja ongi Kesk-Siberi ühtse energiasüsteemi loomise aluseks. Bratski Hüdrolektrijaamast tuleb mitu kõrgepinge kaug-ülekanaliliini. Kolm liini läheb Irkutski poole, kaks Krasnojarski ja Kemerovo poole ning edasi Kesk-Siberi energiasüsteemi. Bratski Hüdrolektrijaam on juba ühendatud Irkutski, Krasnojarski, Kemerovo, Novosibirski, Tomski, Omski ja Barnauli energiasüsteemiga. Seega on juba praegu tegelikult loodud Siberi võimas ühtne energiasüsteem...

(«Pravda», 17. jaanuaril 1964. a.)

§ 28—29) KULTUURI JA TEADUSE SAAVUTUSED.

Kultuurevolutsiooni lõppetapp. Uleminekuga kommunismi laiahaardelisele ehitamisele astus NSV Liit *kultuurevolutsiooni lõppetappi*. Koos sotsialistliku kultuuri igakülgse ja täieliku edasiarendamisega tagatakse sellel etapil «...kõigi kommunismi võiduks vajalike ideoloogiliste ja kultuuriliste tingimuste loomine». (NLKP programm.)

Kogu nõukogude rahva vaimne elu areneb võitluse tähe all kommunismi ideoloogiliste ja kultuuriliste eelduste loomise eest. Partei kultuurilise ja ideoloogilise kasvatustöö tähelepanu keskpunktis on *uue inimese — igakülgselt arenenud, teadliku kommunistliku ühiskonna ehitaja kujundamine*.

Kogu elanikkonna haridusliku ning kultuurilis-tehnilise taseme tõstmine, teadusliku maailmavaate kujundamine ning kommunistliku moraali võidulepääs, mineviku iganditest lahtisaamine kultuuri ja ideoloogia valdkonnas, teaduse edasiarendamine ning tema muutmine ühiskonna otseseks tootlikuks jõuks,

kirjanduse ja kunsti arendamine ning nende osatähtsuse suurendamine rahva ideelises kasvatuses, linna ja maa vahelise kultuurilise erinevuse ning samuti vaimse ja füüsilise töö vahelise olulise erinevuse järkjärguline likvideerimine — need on kaasajal nõukogude ühiskonna kultuuri arendamise tähtsaimad konkreetset põhisuunad.

Neid aastaid tähistavad nõukogude kultuuri suured saavutused kõigis tema arenemissuundades.

Rahvaharidus. Rahvaharidus arenes edukalt edasi ning elanikkonna haridustase tõusis pidevalt.

Laienes töölis- ja maanoorte koolide võrk; sadu tuhandeid noori õppis edasi tootmistööd katkestamata.

Keskooli elus oli tähtsal kohal haridussüsteemi ümberkorraldamine vastavalt 1958. a. vastuvõetud «Seadusele kooli ja elu sidemete tugevdamisest...». Täieliku keskkooli kursus pikendati kümnel aastal üheteistkümnenele ning seostati tootliku tööga. Kuid praktika näitas, et kooliaja pikendamine polnud õigustatud, ning 1964. a. mindi tagasi kümneaastasele keskkoolikursusele.

Tähtis saavutus oli kasvava põlvkonna üldise seitsmeaastase hariduse ellurakendamine seitseaastaku jooksul.

Edukalt arenesid edasi kõrgem ja kesk-eriharidus. Meie maal asutati palju uusi kõrgemaid ja kesk-eriõppeasutusi. Ülikoolid avati Novosibirskis, Jakutskis, Mahhatškalas, Naltšikis, Ufaas, Saranskis ja teistes linnades. Kõrgem kool hakkas ette valmistama spetsialiste, kes pole mitte ainult teoreetiliselt hästi ette valmistatud, vaid kes tunnevad ka praktikat ja elu. Sellele aitas kaasa see, et kõrgematesse õppeasutustesse tuli hulgaliselt noori tootmistöölt. Suurel osal, mõnel aastal isegi enamikul kõrgematesse õppeasutustesse vastuvõetutest oli olemas tööstaaž. Paljud üliõpilased hakkasid saama stipendiumi ettevõtetelt ja kolhoosidelt, kes neid õppima olid suunanud.

Kaugõpe ning õhtukoolid ja õhtused osakonnad levisid laialdaselt. Miljonid noormehed ja neiud õppisid kõrgemates ja keskeriõppeasutustes mittetatsionaarselt, ühendades tööd tehastes, kolhoosides ning asutustes õpingutega.

Kõrgemad ja kesk-eriõppeasutused valmistasid rahvamajanduse jaoks ette suure hulga spetsialiste. Ainuüksi 1965. aastal sai meie maa üle miljoni kõrgema ja kesk-eriharidusega spetsialisti.

Tööliste ja talupoegade kultuuritaseme tõus. Rahvatarkus ütleb: «Õppimine ja töö käivad käsikäes.» NSV Liitu võib nimetada õppijate maaks. Meil ei õpita mitte ainult harilikes koolides, vaid ka rohkearvulistes koolivälistes hariduse ja teadmiste taseme tõstmise süsteemides. 1965. aastal *õppis NSV Liidus iga kolmas inimene.*

Töölised ja kolhoosnikud omandavad teadmisi seepärast, et seda nõuab elu ja tänapäeva tootmistehnika kõrge tase, seda käsib neil tööinimese au ja kommunistlik teadlikkus.

Partei ja Nõukogude riik innustavad ja stimuleerivad kõigi vahenditega rahvahulkade tungi hariduse ja kultuuri poole.

Suurt tööd teeb Nõukogude avalikkus. Näiteks 1959. aastal kuulutas Kommunistlik Noorsooühing välja üleliidulise hoogtöö töölis- ja maanoorsoo üldharidusliku, tehnilise ja kultuurilise taseme tõstmiseks. Sel algatusel oli suur edu. Kommunistlik Noorsooühing oli ka paljude teiste kultuurialaste ürituste algatajaks. Tohtu suurt mõju tööliste ja teenistujate kultuuritaseme tõusule avaldavad ametiühingud, kelle käes on laialdane kultuurhariduslike asutuste võrk — klubid, kultuuripaleed, raamatukogud jne. 1959. aastal tekkisid kommunistliku töö lööklaste algatusel esimesed *kultuuriülikoolid*. Seitse aasta jooksul kattus maa nende uute kultuuri- ja teadmistekollete tiheda võrguga. 1965. aastal töötas üle 10 000 rahvaülikooli, kus õppis rohkem kui 2 miljonit inimest. Ligi 120 000 nõukogude intelligentsi esindajat töötas omakasupüüdmatult, ühiskondlikus korras rahvaülikoolides, andes oma kuulajatele edasi teadmisi ajaloost ja kirjandusest, pedagoogikast ja tehnikast, loodusteadusest ja poliitökonoomiast, filosoofiast ja õigusteadusest.

Tunduvalt on tõusnud füüsilist tööd tegevate töötajate haridustase. Seitseaastaku jooksul on keskharidusega isikute arv tööstustöölise hulgas kasvanud 45 protsendilt 58 protsendini, kolhoosnikute hulgas aga 23 protsendilt 31 protsendini. Tööliste ja talupoegade haridus- ja kultuuritaseme kiire tõusu baasil toimub erinevuste kadumine vaimse ja füüsilise töö vahel. Nõukogude töölised ja kolhoosnikud elavad mitmekülgselt ning vaimselt rikast elu.

Seitseaastaku jooksul on muutunud mitmekülgsemaks ja sisukamaks kultuurhariduslike asutuste — klubide, kultuuripaleede, raamatukogude ja muuseumide tegevus.

Väljaantavate raamatute hulk ja nende levik on üks peamisi rahvahulkade kultuuri näitajaid. NSV Liidus antakse igas minutis välja üle kahe tuhande eksemplari raamatuid. Viiesik kõigest maailmas väljaantavatest raamatutest ilmub meie maal. Raamat on NSV Liidus saanud miljonite töötajate truuks sõbraks ja nõuandjaks, nõukogude noorsoo õpetajaks ja kasvatajaks.

Kirjanduse ja kunsti arenemine. Kommunismi ehitamine seadis uusi suuri ülesandeid kirjanduse ja kunsti arenemisele. Need peavad etendama tähtsat osa uue inimese ideelisel ja esteetilisel kasvatamisel.

Meie maal töötab mitmetuhandeline loomingulise intelligentsi väesalk: kirjanikke, kunstnikke, muusikuid, teatri- ja filmitegelasi. Ainuüksi Nõukogude Kirjanike Liitu kuulus 1960. aastal 4200 liiget, Kunstnike Liitu ligi 10 000 liiget. Seitseaastaku vältel tuli kirjandusse ja kunsti juurde värsked jõudusid.

Nõukogude kunstiintelligents, tunnelades oma kõrget vastutust rahva ees, on palju teinud selleks, et tõsta oma loomingu ideelist taset ning kunstimeisterlikkust. Kirjanikud ja kunstitegelased on

hakanud pöörduma üha otsustavamalt tänapäeva tegelikkuse poole ja kajastama oma teostes rahva kangelastegusid.

Nõukogude kirjandus ja kunst on rikastunud paljude suure tähtsusega teostega, mis rahvas on tänuga vastu võtnud, arvates need oma vaimesse arsenal. Kõige tähtsamaid nende hulgast, mis paisavad silma kõrgete ideeliste ja kunstiliste omaduste poolest, on autasustatud Lenini preemiaga.

A. Tvardovski poem «Kaugused kauguste taga», kirgiisi kirjaniku Tšingiz Aitmatovi «Mägede ja steppide jutustus», A. Prokofjevi, M. Rõlski, S. Maršaki, P. Brovka ning dagestani poeedi Rassul Gamzatovi värssid, E. Miezelaitsi poem «Inimene», J. Smuuli «Jäine raamat», filmid «Inimese saatus» (režissöör S. Bondartšuk), «Ballaad sõdurist» ja «Selge taevast» (režissöör G. Tšuhrai), D. Sostakoviitši XII sümfoonia, leedu skulptori G. Jokubonise loodud fašismi-ohvrite mälestusmärk, kujur L. Kerbeli monument K. Marxile, V. Serovi maalid ja P. Korini portreelooming ning paljud teised kirjandus- ja kunstiteosed on läinud nõukogude kultuuri kullafondi. Nad etendavad nõukogude rahva elus määratu suurt kasvatavat osa.

1965. aasta oktoobris anti silmapaistvale nõukogude kirjanikule M. A. Solohhovile Nobeli preemia.

Paremate kõrval luuakse aga veel küllaltki palju nõrku teoseid, mis ei rahulda nõukogude inimesi.

Nõukogude rahva kultuuri arenemine toimub mitte ainult elukutseliste kultuuritegelaste jõupingutuste, vaid ka laiade rahvahulkade isetegevuse varal, *professionaalse ja isetegevusliku loomingu ühendamise baasil.*

Kosmoseajastu koidik. Seitseaastak läheb nõukogude teaduse ajalukku tähtsa etapina tema võitude teel. Ja see on eeskätt seotud nõukogude teaduse saavutustega kosmose uurimisel.

1959. aasta, kommunismi laiahaardelise ehitamise esimene aasta, algas tähelepanuväärse sündmusega: 2. jaanuaril lasti NSV Liidus edukalt üles kosmoserakett, mis sai päikesesüsteemi esimeseks tehisplaneediks. Sama aasta septembris toimus tsiivilisatsiooni ajaloos esimene lend Maalt teisele taevakehale — Nõukogude kosmose-laev toimetas Kuule vimpli NSV Liidu vapiga ja pealkirjaga «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit. September, 1959. aasta».

Kahel järgmisel aastal saavutasid nõukogude teadus ja tehnika uusi suuri edusamme kosmose vallutamisel. Ja siis jõudis kätte suurima triumfi päev ...

12. aprillil 1961. a. sooritas nõukogude rahva kuulus poeg Juri Gagarin Nõukogude kosmoselaeval «Vostok» *esimese lennu ajaloo ümber maakeri.* Ta lendas ümber Maa 89 minutiga ning maandus ettenähtud piirkonnas.

Neli kuud pärast seda sündmust, 6.—7. augustil sooritas nõukogude kosmoselendur German Titov kosmoselaeval «Vostok-2» teise kosmoselennu. Ta viibis kosmoses 25 tundi, tehes üle 17 tiiru ümber meie planeedi ning läbides 700 000 km.

Kosmoselendurid (vasakult paremale): V. M. Komarov, K. P. Feoktistov, J. A. Gagarin, A. A. Leonov, G. S. Titov, V. F. Bõkovski, V. V. Nikolajeva-Tereškova, P. R. Popovitš, P. I. Beljajev, B. B. Jegorov, A. G. Nikolajev.

Kosmoseajastu koidik — nende sõnadega määratles eesrindlik inimkond nõukogude rahva loova vaimu uue ülisuure võidu mõtet ja tähtsust. Nõukogude inimesed alustasid kosmose vallutamist, avasid planeetidevaheliste ühenduste ajastu.

Aasta pärast, 1962. aasta augustis, sooritasid nõukogude kosmoselendurid Andrijan Nikolajev ja Pavel Popovitš mitmepäevase *grupilennu* ümber Maa. 166 tunniga lendasid kosmoselendurid kosmoselaevadel «Vostok-3» ja «Vostok-4» 4 600 000 km.

1963. aasta juunis sooritasid Nõukogude kosmoselaevad «Vostok-5» ja «Vostok-6» teise, *kestvama grupilennu*. Kosmoselaev «Vostok-5», mida juhtis alampolkovnik Valeri Bõkovski, püstitas kosmoselennu pikkuse maailmarekordi — 3 300 000 km; kosmoselaeval «Vostok-6» sooritas sangarliku lennu *maailma esimene naiskosmoselendur*, Nõukogude kodumaa kuulus tütar Valentina Tereškova. Ta lendas 71 tunniga 48 korda ümber maakera, viibides kosmoses kauem kui kõik ameerika kosmoselendurid kokku.

Veidi rohkem kui aasta pärast nõukogude kosmoselendurite teist grupilennu, 12. oktoobril 1964. aastal läks orbiidile Nõukogude kosmoselaev-tehiskaaslane «Voshod», viibis ööpäeva kosmoses ning lendas selle ajaga 16 korda ümber maakera. See oli maailmas esimene *mitmekohalise mehitatud kosmoselaeva* lend. Koos kosmoselendur insenerpolkovnik V. Komaroviga lendasid kosmosesse tehnikakandidaat K. Feoktistov ja arst B. Jegorov. Teadla-

sed-uurijad viisid esmakordselt vahetult läbi kosmilise ruumi vaatlusi ja uurimist.

18. märtsil 1965. a. hämmastas maailma Nõukogude kosmonautika uus võit, nõukogude rahva uus kangelastegu. Sel päeval viidi Nõukogude Liidus orbiidile kosmoselaev-tehiskaaslane «Vos-hod-2», mida juhtisid polkovnik P. Beljajev ja alampolkovnik A. Leonov. Selle lennu ajal toimus esmakordselt inimese väljumine laevast-tehiskaaslasest kosmilisse ruumi, mis oli suurepärasemaid saavutusi kosmose vallutamisel.

31. jaanuaril 1966 lasti Nõukogude Liidus Kuule automaatjaam «Luna-9». 3. veebruaril laskus automaatjaam esmakordselt ajaloos sujuvalt Kuu pinnale ning andis maakerale edasi televisiooniülesvõtteid Kuu pinnast.

Nõukogude teaduse saavutused. Nõukogude kosmonautika triumfis oleksid nagu kontsentreerunud meie tööstuse võimsus ning meie teaduse ja tehnika tippsaavutused. Edusammud kosmoses on orgaaniliselt seotud kogu nõukogude teaduse silmapaistvate saavutustega. Meie teaduse arenemise eripäraks kaasaegsel etapil on tema lahutamatu seos tootmise ja praktikaga. Teadus muutub üha enam ühiskonna otseseks tootlikuks jõuks. Kasvab ka ühiskonnateaduste osatähtsus, mis moodustavad ühiskonna arenemise juhtimise teoreetilise aluse.

Seitseastaku vältel kasvas märksa teaduslike uurimistööde maht, laienes uurimisasutuste võrk, teaduslike töötajate arv meie maal kasvas 580 000-ni. Iga aastaga kasvavad riigi kulutused teaduse vajaduste rahuldamiseks. Teaduslike uurimistööde koordineerimiseks meie maal ning arvuka teadusliku kaadri ja materiaalsete ressursside ratsionaalseks kasutamiseks loodi 1961. aastal üleriigiline organ — Riiklik Teaduslike Uurimistööde Koordineerimise Komitee. Teaduse sidemete tugevdamiseks tootmisega anti rida üksikute tootmisharudega seotud teaduslikke asutusi NSV Liidu Teaduste Akadeemia süsteemist üle rahvamajanduse nõukogudele ning teistele ametkondadele. NSV Liidu Teaduste Akadeemiale tehti ülesandeks teostada loodus- ja ühiskonnateaduste arenemise üldist juhtimist. 1961. aastast peale on NSV Liidu Teaduste Akadeemia presidendiks silmapaistev matemaatik ja mehhaanik, kahekordne sotsialistliku töö kangelane M. V. Keldõš.

Möödunud seitseaastaku jooksul rikastasid nõukogude teadlased teadust mitmete tähtsate avastustega. Tähelepanuväärset edu on saavutatud mitmesuguste kosmonautikaga seotud teaduste val-las. Tekkis ja areneb kiiresti edasi kosmosefüüsika. Tunduvalt arenes edasi tuumafüüsika, suurendades aatomienergia kasutamise võimalusi mitmesugustel aladel. Nõukogude teadlased andsid suure panuse ka kaasaegsesse teoreetilisse füüsikasse. Nõukogude füüsikute kõige silmapaistvamaid saavutusi tähistati Lenini preemiaga. Mitmete silmapaistvate nõukogude teadlaste tööd on arva-tud rahvusvahelise Nobeli preemia vääriliseks.

Seitseastaku jooksul tegid teadlased palju ära teaduse ja tehnika saavutuste juurutamiseks tootmisse. Materjalide töötlemise uued keemilised meetodid, loodusliku gaasi kasutamine kõrgahjudes, ülipeente metallniitide ja -juhtmete saamine, terase automaatne kaarleekkeevitus jne. — kõik need ning paljud teised saavutused tehnilise progressi alal on seotud suurte teadlaste nimega. Kuid sel alal ei ole veel ära kasutatud kõiki võimalusi. Üldiselt juurutati lõpuleviidud teaduslikke uurimusi tootmisse aeglaselt. Mõned avastused ei leidnud vajalikku praktilist rakendamist. Näiteks elektronarvutustehnikat kasutatakse meil nõrgalt.

Kõrgeid nõudmisi esitab elu põllumajandusliku tootmisega seotud teadustele. Tuntud teadlaste kõrval on viljakalt töötanud ning oma panuse andnud paljud sordiaretajad-praktikud, kes on loonud uusi odra-, talinisu- ja maisisorte. Tervikuna aga jäid põllumajandusteadused tõsiselt maha põllunduse ja loomakasvatuse vajadustest.

NSV Liidu rahvaste kultuuri lähenemine ning vastastikune rikastamine. Nõukogude kultuuri arenemise kaasaegset etappi iseloomustab NSV Liidu rahvaste rahvuslike kultuuride lähenemise protsessi määratu suur tugevnemine. Ükski rahvas ei tugine oma kultuuri arendades ainult oma rahvuslikele saavutustele ja allikatele, vaid ka paljurahvuselise nõukogude vaimuelu kõigile rikkustele.

Uhtlasi saab see parem ja eesrindlik, mis igal rahval on ja mida ta loob, kõigi ülejäänud rahvaste varanduseks, kujuneb panuseks ühtse nõukogude kultuuri ühisesse varasalve. Rahvaste tegeliku kultuurilise ebavõrdsuse likvideerimine ning kõigi nõukogude rahvaste teaduse ja kunsti õitseng on avanud avarad võimalused rahvaste vastastikuseks kultuurialaseks rikastumiseks.

NSV Liidu rahvaste kultuuride lähenemises ja vastastikusel rikastamises etendab suurt osa vene keele üldine levimine. See omandab üha enam rahvustevahelise keele tähtsust. Vene keele abil, keelebarjääre ületades, vestleb eestlane kasahhiga ja grusiinlane lätlasega, eri rahvusest inimesed suhtlevad omavahel ning mõistavad üksteist.

NSV Liidu rahvaste kultuurilise ühtsuse vankumatuks aluseks on marksistlik-leninlik ideoloogia, mis määrab ära kõigi NSV Liidu rahvaste vormi poolest mitmekesiste kultuuride ühise sotsialistliku sisu.

KÜSIMUSI.

1. Milline seos on olemas töötajate kultuurilis-tehnilise taseme tõusu ning tehnilise progressi vahel?
2. Milline osatähtsus on rahvahulkade kunstilisel isetegevusel teie linna (küla) kultuurielus?
3. Millal ja milliseid kosmoselende on sooritanud nõukogude kosmoselendurid?
4. Kuidas te saate aru NSV Liidu rahvaste kultuurilisest lähenemisest?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

**1. Nõukogude Liidu Kommunistlikule Parteile ja rahvastele!
Kõigi maade rahvastele ja valitsustele! Kogu progressiivsele inimkonnale!**

NLKP Keskkomitee, NSV Liidu Olemnõukogu Presiidiumi ja Nõukogude Liidu valitsuse läkitusest.

On aset leidnud suur sündmus: esmakordselt ajaloos sooritas inimene lennu kosmosesse.

12. aprillil 1961. a. kell 9.07 Moskva aja järgi tõusis kosmosesse kosmose-laev-tehiskaaslane «Vostok», mille pardal viibis inimene, ning sooritanud lennu ümber maakera, pöördus õnnelikult tagasi meie kodumaa — Nõukogudemaa pühale pinnale.

Esimene kosmosesse tunginud inimene on nõukogude inimene, Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu kodanik!

See on inimese enneolematu võit loodusjõudude üle, teaduse ja tehnika hiiglasaavutus, inimõistuse triumf. On alanud inimese lennud maailmaruumi.

Selles kangelasteos, mis läheb alati ajalukku, kehastub nõukogude rahva geniaalsus, sotsialismi võimas jõud...

Nõukogude Liit saatis esimesena välja kontinentidevahelise ballistilise raketi, läkitas esimesena teele Maa tehiskaaslase, suunas esimesena kosmose-laeva Kuule, lõi esimese Päikese tehiskaaslase ning tegi teoks kosmoselaeva lennu Veenuse suunas. Üksteise järel sooritasid Nõukogude kosmoselaevad-tehiskaaslased, mille pardal olid elusolendid, kosmoselende ja pöördusid tagasi Maale.

Meie saavutusi kosmose uurimisel kroonis nõukogude inimese võidukas lend kosmoselaeval ümber Maa...

Oma võite kosmose uurimisel ei pea me üksnes oma rahva, vaid ka kogu inimkonna saavutusteks. Me rakendame need saavutused rõõmuga kõigi rahvaste teenistusse kõigi maakeral elavate inimeste progressi, õnne ja hüvangu nimel. Me ei rakenda oma saavutusi ega avastusi mitte sõja, vaid rahu ja rahvaste julgeoleku teenistusse...

2. NLKP Keskkomitee tervitusest kunstnike II kongressile.

NLKP Keskkomitee kutsub nõukogude kunstitegelasi üles looma kõrgeideelisi ja suure kunstilise mõjujõuga teoseid, mis kajastaksid tõepäraselt reaalselt maailma kogu selle värvikülluses, mis haaraksid oma inimlikkusega ning kasvataksid lugupidamist inimese vastu.

Nõukogude kunstnik, kes võtab aktiivselt osa rahva loovast tegevusest, peab hästi nägema nii positiivset kui ka negatiivset elus, peab neid nähtusi õigesti mõistma ja hindama, peab aktiivselt propageerima kõike uut ja eesrindlikku, millel on ühiskonna arenemises otsustav tähtsus...

Meie partei astub praegu ja ka tulevikus avalikult ja leppimatult välja formalismi vastu, abstraktsionistlike moonutuste vastu kujutavas kunstis, naturalismi, hallide, primitiivsete, imalmagusate ja ebaküpsete teoste vastu, mis on sisult vaeses ja vormilt mannetud. Nõukogude kunstile on võõrad teosed, mis kujutavad inimesi meelegra moonutatult, pööravad tegelikkuse pahupidi. Mõistame alati säärased nähtused avalikult ja sallimatult hukka...

Kunstnikud peavad kaasa aitama massilise kunstilise isetegevuse pidevale tõusule, pidades meeles, et nõukogude ühiskonna kunstivaramu edasiarenemine ja rikastumine on saavutatav isetegevusliku ja kutselise loomingu ühendamise alusel. On küpsenud ühiskondlik vajadus otsustavalt edasi viia kunstiloomingu kõige massilisemaid harusid. Kunstnikke ootab ees suur töö tööstus- ja elutarbelise esteetika alal, meie linnade, külade ja elamute kujundamisel. Tõeline ilu peab ümbritsema nõukogude inimesi nende igapäevases elus, innustama nende tööd, muutma meie elu veelgi rõõmuküllasemaks...

(«Pravda», 11. aprillil 1963. a.)

§ 30. NSV LIIDU VÕITLUS RAHU JA RAHVASTEVAHELISE
KOOSTÖÖ NING TÄIELIKU DESARMEERIMISE EEST.

NSV Liidu koostöö arenemine vennalike sotsialismimaadega. Kommunismi ehitamise uuel etapil võitleb Nõukogude Liit veel visamalt *kindla rahu eest maailmas ning rahvastevahelise koostöö arendamise eest*. Niisugune poliitika väljendab grandioosset loomisprogrammi teostava nõukogude rahva põhilisi huvisid.

NSV Liidu rahvusvahelistes suhetes ja välispoliitikas oli erilisel kohal hoolitsus *sotsialismileeri ühtsuse igakülgse tugevdamise eest ja vennaliku koostöö arendamise eest kõigi sotsialistlike maadega*.

Nõukogude Liit, juhindudes kõrvalekaldumatult proletaarse internatsionalismi põhimõttest, kaitseb aktiivselt sotsialismileeri ühtsust, võitleb sotsialistlike maade monoliitsuse tugevdamise ning vennaliku koostöö arendamise eest.

Seitse aastaku ajal on saavutatud Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu maade koostöös uusi edusamme. 1959. aastal kinnitas Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu XII istungjärgul oma põhikirja. Selles on öeldud, et Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu eesmärgiks on ühendatud jõupingutustega kaasa aidata oma liikmesriikide rahvamajanduse plaanipärasele arendamisele ning kiirendada nende majanduslikku ja tehnilist progressi.

1962. aastal hakkas tööle energiasüsteem «Mir» — Ukraina elektriijaamade energia läheb Ungarisse ning selle võrkude kaudu Tšehhoslovakkia, Poola ja Saksa Demokraatliku Vabariigi ühendatud energiasüsteemi. 1964. aasta alguses anti ekspluatatsiooni hiiglaslik naftajuhe «Sõprus», mis ehitati Nõukogude Liidu, Tšehhoslovakkia, Poola, Ungari ja SDV ühiste jõupingutustega. Selle maailma suurima naftajuhtme pikkus on 5000 km. Seda mööda voolab Romaškino nafta (Tatari ANSV) vennasmaade ettevõtetesse. 1964. aasta jaanuaris hakkas funktsioneerima Rahvusvaheline Majanduspank, mis teenindab Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu maid.

Seitse aastaku jooksul on tunduvalt suurenenud kaubakäive NSV Liidu ja Euroopa sotsialistlike maade vahel ning laiienenud nendevaheline teaduslik-tehniline koostöö. Arendati laiaulatuslikku kultuurialast koostööd. Vastastikused kunstikollektiivide külalissetendused, koostöö filmide loomisel ning ühiste teaduslike probleemide lahendamisel jne. on saanud traditsiooniliseks.

Nõukogude Liit ja teised Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu maad teostavad ühist poliitikat kõigis kaasaja ühiskondliku arenemise põhiküsimustes.

Võitlus rahu ja desarmeerimise eest. Nõukogude Liit on alati kaitsnud otsustavalt *rahuüritust ning võidelnud üldise ja täieliku desarmeerimise eest*.

1959. aasta oktoobris võttis NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärk vastu läkituse kõigi maailma maade parlamentidele üleskutsega teha kõik, et päästa inimkond termotuumasõja ohust. Läkituses oli öeldud: «On olemas resolutne ja kindel abinõu, selleks et likvideerida sõja vallapäästmise võimalus. See abinõu on riikide üldine ja täielik desarmeerimine. Kui on hävitatud sõjapidamisvahendid, likvideeritud iga liiki relvastus ja laiali saadetud sõjaväed, siis on sellega loodud tingimused kindlaks rahuks maakeral.»

Paljude maade progressiivne avalikkus toetab otsustavalt rahu- ja desarmeerimispoliitikat.

1962. aasta juulis tuli Moskvas kokku ülemaailmne üldise desarmeerimise ja rahu kongress. 1963. aasta juunis pidas Moskvas Kremli Kongresside Palees viis päeva istungeid ülemaailmne naiste kongress, kus tähelepanu keskpunktis oli samuti termotuumasõja ärahoidmise probleem. Need kongressid avaldasid täielikku rahulolekut Nõukogude Liidu välispoliitikaga.

1963. aasta suvel said rahvad rõõmuga kuulda rahupoliitika tähtsast võidust. NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Suurbritannia esindajad sõlmisid Moskvas lepingu tuumarelvakatsetuste keelustamise kohta atmosfääris, kosmoses ja vee all. See oli Nõukogude Liidu ning tema rahuliku kooseksisteerimise poliitika silmapaistev edusamm. Hoolimata sellest, et tuumarelvakatsetuste keelamisel on piiratud iseloom, on Moskva leping oluliseks etapiks üldise ja täieliku desarmeerimise eest peetava võitluse teel.

1963. aasta septembris NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium ratifitseeris selle lepingu. Selleks ajaks olid lepingule alla kirjutanud 101 riigi esindajad.

Jätkates oma rahuarmastavat poliitikat, võttis Nõukogude valitsus ette uusi samme võitluses rahvusvahelise pinevuse lõdvendamise ning sõjakatastroofi vältimise eest. 1964. aasta lõpul tegi Nõukogude delegatsioon ÜRO Peaassambleel ettepaneku võtta tarvitusele konkreetsed abinõud rahvusvahelise pinevuse lõdvendamiseks ning võidurelvastumise piiramiseks.

1965. aasta suvel alustasid Ameerika Ühendriigid avalikku sõjalist interventsiooni Lõuna-Vietnamis ning agressiooni Vietnamis Demokraatliku Vabariigi vastu. Sellest ajast peale peab Ameerika Ühendriikide sõjavägi hukatusttoovat sõda vietnami rahva vastu, kasutades barbaarseid meetodeid ja abinõusid, sealhulgas ka napalmi.

NSV Liidu valitsus, väljendades kõigi nõukogude inimeste taht, mõistis Ameerika agressiooni otsustavalt hukka ning abistab vietnami rahvast kõige hädavajalikuga tema võitluses ameerika imperialistide vastu. 1965. aasta detsembris võttis NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärk vastu spetsiaalse deklaratsiooni seoses Ameerika Ühendriikide agressiooniga Vietnamis. Selles kinnitati veel kord Nõukogude Liidu valmisolekut osutada Vietnamis Demokraatlikule Vabariigile igakülgset toetust võitluses agressori vastu.

NSV Liidu Ulemnõukogu pöördus ühtlasi teiste riikide poole üleskutsega püüda mõjutada Ameerika Ühendriike lõpetama kuritegelikku sõda Vietnamis.

NSV Liit on koostöö poolt kõigi maadega. Teiste maadega suhete parandamise ning vastastikuse mõistmise huvides on Nõukogude Liit palju teinud riigitegelaste ja parlamendigruppide vastastikuste visiitide tihendamiseks. NSV Liidu suhted Soomega ja Afganistaniga arenevad heanaaberlikult. Need suhted on näiteks erineva ühiskonnakorraga maade rahuliku kooseksisteerimise kohta.

Viljakateks on osutunud sõbralikud ja asjalikud suhted paljude Aasia ja Aafrika maadega, kes on heitnud endalt koloniaal-ikke ning asunud iseseisva arenemise teele. Nõukogude Liit jätkab abi andmist rahvusliku majanduse ja kultuuri ehitamisel Indiale, Birmale, Tseilonile, Alžeeriale, Ühinenud Araabia Vabariigile ning teistele noortele sõltumatutele riikidele. India ehitas NSV Liidu abiga Bhilai metallurgiatehase, mis on kõige suurem kogu maal, Ühinenud Araabia Vabariik aga rajas hiiglasliku Assuani paisu.

NSV Liidu rahvusvahelised kaubandussuhted arenesid seitse-aastaku jooksul tunduvalt edasi. 1958. aastal oli Nõukogude Liit kaubavahetuses 35 maailma riigiga, 1965. aastal aga enam kui 90 riigiga.

Ka meie kultuurisidemed teiste maadega arenesid edukalt. Nõukogude Liit andis suure valmisolekuga abi vabanenud rahvas-tele nende kultuuri arendamisel.

Nõukogude Liidu rahvusvaheline autoriteet ja tema mõju maailma sündmuste käigule on kasvanud suuremaks kui kunagi varem.

KÜSIMUSI.

1. Milles seisavad Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu maade koostöö iseloomulikud eripärasused?
2. Milline tähtsus on kolme suurriigi Moskva lepingul tuumarelvakutsete keelustamise kohta atmosfääris, kosmoses ja vee all?
3. Millised suhted on NSV Liidul koloniaalikkest vabanenud maadega?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Üldine ja täielik desarmeerimine kui tee inimkonna vabanemisele sõjakoledest.

Nõukogude valitsuse deklaratsioonist Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassamblee istungil.

18. septembril 1959. a.

... Nõukogude Liidu valitsus kaalus hoolikalt praegu väljakujunenud rahvusvahelist olukorda ja kogemusi, mida on andnud varasemad läbirääkimised desarmeerimisküsimuses, ja jõudis veendumusele, et kõige kindlamaks teeks, mis viib meie aja peamise rahvusvahelise probleemi — desarmeerimise prob-

leemi praktilisele lahendamisele, on kõigi riikide üldise ja täieliku desarmeerimise tee.

Üldise ja täieliku desarmeerimise all mõistab Nõukogude valitsus seda, et eranditult kõik riigid loobuvad igasuguste relvastatud jõudude ülalpidamisest, välja arvatud minimaalsed sisekaitse kontingendid (miilits, politsei), kes on relvastatud kergele laskerelvadega ja kelle ülesandeks on iga maa sisemist korda hoida.

See tähendab, et lakkavad olemast maaväed, sõjalaevastikud ja õhujõud, et kaotatakse kindralstaabid ja sõjaministeeriumid, et suletakse sõjaväelised õppeasutused. Kümned miljonid inimesed pöörduvad tagasi rahuliku loova töö juurde.

Likvideeritakse välismaised sõjaväebaasid, mis praegu on olemas rea riikide territooriumil ja mis kahjustavad nende riikide eneste suveräänsust ja julgeolekut. Suurt kahju tekitavad need välismaised sõjaväebaasid rahvusvahelise usalduse loomisele ja kõigi maade koostööle.

Kõik riikide käsutuses olevad aatomi- ja vesinikupommid hävitatakse ja nende tootmine lõpetatakse. Lõhustuvate materjalide energiat hakatakse kasutama ainult rahulikeks majanduslikeks ja teaduslikeks eesmärkideks.

Igasuguse tegevusraadiusega sõjaraketid likvideeritakse ja raketitehnika jääb alles ainult transpordivahendina ja kosmose vallutamise abinõuna kogu inimkonna hüvanguks.

Suurtükid, tankid, mürsud, torpeedod lähevad ümbersulatamisele, et saada rohkem metalli rahuliku ülesehitustöö vajadusteks. Sõjalaevad ja sõjalennukid lähevad lammutamisele.

Mõnede riikide poolt varutud keemiliste ja bakterioloogiliste sõjapidamisvahendite tagavarad, mida mõned riigid on kogunud, mürgitavad ja lammatavad ained, surmatoovate bakterite kultuurid, taudide potentsiaalsed kolded — kõik need hävitatakse täielikult, jäljetult ja jäädavalt.

§ 31—32. NÕUKOGUDEMAA KAHEKSANDAL VIISAASTAKUL (1966—1970).

NLKP XXIII kongress. Kaheksas viie aasta plaan. 29. märtsist kuni 8. aprillini 1966. a. toimus Moskvast Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXIII kongress. Umbes 5000 kongressi delegaati esindasid ligi 12,5 miljonit kommunisti.

Kongress arutas läbi meie maa majandusliku, poliitilise ja kultuurilise arenemise aktuaalsed küsimused ning võttis nende kohta vastu otsused.

Neil otsustel oli suur tähtsus partei poliitilise ja organisatsioonilise osa edasise suurendamisel nõukogude ühiskonna elus. Kongress rõhutas oma dokumentides, kui tähtis on teaduslik lähenemine, kollektiivsus ja asjalikkus kommunismi ehitamise juhtimisel ning Nõukogude riigi sise- ja välispoliitika ellurakendamisel.

Kongress võttis vastu NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta plaani direktiivid aastateks 1966—1970. Kaheksas viie aasta plaan pidi kindlustama meie maa materiaalse ja tehnilise baasi edasise tugevnemise, tema majandusliku võimsuse ja kaitsevõime kasvu. Tööstustoodangu mahtu kavandati viisaastaku jooksul suurendada 47—50% ning põllumajandustoodangu keskmist aastamahtu 25% võrra. Kongressi dokumentides olid kindlaks määratud ka partei ülesanded rahva heaolu ja kultuuri edasiarendamise alal.

Rahvamajanduse arendamise programmi täitmine. Järjekindlas ja visas võitluses NLKP programmi ning XXIII kongressi poolt püstitatud ülesannete täitmise eest saavutas nõukogude rahvas kommunismi ehitamisel suurt edu. Kõigi nõukogude inimeste jõupingutustega ning ennastsalgava tööga viidi edukalt ellu NSV Liidu rahvamajanduse arendamise grandioosne plaan aastateks 1966—1970.

Möödunud viisaastakul arenes rahvamajandus kiires tempos. Tööstus suurendas oma toodangu mahtu 50% võrra. Rasketööstus, kogu majanduse alus, suurendas järjekindlalt oma potentsiaali; need tööstusharud, mis on otseselt seotud tehnilise progressiga, arenesid kiirenevas tempos. Ühtlasi saavutati tootmisvahendite ja tarbeesemete tootmise kasvutempode lähenemine. Viisaastaku viimase aasta jooksul anti tööstustoodangut umbes kaks korda rohkem kui kõigi sõjajärgsete viisaastakute jooksul kokku.

Tormiliselt arenes uusehituste rajamine. Viisaastaku jooksul astus rivvi umbes 1900 suurt tööstusettevõtet ja -objekti. Ehitati Krasnojarski Hüdrolektrijaam (mis on kõige suurem maailmas) võimsusega 5 miljonit kilovatti, anti eksploatatsiooni nafta- ja gaasijuhtmeid kogupikkusega üle 35 000 kilomeetri. Musta metallurgia tööstuses lasti käiku uued tootmisvõimsused. Keemiatööstusele ehitati tehased, mis tagavad 33 miljoni tonni mineraalväetise tootmise ning kunstkiu- ja kautšukitehased. 1967. aastal algas hiiglasuure autotehase ehitamine Togliatti linnas, 1970. aasta augustikuul laskis tehas välja esimese partii sõiduautosid.

Seninägematus ulatuses laienes tööstuse toorainebaas. Avastati uusi gaasi, nafta, mustade ja värviliste metallide leiukohti. Koos loodusvarade kasutuselevõtmisega arenes sünteetiliste materjalide loomise ning ulatusliku tööstusliku ärakasutamise protsess.

Ehitustöö laia ulatusega kaasnes tootlike jõudude ratsionaalsem paigutus majanduspiirkondades. Senisest rohkem kasvas Siberi, Kaug-Ida, Kesk-Aasia ja Kasahstani majanduslik potentsiaal. Kõigi vabariikide rahvamajandus kasvas kindlalt, igapäevane panus üleliidulise majanduse arendamise programmi elluviimisesse suurenes tublisti.

Kõik transpordi ja side liigid arenesid edukalt. Raudteel viidi põhiliselt lõpule auruvedurite asendamine elektri- ja mootorveduritega.

Tunduvat edu saavutati põllumajanduses. Selleks aitasid kaasa partei ja valitsuse poolt rakendatud tõhusad abinõud, eriti kolhooside ja sovhooside materiaalse ning tehnilise baasi laiendamine. Aasta keskmine teraviljasaak kasvas kaheksandal viisaastakul 37 miljoni tonni võrra, kuid eelmisel viisaastakul oli see kasv ainult 9 miljonit tonni. 1970. aastal saadi 186 miljonit tonni teravilja, palju rohkem kui mineviku kõige saagirikkamatel aastatel. Põllumajandus jõudis kindla tõusu teele.

Nõukogude majanduse hoogne arenemine on lahutamatu seotud

tud teaduse saavutustega ning teaduslik-tehnilise progressiga. Teadlaste osatähtsus on suur uute masinate, sünteetiliste materjalide ja elektrotehnika loomisel. Suured edusammud rahvamajanduses said võimalikuks tänu Kommunistliku Partei ja Nõukogude riigi teaduslikult põhjendatud majanduspoliitikale. Sellele aitas kaasa NLKP XXIII kongressi poolt heakskiidetud majandusreformi läbiviimine. Kõikide edusammude aluseks oli tööstuse, põllumajanduse ja ehituse alal töötajate ennatssalgav töö.

Tehnilise progressi, tootmise organisatsiooni täiustamise, töötajate kultuurilise ja tehnilise taseme ja kvalifikatsiooni ning loominguilise aktiivsuse tõstmise tulemusel kasvas ühiskondliku töö tootlikkus. Kaheksandal viisaastakul kasvas see 37% võrra 29% vastu seitsmendal viisaastakul. Peaegu kolmveerand tööstustoodangu juurdekandvust saadi tööviljakuse tõusu arvel. Ühiskondliku tootmise kasv tööviljakuse suurendamise arvel on sotsialistliku majanduse arendamise peamine moodus.

Töötajate heaolu ja kultuuritaseme tõus. Koos rahvamajanduse arenemisega ning riigi kaitsevõime tugevnemisega kasvas linna ja maa töötajate heaolu.

Ühiskondlikud tarbimisfondid kasvasid viie aasta jooksul poolteist korda ning ulatusid 1970. aastal 64 miljardi rublani. Reaal-tulu ühe elaniku kohta kasvas 33%, viiel eelmisel aastal 19%. Tööliste ja teenistujate minimaalpalk tõusis 60 rublani kuus, keskmine töötasu kogu riigi ulatuses kasvas 26% võrra. Kolhoosnikele kehtestati garanteeritud töötasu ning seati sisse haigus- ja töövõime-tustoetuse ja pensioni maksmine.

Elamuehituse tempo kasvas. Viie aasta jooksul ehitati elumaju põrandapinnaga üle 500 miljoni ruutmeetri. Paranesid umbes 55 miljoni inimese elamistingimused.

Tunduvalt paranes tervishoiukorraldus ja laienes meditsiini-asutuste võrk. Arste valmistati viisaastakul ette 151 000, seega 22 000 arsti rohkem kui eelmise viie aasta jooksul. Enamik töölisi ja teenistujaid said kaks puhkepäeva ja viiepäevase töönädala. Nüüd on meie maa töötajatel palju rohkem vaba aega puhkuseks ning oma mitmekülgsete isikliku ja ühiskondliku elu vajaduste rahuldamiseks.

Nõukogude riik hoolitses tõhusalt töötajate kultuuritaseme edasise tõusu eest. Viie aasta jooksul kasvasid aastast aastasse kultuuri ja teaduse arendamiseks määratud summad.

NSV Liidu Ülemnõukogu äsjamoodustatud alatiste komisjonide hulgas on rahvahariduse, teaduse ja kultuuri komisjon. Sellised komisjonid loodi ka rahvusvabariikide ülemnõukogude juures. 1967. aastal moodustati NSV Liidu Haridusministeerium, Vene NFSV Pedagoogikateaduste Akadeemia kujundati ümber üleliiduliseks. Need ja muud abinõud kultuuri arendamisel demonstreerivad Nõukogude riigi organisatsioonilise ja kultuurialase kasvatustliku funktsiooni edasist tugevnemist.

Kaheksandal viisaastakul asus riik tegelikult kehtestama noorsoo üldist keskharidust. Viisaastaku lõpul sai NSV Liidus 70% noorsoost hariduse, mis andis õiguse astuda kõrgematesse õppeasutustesse. Koolid said uusi õpperuume 8 miljoni õpilase tarbeks. Õpetajaskond täienes uue kaadriga, peaaegu miljoni pedagoogilise instituudi, ülikooli või pedagoogilise kooli lõpetajaga.

Suuresti kasvas kõrgemates koolides ja kesk-eriõppeasutustes õppijate arv. Need koolid andsid riigile märksa rohkem spetsialiste kui eelmisel viiel aastal. Viisaastaku jooksul tuli rahvamajandusse juurde 2,6 miljonit kõrgema ja 4,4 miljonit kesk-eriharidusega spetsialisti. Kutsekoolides ja tehnikumides valmistati ette 7 miljonit kvalifitseeritud töölisi.

Kirjanikud ja kunstnikud lõid rohkesti silmapaistvaid kunstiteoseid, mida hingestas nõukogude patriotismi vaim ning ustavus Lenini surematutele ideedele.

Viisaastaku jooksul kasvas kinode, klubide ja raamatukogude võrk. Televisioon levis kõikjale. Kunstiline isetegevus levis laialdaselt nii linnas kui ka maal. 1970. aastal võttis loomingulise isetegevuse kollektiivide tööst osa üle 12 miljoni inimese.

Nõukogude teaduse arengut tähistasid uued silmapaistvad saavutused. Viisaastakul tehti palju ära uurimistöo arendamiseks kõigil juhtivatel teadusaladel. Suurt edu saavutasid nõukogude teadlased kosmonautika alal.

1967. aasta aprillis toimus V. M. Komarovi katselend kosmosesse uuel kosmoselaeval «Sojuz-1».

Lend kulges edukalt. Kuid tema lõpuleviimisel 24. aprillil hukkus õnnetusjuhtumi tagajärjel Nõukogude Liidu kangelane insenerpolkovnik Vladimir Mihhailovitš Komarov.

Kangelaslikkuse, mehisuse ja vapruse eest, mida ta üles näitas uue Nõukogude kosmoselaeva «Sojuz-1» katselennu ajal, autasutati V. M. Komarovi postuumselt teise Kuldtähe medaliga. Sangari, ühe kosmosealastaja, andeka kosmoselaevade katsetaja kodukohta ja hukkimispaika on püstitatud mälestusmärgid.

Oktoobrijuubeli eel, 18. oktoobril 1967. aastal laskus Nõukogude automaatjaam «Venera-4» Veenuse pinnale ja andis Maale edasi ulatusliku informatsiooni, mis võimaldab lahendada paljusid «mõistatuste planeedi» saladusi. Aga vähem kui kahe nädala pärast kuulsid inimesed kahe Nõukogude Maa tehiskaaslase ühislennust. Lennu ajal toimus tehiskaaslaste «Kosmos-188» ja «Kosmos-186» automaatne ühendamise ja lahutamise.

Meie edusamme kosmose vallutamisel tumestas raske kaotus. 27. märtsil 1968. aastal hukkus lennuõnnetuse tagajärjel treeninglennu ajal traagiliselt maailma esimene kosmosealastaja Nõukogude Liidu kangelane Juri Aleksejevitš Gagarin. Nõukogude maa kaotas ustava poja, kes oma surematu kangelasteoga oli ülistanud Nõukogudema loovat vaimu. Gagarin jääb alati üks püsima mitte ainult nõukogude rahva tänulikku südamesse, vaid kogu progressiivse inimkonna teadvusesse.

1968. aasta detsembris asutas Rahvusvaheline Lennundusföderatsioon (FAI) Juri Gagarini nimelise FAI kuldmedali. See medal, Rahvusvahelise Lennundusföderatsiooni uus autasu, antakse iga aasta kosmoselendurile, kes sel aastal saavutas kõige suuremaid tulemusi kosmilise ruumi vallutamisel rahulikel eesmärkidel.

Nõukogude Liit jätkab kosmose vallutamist järjekindlalt ja üha suuremas ulatuses.

1968.—1970. aastal sooritasid kosmoselende kümme nõukogude kosmoselendurit. Nõukogudemaalt siirdusid kosmoseavarustesse kümned kosmoseaparaadid, sealhulgas tagasipöörduvad aparaadid, sputnik-laboratooriumid, sidesatelliidid. 1970. aasta lõpul Kuule saadetud «Lunohod-1» täiendas meie teadmisi kuupinna kohta. Möödunud viisaastakul saavutas nõukogude teadus uut suurt edu orbitaaljaamade loomisel.

Kosmoseaparaate kasutatakse üha enam praktiliste ülesannete lahendamiseks side, meteoroloogia ja navigatsiooni alal, loodusressursside uurimiseks ning geograafilise ja okeanograafilise uurimistöö tarbeks.

Nõukogude riigi edasine kindlustumine. Sotsialistliku demokraatia arenemine. Viisaastaku jooksul kindlustus edasiselt sotsialistlik kord ning ühiskonna ideelis-poliitiline ühtsus. Tugevnes veelgi töölisklassi ja talurahva liit ning kõigi Nõukogude Liidu rahvaste sõprus ja vennalik koostöö. Sotsialistlik demokraatia arenes edasi. Kasvas Kommunistliku Partei juhtiv osa nõukogude ühiskonna elus. Nõukogude rahvas toetab innustunult ja üksmeelselt partei sise- ja välispoliitikat.

Kasvas töörahva saadikute nõukogude osatähtsus. Need kujutavad endast meie ühiskonna riikliku ja poliitilise organisatsiooni alust ning tema demokraatliku iseloomu kõige täiuslikumat kehasust. 1970. aastal oli nõukogudesse koondunud üle 2 miljoni saadiku ning nendega koos võttis võimuorganite tööst osa 25 miljonit aktivisti. NSV Liidu Ülemnõukogu ja liiduvabariikide ülemnõukogude koosseisus kasvas alatiste komisjonide arv. See lubas saadikul põhjalikumalt tutvuda täidesaatvate organite tööga ning aktiivselt osa võtta seaduseelnõude ettevalmistamisest.

Kohalike nõukogude tegevus muutus aktiivsemaks ja mitmekülgsemaks. Sellele aitas kaasa rajooni-, linna-, alevi- ja külanõukogude õiguste laiendamine. Need koordineerivad oma võimu piires nende territooriumil paiknevate ettevõtete ja majandusorganisatsioonide tööd.

Nõukogude seadusandluse edasine täiustamine aitas kaasa Nõukogude riigi tugevnemisele. 60-ndate aastate teisel poolel võeti vastu seadusandlikud aktid, mille eesmärgiks oli parandada elanikkonna tervise kaitset, tugevdada perekonda, täiustada töovahekordi, kindlustada looduskaitset ning loodusvarade ratsionaalset kasutamist. Jätkus vaibumatu võitlus riigiparaadi töö parandamise eest.

Tugevnes rahvakontrolli organite osatähtsus; nende tööst võtavad osa miljonid töölised, kolhoosnikud ja teenistujad.

Kasvas ametiühingute osatähtsus. Ametiühingud moodustavad ühe kõige tähtsama lüli sotsialistliku demokraatia süsteemis, töötajate kaasatõmbamisel riigi- ja ühiskondlike asjade juhtimisse. 1970. aastal oli NSV Liidus ametiühingutel 93 miljonit liiget.

Meie maa ühiskondlik-poliitilises elus on tähtsal kohal Leninlik Kommunistlik Noorsooühing, kelle ridades oli 1970. aasta alguses 28 miljonit noormeest ja neidu.

Viisaastaku jooksul tugevnes pidevalt meie maa kaitsevõime ning nõukogude relvastatud jõudude võitlusvõime. Nad on varustatud kaasaegse sõjatehnikaga, nende käsutuses on võimsad relvad, sealhulgas iga liiki ja klassi raketid.

Riigi kaitsevõime edasise tugevdamise huvidest lähtub ka uus «Üldise sõjaväekohustuse seadus», mille NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärg võttis vastu 1967. aasta oktoobris.

Seaduses öeldakse: «Sügavad majanduslikud ja sotsiaalsed ümberkorraldused, mis on toimunud meie ühiskonna elus, nõukogude noorsoo poliitilise arenemistaseme ning üldharidusliku ja tehnilise ettevalmistuse taseme tõus, põhjalikud muudatused vägede varustamises uusima sõjatehnikaga ja kaasaegse relvastusega esitavad sõjaväeteenistusele uusi, kõrgendatud nõudmisi.» Armees ja laevastikus teenimise korras on tehtud mitmeid muudatusi. Sõdurite, madruste, seersantide ja vanemate teenistusaega lühendati ühe aasta võrra, kehtestati ühtne väkkekutseiga (18-aastaselt) ning igal aastal kaks tegevteenistusse kutsumise tähtaega.

Teenistus relvastatud jõudude ridades on kõigi sotsialistliku riigi kodanike aukohus. Täites ausalt ja väärikalt seda oma patriootilist kohust, kaitsevad nõukogude sõjamehed kindlalt meie rahva, kommunistmehitaja rahulikku loovat tööd.

Rahvusvaheline olukord ja NSV Liidu välispoliitika. NSV Liidu rahvusvaheline seisund muutus veel kindlamaks ja püsivamaks. Sotsialistliku maailmasüsteemi osatähtsus kasvas. Nõukogude Liit ning vennalikud sotsialistlikud maad andsid suure panuse võitlusele rahu ja rahvaste julgeoleku eest, avaldasid kasvavat mõju jõuvahekordade edasisele muutumisele rahvusvahelisel areenil rahu, demokraatia ja sotsialismi kasuks. Pidevalt tugevnes ja süvenes kaasaja peamiste revolutsiooniliste jõudude — sotsialismi maailmasüsteemi ning rahvusvahelise töölis- ja rahvavabastusliikumise liit.

Kaheksanda viisaastaku programmi viis nõukogude rahvas ellu keerulises rahvusvahelises olukorras. Ameerika Ühendriikide röövellik sõda vietnami rahva vastu, Iisraeli agressioon araabia maade vastu, revanšistide ja neofašistide väljaastumised Saksa Föderatiivses Vabariigis ning muud faktid annavad tunnistust, et maailma imperialistlik reaktsioon püüab valla päästa uut maailmasõda, et sõjaohu kasvab. Sellises olukorras oli Nõukogude riigi

välispoliitika eesmärgiks ühelt poolt paljastada ja ohjeldada maailma reaktsiooni agressiivseid jõude, teiselt poolt koondada rahu ja progressi jõude.

Nõukogude riigi tähelepanu keskpunktis olid sotsialistliku maailmasüsteemi igakülgse tugevdamise ning NSV Liidu edasise koostöö arendamise küsimused vennalike sotsialistlike maadega. Majanduslik ja kultuurialane koostöö sotsialismimaadega laienes ja süvenes. Neil aastail ehitati või rekonstrueeriti sotsialismimaades NSV Liidu tehnilisel kaasabil sadu suuri tööstus- ja põllumajandusobjekte. Tublisti kasvas vastastikuste hangete ulatus sisseadete ning tähtsate toor- ja kütteenaliikide osas. Naftajuhtme «Družba» teise järgu ehitamine kulges intensiivselt. NSV Liidu majandussuhete aluseks vennalike sotsialistlike maadega on pikaajalised lepingud. Rahvamajandusplaanid aastateks 1971—1975 on koordineeritud.

NSV Liit on alati pidanud oma pühaks internatsionaalseks kohuseks kaitsta maailma sotsialismileeri saavutusi.

1968. aasta suvel tekkis Tšehhoslovakkias imperialistide poolt õhutatud ja toetatud sotsialismivastaste sisemiste jõudude kontr-revolutsioonilise õnnestustegevuse tagajärjel oht Tšehhoslovakkia rahva sotsialistlikele saavutustele. Imperialistlik reaktsioon ja tema agentuur püüdis Tšehhoslovakkia Sotsialistlikku Vabariiki vägivaldselt lahutada sotsialistlikust sõprusühendusest.

Sel kriitilisel hetkel aitasid Nõukogude Liit ja teised Varssavi lepingu maad vennalikul Tšehhoslovakkia rahval vältida kapitalismi restaureerimise ohtu.

Leninliku poliitika vastu jätkasid rahvusvahelisel areenil väljaastumisi Hiina juhid. Järgides šovinistlikku ja suurriiklikku kurssi asusid nad Nõukogude-vastaste aktsioonide ning sotsialismimaade ülemaailmse ühtsuse õnnestamise teele.

NLKP Keskkomitee ja Nõukogude valitsus tegid kõik, mis võimalik, et saavutada suhete normaliseerimist Hiina Rahvavabariigiga. Selle tulemusel ilmnes mõningaid NSV Liidu ja Hiina RV suhete normaliseerumise tundemärke. Kuid oma propagandas ja poliitikas püsib Hiina juhtkond endistel positsioonidel.

Edukalt arenesid NSV Liidul asjalikud suhted ja koostöö Aafrika ja Aasia noorte arengumaadega, kellele meie maa osutas jätkuvalt omakasupüüdmatut majanduslikku ning teaduslikku ja tehnilist abi.

Rahva tahet väljendades osutas Nõukogude valitsus igakülgset abi Vietnamile tema õiglasel võitluses ameerika imperialistide vastu. Nõukogude Liit mõistis otsustavalt hukka Iisraeli agressiooni araabia rahvaste vastu ning nõudis röövullutajate lahku-mist araabia aladest.

Omistades otsustavat tähtsust ülemaailmse termotuumasõja vältimisele on Nõukogude Liit sihikindlalt nõudnud lõpu tegemist võidurelvastumisele ning desarmeerimist. Tänu Nõukogude valit-

suse ning paljude riikide jõupingutustele valmistati 1968. aastal ette ning kirjutati alla kokkulepe tuumarelva leviku piiramise kohta.

Rahu säilitamise huvides Euroopas esitasid Nõukogude Liit ja teised sotsialistlikud riigid üleeuroopalise nõupidamise kokkukutsumise idee. Olukorra parandamisele Euroopa mandril peab kaasa aitama Nõukogude Liidu ja Saksa Föderatiivse Vabariigi vahel 1970. aastal sõlmitud leping.

Nõukogude riik seadis imperialismi agressiivsele poliitikale vastu rahu aktiivse kaitse ning rahvusvahelise julgeoleku kindlustamise poliitika.

KÜSIMUSI.

1. Milles seisnes NLKP XXIII kongressi tähtsus?
2. Millised olid kaheksanda viisaastaku peamised ülesanded ja tulemused?
3. Milles seisneb teaduslik-tehnilise progressi tähtsus rahvamajanduse arendamise seisukohalt?
4. Millised olid saavutused nõukogude rahva materiaalse ja kultuurilise elutaseme tõusu alal?
5. Iseloomustage rahvusvahelist olukorda, milles nõukogude rahvas täitis viie aasta plaani.

§ 33. SUURED AJALOOLISED TÄHTPÄEVAD.

Oktoobri viiekümmes aastapäev. Aastad 1917 ja 1967 on kaasaja inimkonna ajaloos ülevateks piirideks, mis tähistavad esimese sotsialismimaa poole sajandi pikkust võitlust ja saavutusi.

Uhkustundega, teades oma kohuse täidetud olevat, läksid nõukogude inimesed vastu Oktoobri viiekümnendale aastapäevale.

4. jaanuaril 1967. aastal võttis NLKP Keskkomitee vastu otsuse «Ettevalmistusest Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäevaks». Keskkomitee kutsus rahvast üles tähistama ajaloolist tähtpäeva uute edusammudega rahvamajanduse ja kultuuri arendamisel ning väljendas kindlat veendumust, et kommunistid, kommunistlikud noored ja kõik nõukogude inimesed tõstavad oma loova tööga veelgi enam meie maa majanduslikku ja sõjalist võimsust, viivad veelgi suurema energiaga ellu kommunismi ehitamise plaanid, mis on kindlaks määratud NLKP programmis ja NLKP XXIII kongressi otsustes.

Vastuseks Kommunistliku Partei üleskutsule võtsid miljonid nõukogude töötajad endale kõrged kohustused Oktoobrijuubeli auks.

Aasta keskel avaldas Keskkomitee uue juubelidokumendi — teesid «50 aastat Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni». Seal tehakse kokkuvõtte nõukogude rahva, sotsialismi rajaja poole sajandi pikkusest ajaloolisest tegevusest, antakse hinnang tema

NLKP Keskkomitee, NSV Liidu Ülemnõukogu ja VNFSV Ülemnõukogu ühine Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäevale pühendatud pidulik istung.

Fotol: istungi presiidiumis. Moskva, 4. november 1967. a. Kremli Kongresside Palee.

võitudele ja määratakse kindlaks tema ülesanded kaasajal. Teesides öeldakse: «Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäeva tähistades meenutavad partei, nõukogude rahvas läbikäidud teed, et veelgi paremini lahendada uusi ülesandeid.»

Töölised ja kolhoosnikud, teadlased, kunstitegelased ja sõjamehed seisid entusiasmiga juubeliaasta töövalvel. Kõikjalt saabus teateid sotsialistliku võistluse suurtest edusammudest.

Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäeva eelõhtul tegi meie maa kokkuvõtte töövõistlusest. 21. oktoobril võtsid NLKP Keskkomitee, NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium, NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja UAUKN vastu otsuse autasustada mälestuslippudega võistluse võitjaks tulnud ettevõtete, organisatsioonide, sovhooside ja kolhooside kollektiive.

Sadade eesrindlike tootmiskollektiivide kõrval autasustati ka NSV Liidu Teaduste Akadeemiat teenete eest kodumaise teaduse ja tehnika arendamisel ning teadusliku kaadri ettevalmistamisel.

Mälestuslipud jäävad autasustatutele igaveseks säilitamiseks töösangarlikkuse sümbolina.

Suure patriootliku vaimustuse õhkkonnas toimusid juubeli-koosolekud ametiühingutes ja komsomolis, teaduslikes asutustes ning loova intelligentsi koondistes, tsiviilelanikkonna organisatsioonides ning sõjaväeosades.

30. oktoobril kõlasid Smolnõis kõigi mandrite töötajate saadikute leegitsevad kõned mitmes keeles: seal toimus 140 miljonit inimest esindava Ülemaailmse Ametiühingute Föderatsiooni assamblee. Oktoobri viiekümnenda aastapäeva tähistamine kujunes töötajate rahvusvaheliste jõudude solidaarsuse grandioosseks demonstratsiooniks. 95 maa töötajad saatsid oma esindajad sellele foorumile.

Kätte jõudsid pidustuste päevad. Meie maa kõigist paikadest sõitsid Moskvasse kokku liiduvabariikide delegatsioonid, NSV Liidu ja VNFSV Ülemnõukogu saadikud, NLKP Keskkomitee liikmed. Saabusid ka rohkearvulised väliskülalised.

Pidulik nädal oli tulvil rõõmsaid sündmusi.

31. oktoobril asutas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäeva tähistamiseks *Oktoobrirevolutsiooni ordeni*. Pidustuste ajal autasustati selle ordeniga Leningradi ja Moskvat nende väljapaistvate teenet eest revolutsioonilises liikumises ja sotsialistlikus revolutsioonis ning suure panuse eest nõukogude võimu kehtestamisel ja kindlustamisel, Nõukogude riigi vaenlaste vastu võideldes näidatud mehisuse ja kangelaslikkuse eest, edusammude eest kommunismi ehitamisel.

Detsembris autasustati selle ordeniga Vene Föderatsiooni ja oma 50. aastapäeva tähistavat Nõukogude Ukrainat.

Nende päevade mälestusväärsetest sündmustest jättis eriti sügava mulje mälestusmärgi avamine Kremli revolutsiooni juhile ja Nõukogude riigi rajajale Vladimir Iljits Leninile. Mälestus-samba avamisest võtsid koos nõukogude inimestega osa välismaa vennalike kommunistlike ja töölisparteide esindajad.

2. novembril toimus Kremli ordenite kätteandmine revolutsiooniveteranidele, neile, kes ründasid Talvepaleed, kes kaitsesid Oktoobri saavutusi, võideldes vaenlaste vastu elu ja surma peale, kes rajasid nälgival ja külmetaval Venemaal esimese sotsialismimaa suurte võitude alusmüüri.

3. novembril avati Kremli Kongresside Palees NLKP Keskkomitee, NSV Liidu Ülemnõukogu ja VNFSV Ülemnõukogu ühine pidulik istung, mis oli pühendatud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäevale. Ettekandega «Viiskümmend aastat sotsialismi suuri võite» esines NLKP Keskkomitee peasekretär L. I. Brežnev. Ettekandes esitati ülev kokkuvõtte nõukogude rahva ja tema kommunistliku avangardi ajaloolisest tööst, marksistlik-leninliku õpetuse valgusel esitati sotsialismi kodumaa kaasakiskuvad perspektiivid. Kogu see tee, mille meie maa on poole sajandi jooksul läbi käinud, on veenvalt näidanud, et parteil ei

lähe sõnad tegudest lahku. Ka partei kolmas programm — kommunistliku ühiskonna aluste ülesehitamise programmi — realseeritakse. Nõukogude Liit, sotsialismi kodumaa saab kommunismi kodumaaks.

V. I. Lenini 100. sünni-aastapäev. 21. aprillil 1970. a. tähistas nõukogude rahvas ja kogu töötav inimkond Vladimir Iljitš Lenini, Karl Marxi ja Friedrich Engelsi revolutsioonilise õpetuse geniaalse edasiarendaja, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei looja, suurima sotsiaalse revolutsiooni juhi ning maailma esimese sotsialistliku riigi rajaja, rahvusvahelise töölisklassi ning kõigi töötajate juhi 100. sünni-aastapäeva. Sellele suurele tähtpäevale koondus kõigi tänapäeva maailma revolutsiooniliste ja progressiivsete jõudude tähelepanu. Rahvusvaheline kommunistlike ja töölisparteide nõupidamine, mis toimus Moskvas 1969. aasta juunis, võttis vastu läkituse kõigile marksistlik-leninlikele parteidele ja kogu eesrindlike üldsusele üleskutsega V. I. Lenini juubelit vääriliselt vastu võtta.

Nõukogude rahvas ja Kommunistlik Partei valmistusid suureks pidupäevaks uhkustundega ja teadmiselega, et kohustused on täidetud. Nõukogudemaa läks ajaloolisele tähtpäevale vastu hiiglasuurte saavutustega kõigil loova töö aladel, oma loominguulise jõu õitsengul.

Juubeli eel tehti kokkuvõtteid üldrahvalikust võistlusest. Eesrindlikele kollektiividele anti NLKP Keskkomitee, NSV Liidu Ülemnõukogu, NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja UAUKN-i juubeliaukirjad. Parematest parimaid töötajaid autasustati juubelimedallitega «Vapra töö eest V. I. Lenini 100. sünni-aastapäeva tähistamiseks» ning sõdureid ja ohvitseri juubelimedalliga «Sõjaväelise vapruste eest».

11. aprillil 1970. a. võttis kogu maa osa üleliidulisest kommunistlikust laupäevakust. See oli suur panus viisaastaku ennetähtaegse täitmise fondi. Laupäevak oli ühtlasi heaks kommunistliku töö kooliks, nõukogude inimeste kõrge teadlikkuse ja patriotismi ülevaatuseks, tõendiks nende valmisolekust värske energiaga võidelda kommunismi ehitamise leninliku programmi elluviimise eest.

Moskvas toimusid liiduvabariikide rahvusliku kultuuri dekaadid, korraldati kujutava kunsti juubelinäitusi. Kino- ja teatritöötajad linastasid ja lavastasid uusi V. I. Leninile pühendatud filme ning näidendeid.

21. aprillil 1970. a. avati Moskvas Kremli Kongresside Palees NLKP Keskkomitee, NSV Liidu Ülemnõukogu, NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja Vene NFSV Ülemnõukogu ühine pidulik istung, mis oli pühendatud Vladimir Iljitš Lenini 100. sünni-aastapäevale. Sellest võttis osa üle 100 välismaa kommunistliku ja töölispartei ning muude progressiivsete organisatsioonide delegatsiooni.

Ettekandega «Lenini üritus elab ja võidab» esines NLKP Keskkomitee esimees V. I. Lenin.

komitee peasekretär L. I. Brežnev. Ettekandes näidati põhjalikult V. I. Lenini revolutsioonilise tegevuse ning tema suurematu õpetuse maailmaajaloolist tähtsust inimkonnale ja räägiti suurtest edusammudest, mis nõukogude rahvas on leninliku partei juhtimisel saavutanud sotsialistliku ühiskonna ülesehitamisel.

Juubeliistungil esinesid innustatud kõnedega töölisklassi, kolhoositalurahva ja intelligentsi esindajad, samuti vennalike sotsialismimaade esindajad ning teiste riikide revolutsioonilise üldsuse esindajad.

V. I. Lenini 100. sünni-aastapäeva pühitsemine demonstreeris, et esimese sotsialismimaa suured teened Lenini ideede elluviimisel ning teerajamisel kommunismile kõigi maailma rahvaste jaoks on leidnud ülemaailmse tunnustuse.

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

NLKP Keskkomitee, NSV Liidu Ülemnõukogu ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu läkitusest «Nõukogude rahvale, kõigile Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu töötajale».

4. novembril 1967. aastal.

Kallid seltsimehed!...

Oktoobrivõit oli suurim pööre maailma ajaloos. Ta lõi tingimused sotsialismi ülesehitamiseks maailma suurimal maal, pani aluse inimkonna vabastamisele eksploatatsioonist ja rõhumisest.

Koos meiega tähistavad Oktoobrirevolutsiooni kuulsusrikast juubeliaastapäeva sotsialismimaade rahvad, vennasparteid, rahvusvaheline töölisklass ja kogu eesrindlik inimkond.

Oktoobrirevolutsioon süütas entusiasmitle miljonite inimeste südames, sai majakaks ja lootuseks rõhutuile, kõigile vabaduse eest võitlejaile.

Kümme Oktoobripäeva vapustasid maailma, pool sajandit on tema palge muutnud.

Oktoobris 1917 asus Nõukogude Venemaa esimesena sotsialismi teele. Nüüd sammuvad seda teed paljud riigid ja rahvad. Sotsialistlik maailmasüsteem on saanud ajaloo arenemise võimsaks teguriks.

Oktoobris 1917 maailma kommunistlik liikumine alles sündis. Tänapäeval on see võimas poliitiline jõud, millesse on ühinenud miljonid kommunistid, kes võitlevad marksismi-leninismi ja proletaarse internatsionalismi lipu all.

Oktoobris 1917 oli suur osa maailmast koloniaalikesks. Rahvusliku vabastuse revolutsioonide võimas orkaan pühkis minema põlise koloniaalsüsteemi, varem orjuses olnud rahvad asusid rahvusliku taassünni ja sotsiaalse progressi teele.

Oktoober 1917 tõi põhjalikke muutusi maailmapoliitikas. 50 aastat, alates leninlikust rahudekreedist, astub meie sotsialistlik riik sihikindlalt välja rõhumise ja agressiooni, rahvusvaheliste provokatsioonide ja sõjaavantüüride imperialistliku poliitika vastu, teiste riikide siseasjadesse vahelesegamise vastu, rahuliku koostöö ja rahvusvahelise julgeoleku poolt, rahvaste vabaduse ja sõltumatuse poolt. Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus teevad kõik tarviliku, et garanteerida rahu tingimused kommunismi ehitamiseks meie maal ning ülemaailmse rahu säilitamiseks ja tugevdamiseks, kindlustada sotsialistlike maade ühtekuuluvust ning toetada rahvaste võitlust rahvusliku ja sotsiaalse vabaneamise eest.

Leninlik partei, meie maa töölisklass, nõukogude rahvas on oma revolutsiooniliste kogemustega näidanud, missugusel teel võivad töötajad saavutada vabanemise, on praktiliselt vastanud küsimusele, mis on sotsialism ja mida ta annab töörahvale.

Vie aastakümne jooksul on Nõukogude Liit saanud võimsaks sotsialistliku suurriigiks, ta ehitab kommunistlikku ühiskonda, sammub sotsiaalse progressi avangardis. Marxi, Engelsi ja Lenini ideesid, eesmärke ja ülesandeid, mis meie partei ja meie rahvas on endale seadnud, viiakse edukalt ellu...

Oma töö ja võitlusega viivad nõukogude inimesed kommunismiideale praktiliselt ellu. Leninlik partei töötas oma programmis ja XXIII kongressi otsustes välja kommunistliku ühiskonna ülesehitamise põhiteed. Suure Lenini lipu all, Kommunistliku Partei juhtimisel liigub meie rahvas kindlalt kommunismi võidule...

§ 34. NLKP XXIV KONGRESS.

Monoliitne ühtsus. Silmapaistvaks sündmuseks Kommunistliku Partei ja kogu nõukogude rahva elus oli NLKP XXIV kongress, mis toimus 1971. a. 30. märtsist kuni 9. aprillini Moskvas. Kongressi tööst võttis osa umbes 5000 delegaati, kes esindasid Nõukogude Liidu kommunistide 14-miljonilist armeed. Kongressist võtsid osa kommunistlike ja töölis-, rahvuslik-demokraatlike ning pahempoolsete sotsialistlike parteide 102 delegatsiooni 91 maailma maalt.

Olles ustav marksismi-leninismi lipule ja oma rahvusvahelisele kohusele, on meie partei rahvusvahelise kommunistliku liikumise võitlussalk.

Kongress demonstreeris Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei monoliitsust ning partei ja rahva vääramatut ühtsust. Kongressi päevil saabus tema aadressil rohkesti tervitusi, raporteid ja soove kollektiividelt ning üksikutelt töötajatelt. Nõukogude inimesed jälgisid suure tähelepanuga partei kongressi tööd. Temale olid suunatud kõigi maailma maade töötajate pilgud.

NLKP XXIV kongress kuulas ära ja arutas läbi NLKP Keskkomitee aruande, mille esitas peasekretär L. I. Brežnev, ning NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimehe A. N. Kossõgini ettekande NLKP XXIV kongressi direktiividest NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta plaani kohta aastateks 1971—1975.

Aruandekõnes on antud marksistlik-leninlik analüüs kommunismi ehitamise põhiprobleemide kohta meie maal ja revolutsiooni-protsessi arenemise kohta maailmas ning on igakülgselt valgustatud partei ülesandeid lähemateks aastateks.

Kongress võttis NLKP Keskkomitee aruande kohta ühel häälel vastu resolutsiooni. Kongress kiitis tervenisti ja täielikult heaks NLKP Keskkomitee poliitilise joone ja praktilise tegevuse, samuti NLKP Keskkomitee aruandes sisalduvad ettepanekud ja järeldused. Kongressil kinnitati NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta plaani direktiivid aastaiaks 1971—1975.

Kongress tegi mõningaid muudatusi NLKP põhikirjas, ja otsustas seahulgas, et korralised parteikongressid peavad toimuma vähemalt üks kord viie aasta tagant.

Kongress valis NLKP Keskkomitee ja Keskrevisjonikomisjoni. NLKP Keskkomitee esimesel pleenumil valiti Poliitbüroo. NLKP Keskkomitee peasekretäriks valiti taas L. I. Brežnev.

NLKP ülesanded välispoliitika valdkonnas. NLKP Keskkomitee aruandes ning kongressi resolutsioonis aruande kohta on antud rahvusvahelise olukorra ning rahvusvahelisel areenil esinevate jõudude vahekorra sügav analüüs ning määratud Kommunistliku Partei ja Nõukogude riigi välispoliitika järjekordsed ülesanded. Kongress märkis, et 60-ndate aastate teine pool oli kahe maailmasüsteemi — sotsialismi ja kapitalismi terava võitluse aeg, mil tugevnesid NSV Liidu rahvusvahelised positsioonid ning kasvas sotsialistliku maailmasüsteemi osatähtsus. Veel enam tugevnes kaasaja peamiste revolutsiooniliste jõudude — sotsialismi maailmasüsteemi ning kaasaja töölis- ja rahvusliku vabastusliikumise võitlusliit. Samal ajal süvenes edasi kapitalistliku süsteemi üldkriis, teravnes klassivõitlus kapitalistlikes maades, tugevnes rahvusliku vabastusliikumise jõudude surve imperialismile.

XXIV kongress hindas kõrgelt NLKP Keskkomitee tegevust, mis oli suunatud sotsialistliku süsteemi edasisele tugevdamisele, ning tegi Keskkomitee uuele koosseisule ülesandeks ka edaspidi kindlustada ja arendada sotsialistlike riikide koostööd kõigil aladel — poliitika, majanduse ja kultuuri valdkonnas.

Kongress tegi Keskkomiteele ülesandeks astuda ka edaspidi otsustavalt vastu imperialistlikule sõja- ja agressioonipoliitikale, mida ajab eelkõige Ameerika imperialism, paljastada ja nurja ajada imperialistide vaenulikke kavatsusi rahu- ja vabaduseürituse vastu, toetada edaspidigi imperialistliku agressiooni vastu võitlevaid rahvaid, XXIV kongress võttis vastu läkituse «Vabadus ja rahu Indo-Hiina rahvastele!» ning deklaratsiooni «Oiglaste ja püsiva rahu eest Lähis-Idas!», kus väljendati täit solidaarsust Indo-Hiina rahvastega, kes võitlevad Ameerika Ühendriikide imperialistliku agressiooni vastu, ning araabia rahvastega, kes võitlevad Ameerika imperialismi poolt ässitatud Iisraeli agressiooni vastu.

Kongress esitas üksikasjalise imperialismi agressiivse poliitika vastase võitluse programmi, rahu kaitse ning rahvaste julgeoleku ja rahvusvahelise koostöö kindlustamise programmi.

— Likvideerida sõjakolled Indo-Hiinas ja Lähis-Idas. Anda otsustav vastulõök mistahes agressiooni- ja rahvusvahelise omavoli aktidele. Jõu kasutamisest ja sellega ähvardamisest loobumine vaidlusaluste küsimuste lahendamisel peab kujunema rahvusvahelise elu seaduseks.

— Tunnustada lõplikult territoriaalseid muudatusi, mis on toimunud Euroopas Teise maailmasõja tulemusel. Tagada kollektiivne julgeolek Euroopas.

— Sõlmida lepingud, mis keelaksid tuuma-, keemia- ja bakterrelvad.

— Aktiviseerida võitlust võidurelvastumise lõpetamise eest. Likvideerida sõjaväebaasid võõrastel territooriumidel.

— Likvideerida lõplikult veel säilinud koloniaalrežiimid.

— Nõukogude Liit on valmis igas valdkonnas süvendama vastastikku kasuliku koostöö suhteid riikidega, kes omalt poolt seda taotleavad.

See rahuvõitluse programm leidis täielikku heakskiitu ja sügavat mõistmist mitte ainult nõukogude rahva hulgas, vaid ka kõigi meie sõprade ja mõttekaaslaste juures välismaal. Tšehhoslovakkia ajaleht «Práce» kirjutas kongressi ajal: «Mitte keegi pole veel kunagi esitanud nii tõhusat, põhjendatud ja ulatuslikku rahuvõitluse programmi, nagu seda on tehtud NLKP Keskkomitee aruandes. See programm paistab silma realismi, konkreetseuse ning nähtuste klassipositsioonilt hindamise poolest.»

Uue viisaastaku põhiülesanne. NLKP XXIV kongress kinnitas üheksanda viisaastaku direktiivid. Neis kajastub Kommunistliku Partei leninlik poliitika, mille eesmärgiks on igakülgset tugevdada riigi majanduslikku võimsust ning liikuda kiirendatud tempos edasi kommunismi poole. *Viisaastaku peaülesanne on rahva elujärje ja kultuuritaseme tunduvas tõusotsialistliku tootmise kiire arengutempo, tootmise efektiivsuse suurendamise, teaduse ja tehnika progressi ning tööviljakuse tõusu kiirendamise alusel.* Kongress rõhutas veel kord täie kaalukusega, et rahva aineliste ja vaimsete vajaduste kõige täielikum rahuldamine on sotsialismi ajal ühiskondliku tootmise kõrgeim eesmärk.

Saavutatud majanduslikud edusammud lubavad riigil rakendada veel suuremas ulatuses abinõusid, mille eesmärgiks on elanikkonna elujärje tõstmine.

Uuel viisaastakul kasvab tööliste ja teenistujate palk 20—22% ning kolhoosnike töötasu 30—35% võrra. Minimaalpalk tõstetakse 60 rublalt 70 rublale. Kasvab õpetajate, arstide ning muude töötajate kategooriate töötasu. Tõstetakse pensionide alammäära, on kehtestatud lasteabirahad perekondadele, kus tulu perekonnaliikme kohta ei ületa 50 rbl. kuus. Kasvab stipendiaatide arv ning tõstetakse stipendiumi: kõrgemate õppeasutuste üliõpilastel 25% ning tehnikumide õpilastel 50% võrra. Viisaastaku jooksul ehitatakse palju uusi kortereid, umbes 60 miljonit inimest parandab oma korteriolusid.

Üheksandal viisaastakul viiakse täielikult lõpule üleminek üldisele keskharidusele. Maa kõrgemad õppeasutused ja tehnikumid valmistavad ette umbes 9 miljonit spetsialisti. Kutsekoolides valmistatakse ette mitte alla 9 miljoni kvalifitseeritud töölise.

Maa majandusliku võimsuse ning töötajate elu kindla paranemise aluseks jääb rasketööstuse kõrge arengutempo. Seepärast on üheksandal viisaastakul ette nähtud selle nõukogude majanduse juhtiva haru edasine kiirendatud kasv. Näiteks on plaanis ette nähtud suurendada masinaehitus-, metallitöötlemis-, keemia- ja

naftakeemiatööstuse toodangut 1,7 korda. Tohtu hoo omandab uute elektri jaamade (peamiselt soojuselektri jaamade) ehitamine. 1975. aastal toodetakse üle triljoni kilovatt-tunni elektrienergiat, 480—500 miljonit tonni naftat, sulatatakse 142—150 miljonit tonni terast. Riigi kaitsevõime tugevdamise huvides arendatakse kindlalt edasi kaitsetööstust.

Partei pöörab erilist rõhku põllumajanduse arendamise püsivate materiaalsete ja tehniliste tingimuste loomisele: tema edasisele tehnilisele varustamisele, kemiseerimisele ja maaparandusele. Üheksandal viisaastakul investeeritakse põllumajandusse umbes 129 miljardit rubla, s. o. niisama palju kui kahe eelmise viisaastaku jooksul kokku. Põllumajandussaaduste keskmine aastatoodang peab kasvama 20—22% võrra.

Kavandatud programmi teostamise tähtsaim tingimus on teaduse ja tehnika progress ning tööviljakuse tõusu kiirenemine. Partei kongress pööras oma dokumentides suurt tähelepanu just neile maa kaasaegse rahvamajandusliku arenemise kesksetele ülesannetele. Viisaastaku kestel tuleb ulatuslikult ära kasutada võimalused, mis teaduslik-tehniline revolutsioon loob tootlike jõudude arenemise kiirendamiseks, tuleb luua ja rahvamajanduses juurutada uued tööriistad, materjalid ning tehnoloogilised protsessid.

Uue viisaastaku ajal tõuseb tunduvalt tööviljakus. Selle arvel peab meie maa saama 80—85% rahvusliku tulu juurdekasvust.

Seati ülesanne täiustada veelgi rahvamajanduse juhtimist ning teaduslikult organiseerida tööd kõigis tootmistegevuse lüülides.

Partei ülesanded sotsiaalpoliitilise arengu valdkonnas. Kongress märkis ära tähtsad sotsiaalsed muudatused, mis toimuvad nõukogude ühiskonnas. Kasvab tööliklass. Kasvab tema juhtiv osa ühiskonnas, tema tööalane ja poliitiline aktiivsus. Tööliklassi sotsialistlike huvide ning kommunistlike ideaalide alusel tugevneb üha enam nõukogude ühiskonna ühtsus.

Kõrvalekaldumatult jätkub NSV Liidu kõigi rahvuste ja rahvusrühmade igakülgse arenemise ja edasise lähenemise protsess. Kujunes uus ajalooline inimeste ühendus — nõukogude rahvas.

Kongress näitas, et partei sotsiaalpoliitika tähtsaim ülesanne on tööliklassi juhtiva osa vääramatu ellurakendamine, tööliklassi ja talurahva liidu tugevdamine, tööliste, kolhoosnikute, intelligentsi ja kõigi nõukogude inimeste koondamine nende ühises töös. Kongress tegi NLKP Keskkomiteele ülesandeks hoolitseda väsimatult sotsialistlike rahvaste edasise õitsengu ja nende järkjärgulise lähenemise eest, hoida vääramatult kurssi Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu tugevdamisele, lähtudes Nõukogude riigi üldistest huvidest ning arvestades ühtlasi iga liiduvabariigi arenemistingimusi.

Kommunismi ehitamise eest peetav võitlus on lahutamatu sotsialistliku demokraatia igakülgsest arendamisest, Nõukogude riigi tugevdamisest, ühiskonna kogu poliitilise organisatsiooni süsteemi täiustamisest.

Sotsialistliku demokraatia arenemises on tähtsal kohal meie töökollektiivide, sotsialistliku ühiskonna pöhirakukeste osatähtsuse suurendamine. Nende ülesandeks on võidelda nõukogude inimeste tööalase ja ühiskondliku aktiivsuse suurendamise eest, kujundada töötajates uusi, sotsialistlikke omadusi. Kollektiivides kujunevad sõpruse ja vastastikuse seltsimeheliku abistamise suhted. Iga töötaja kannab vastutust kollektiivi ees ning kollektiiv vastutab iga töötaja eest.

Partei pöörab tõsist tähelepanu seaduslikkuse ja õigusliku korra kindlustamisele. See pole üksnes riigiaparaadi ülesanne. Ülesanne tagada seadustest kõige rangemat kinnipidamist ning parandada töötajate õigusealast kasvatust on pandud partei-, ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioonidele. Õiguse ja seaduse austamine peab kujunema iga inimese isiklikuks veendumuseks.

Kommunistliku Noorsooühingu keskne ülesanne on kasvatada noorsugu kommunistliku ideelisuse, nõukogude patriotismi, internatsionalismi, kõrge organiseerituse ja distsiplineerituse vaimus, teha noorsoo hulgas sotsialistliku korra saavutuste ja eeliste aktiivset propagandat, saavutada, et iga noor inimene oleks aktiivne uue ühiskonna ehitaja.

Kongress rõhutas eriti, et kavandatud ülesannete edukas elluviimine nõuab partei ja rahva kõigi jõudude mobiliseerimist. Resolutsioonis öeldakse: «Edaspidigi on tarvis igakülgselt tõsta partei juhtivat osa, taotleda kõigi kommunistide, kõigi nõukogude inimeste vaadete ja tegevuse ühtsuse edasist tugevnemist.»

Nõukogude inimesed on täiesti teadlikud, et plaani reaalsus seisneb nende töös. Teadlikus visas töös on uute võitude pant kommunismi ehitamisel. «Me läheme vastu uutele aastatele, tulvil ennastsalgavat ja hingestatud tööd, rakendades täielikult kõiki loovaid jõudusid,» ütles kongressi aruandekõnes L. I. Brežnev. «Meile on see ainus tee hüvangule ja õnnele, helgesse kommunistlikku tulevikku.»

KÜSIMUSI.

1. Milliseid põhiküsimusi arutati NLKP XXIV kongressil?
2. Millised välispoliitilised ülesanded püstitas NLKP XXIV kongress?
3. Iseloomustage üheksanda viisaastaku peaülesannet ning tema täitmise tähtsamaid tingimusi.
4. Millised ülesanded on püstitatud nõukogude ühiskonna sotsiaal-poliitilise arengu valdkonnas?

§ 35. NÕUKOGUDE NOORSUGU LÄHEB OMA ISADE TEED MÕODA, SUURENDAB NENDE KUULSUST.

Põlvkondade leninlik teatejooks. Meie kodumaal ülesehitatud sotsialism on eelnevate põlvkondade revolutsiooni- ja töökangelastegude tulemus. Nemad valmistasid pikkades ja ränkades heitlustes sise- ja välisvaenlaste vastu ette pinda uue sotsialistliku korra sünniks ning seejärel ehitasid selle üles.

Ei saa mõista oleviku mõtet ja tähtsust ega hinnata sotsialismi saavutusi, tundmata kodumaa revolutsioonilist minevikku, tema revolutsiooni-, võitlus- ja töötraditsioone.

Meie isad ja vanaisad maksid kallist hinda õnne eest, mille nad võitsid kätte kaasaja noorele põlvkonnale. Nõukogude noorsoo kohus on seda alati meeles pidada. V. I. Lenin ütles: «... Meile on kallis tähelepanelik suhtumine revolutsioonilistesse traditsioonidesse...»

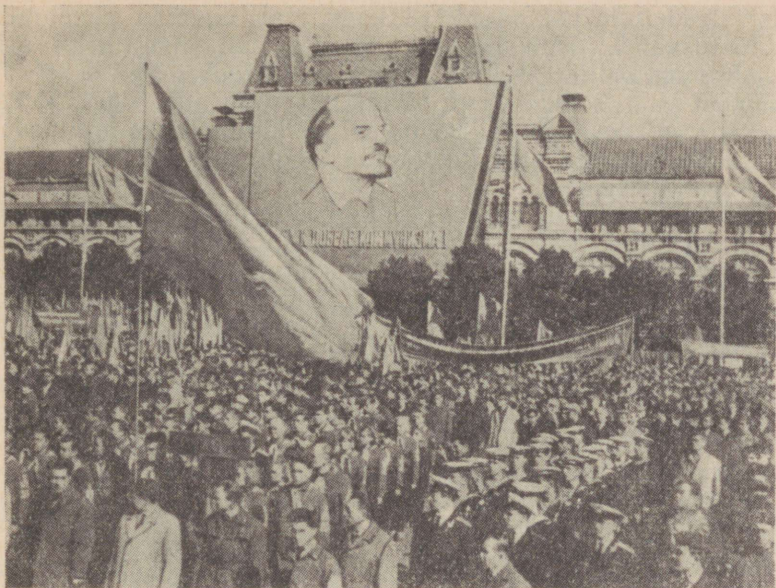
Kuid revolutsioonilised traditsioonid pole ajaloo reliikviad, mille koht on järeltulijate laegastes, vaid elav läte, mille juurde tuleb jõuda ning juua tema selget vett, et saada jõudu vanemate põlvkondade kuulsusrikaste ürituste jätkamiseks. Noorte nõukogude patriootide ülesandeks on jätkata vääriliselt oma rahva kangelaslike traditsioone, suurendada Krasnaja Presnja barrikaadidel võidelnud ning Talvepaleed rünnanud revolutsiooniliste võitlejate ja kodusõja kangelaste kuulsust, Dneprogessi ja Magnitka, Turkestani—Siberi raudtee ja Komsomolski Amuuri ääres ehitajate kuulsust, Suure Isamaasõja tuhandete kilomeetrite pikkustel rinnetel saksa fašistlikud röövvalutajad puruks lõõnud isade ja vanemate vendade surematut kuulsust.

Põlvkondade ühtsus ja järjekestvus on üks meie rahva võimsuse elavaid allikaid. Nõukogude noorsugu ja tema eesrindlik väesalk Leninlik Kommunistlik Noorsooühing on alati kõrgel kandnud ning kannab põlvkondade teatejooksu lippu.

Noorsugu on ustav eesrindlikele traditsioonidele. 1924. aastal, kui meie hulgast lahkus suur õpetaja ja juht Vladimir Iljitš Lenin, võttis Kommunistliku Noorsooühingu VI kongress vastu manifesti, milles deklareeriti: «Partei vana ja noore kaardiväe revolutsiooniline järjekestvus... on ülesanne, mille täitmiseks kommunistlikud noored peavad töötama.»

Käies kogu rahvaga koos leninliku partei juhtimisel, on komsomol, kogu nõukogude noorsugu kirjutanud eredaid lehekülgi sotsialismi ehitamise ning kodumaa relvaga kaitsmise ajalukku. Meie rahva töösaavutuste ning kodusõja ja Suure Isamaasõja karmide aastate kangelastegude kroonika on ühtlasi nõukogude noorsoo kuulsusrikaste tegude kroonika.

1966. aasta maikuu toimunud ULKNU XV kongress kinnitas uuesti, et Kommunistliku Noorsooühingu tähtsaim ülesanne on põlvkondade ühtsuse ja revolutsioonilise järjekestvuse kindlustamine ning noorsoo kasvatamine rahva ja Kommunistliku Partei revolutsiooniliste, võitlus- ja töötraditsioonide vaimus. Oma läkituses NLKP Keskkomiteele kinnitasid delegaadid parteile, et nõukogude noorsugu on ka edaspidi ustav vanemate põlvkondade kuulsusrikastele traditsioonidele. Selles läkituses öeldakse: «Leninlik komsomol kasvatab ka edaspidi noori patrioote, kes on valmis asuma võitluspostile rakettide juures, aatomialveelaevadel ja kaasaegsetel lennukitel, inimesi, kes on Zoja Kosmodem-

Noorsoo töotusvande-miiting Punasel väljakul, Moskva, 11. september 1966. a.

janskaja, Aleksander Matrossovi, Nikolai Gastello ja teiste meie tuleviku ja meie õnne eest elu andnud sangarite legendaarsete kangelastegude väärilised.»

Päevil, mis nõukogude rahvas tähistas fašismi üle saavutatud võidu 20. aastapäeva, alustati üleliidulist noorsooretke lahingukuulsuse paikadesse, millest võttis osa üle kolme miljoni noormehe ja neiu.

1966. aasta septembris toimus Moskvas noorte patriootide kokkutulek, kes esindasid üleliidulisest retkest osavõtjate 10-miljonilist armeed.

Selle retke ajal kogusid noored rikkalikult ajaloolisi materjale, rajasid üle 59 000 muuseumi ning lahingukuulsuse toa ja nurga, püstitasid 15 000 mälestusmärki, obeliski ja mälestustahvli endistel lahingupaikadel ning langenud nõukogude sõdurite ja partisaanide haudadel, selgitasid välja palju seni tundmatute kangelaste nimesid.

See nõukogude noorsoo patriootlik liikumine väljendab ilmekalt tema ustavust kodumaa revolutsioonilistele, võitlus- ja töötraditsioonidele, tema kindlat otsust minna isade teed mööda, suurendada nende kuulsust, jätkata väärilt põlvkondade leninliku teatejooksu.

Kokkutuleku lõpupäeval Punasel väljakul toimunud miitingul

andsid kokkutulekust osavõtjad kogu maa noorsoo nimel pühaliku töotusvande. Nad töötasid südamest ustavust Lenini üritusele, Kommunistliku Partei üritusele, Oktoobri üritusele. Täis armastust oma isamaa vastu töötas noorsugu pühalikult: «Võttes oma kätte sinu kuulsuse, kodumaa, me kindlustame ja ülendame sinu suurust, loome oma innustatud tööga ja pulbitseva noorusenergiaga tulevikku.»

1967. aasta suvel toimus Leningradis üleliidulisest noorsooretkest revolutsioonilise, lahingu- ja töökuulsuse paikadesse osavõtjate kolmas kokkutulek. Sellel kokkutulekul vastuvõetud läkitus Nõukogudemaa noormeestele ja neidudele lõpeb leegitsevate sõnadega: «Saatku meid teel suurele eesmärgile alati suure Lenini ning Oktoobri surematute ideede lipp!»

Nõukogude noorsugu — ehitajate põlvkond. 1958. aastal tehti V. I. Lenini majamuuseumi külalisteraamatusse Šušenskojes selline sissekanne: «Vladimir Iljitš! Me sõitsime siia Siberisse töötama ja elama nii, nagu õpetasite Teie — kommunistlikult. Me rajame Sajaani taigas raudteed. Meie oleme siin praegu esimesed, kuid varsti tulevad meie järel paljud ning tekivad uued linnad ja asulad, tehased ja vabrikud, elektriijaamad...»

Selle sissekande tegid Moskva kommunistlikud noored, kes tulid ehitama Abakan—Taišeti raudteed. Ja nad ei kirjutanud ilmaaegu tuleviku Siberist ega neist, kes nende järel tulevad maa suurtele uusehitustele.

Üleliidulised komsomoliehitused! Me oleme juba harjunud nende sõnadega, nad tunduvad tavalistena. Aga kui palju on neis sügavat mõtet. Nad tähendavad, et nõukogude noorsugu astub kodumaa ellu uue maailma ehitajate põlvkonnana, rajab kommunismi materiaal-tehnilist baasi.

Nõukogude noorsugu etendas kõige tähtsat osa selliste tööstushiiglaste rajamisel nagu Lääne-Siberi metallurgiatehas, Koršunovo ja Katškanari maagirikastuskombinaadid, Pavlodari ja Krasnojarski alumiiniumitehased, Bratski Hüdroelektriijaam ja Beloarski Aatomielektriijaam, Volga keemiakombinaat, Abakan—Taišeti raudteemagistraal, Krivoi Rogi kõrgahi, mis on kõige suurem maailmas, ning sadu teisi ehitusi. Aga uued linnad ja asulad: Amursk, Bratsk, Divnogorsk, Šelehhov, Rudnõi, Gai, Katškanar! Kõik nad on ehitatud noorte patriootide aktiivsel osavõtul.

Oktoobri 50. aastapäevale vastu minnes kirjutas nõukogude noorsugu eriti ereda lehekülje kodumaa töösaavutuste kroonikasse. Komsomoli algatusel arenes maal laialdaselt võistlus loosungi all «Noorte kingitused revolutsiooni juubelile». Tähtpäeva eel autasustas ÜLKNÜ Keskkomitee mälestuspunalippudega «Suurte edusammude eest Suure Oktoobri 50. aastapäeva väärikal vastuvõtmisel» 250 tööstusettevõtete, ehitus- ja transpordiorganisatsioonide, kolhooside ja sovhooside komsomoliorganisatsiooni.

Kommunistlik Noorsooühing on paljude kasulike algatuste

initsiaatoriks koolitöös, kultuurhariduslike asutuste ehitamisel, töötajate kunstilise isetegevuse arendamisel, eriti maal.

Noorsoo enda haridus- ning kultuuritase kasvab pidevalt. Nüüd astub absoluutne enamik noormehi ja neidusid tööle üldreeglina keskharidusega või mittetäieliku keskharidusega. Kuid igal aastal lõpetavad sajad tuhanded noored kodanikud kõrgemad õppeasutused.

Toome mõningaid iseloomulikke näiteid.

Arhiivis on säilinud 408 ankeeti, mis on 1922. aastal täidetud Kommunistliku Noorsooühingu V kongressi delegaatide poolt. 130 ankeedis on lahtris «haridus» kirjutatud «kesk», ühes «kõrgem», ülejäänud 277 ankeedis on näidatud alg- või «kodune» haridus.

Aga Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu XV kongressi delegaatide hulgas oli igal teisel delegaadil kõrgem või lõpetamata kõrgem haridus. Rohkem kui 93% delegaatidest oli spetsialisti diplom või küpsustunnistus.

Kommunistliku Noorsooühingu V kongressi protokollides on kirja pandud tähelepanuväärne fakt. Delegaadid otsustasid saata V. I. Leninile kirja. Tekstis olid ka sellised sõnad: «Komsomoli-Venemaa on alati valmis Teie üleskutsel «ründama taevast.» Kirja läbiarutamise käigus võttis sõna delegaat Sohhin. Ta ütles: «Teen ettepaneku sõna «taevas» välja võtta.» Temale vaidles vastu kongressi istungit juhataja Kommunistliku Noorsooühingu Keskkomitee sekretär Šatskin, kes ütles: «See on Marxi väljend ja midagi iseäralikku siin ei ole. Keegi ei hakka mõtlema, et Sohhin ronib taevasse.»

Aga 44 aastat hiljem võtsid ULKNU XV kongressi tööst osa meie kuulsusrikkad kosmoselendurid, kes olid rünnanud taevast otseses mõttes: Juri Gagarin, German Titov, Valentina Nikolajeva-Tereškova ja teised täheteede kuulsad luurajad. Kõik nad on Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu kasvandikud.

Leninlik komsomol on läbi käinud kuulsusrikka tee. 1968. aasta oktoobris tähistas ta oma 50. aastapäeva. 25. oktoobril toimus ULKNU Keskkomitee pleenum, mis oli pühendatud sellele suurele tähtpäevale. Kremli Kongresside Paleesse kogunesid Esimese ratsaarmee veteranid, Magnitka, Stalingradi traktoritehase ja Bratski ehitajad, Suure Isamaasõja kangelased ja tänapäeva komsomoli saadikud organisatsioonist, kuhu kuulub 23 miljonit noormeest ja neidu. Pleenumist võtsid osa 129 kommunistliku ja progressiivse noorsoo-organisatsiooni esindajad 93 maalt.

NLKP Keskkomitee peasekretär L. I. Brežnev, kes esines pleenumil kõnega, luges ette Kommunistliku Partei tervituse leninlikule komsomolile.

NLKP Keskkomitee tervituses öeldi: «Oma ustavusega kommunismiideedele ja partei üritusele, oma initsiatiivi ja energiaga sotsialismi ja kommunismi ehitamisel on leninlik komsomol võitnud partei ja kogu nõukogude rahva sügava austuse ja armas-

tuse. Grandioossed on kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomise, ühiskondlike suhete täiustamise ja uue, igakülgselt arenenud inimese kasvatamise ülesanded, mida me peame lahendama. Kommunistlikele noortele, nõukogude noormeestele ja neidudele ei ole midagi üllamat ega õilsamat, kui rahva ustav teenimine, ennastsalgavus võitluses kommunismi eest, vastutustunne oma kodumaa helge tuleviku eest.»

NLKP Keskkomitee väljendas sügavat veendumust, et leninlik komsomol ja kogu nõukogude noorsugu on ka edaspidi aktiivne loov jõud kommunistliku ühiskonna ehitamisel.

Ja nõukogude noorsugu eesotsas oma avangardi komsomoliga õigustab seda partei veendumust. Järgides suure Lenini viimaseid õpetusi, omandab meie maa noor põlvkond visalt teadmisi ning annab oma tööga suure panuse kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomisesse.

Valmistudes V. I. Lenini 100. sünniaastapäeva tähistamiseks, võttis Kommunistlik Noorsooühing oma šefluse ala 100 kõige tähtsama rahvamajandusobjekti ehitamise, sealhulgas Krasnojarski Hüdroelektrijaama (maailma kõige suurema), gaasijuhtme Põhi—Keskrajoon, autotehase Togliatti linnas ning teised nõukogude tööstushiglased.

ÜLKNÜ 50. aastapäev oli kogu nõukogude rahva pidupäev. Kodumaa hindas selle kuulsusrikka juubeli ajal leninliku komsomoli teeneid kõrgelt. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium autasustas teda Oktoobrirevolutsiooni ordeniga. Ordenitega autasustati ka 39 komsomoliorganisatsiooni.

1970. aasta mais toimus Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu XVI kongress. Selleks ajaks oli tema ridades üle 27 miljoni noormehe ja neiu. Kuid Kommunistlik Noorsooühing ei kasvanud oma eelmise kongressi ajast saadik mitte üksnes arvuliselt. Suured muutused toimusid ka tema tööalases loovas biograafias ning kultuurilises ja moraalses palges. Kommunistliku Noorsooühingu teenistuskirja lisandusid kümned äsja valminud ülisuured ettevõtted ja ehitused ning tuhanded uued kultuurikolled. Toome näitena mõned väga ilmekad arvud: 42% kongressi delegaatidest olid noored töölised ja kolhoosnikud. Seda rabavam oli osavõtjate kõrge haridustase — 94% neist oli kõrgema, lõpetamata kõrgema või keskkaridusega.

Tõsine mõttevahetus kongressil avaldas viljastavat mõju nõukogude noorsoo ja tema komsomoliavangardi ühiskondlik-poliitilisele ning tööalasele aktiivsusele. Lakkamatud otsingud ning uued osavõtuvormid loomisprotsessist aitavad Kommunistlikul Noorsooühingul suurendada oma panust üldrahvalikku üritusse. Kommunistlike noorte ja noorsoo osavõtuvormideks teaduse ja tehnika progressis kujunesid eri kutsealade konkursid ning tehnilise loomingu ülevaatused ja näitused. Sajad tuhanded noormehed ja neiu võtavad osa üleliidulisest võistlusest kõrge maaharimiskul-

tuuri ning põllumajandustoodangu suurendamise eest. Noorsoo kasvatustöö tugevdamises on suur osa üleliidulisel leninlikul arvestusel, mis aitab orgaaniliselt ühendada marksistlik-leninlikku õppust tegeliku osavõtuga kommunistlikust ehitustööst. Meie maa hindas kõrgelt kommunistlike noorte teeneid. 660 000 kommunistlikku noort autasustati medaliga «Vapra töö eest V. I. Lenini 100. sünni-aastapäeva tähistamiseks».

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXIV kongressile läks Leninlik Kommunistlik Noorsooühing vastu otsustava valmisolekuga uuteks tegudeks. Kommunistlik Noorsooühing, kuhu kuulub üle poole meie maa noormeestest ja neidudest, on partei ustav abiline kommunismi ehitamise kõigis lõikudes. Kongressi ettevalmistamise ja töö ajal arendas Kommunistlik Noorsooühing võistlust deviisi all «Viisaastakule kuulub noorsoo lööktöö, meisterlikkus ja otsingud». Pole kahtlust, et uut, üheksandat viisaastakut tähistab Leninlik Kommunistlik Noorsooühing ja noorsugu uute kangelastegudega töös ja õpingutes.

KUSIMUSI.

1. Milles seisneb revolutsiooni-, võitlus- ja töötraditsioonide tähtsus?
2. Kuidas võttis nõukogude noorsugu vastu Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäeva?
3. Mida te teate oma vabariigi (linna) noorsoo osavõtu kohta üleliiduliste komsomoliehituste rajamisest?

Kordamisküsimusi V peatüki juurde.

1. Mille poolest erineb NLKP uus, kolmas programm teisest programmist?
2. Milles seisneb NLKP XXIV kongressi tähtsus?
3. Millised on üheksanda viie aasta plaani peaülesanded?
4. Kuidas võitleb Nõukogude Liit rahu ja üldise desarmeerimise eest?

KRONOLOOGILINE TABEL

1939, september	Teise maailmasõja algus.
1939, oktoober	Lääne-Ukraina taasühinemine Ukraina NSV-ga ja Lääne-Valgevenemaa taasühinemine Valgevene NSV-ga.
1940, juuli-august	Leedu, Läti ja Eesti nõukogude sotsialistlike vabariikide moodustamine ning nende vastuvõtmine NSV Liitu.
1940, august	Moldaavia Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi moodustamine ja tema vastuvõtmine NSV Liidu koosseisu.
1941, 22. juuni	Fašistliku Saksamaa sõnamurdlik kallaletung NSV Liidule. Nõukogude Liidu Suure Isamaasõja algus.
1941, detsember	Saksa fašistlike vägede purustamine Moskva all.
1942, november	Saksa vägede ümberpiiramine ja purustamine lahingus Stalingradi all.
—1943, veebruar	Kurski lahing.
1943, juuli-august	Nõukogude territooriumi täielik vabastamine fašistlikest okupantidest. Punaarmee suur vabastusretk Euroopa maades.
1944—1945	Berliini vallutamine Punaarmee vägede poolt. Fašistliku Saksamaa tingimusteta kapituleerumine. Militaristliku Jaapani tingimusteta kapituleerumine. Rahvamajanduse taastamise ja arendamise neljas viie aasta plaan.
1945, 2. mai	Rahvamajanduse arendamise viies viie aasta plaan.
1945, 8. mai	Maailma esimese aatomielektrijaama käikulaskmine NSV Liidus. Maa idaosas asuvate uudis- ja jäätmaade kasutuselevõtmise algus.
1945, 2. september	NLKP XX kongress.
1946—1950	Maailma esimese Maa tehiskaaslase väljasaatmine NSV Liidus.
1951—1955	Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 40. aasta-päeva pühitsemine.
1954	Kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamine. «Deklaratsiooni» ja «Rahumanifesti» vastuvõtmine.
1956, veebruar	Kommunistliku töö liikumise algus.
1957, oktoober	NLKP XXI kongress.
1957, november	NSV Liidu rahvamajanduse arendamise seitsme aasta plaan.
1958, oktoober	Kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamine, kus võeti vastu «Avaldus» ja «Läkitus kogu maailma rahvastele».
1959, jaanuar-veebruar	Inimkonna ajaloos esimesena lendas kosmosesse nõukogude kosmoselendur J. A. Gagarin.
1959—1965	
1960, november	
1961, 12. aprill	

- 1961, oktoober NLKP XXII kongress. Kommunistliku Partei kolmanda, kommunismi ehitamise programmi vastuvõtmine.
- 1963, august Sõlmiti Moskva leping aatomirelva katsetuste keelustamise kohta atmosfääris, kosmoses ja vee all.
- 1964 NLKP Keskkomitee oktoobripleenum.
- 1966, märts—aprill NLKP XXIII kongress.
- 1967, 7. november Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäev.
- 1970, 22. aprill 100 aastat V. I. Lenini sünnist.
- 1971, märts—aprill NLKP XXIV kongress.

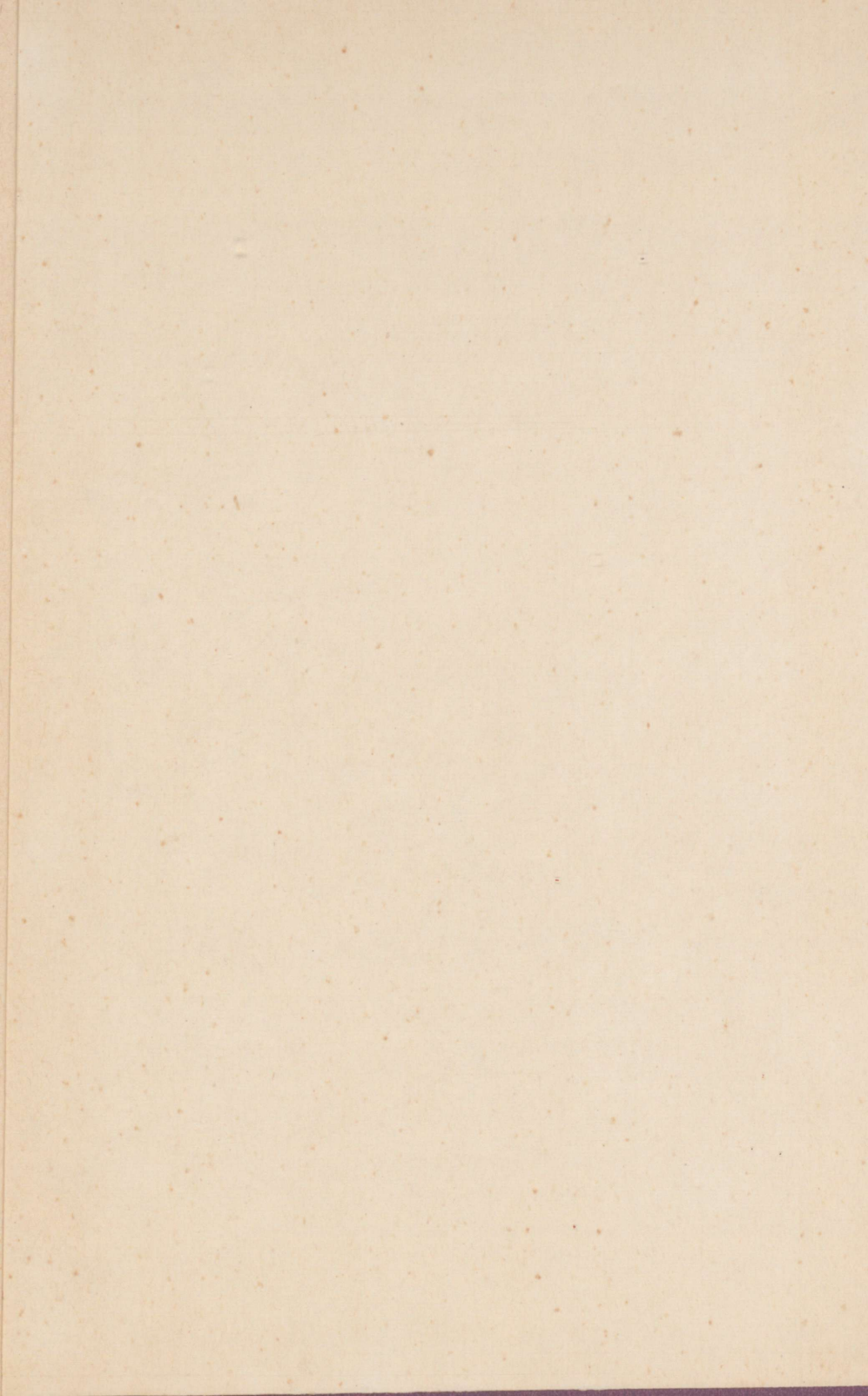
SISUKORD.

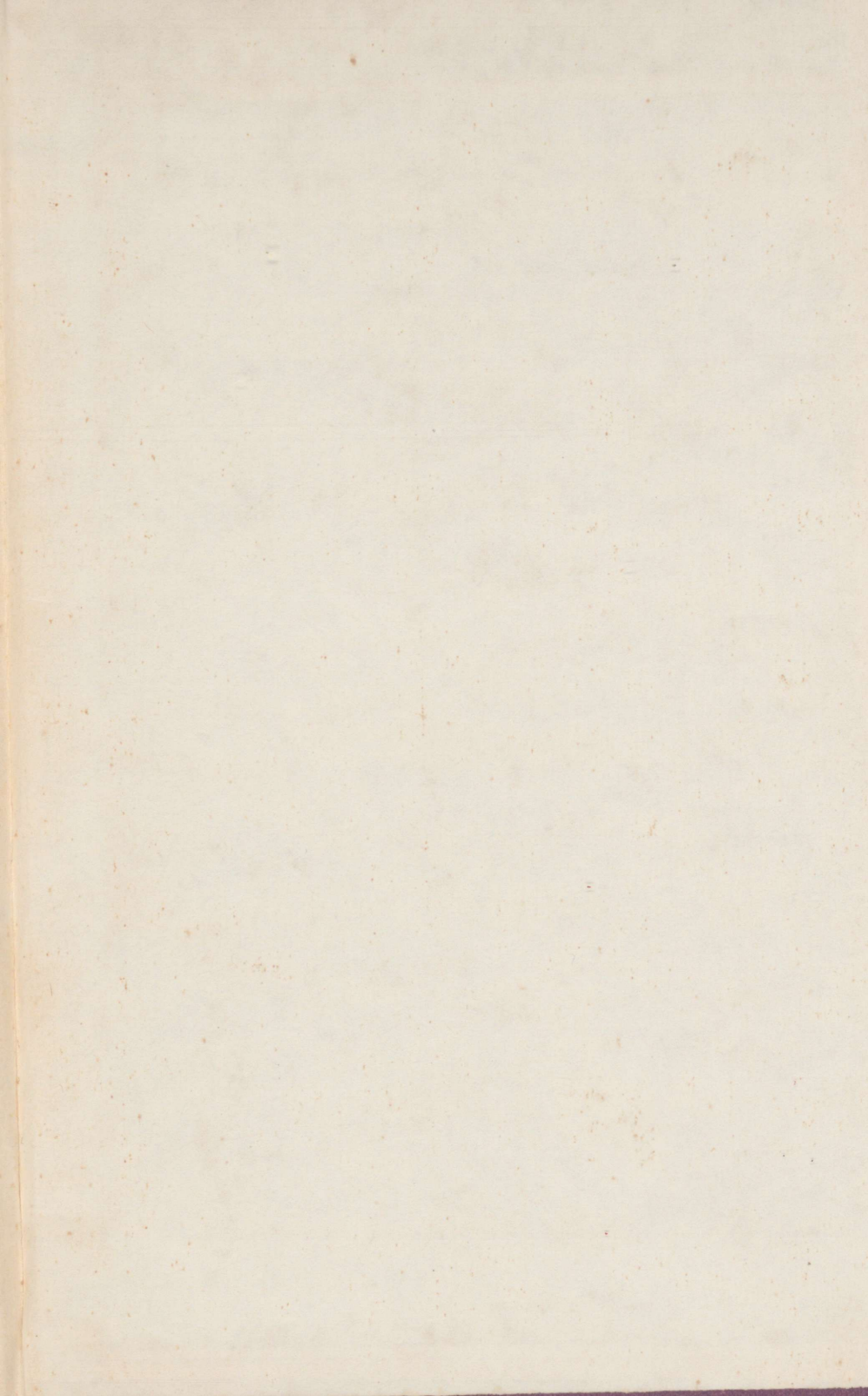
NSV Liit sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise lõpuleviimise perioodil.

I	peatükk. Sotsialistliku korra kindlustamine, NSV Liidu kaitsevõime tugevdamine (1938. aasta — 1941. aasta juuni)	3
§ 1.	Nõukogude rahva võitlus kolmanda viie aasta plaani täitmise eest	3
§ 2.	NSV Liidu võitlus rahu ja rahvaste julgeoleku eest Teise maailmasõja eel	6
§ 3.	Nõukogude vabariikide vennaliku pere kasvamine, NSV Liidu abinõud oma piiride julgeoleku kindlustamiseks	9
§ 4.	Nõukogude Liidu majandus ja relvastatud jõud Suure Isamaasõja eelõhtul	14
II	peatükk. Nõukogude Liidu Suur Isamaasõda (1941—1945)	19
§ 5.	Suure Isamaasõja algus	19
§ 6.	Suur võit Moskva all	26
§ 7.	Rinne ja tagala 1942. aasta suvel	33
§ 8.	Stalingradi lahingu võidukas lõpuleviimine Punaarmee poolt, Põhjaliku murrangu algus sõja käigus	39
§ 9—10.	Saksa fašistlike vägede purustamine Kurski all, Põhjaliku murrangu toimumine sõja käigus	45
§ 11.	Otsustavate võitude aasta	55
§ 12.	Fašistliku Saksamaa lõplik purustamine	63
§ 13.	Imperialistliku Jaapani purustamine, Nõukogude Liidu Suures Isamaasõjas saavutatud võidu maailmaajalooline tähtsus	70
III	peatükk. NSV Liit rahvamajanduse sõjajärgse taastamise ja edasiarendamise perioodil (1945—1950)	75
§ 14.	Põhjalikud muudatused rahvusvahelises olukorras pärast Teist maailmasõda	75
§ 15—16.	Tagasipöördumine rahuaegse elu juurde, Rahvamajanduse taastamine ja edasiarendamine	78
IV	peatükk. Sotsialistliku ülesehitustöö lõpuleviimine, Sotsialismi täielik ja lõplik võit NSV Liidus (1951—1958)	84
§ 17.	Rahvusvaheline olukord ja NSV Liidu välispoliitika aastail 1951—1958	84
§ 18.	Kurss sotsialistliku demokraatia edasiarendamisele, Viienda viie aasta plaani täitmine	88
§ 19—20.	Nõukogudemaa aastail 1956—1958	93
§ 21.	Kultuurialane ülesehitustöö sõjajärgsetel aastatel (1946—1958)	97
§ 22.	Sotsialismi täielik ja lõplik võit NSV Liidus	102

NSV Liit kommunismi laiahaardelise ehitamise perioodil.

V	peatükk. Kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ehitamise algus	107
§ 23.	Seitse aastaku esimesed aastad	107
§ 24.	Kommunismiehitajate kongress, NLKP uus programm	110
§ 25.	Nõukogude demokraatia arenemine	114
§ 26—27.	Rahvamajandus aastail 1962—1965	118
§ 28—29.	Kultuuri ja teaduse saavutused	124
§ 30.	NSV Liidu võitlus rahu ja rahvastevahelise koostöö ning täieliku desarmeerimise eest	132
§ 31—32.	Nõukogudemaa kaheksandal viisaastakul (1966—1970)	135
§ 33.	Suured ajaloolised tähtpäevad	142
§ 34.	NLKP XXIV kongress	147
§ 35.	Nõukogude noorsugu läheb oma isade teed mõõda, suurendab nende kuulsust	151
	Kronoloogiline tabel	158
	Lisa: värvilised kaardid	

32 kop.

A

31711

7834460

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00783446 0